

İDARE DERGİSİ

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA ÇIKARILIR

YIL: 21

KASIM – ARALIK — 1950

SAYI: 207

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER:

Sayfa

Modern arşiv usulleri ve faydaları - Emniyet Genel Müdürlüğünün arşiv teşkilatı	Nihat ALP	18
Hayvan Hırsızlığının men'ine dair 5617 sayılı kanun üzerinde düşünceler		
Azil ve bakanlık emri. II	İlhami ERTEM	23
Belediyelerimiz ve et mevzuu.	Kemal HADIMLI	26
Terfi şekilleri	İhsan OLGUN	66
Köy kalkınması dâvasının muayyen ve müsbet bir hale getirilmesi	Ragıp ÖGEL	77
	Sıtkı TUGAL	98

TERCÜMELER:

Fransa'da idari temyiz dâvaları ve iptal dâvalarının ikiliği	Atalay AKAN	125
İngiliz polis teşkilâtı, doğuşu, gelişimi, karakteristik tarafları. I.	Yusuf DANIŞMAN	154
Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanlarının görev ve yetkileri	Vecihi TÖNÜK	195
A. B. Devletlerinde idare hukukunun anlayış ve kavrayışı	Vecihi TÖNÜK	198
Fransız siyasi partileri	Vecihi TÖNÜK	201

MESLEKÎ DÜŞÜNCELER:

İdarede san'at	Cemal BABAÇ	204
İDARİ COĞRAFYA:		
Arpaçay İlçesi	Ahmet TOSUN	243

FİHRİST:

202 - 207 sayılı dergilerdeki yazıların mahiyetlerine göre	251
202 - 207 sayılı dergilerdeki yazı sahiplerinin adlarına göre	259

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı: 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllığı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü - Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sayfeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sayfeyi geçmiyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolummayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne müracaat edilmelidir.

TETKİKLER

MODERN ARŞİV USULLERİ VE FAYDALARI

Hazırlayan: Arşiv Müdürü

Nihad ALP

Arşiv kelimesinin hakiki lügat manasiyle, bu tabirin bugünkü resmî ıstılah olarak delâlet ettiği mefhum üzerinde etraflı olarak duracağız:

Arşiv (Archive) kelimesi eski Yunanca Arkaeion kelimesinden alınmıştır ki lâtincede Archivum olarak kullanılmaktadır.

Lügat manası eskiye ve eskiliğe delâlet eder. Modern manada belediye binası, resmi daire anlaşılmakta ise de başlıca iki mefhumu hatırlatır:

1 — Belli bir yönetim dairesine ait işleri bitmiş evrakın düzenli bir şekilde bir araya toplanması.

2 — Bu yazılı belgelerin saklandığı yer.

Bu mefhumlara göre Arşiv kelimesinde bizim (hazinei evrak) tabiriyle kasdettiğimiz anlam da mevcuttur.

Tanınmış Macar Arşivistlerinden Horcog Jozsef arşivi, en geniş manasiyle şöyle tarif etmektedir: Her hangi bir resmi daire, resmi veya yarı resmi her hangi bir cemiyet, aile ve şahısların faaliyetleri, iş görmeleri neticesinde zuhur eden ve tanzim edilmek üzere kendilerinin tasarrufunda bulunan yazıların ilişkileriyle birlikte heyeti mecmuası Arşivdir.

Arşiv tabirinin ihtiva ettiği mana son yıllarda çok genişlemiştir. Bugün devlet dairelerinde cereyan eden muamelelerin ve her teşekkülün teknik bilgilerine ait dokümanların, hülâsa üzerinde çalışılmakta olan dosyaların muhafaza edildiği yerlere ve bu işle meşgul dairelere de arşiv namı verilmeğe başlanmıştır ki buna yaşayan arşiv namını vermek daha doğru olurdu. Netekim bu cins arşiv'e Almanlar Registratur adını vermekte ve hakikî arşivden bu suretle ayırt etmektedirler.

Genel olarak arşiv her hangi bir kişisel çalışma eseri olmaksızın yazılı belgelerin ait bulundukları dairelerde yapılan işlemlerden organik bir şekilde vücuda gelmekle, kitaplık ve müzelerden ayrılır. İşlemi tamamlanmış bulunan meselelere ait evrak olmakla beraber, işlemlerde kullanılmak üzere saklanan sicil ve kayıtlardan farklıdır.

Yaşayan arşiv manasına kullandığımız modern arşiv dairelerinde yekdiğeriyle alâkadar olan evrak, yazı, kayıt ve dosya işlerinin bir arada birleştirilerek yürütülmesi icap etmektedir.

Halk ile hükümet arasındaki münasebetlerin iyi ve ilmi bir şekilde tanzimi muhtelif daireler arasındaki çalışmalarda iş birliği yaparak, devlet muamelâtının umumî seyrinde nazım bir ahenk tesisi, ancak ve ancak bürokrasinin (kırtasiyeciliğin) önüne geçilmekle mümkündür.

Bürokrasi (kırtasiyecilik) hepimizin bildiği gibi her devirde devlet dairelerinin müzmin bir derdi halinde göze çarpmaktadır. Bu sebeple bütün hükümetler bürokrasinin önüne geçmek üzere tedbir aramışlar ve muhtelif usuller vaz etmişlerdi. Resmi dairelerde bütün işler yazı ile görüldüğü için bürokrasiye mani olmak üzere müracaat edilen ilk tedbir evrak, yazı, kayıt ve dosya işlerinin ıslahına teşebbüs edilmek suretiyle tecelli etmektedir. Bugünkü modern arşiv usullerinin doğuşuna ve tekâmülüne saik olan ihtiyaçlar bu şekilde hülâsatan izah edilebilir.

Muhtelif bakanlıkların meşgul oldukları mütenevvi mevzuları bakanlık üzerinden merkezileştirme imkânsızlıkları göz önüne alınarak arşiv dairesi tesisinde ilk merhale olarak genel müdürlüklerin birer cüzütam telâkki edilmesiyle işe başlanmasının bugünkü devlet teşkilâtımız bakımından faydalı olacağı muhakkaktır.

Her genel müdürlüğün arşivi tesis edildikten ve bir bakanlığın muhtelif genel müdürlüklerini, diğer müstakil teşekküllerini bir çatı altında toplamak imkânı bulunduktan sonra, bakanlıkların umumi arşivi kendiliğinden teessüs etmiş olacak ve bunların birleşmesiyle de devlet arşivi vücut bulmuş olacaktır.

Arşiv işlerinin iyi, çabuk, düzeninde ve asgari masrafla yürütülmesi için her şeyden evvel devlet daireleri arasında iyi bir iş bölümü yapılmak lâzımdır.

Aynı gayeye hizmet eden, fakat yaptıkları işlerden birbirini haberdar etmeyen muhtelif teşekküllere ait mesai muhassalasından netice itibarıyla fayda elde edilmesi ancak tesadüflerin lütüfkârlığı ile izah olunabilir.

Birçok devletler bakanlıklar arası işlerin plânlı bir şekilde yürütmesini temin için iş talimatları yapmışlardır. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti de 1938 yılında Başbakanlıkta her bakanlığın selâhiyetli mümessillerinin iştirakiyle toplanılan bir komisyonda devlet dairelerinde ev-

rak kayıt, yazı ve dosya işlerinin tevhidî için İçişleri Bakanlığınca hazırlanan bir iş talimatı projesi tetkik ve tadilen kabul edilmiş ise de bilhassa tesbit edilen işlerin yapılabilmesi için gösterilen malî külfet yüzünden bu projenin tatbikine imkân bulunmadığını görüyoruz.

10/Ekim/1950 tarihinde Başbakanlık Devlet dairelerinde rasyonel çalışmayı sağlamak için bakanlıkların evrak, kayıt, yazı ve dosya işlerinin modern bir esasa istinat ettirilmesini lüzumlu görerek bakanlıklar arası bir komisyon toplanmıştır. Bu komisyon aralarında seçtiği (Millî Kütüphane Müdürü Adnan Ötügen, Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı Evrak Müdürlüğünde çalıştırılan mütehassıs Sırrı Önemre, Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğünde organizasyon uzmanı Edip Atan, Sümerbank organizasyonu Müdürü İhsan Bele ve Emniyet Genel Müdürlüğü Arşiv Müdürü Nihat Alp'dan) müteşekkil beş kişilik bir tali komisyon bakanlıkların arşiv işlerini yönetebilecek müşterek ve modern bir arşiv sisteminin tesbitine çalışmaktadır. Bu tesbit işi bittikten sonra Cumhuriyet devrine ait devlet arşivinin tesisi üzerinde kolaylıkla durmak mümkün olabilecektir.

Tarihi arşivlerin önemi gün geçtikçe ehemmiyet kesbilmektedir. Çünkü eskiden arşivler yönetim, hak ve mülkiyetin korunması gibi tamamiyle ameli amaçlar için kullanılmakta olduğu halde 19 uncu yüzyılda durum bütbütün değişmiştir. Bugün arşiv tarih araştırmalarının genel malzeme hâzinesi haline gelmiştir. Bu çıkışı büyük Alman tarihçisi Leopold Von Ranke Venedik elçilerinin raporlarının tarih araştırmalarına esas almak suretiyle açmıştır. Bu önemi idrak eden tarihçiler arşivlerden kendilerinin de faydalanabilmeleri için uğraşmağa başlamışlardır. Günden güne artan bu istek karşısında ilk defa 1868 de Viyana ve sırasıyla 1875 de Prusya ve 1881 de Vatikan arşivi bilim araştırmalarına kapılarını açmıştır.

Arşivlerde genel olarak ait bulunduğu devlet tarafından tesbit edilmiş bir tarihe kadar olan belgelerin incelenmesi serbest bırakılmış ise de bundan sonraki yıllar için daha sıkı kayıtlar konmuştur. Bizde arşivden faydalanabilmek için Başbakanlığın müsaadesini almak gerektir. Belgelerin fotoğraflarını alabilmek ve 1908 den sonraki yıllara ait belgeleri görebilmek için de ayrıca bir müsaade almak zarureti ileri sürülmüştür.

Arşivlerin sadece yönetim müesseseler olmaktan çıkarılıp araştırma enstitüleri haline getirilmesinden sonra arşivciden geniş ölçüde İlmî vasıflar istenmektedir. Çok mühim ve bir memleket tarihi için eşsiz, hazineler kendisine emniyet ve tevdi olunan şahıslarda yurt ve ilim sevgisi, çalışkanlık, sabır gibi ahlâkî meziyetler ve umumî meslek tahsili fevkinde bilgiler aranması tabiidir. Modern bir arşivci genel tarih bilgisinden başka Paleografya, kronoloji, mühür bilgisi, hukuk, idare tarihi gibi bilimlerden de anlamak zaruretindedir.

İşte bu vasıflarda insan yetiştirmek amacı ile 1821 de Bavyera devlet arşivinde bir arşiv okulu kurulmuş yine 1821 de Pariste ve 1854 de Viyanada bu işe dair bir enstitü açılmıştır.

Memleketimizde de bir devlet arşivi kurulması lüzumu hissedildiği 1936 yılında Almanya'ya Şükrü Güllü ve Fazıl inanç adında iki hukuk mezunu genç arşiv işleri hakkında tahsile gönderilmiş iseler de geldiklerinden kısa bir müddet sonra mesleklerini terkettikleri bilinmektedir. Bu branşda halen tanınmış bir mütehassıs bulunmamakla beraber aldıkları görevler dolayısıyla bu konu ile ilgilenmiş ve şahsen kendilerini yetiştirmiş arkadaşlar mevcuttur.

Arşivler havi oldukları belgelerin saklandıkları yer olan dairenin, devletin, şehrin, ailenin veya ticaret kurulunun hizmetinde oluşu göz önünde tutularak devlet arşivi, belediye arşivi, aile arşivi veya özel arşiv namıyla yadedilirler.

Arşiv binaları, arşiv dolapları dosya, gömlek, karton ve kutuları üzerinde de ayrıca mufassal bilgi edinmek istiyen arkadaşlara (Ankara Halkevi neşriyatı Numara 15 Hamit Koşay'ın arşiv nedir 1936) adlı eserine müracaat etmeleri tavsiye olunur.

Arşivin tarihi: En eski milletlere kadar çıkar.

Eski Mezopotamya'da birçok tapınakların arşivleri olduğu gibi orta Mezopotamya'nın Nippur şehrinin Milâttan önce iki bin yılından başlamak üzere tabletlerin saklandığı resmî bir devlet arşivi bulunmuştur.

Hititlilerin Milâttan önce 1200 -1800 devrelerine ait Hattuşaş (Bağazköy) ve resmi muhabereleler, andlaşmalar, kanunlar, kiral yıllıkları ve daha birçok çeşitli belgelerin saklanmış bulunduğu büyük bir devlet arşivi meydana çıkarılmıştır. Bu arşiv muhtevasının önemli bir kısmı İstanbul ve bir kısmı da Ankara Arkeoloji müzelerindedir.

Mısır'da Elamarna denen yerde ele geçen ve içinde Milâttan önce 14 ncü yüzyıldan beri çivi yazısı ve devrin diplomasi dili olan akatça ile yazılmış belgeler bulunan devlet arşivi Mısır ile o zamanın büyük devletleri ve Mısırın tabileri arasındaki muhabereleleri ihtiva etmektedir.

Asurilerden Asur Banipal'ın Ninova şehrinde meydana çıkarılan büyük kitaplığı da bir çeşit memleket arşivi mahiyetindedir.

İlk çağ milletleri arasında özel arşivi olanlar da vardır. Kültepede elde edilen ticaret evlerinin arşivleri ile nuzi (Kerkük yakınlarında Yurgantepe) de çıkarılan bir köy muhtarına ait arşiv bunlara belli başlı birer örnektir.

Eski Yunanlıların Milâttan önce 4 üncü yüzyılda resmî belgelerini bir merkezde topladıkları ve mabetlerde sakladıkları bilinmektedir. Ro-

ma'da Milâttan önce 83 yılında Capitol binasının yanmasından sonra Saturnus tapınağının gerisinde Acariyum diye anılan bir devlet arşivi binası yapılmıştır. Uzun ağaç levhalar üzerinde yazık bulunan resmi belgeler yıllarca burada saklanmıştır.

Orta çağın başlarında batıda pek az yerde yazılı belgelerle muamele yapmak imkânı olduğundan ancak papa sarayı ile bir kaç yunan ve İtalyan piskoposluk merkezinde ve Manastırlarda arşivler meydana getirilebilmişti. Hristiyanlık aleminde ancak 14 ncü yüzyılın başlarında düzenli bir devlet arşivi bulunduğu tesbit edilebilmektedir. 1806 da kutsal Roma - Cermen İmparatorluğu çöktüğü zaman bu devlet arşivindeki belgelerin çoğu Viyana arşivine malolmuştur.

Arşiv işlerinde en erken davranan milletlerden biri Fransızlar olmuştur. Philippe Auguste ve Saint Louis zamanında arşiv işleri düzenlenmiş ve Sainte - Chappelle'de bir arşiv meydana getirilmiştir. 1807 de büyük Napolyon Fransız milli arşivini L'hotel Soubise'e yerleştirmiştir.

Orta avrupa Alman devletlerinin ve bağımsız şehirlerin arşivleri 13 üncü yüzyıldan daha eskiye varmaktadır.

1819 da Potsdam'da bir Alman devlet arşivi kurulmuştur.

İngiltere'de bir devlet adamının mevkiinden ayrılırken kendi zamanına ait resmi evrakı beraberlerinde götürmesi adet haline girmiş olduğundan 19 ncü yüzyıla kadar resmi belgeler daha ziyade özel ellerde ve dağınık bir halde idi. Ancak 1838 de çıkarılan bir kanunla Public Recot Offic kurulduktan sonradır ki bütün resmî belgeler bir araya toplanmağa başlamıştır.

Birleşik Amerika devletlerinde ise arşiv belgeleri Amerika bağımsızlığı de başlar. Federal idareye ait belgeler Vaşingtonda kongres kitaplığının bir kolu olarak arşiv dairesinde saklanmaktadır. Amerika'da birçok kitaplıkların ayrıca, arşiv kısımları olduğu gibi Birleşik devletleri temsil eden ayrı ayrı devletlerden herbirinin de kendine mahsus bir arşivi bulunmaktadır.

Yabancı devletler arşivleri hakkında neşriyatta bulunan mecmualardan bilgi edinmek isteyen arkadaşlar (Maarif Bakanlığı yayınlarından Tayyip Gökbilgin'in arşiv meseleleri 1939 tarihli eserine) müracaat edebilirler. Ayrıca Millî kütüphanemizde de arşive ait muhtelif eserler bir araya toplanmış bir vaziyettedir.

Bizde Arşivin tarihçesi

Osmanlı imparatorluğunda arşiv fikrinin ötedenberi varolduğu devlet işlerine ait milyonlarca evrakın kâğıt, kese, bez torba ve tahta sandık-

larda belli usul ve düzenlere göre saklanmış olmasile sabittir. Bu hususta ilk resmî vesika Topkapı sarayı müzesinde mevcut olup Tefe eyaleti işlerine dair 1770 yılına ait bir defterden ibarettir. Modern anlamda arşiv 1846 da Sadrazam Mustafa Reşit Paşanın emri üzerine (hazinei evrakın) tesisiyle başlar. Hazinei evrakın meydana getirilmesile güdülen amaç, muamelesi bitmiş evrakın muhafazasıdır, yani daha çok İdarî olmakla beraber sırf tarihi değeri olan dairelere ait önemli eski evrak da aynı yerde toplanmıştır. Bu kuruma verilen önem (hazinei evrak nezareti) adı verilmesinden de anlaşılır. Fakat bir müddet sonra bu unvan (Hazinei Evrak Müdürlüğü) ne çevrilmiş ve bu şekliyle Cumhuriyet devrinin kuruluşuna kadar yaşamıştır. Arşiv işlerinde esaslı bir ilgi 1808 yılında ikinci meşrutiyet devrinde görülmektedir. Abdurrahman Şeref beyin vakanüvisliğe atanmasından (Tarihi Osmani encümeni) nin kuruluşundan sonra yabancıların yazdıkları Osmanlı ve Türk tarihinde görülen büyük ve esaslı yanlışlıkların ancak arşivlerimizdeki malzeme ile düzlenebileceğine inanılarak arşivlerimizin tekâmül ettirilmesi için gayret sarf edilmiştir. Hammer tarihinin tercümesi ve Türk tarihi mecmuasının intişarı bu devreye rastlar. Fakat birbiri arkasından gelen harbler, arşiv işlerinde daha esaslı tedbirler almağa vakit bırakmamış gerçek anlamile bir arşiv kurmak işi ancak Cumhuriyet Hükümetine nasip olmuştur.

Cumhuriyetin kurulmasile (Hazinei Evrak Müdürlüğü), Başbakanlık teşkilâtına bağlanmıştır. 1937 tarih ve 3154 sayılı kanında hazinei evrakın adı (Arşiv) e çevrilmiş ve Başbakanlıktaki evrak müdürlüğünden ayrılarak müstakil bir müdürlük ve 1943 tarih 4443 sayılı kanunla (Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü) haline getirilmiştir.

Birçok yabancı memleketlerde arşiv teşkilâtının Millî Eğitim Bakanlıklarına bağlanması umumî bir temayül halinde ise de Başbakanlığa bağlı umum müdürlük halinde idaresi bütün bakanlıkları tatmin eden en doğru bir yoldur. 1936 yılında Macaristan'dan Arşivist Fekete Lajost adında bir uzman getirterek Türk arşivinin 932 yılında muallim Cevdet beyin başkanlığındaki bir hey'et tarafından başlanan tasnif işlerine en modern usullerle devamı temin edilmiş ve bu sarfedilen gayret halâ da devam ettirilmektedir. Bu gün en aşağı bir hesapla yüz milyonu geçen vesikası bulunan İstanbul'daki Başbakanlık arşivi dünyanın en zengin arşivlerinden biridir.

Bu belgelerin tamamıyla faydalanır bir hale gelmesinden sonra, Asya, Afrika, ve Avrupa kıtalarında yaşayan ve Osmanlı İmparatorluğunun temasta bulunduğu birçok milletlerle ilgili en önemli meselelerin aydınlanacağı, hatta bugünkü tarih bilgilerinin birçok noktalarda tama-

miyle değişeceği muhakkaktır. Birçok devrelerden sonra bugünkü haline gelen Başbakanlık arşivinin çeşitli usullere göre yapılan başlıca tasnif şekilleri on ikiyi bulur. (Bunlar hakkında malumat edinmek isteyen arkadaşlar İnönü Ansiklopedisinin 3 üncü cildine müracaat ile faydalanabilirler.

Memleketimizde önemli bir arşiv de İstanbul Topkapı Sarayı müzesi arşivdir. Tanzimattan önce Padişahlarla ilgili ve kendilerince önemli görölen evrak ve defterlerin, öldürölen veya mallarına el konulan devlet adamlarının evlerinde bulunan bu nevi belgelerin sarayda saklanması usul tutulmuştu. Aralarında İstanbul'un fethinden önceki devreye ait belgeler bulunan ve en eskisi Orhan Gazi zamanına kadar gerilere giden bu arşivde on bir bin kadar defter ve on iki bili beş yüz'e yakın belge vardır. Bunlara son yıllarda hazinesi hassa ve maarif nezareti evrakları da katılmıştır. Arşiv sarayı müze haline getirildikten sonra tamir ettirilip sarayın muhtelif yerlerinde dağınık olarak bulunan kitapların bir araya getirilmesile kundan yeni kütüphaneye tesis edilmiş olan ağalar camii binasının özel bir salonunda bulunmaktadır. Bu belgelerin tasnifine 1935 de başlanmış ve 1938 de arkası alınmıştır. Müze idaresi tarafından arşivin bir de kılavuzu yapılmış ve iki fasikölü (A - H harflerde başlıyan maddelere ait) yayınlanmıştır.

Hesapsız malzemeyi toplaması icabeden Türk devlet arşivi binasının milyonlara malolacağı tabiidir. Bu binanın yapılması için bu kadar muazzam bir meblāğın yekden sarfına imkân bulunmadığı takdirde senelere ayrılarak modern bir arşiv binasının hükümet merkezini süslemesi ve bu mühim ihtiyacı karşılamış olması beklenmektedir.

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜNÜN ARŞİV TEŞKİLÂTI

Hazırlayan: Arşiv Müdürü

Nihat Alp

Modern arşiv teşkilâtı Almanya ve İsviçre’de geniş muvaffakiyetli bir tecrübe devresi geçirdikten sonra Türkiye’de ilk defa 1934 de Trakya Umum Müfettişliğinde tatbik edilmiş ve 1938 yılında Emniyet Genel Müdürlüğünde de teşkil olunarak tatbik sahasına geçilmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğünde teşkil edilen arşiv teşkilâtına İsviçre Vaud kantonunun (Lozan) polis arşiv teşkilâtı esas olarak alınmıştır. Çalışması çok dar bir sahaya inhisar eden bu kanton arşiv teşkilâtının aynen tatbikine imkân bulunamadığını ve kendi bünyemize göre lüzumlu değişiklikler yapıldığını belirtmek faydalı olur

Emniyet Genel Müdürlüğünde arşiv teşkilâtı tesisini icabettiren zaruretlar başlıca iki kısımda hülâsa edilebilir:

1 — Arşiv teşkilâtı kuruluncaya kadar genel müdürlüğün her şubesi kendi dosyalarını ayrı olarak şubelerinde muhafaza ve tanzim etmekte idi. Bu hal, aynı meseleye veya aynı şahsa ait bilgilerin ayrı ayrı şubelerde kalmalarını intaç etmekte ve binnetice, bir mesele veya bir şahıs hakkında Emniyet Genel Müdürlüğünde mevcut malumatın toplu bir halde tetkikine imkân bulunamamakta idi. Bu durumdan tatbikatta büyük güçlükler doğuyor ve gecikmeler husule geliyordu.

2 — Her şubenin dosya usulü muhtelif ve hepsi de şahsi bir halde idi. Bu sebepten dosya işlerde uğraşanların rahatsızlıkları veya daireyi terk etmeleri halinde, dosya işlerinde büyük aksaklıklar görölüyordu. Bu güçlükleri önlemek için dosyaların gayri şahsi yeknesak bir usulde tanzim ve tatbikine zaruret duyuluyordu.

İşte bu kabil zaruretlarin neticesi olarak Emniyet Genel Müdürlüğünde bir arşiv tesisini uzun yıllardan beri gaye edinen sabık İçişleri Bakanlarından Şükrü Sökmenşüer Emniyet Genel Müdürü bulunduğü 1937 yılında, bu hususta şahsen Avrupada tetkikat yaptıktan ve emniyet genel müdürlüğü için en faydalı olacak bir arşiv teşkilâtının esaslarını şumulü ile mahallinde tesbit ettikten sonra 1938 yılı başından itibaren faaliyete geçmek üzere Emniyet Genel Müdürlüğünde bir arşiv

teşkilâtı kurdurmuş ve arşiv müdürlüğüne de o tarihte Malatya emniyet müdürlüğünde bulunan ve halen Antakya Valisi olan İhsan Sabri Çağlayangil tayin edilmiştir. Arşiv teşkilâtının kurulması için lüzumlu çelik dolaplar için o tarihte 35 bin lira masraf yapıldığı sabittir.

3201 sayılı ve 937 tarihli Emniyet Teşkilâtı Kanununa göre arşiv müdürlüğü bir şube müdürü, idaresinde üç bürodan müteşekkil bulunmakta aynı kanunun 16 ncı maddesinin son fıkrasında bahsi geçen vazife taksimi cedveline göre yapılan arşiv talimatı gereğince aşağıdaki vazifeleri görmektedir:

1 — Evrak bürosu şefliği başlıca dört vazife görmektedir.

A) muamelât işleri:

1 — Tamimler: Arşiv işlerine ait bilumum tamimler bu müdürlükçe yapılır.

2 — Arşiv müdürlüğü memurlarına ait sicil işleri için (zatişlerine bakan Emniyet Genel Müdürlüğü Üçüncü Şubesi) ve icabında diğer şubelerle yapılan muhaberat.

3 — P. T. T. idaresile ve Bakanlık Evrak Müdürlüğü ile resen yapılan evrak hakkındaki muhaberat.

4 — Emniyet Genel Müdürlüğüne yanlışlıkla gelmiş olan evrakın mahalline gönderilmesi veya iadesi hakkındaki muhaberat.

B) Gelen evrak işleri:

1 — Doğrudan doğruya gelen evrakın tesellümü, zarfın açılması, tasnifi gelen evrak havale masası tarafından yapılır.

2 — Bakanlıktan gelen evrakın tesellümü, tasnifi de gelen evrak havale masası tarafından yapılır. (Bakanlıktan gelen evraka bakanlıkta bir umumî sıra numarası ve bir de genel müdürlüklere göre sıra numarası verilir. Ve iki nüsha fiş (dört evraklık) yazdırılarak gönderilir. Bir nüshası Genel Müdürlük tesellüm memurları tarafından imza edilerek bakanlık evrak müdürlüğüne geri gönderilir. Ve orada zimmet defteri halinde ciltlenerek muhafaza olunur.)

NOT: Emniyet Genel Müdürlüğü arşiv talimatına göre zata mahsus ve gizli işaretli evraklar da diğer evraklar gibi havale masası tarafından teslim alınıp arşiv müdürü tarafından Genel Müdüre arzı icabederken bakanlıktan veya doğrudan doğruya Genel Müdürlüğe gelen bu gibi evraklar Önemli İşler Müdürlüğüne teslim edilmekte, arz ve havale işleri bu müdürlükçe yaptırıldıktan sonra umumî numara almak üzere gelen

evrak numarator masasına teslim edilmektedir ki işlerin gecikmesi ve fuzuli olarak memur kullanılması bakımından mahzurludur.

3 — Şubelere havale işleri; evraka havale memuru tarafından tarihli havale damgası basılır. Ve bu damganın hanei mahsusuna gideceği şube işaret edilir.

Emniyet Genel Müdürlüğünde daire teşkilâtı mevcut olmasına rağmen dosya aidiyet işleri şubelere göre yapıldığı için havale işleri de şubelere göre yapılır. (Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmaydan) gelen evrakla acele evrak ve şikâyet dilekçeleri Arşiv Müdürü tarafından Genel Müdür namına şubelere bakan Genel Müdür muavinlerine arz edildikten sonra gelen evrak numarator masasına verilir.

Bütün dilekçeler genel müdür veya muavinleri tarafından görüldükten sonra şubesine sevk edilir.

4 — Şubelere havalesi yapılan evraka iki nüsha gelen evrak fişi tanzim edilmek üzere gelen evrak numarator memuru tarafından hem evraka ve hem de iki nüsha fişe numara basılır. Genel Müdürlükte bu işlere ait hiç bir defter kullanılmaz.

5 — Gelen evrak Eşlerini iki nüsha olarak yazarlar. Fişler iki nevidir elden takip edilen evraklar için tek taraflı olup dört evraka mahsus olanlarla diğerleri iki taraflı olmak üzere 18 evraka mahsustur. Gelen evrak numarator memuru tarafından havale masasından herhangi bir şubeye ayrılan evrak yekûnu 13 ü bulunca numara basılır. Ve fiş yazma memurlarına verilir. Tasnif için daha fazla bekleyip vakit geçirilmez.

6 — Gelen evrakların evveliyatı olup olmadığı dosya ve aidiyet numaraları arama fişi (Kartotek) bürosunda işaret edilir.

7 — Gelen evrakları şubelere dağıtma işleri dağıtıcılar tarafından yapılır. Bu işlerin odacılar tarafından yapılması memnudur. Dağıtıcıların da bu işin mesuliyetini daha iyi kavrayabilmeleri için barem dahili kadrolu memurlardan olması şayanı arzudur. Dağıtıcılar fişlerin birer nüshasını şube evrak memuruna imzalatarak geri getirir. Bunlar dosya bürosuna sevk edilerek zimmet defteri şeklinde ciltlenir. Ve kayıtlar kapanır. Acele ve zata mahsus ile gizli işaretli evraklar diğerlerine tercihan daha sür'atle tevzi edilir.

C) Giden evrak işleri:

1 — Gidecek evrakın imza muameleleri bittikten sonra şubelerince giden evrak fişlerine iki nüsha olarak yine makine ile kaydedilir (Not: Bu

fiş yazma işi daktilografi bürosu arşiv müdürlüğünde iken Arşiv Müdürlüğünce yaptırılmakta idi.)

2 — Giden evrak iki nüsha fişlerde ve dosyasile birlikte giden evrak numarator masasına teslim edilir. Numarator memuru iki nüsha fişe ve evrak ile müsveddesine numara verir. Evrakın imza, parafe, özet, aidiyet ve dosya numaralarına, dikkat eder. Ve tarihi de bastıktan sonra fişin bir nüshasını imzalayarak şubesine iade eder.

Diğer nüshasını müsveddeyi havi dosyasıyla beraber dosya bürosuna sevkettirir.

3 — Giden evrak numarator memuru tarafından umumi numara alan evrak usulüne göre zarflanır. (Zarflar üzerinde genel müdürlüğe ait matbu başlık ve gideceği valiliği veya bakanlığı boş olarakValiliğine,BakanlığınaGenel Müdürlüğüne şeklinde adres de matbudur. Diğer yazılacak adres ve numara daktilo ile yazılır.) Zata mahsus ve gizli evrakların konduğu zarfın üzerine aynı işaretler basıldıktan sonra ikinci bir zarfa konması mecburidir. Evrakların üzerinde ne işaret varsa meselâ acele, cevaplıdır, gibi işaretler zarfın da üzerine aynen damga ile basılır.

4 — Zarflanan evrak sevk masasına verilir. Sevk masası evrakın ağırlığına göre pul yapıştırır. Adı ve resmî taahhütlü ve kıymetli oluşuna göre posta zimmet fişleri tanzim eder. (Emniyet Genel Müdürlüğü ve jandarma Genel Komutanlığı gibi müstakil bütçeleri bulunan teşkilâtlarda bu posta sevk masası mevcuttur. İçişleri Bakanlığının diğer genel müdürlükleri postaneye sevk edilecek evraklarını, zarf içinde Bakanlık Evrak Müdürlüğüne teslim ederler.)

5 — Giden evrak sevk masası tarafından bütün muamelâtı ikmâl edilmiş olan zarflar dağıtıcılar tarafından postaneye götürülür.

6 — Ankara şehri içinde Sağlık Bakanlığına kadar olan bakanlık ve müstakil genel müdürlük ve devaire hitaben yazılmış yazıları dağıtıcılar daktilo ile bir zimmet fişine kaydeder. Ve bu şekilde elden dağıtırlar. Bu evrakın gizli ve zata mahsusları tek zarfa konur diğerleri açık gönderilir.

7 — Ankara şehri içinde Sağlık Bakanlığından öte taraftaki (Çankaya ilçesi merkez sınırı) bakanlık ve devaire evrak motorlu dağıtıcılar tarafından götürülür. Bunlara da ayrıca bir nüsha fiş tanzim edilir. Bu evrakların da gizli ve zata mahsusları zarfa konur. Diğerleri açık gönderilir.

D) Daktilografi işleri:

Emniyet Genel Müdürlüğünde olduğu gibi müstakil arşiv teşkilâtı ku-

rulmuş olan müesseselerde dosyalar nasıl toplu tir halde muhafaza altına alınmakta ise daktilografi işleri de topluca Arşiv Müdürlüğüne bağlı bir servis halinde çalışması icabeder. Fakat muhtelif zamanlarda bu durum değiştirilmiş ve daktilolar şubelerinde çalıştırılmıştır- Ve halen 1/7/950 tarihinden itibaren daktilolar şubelerinde çalışmaktadır. Bu durumun arşiv talimatına muhalif oluşu ve mahzurları üzerinde durmak icabeder.

Şubelerince masa memurları tarafından yapılan müsveddeler büro amirleri, şube müdür muavinleri ve şube müdürleri tarafından görüldükten sonra daktilo kısmına gönderilir. Ve burada bir nüshası temiz ve bir nüshası da kopya olmak üzere daktilo edilir. Temiz ve kopya kâğıtlarının şekli, evsafi daktilo ediş şekli, özet, başlık ve imza meseleleri arşiv talimatında mufassalan belirtilmiştir.

II - Arama Fişi (Kartotek)

Bürosu Şefliği

Bu büro başlıca dört vazife görür:

- 1 — Şubelerince dosyalarında işlem yapılacak talepli evrakın aidietlerini bulmak.
- 2 — Şubelerince dosyalarında hiç bir işlem yapılmayacak (Dosya koy) işaretli evrakların aidietlerini bulmak.
- 3 — Dosya bürosunda şubelerin işlerine bakan kısımlardaki arama fişi yazma memurları tarafından yeni yazılan fişlerin tasnif ve mahalline konma işleri.
- 4 — Sık sık dolapların kontrol edilerek arama fişlerinin ince tasnife tabi tutulması ve fazla tahrip olan fişlerin arasına konmuş harfli başlıkların ve arama fişlerinin yenilenmesi-

Arama fişi (Kartotek) nedir?

Arama fişi; herhangi bir daireye gelen bir yazının evveliyatı olup olmadığını ve o eşhas, mevzu, mahal veya matbua üzerinde geçmiş bir muamele bulunup bulunmadığını anlamaya yarayan bir vasıttır.

Arama fişleri kullanılmakta oldukları ihtiyaç ve usullerine göre muhtelif şekillerde olur. Emniyet Genel Müdürlüğünde (örnek) görüldüğü veçhile şahıslar için Mavi renkte ve cansızlar için de Sarı renkte olması kabul edilmiştir. NOT: 1950 yılından itibaren basılan canlıların kadınlara ait olanları için siyah kalın iki çizgi şeklinde bir kuşak işareti kullanılmaktadır. Mamafih tedbirsizlik neticesi olarak bu renklerin değiştirilmek zaruretinde kalındığı görülmüştür.

Arama fişlerinin faydası: Arama fişleri (Kartotek) dosya işlerinin ruhu ve hayat damarıdır. Bu usul iyi işlediği ve fişler itinalı tanzim edilip dikkatle aranıldığı takdirde her kâğıdın ait olduğu dosyaya girmesi ve bu sayede adetleri yüz binlere varan dosyaların çok kısa bir zamanda bulunması temin edilmiş olur.

Arama fişlerinin tertibi: Arama fişleri alfabe sırasıyla tertib olunur. Ancak şahsi ve işlere ait muameleleri pek ziyade çoğalan dairelerde sadece alfabe üzerine yapılan tertip, bu usulden beklenen faydayı temin edememiştir.

Meselâ: Bir dairede (M) harfiyle başlayan üç bin kişiye ait muamele mevcut olduğunu kabul edersek bütün (M) harfli isimleri bir arada toplamaktaki mahzur derhal tebarüz eder. Bu vaziyete bir çare bulmak üzere harf üzerine yapılan tasnifin iki - üç - dört dereceli olması kabul edilmiştir. Ancak bu tasnif harflerin takibi (lügatlarda olduğu gibi) sırasile olmayıp ilk harften sonra gelen sesli harflerin kaldırılması ve sessizlerin alınmasıyla kalacaktır. Bunu muhtelif isimler üzerinde misallerle izah edelim.

<u>İsim</u>	<u>Remzi</u>
Ali	AL
Ahmet	AHM
Mahmud	MMD
Muhlis	MHL
Muhsin	MHS gibi

Arama fişleri insan isimleri üzerinden yapıldığı gibi mahal, mekân gazete veya hadise ve iş mevzularına göre de tertip olunur:

<u>İsim</u>	<u>Remzi</u>
Mardin	MRD
Baskın	BSK
Yangın	YNG
Ulus	ULS gibi

Ancak bazı ahvalde bu tasnif şekli de kâfi gelmemektedir. Meselâ Mehmet, Ahmet., Hasan, Ali gibi pek ziyade kullanılan isimlerde, birçok fiş aynı yerde birikmekte ve bunların içinde aranılanı bulmak için bir hayli zaman sarfı icap etmektedir. Bu vaziyete bir çare olmak üzere tasnif daha ilerilere götürülmüş ve babaların ismi A harfile, B harfile D harfile başlayan Mehmetler bir araya toplanmak suretile Meh-

metlerin muhtelif yerlere ayrılması ve bu suretle aranılanların çok çabuk bulunması temin edilmiştir. Aynı isim pek ziyade tekrür eder ve babalarının adlarına göre yapılan ayrılmada ihtiyacı karşılayamazsa, o zaman aynı göz içinde soyadlarının baş harflerine göre bir tasnif vücutte getirilir.

Bu tasnif şekilinden doğan remizler, kartotek dolablarının üstündeki mikalı kartonlara harf sırasıyla yazılmıştır. Fişlerin gözlere konuşunda gerek dolabların dışında ve gerekse gözlerin dahilinde bulunan remizlere çok dikkat etmek icabeder. Aksi takdirde bir şahıs veya iş hakkında müteaddit fiş tanzimi ve dosya açılması gibi hatalar tevellüt eder ki bu da tatbik edilen usulden beklenen faydaların kıymetini azaltmış olacaktır.

Arama fişlerinin tanzimi: Bir yazıyı kolaylıkla bulabilmek için, evvelâ hangi esaslar dahilinde hatırlanabileceğim, ne gibi ihtimallerle aranabileceğini araştırmak lâzımdır. Bu itibarla ve arama fişlerinden beklenen faideyi teminen bu fişlerin tertibinde riayet edilmesi lâzımgelen bir kaç ana prensip üzerinde durmak faydalı olacaktır. Bunun için, fişi yapılmak üzere bize verilen herhangi bir yazıyı evvelâ şu bakımlardan tetkik edeceğiz:

- 1 — Bu yazı arandığı vakit bizden hangi şekillerde sorulabilir?
- 2 — Bu yazı içinde şahıslara, memleket veya matbualara ait kaç adet ad geçmiştir?
- 3 — Bu yazıda herhangi bir işten ve vak’adan bahsediliyorsa bu iş veya vak’anın hususiyeti, icra zamanı ve nerede yapıldığı hakkında ne gibi malûmat vardır?

Bu hususlar hülâsa edilirse; bir fişi tertip için dikkat edilmesi lâzım gelen en mühim noktaları şöylece tatat edebilirim:

- 1 — Ad (Soyadları, lâkapları).
- 2 — Mahal ve mekân isimleri,
- 3 — Vak’anın mahiyeti,
- 4 — Vak’anın icraat tarihi,
- 5 — İşin nev’i ve hususiyeti

Bu esaslara dikkatle riayet edilmek şartile, arama fişleri yapıldığı takdirde istenen dosyanın derhal bulunması imkânı temin edilmiş olur.

Aramaya kolaylık olmak üzere, eşhas isimleri için yapılan fişlerle mevzu, mekân ve Matbua gibi cansızlara ait olarak tanzim kılman fişlerin ayrı ayrı renklerde yapılması muvafık olur. Nitekim yukarda belirtildiği gibi 950 yılından itibaren basılan arama fişlerinden canlılar için mavi renk ve kadınlar için de siyah kaim iki çizgi ve cansızlar için de sarı renk arama fişleri bastırılmıştır.

Bu takdirde muayyen bir remze ait gözlemlere girmiş olan müteaddit a:rama fişleri arasından herhangi bir şahıs ismini ararken mahal ve mevzu remizlerine göre yapılan fişlerin beyhude yere tetkikinin önüne geçilmiş olunacaktır.

Remizler tesbit edildikten sonra, numunesi gösterilen fişler siyasiyle evvelâ remzi, sonra remiz hangi kelimeye veya isme göre yapılmış ise o isim veya işin açık kelimesi yazılır. Ondan sonra fişin aşağısındaki hanelerin soldan birincisine bu dosyaya ait kardeksin (özet) alacağı sıra numarası, ikinci haneye dosyaya verilen aidiyet numarası yazılır. (950 yılından evvel basılan arama fişlerinde dolab numaralarına mahsus hane var ise de dosyaların artması veya bakanlık arşivine nakilleri sebeplerle azalması gibi hallerde sık sık dolab numaraları değiştiğinden yazılmasında pek fayda kalmadığı görülerek yeni arama fişlerine konulmamıştır.) Bu dosya içinde geçen canlı ve cansız isimlere kaç tane arama fişi tanzim edilirse edilsin bu hanelere yazılacak numaralar aynıdır. Yani bir dosyaya ait bütün arama fişleri, aynı dolapta aynı aidiyet ve kardeşlik numaralı bir tek dosyayı gösterirler. Bu itibarla elimizde hangi şekilde malûmat mevcutsa onun ianesile dosyayı bulmak imkânı hazırlanmış olur.

III — Dosya Bürosu Şefliği

Bu büro genel müdürlükte mevcut şube adedince ayrılmış dokuz kısımdan ve bir de kardeşlik (özet) servisinden ibarettir. Her şube işine bakan kısım memurları aşağıda gösterilen başlıca altı görevi yaparlar.

- 1 — Dosyası olmayan evraka yeni dosya açmak.
- 2 — Evrakın aidiyet tablolarına göre aidiyet numaralarını vermek.
- 3 — Evrakta adı geçen şahıslara, hadise mahallerine ve matbuaya isimlerine göre arama fişi yazmak (yukarda izahat verilmiştir)
- 4 — Birbiriyle ilgili dosyaların aidiyetlerinin yeni dosyaya işaret edilmesi ve lüzum görüldüğü takdirde ilgili yazıların suretlerinin konması,
- 5 — Şubelerince talep edilen veya dosya koy işareti evrakın dosyasını tetkik etmek ve kayıt kapamak ve dosyasile birleştirmek.
- 6 — Şubelerince istenen dosyaların yerlerinden çıkarılarak şubelerine şevkinin ve bunların uzun müddet şubelerinde kalmamasının temini ve iadesinde dolablarındaki yerlerine koymak-

Emniyet Genel Müdürlüğünde Dosya aidiyet plânları

Emniyet Genel Müdürlüğünde arşiv teşkilâtı kurulmağa karar verilince şubelerin göreceği işler, sarîh olarak ayrılmış, tereddüdlü ve mübhem vaziyetler ortadan kaldırılmış hülâsa iyi bir iş bölümü yapılmıştır.

Bu iş bölümü yapılırken muhtelif şubelere tahmil edilen iş gruplarının birbirile alâkadar ve toplu mevzulardan terekkep etmesi mümkün kılınmıştır. Yani bir işin bir safhası bir şubeye diğer bir safhası başka bir şubeye tevdi edilmemiştir.

İş plânları ya şubeler veyahut da ana mevzular esas ittihaz olunmak üzere başlıca iki usul üzere tanzim olunur:

1 — Daire veya şubeler üzerine iş plânları tanzim etmek için evvelâ o şube veya dairenin işleri teferrüatle tesbit olunur. Bu işler arasında birbirine ilgili olanları bir araya getirmek suretile toplu bir tasnif yapılarak kabul edilen sisteme göre aidiyetler tesbit ve tayin olunur.

2 — Ana mevzular esas ittihaz edilerek yapılan iş plânlarında şubeler nazarı itibara alınmaz. Böyle bir iş plânı yapmak için evvelâ arşiv kurulacak olan teşekkülün çalışma sahasına dahil bütün mevzular ana gruplara ayrılır. Dosyaların tasnifi ve aidiyetlerin tayini tu gruplar üzerine yapılır. Bu esas dahilinde hazırlanan bir iş plânında aynı şemada yer alan muhtelif mevzuların, müteaddit daire veya şubeler tarafından işlenmesi mümkündür.

Her daire kendi ihtiyacına ve hususiyetine uygun olmak üzere bu tarzlardan birini intihapta serbesttir. İş bölümü açık bir surette yapılabilen şubelerde plânlar hangi usul üzerine yapılırsa yapılsın neticenin değişmediğine şahit olunur. Çünkü muayyen iş grupları aynı şubeye tevdi edildiği cihetle bir şubenin alâkadar olduğu bir işle diğerini meşgul olması imkânı kalmıyacaktır.

(Tasnif usulleri hakkında mufassal bilgi edinmek isteyen arkadaşların Millî Kütüphane Müdürü Adnan Cahit Ötügen'in Bibliyotekçinin el kitabı namındaki esere müracaat etmesi tavsiye olunur.) Gerek daire ve şubeler üzerine, gerek ana mevzular esas ittihaz edilmek şartile yapılacak iş plânlarında bugün en ziyade kullanılan usul desimal sistemidir. Bu desimal sistemin ana kaideleri şunlardır:

1 — Her ana mevzu on esaslı gruba ayrılır.

2 — Bu on grupta ihtiyaç nisbetinde ve azami on olmak üzere tâli aidiyetleri tefrik edilir.

3 — Bu tasnif ihtiyacı temin etmediği takdirde grupların yine mütevaliyen ve hattı azamisi olmak üzere diğer gruplara ayrılması mümkündür.

Şubelerin iştiğal etikleri muhtelif ana mevzulardan on'unun bir araya gelmesinden şemalar meydana gelir. Misal olarak Emniyet Genel Müdürlüğü 4 üncü şubesini ele alalım:

(Emniyet Genel Müdürlüğü arşivinde desimal sistem esas alınmakla beraber baştaki sıfır aidiyetli dosyaların memurları şaşırtacağı ve bir takım karışıklıklara meydan vereceği düşünceleriyle onluk sistemi terkederek dokuzluk bir sistemi yürüttüğü görülmektedir.)

4 üncü şube şamasını ele aldığımızda şu mevzuların incelendiği görülür:

- 1 — Ecnebilerin ikamet ve seyahatlerine ait mevzuat işleri.
- 2 — Ecnebi elçilik, konsolosluklarla, istisnai muameleye tabi diğer yabancılara ait işler.
- 3 — Bizim yabancı memleketlerde elçilik ve konsolosluklarımızın işleri.
- 4 — Memnu mıntikalara ait işler.
- 5 — Fıratın şarkına seyahat ve ecnebilerin ikameti halındaki takyidat.
- 6 — Memleketi terke dâvet edilenlerin işleri ve sınır dışı edilenler.
- 7 — Boş bırakılmıştır-
- 8 — Pasaport işlerine ait nizamname, talimatname ve kanunlar.
- 9 — Türkiye'ye giriş kontrolü.

Ayrıca ikinci bir şemaya geçmek zarureti olmuş ve ikinci şemada da üç ana gurubun ele alındığı görülmektedir.

- 1 — Vatandaşlık işleri
- 2 — Ekalliyet ve cemaat işleri
- 3 — Müteferrik işler

Şu halde şu nokta üzerinde ayrıca tekrar durmak lâzım gelmektedir: Ana mevzuların tayininde ondan fazla ana mevzu tesis edilemez diye bir fikre kapılmamalıdır. Bu ana mevzular ihtiyaca göre tezayüt edebilir ve şemalar çoğaltılabilir.

Emniyet Genel Müdürlüğünde aidiyet tablolarına numara verilirken her şubenin numarası baş tarafa alınmıştır. Meselâ ecnebilerin ikamet ve seyahatlerine ait mevzuat işlerinin aidiyet numarası 41111 dir. Buradaki dört rakamı dördüncü şubeyi gösterir. Binler hanesindeki 1 rakamı birinci şemayı gösterir. Yüzler hanesindeki 1 rakamı birinci ana gurubu, onlar hanesindeki 1 rakamı birinci ana grubun birinci tali mevzuu ve 1 ler hanesindeki 1 rakamı da tali mevzuun işlenmekte olan ona bölünmüş mevzulardan birincisini gösterir.

Dosya aidiyet numaralarının bu şekilde verilmesi, plânın tertip ve tasnif tarzını bilenlerin, numaralardan aidiyete intikal etmelerine de yardım etmesi imkânıyla pek faydandır.

İş plânları tanzim edilirken ileride hatıra gelmedik işleri veya yeni mevzuların zuhur edebileceğini düşünerek plânı geniş tutmak ve boş yerler bırakmak lüzumlu bir ihtiyatkârlıktır. İş planları tanzim edildikten sonra artık arşivlerin faaliyete geçmesi mümkün olur. Yalnız dosya, kardeks ve kartotek dolablarının kabul edilen usullere göre hazırlanmış olması ve dosya gömlekleriyle dosya klâsörlerinin ihtiyaca yetecek miktarda temini şarttır.

(Emniyet Genel Müdürlüğü teşkilât kanununda sonradan yapılan vazife taksimi gereğince eski ikinci şubenin bakmakta olduğu asayişe ait bir takım mevzular ile eski yedinci şubenin bakmakta olduğu hudut işleri altıncı şubeye bağlanmış ve yedinci şubenin bakmakta olduğu iltica yabancı gemi ve yabancı uçaklara ait işler dördüncü şube tarafından görülmeye başlanmış isede arşivdeki aidiyet tabloları değiştirilmemiştir. Teftiş kurulu başkanlığı ile Hukuk İşleri Müdürlüğüne ait dosyaların arşive devredilenleri Üçüncü şubeye bakan kısım tarafından ayrıca yürütülmektedir. Telsiz Müdürlüğü, Baş tercümanlık ve Başhekimlik ile Talim Terbiyeye bakan yeni ikinci şube dosyaların kendilerince muhafaza edilmektedir. Arşiv sistemine muhalif olan bu durumun önlenmesi şayanı tavsiyedir.

Dosyaların aranması ve aidiyet tayini

Emniyet Genel Müdürlüğüne (Arşive) gelen bir yazı için iki ihtimal düşünülebilir:

- 1 — Bu yazının herhangi bir yazıya karşılık veya ek olması
- 2 — Bu yazının evvelce geçmiş herhangi bir muamele veya şahısla alâkadar olmayıp yeni bir iş bulunması.

Birinci vaziyet dahilinde yani yazı herhangi bir yazıya karşılık veya ek ise elde mevcut gelen ve giden evraka mahsus fişlerdeki dosya numaraları ve arama fişleri ianesile yahutta doğrudan doğruya arama fişlerine müracaat ederek yazının evveliyatı hangi dosyaya konmuş olduğu tayin olunur. Ve evveliyatının dosya ve kardeks numaraları aynen bu yazının üzerine de işaret olunur. Ancak yeni yazıda evvelki işi ve isimlere ilâveten yeni bir şahıs veya mekân ismi geçmiş yahut evvelce bahsolunan hadise veya işin mahiyetine yeni bir şey ilâve olunmuş ise, onlar için de aynı dosya numarasını ihtiva etmek üzere lüzumu kadar arama fişi tanzim olunur.

İkinci vaziyette: Yani yazının evvelce geçmiş herhangi bir iş veya şahısla alâkadar bulunmaması halinde o yazı hangi şubeye havale olunmuş ise o şubenin iş şaması üzerinde, yazının hangi dosyaya girebileceği

tain olunur. Ve ait olduğu dosyanın numarası; kâğıt üzerine işaret kılınır. Ve derhal bir dosya kabı alınarak için mahiyeti veya alâkalı şahsın ismi kabın üzerine yazılıp gelen tahrirat da kabın içine konarak öylece şubesine sevk olunur. Şubeler bu şekilde dosya kabı içinde gelmiş bir yazıyı görünce (Hiç bir kâğıdın arşiv dosya bürosunda dosyasız çıkamayacağı malûm olduğundan) bu işin yeni başlamış bir muamele olduğunu derhal anlarlar.

Aidiyet tayini meselesi çok mühim olduğu için bu işle uğraşan memurlar evvelâ muhtelif şubelerdeki iş bölümünü gösterir şemayı çok dikkatle tetkik eylemek,, adeta işlerin yerlerini ezberlemek mecburiyetindedir. Okunan kâğıdın hangi dosyaya girebileceğini bir bakışta tayin edecek ler. Okunan kâğıdın hangi dosyaya girebileceğini bir bakışta tayin edecek meşgul memurların çok dikkat ve itina ile çalışmaları lâzımdır.

Elde bir yazı veya numara ve tarih mevcut olmadığı halde herhangi bir evrak arandığı takdirde, müracaat edilecek yegâne vasıta arama fişleridir. Bize sorulan isim veya işe göre evvelâ arama fişlerini kontrol ederek bu hususta bir yazı geçip geçmediğini ararız. Eğer aranan evrak bir isme veya şahsa ait ise arama fişlerinde behemehâl bulunmak lâzımdır. Ancak bir şahsın sade adıyla aranıp arama fişi bulunmamasında bunun dosyası mevcut olmadığına hüküm etmemeli, soy adlarıyla ve diğer sair ihtimallerle de arama fişleri kontrol edilmelidir. Aranan isim şahıs olmayıp bir iş ise arama fişlerinde aradıktan sonra bir kere de hangi şubeye ait olduğunu tayin ederek o şubenin şemasında o işin hangi numaralı dosyada bulunması ihtimali olduğu tesbit etmek ve o dosyalara da bir kere bakmak, bütün şüpheleri ortadan kaldırmak ve o iş üzerinde geçmiş bir muamele olup olmadığını kat'iyetle kestirmek bakımından çok lüzumludur. Eğer aranan şey hakkında bir tarih ve numara verilmiş ise o yazıyı ciltli bir şekilde muhafaza edilen gelen ve giden evrak fişlerinde bularak hangi şubenin hangi dosyasına girdiğini bulmak kolaylıkla mümkün olur.

Evrakın Dosyaya Konması:

Evrak tarih sırasile ve üst tarafları bir hizaya gelmek üzere zımba makinasile delinerek Dosya gömleklerine konurlar. Gelen ve giden evrakın Emniyet Genel Müdürlüğü Gelen ve giden evrak numarator memurluğundan aldığı numaralar (Evrak dosyaya konurken) dosya kabının iç tarafındaki mahsus yerlere sıra ile yazılır. Aynı iş için müteaddit dosyalar açılmaz. Her işin bir tek dosyası mevcuttur. Bir iş veya şahıs üzerinde şubenin birine ait bir dosya açılmış iken aynı iş veya şahısla

diğer bir şubenin meşgul olması icabettiği zaman muhtelif şubelere ait aynı dosya numarasile A,B,C, remizlerini alarak bir arada fakat ayrı ayrı kablarda muhafaza edilir. Bu hal bilhassa birbirine pek ilgili konular işleyen şubeler arasında zuhur edebilir. Misal olarak memleketimize gelmiş bir ecnebinin 4 üncü şubede açılacak dosyasına birinci şubeyi ilgilendiren komünistlik işle uğraştığından, dokuzuncu şubeyi ilgilendiren herhangi bir gazetede bir yazı neşrettiğinden, Kaçakçılık veya herhangi bir asayişe müteallik bir olayla ilgili olduğundan altıncı şubece dosya açılması gibi bütün bunlar aynı numarada dosya içinde A,B,C, D gibi ayrı ayrı kablarda yürütülür ve muhafaza edilir.

Muhtelif şubeleri alâkadar eden işlerin eğer siyasi şubeyi de alâkadar ediyorsa bu işlerin muhakkak siyasi şube içinde bulunması prensip olarak kabul edilmiştir.

Dosya kabının içindeki kâğıtlar aynı kaba sığmayacak derecede çoğaldıkları takdirde aynı dosya numarasile ikinci bir kab açılır ve A,B, diye alfabe sırasile tefrik olunarak aynı işe dair lüzumu kadar kab tahsis olunur. Yalnız müteaddit dosyalardan birincisinin üzerine devamının B dosyasında bulunduğu ve İkincisinin üzerine de başlangıcının A kabında olduğu yolunda işaretler konarak dosyanın müstakil olmadığı belirtilir. Bir yazının üstünde kardeks masasınca görüldüğüne ve sadıra fişlerine dosya aidiyet numaralarının işlendiğine dair açıklamalar mevcut olmadıkça hiç bir kâğıt dosyasına konamaz.

Üzerinde bir muamele yapılmadan saklanacak evraka muhakkak şubesince dosya koy şeklinde bir parafe bulunması mecburidir.

Dosyasına konacak bütün evraka ilgili memur tarafından kontrol edilmiştir damgası vurulması lâzımdır.

KARDEKS (özet)

Dosya bürosunun bir servisi de kardeks işleriyle meşgul olur. Kardeks: bir dosyanın zaman, mekân, şahıs ve hadise bakımından cereyanını takibederek muhteviyatının anlaşılacak bir nokta bırakmaksızın, vazih bir hülâsasını tesbit etmektir. Kardeks fişleri de, kullanılmakta olduğu dairelerin ihtiyaç ve usullerine göre muhtelif şekillerde olur.

Emniyet Genel Müdürlüğünde kullanılmakta olan kardeks fişlerinin bir örneğini aynen gösteriyoruz.

Kardekslerin tanzim ve tertibi: Kardeksler, cevap verecekleri ihtiyaçlar göz önünde bulundurulmak üzere tanzim olunur.

Bir dosya açıldığı vakit, derhal onun için bir kardeks tanzimine başlanır. O dosyaya ait olmak üzere, yeni muameleler geçtikçe hadisenin safa-

hatı bu fişler üzerine işlenir. Bu malumatın alındığı yazıların tarih ve numaralarının da kardekslere işaret edilip edilmemesi şubelerin ihtiyaçlarına göre takdim ve tesbit olunur.

Herhangi bir dosyaya ait kardeks ele alındığı zaman, o dosyadaki bütün malûmatı aksettirmesi lâzımdır. Kardeks işlenirken, dikkat edilecek en mühim nokta, lüzumlu noktaların ihmal edilmemesini ve lüzumsuz tafsilâtlarla da beyhude yere kardekslerin doldurulmamasını temin etmektir. Bunun için kardeks servisinde çalışan memurların bu lâzimeyi tefrik edecek kabiliyeti haiz elemanlar arasından intihap edilmesi icabeder. Bu sebeple kardeks işlerine elverişli memurların meşgul oldukları şubelerin işlerini tam manasile kavramış memurlardan bulunması icabettiğinden kardekslerin şube raportörleri tarafından tanzim edilmesi ve daktilo bürosu arşivde toplanmış teşkilâtlarda arşivlerce ve daktiloları şubelerde olan teşkilâtlarda şubelerce yazılması ve yalnız dolablara yerleştirilmesinin arşive bağlı kardeks servislerince yapılması lüzumludur.

Kardekslerin üst sütunlarına, evvelâ hiç fasıla vermeden müteselsilen yürütülen ve kardekslere mahsus olan bir sıra numarası, sonra da dosyaların konulduğu dolab numarası (buna imkân olmadığı yukarda belirtilmişti) ve dosyaların aidiyet numarası işaret edildikten sonra iş sütununa, kardeksin ait okluğu dosyanın kısa bir hülâsası yazılır. Kardeks tanziminden elde edilecek faydalar:

Kardekslerden, dosya işlerinde muhtelif bakımlardan istifade olunur.

1 — Üzerinde birçok muamele ceryan eden ve hacimli bir hal alan dosyaların ihtiyaç halinde acele olarak tetkiki uzun zamanlara muhtaçtır. Halbuki kardeksin üzerinde bir dosyadaki muamelenin en ruh'u noktaları kısaca tesbit edildiği cihetle dosyaların sür'atle tetkiki imkânında evvelden hazırlanmış olur.

2 — Eldeki dosyalara ait işler hakkında bir cevap yazılması veya bir muamele ceryan etmesi icabettiği zaman, dosyaları mütemadiyen arşivden celbi ve sonra iadesi külfetli bir iştir. Onun için şube raportörleri, kardeksleri tetkik ederek o dosyaya ait muktezayı derhal tayin ile icabeden muameleyi yapar. Ve kardeksleri iade ederler.

3 — Raportörler herhangi bir işin muayyen bir zaman sonra tekidini isteyebilirler. Bu takdirde, müsveddelere o işin hangi müddet zarfında tekit edileceğini işaret edebilirler. Arşiv bürosunun alâkadar kısım memurları, bu not üzerine o dosyaya ait kardeks fişini tayin edilen müddetinin hitamındaki tarihe ait (bir eşeansiye) ye koyarlar. Muayyen gün gelince o gün için tekid icabeden dosyalara ait kardeksler yerlerinden alınarak, gelmiyen cevaplara ait işler derhal ve resen arşiv kısım me-

murları tarafından tekit edilip kardeksler yeni verilen mühletler dahilinde tekrar (eşeansiye) lere konulur. (Emniyet Genel Müdürlüğünde halen kardeks usulü külfetli ve lüzumsuz görüldüğü kanaatle şubelerince yapılmadığından terkedilmiş vaziyettedir. Kardeks usulü mevcut olduğu tarihlerde de ve halen evrakların tekidi şubelerince yapılmaktadır ki modern arşiv kaidelerine uymayan en mühim noktalardan biri de budur.)

4 — Bakanlıkların veya Genel Müdürlüklerin arşivlerinde olduğu gibi Emniyet Genel Müdürlüğünde de işleri biten dosyalar beş sene müddetle muhafaza olunur. Bu müddetin hitamında üzerinde artık muamele ceryan etmeyen dosyalar devlet arşivine devredilmek üzere Bakanlık arşivine devredilir. Bu devir yapıldıktan sonra, o muamelelere ait olmak üzere alâkadar dairelerde hiç bir malûmat kalmamaktadır.

Halbuki kardeksler, devlet arşivlerine devredilmeyeceği ve kıt'alarının küçüklüğü dolayısıyla muhafazaları kolaylıkla kabil olduğu cihetle, devlet arşivlerine intikal eden dosyaların da tam bir hülâsasını daima elde bulundurmamak mümkün olur.

Hülâsa Arşiv teşkilâtı için kardeks işleri yapılması en lüzumlu ve esas işlerden biridir.

Emniyet Genel Müdürlüğü Taşra teşkilâtı evrak işleri hakkında arşiv teşkilâtına muazi bir teşkilât kurularak sıkı bir iş birliği yapılması üzerinde durulmaktadır.

Son söz olarak arşiv teşkilâtını tam bir vukufla kurduran ve uzun yıllar ilgisini esirgemiyen sayın Şükrü Sökmensüer ile İhsan Sabri Çağlıyngil'i Emniyet Genel Müdürlüğünün modern bir teşkilâta kavuşturduklarından ve idamesine muvaffak olduklarından burada takdirle anmayı bu işlerle meşgul bir amir bulunmak sıfatile bir vicdan borcu bilmekteyim.

HAYVAN HİRSIZLIĞI MENİNE DAİR 5617 SAYILI KANUN ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

Yazası : İlhami Ertem
Midyat Kaymakamı

Hayvan hırsızlıkları, yurdumuzun birçok bölgelerinde, köylerimizin huzursuzluk kaynağıdır.

Bir çift öküzün bin liranın üstünde olduğu devirlerde, sabahleyin çifte çıkmak üzere ahıra giden köylünün öküzlerini bulamamasının dehşetini idrak zor değildir...

Tekrar bir çift öküz parasını nereden bulacaktır? Tarlaların işlenmesi geri kalırsa maişetini nasıl temin edecektir?

Hayvan hırsızlığı üzerinde ne kadar durulsa yeridir. Yurdumuzda hayvan hırsızlığının üç sebebi vardır, başka deyişle üç türlü hırsızlık olur:

1 — Hırsızlığı kendilerine meslek edinmiş, bu sayede rahat ve müreffeh yaşamaya alışmış kimseler tarafından yapılan veya yaptırılan hırsızlıklar...

Karadeniz ve Orta Anadolu bölgeleri...

2 — Mahalli particilik yüzünden hasmı ezmek, sindirmek, itaata mecbur ettirmek gayesiyle yapılan ve yaptırılan hırsızlıklar...

Cenubi şarkî Anadolu kasaba ve köyleri...

3 — Komşu devlet çapulcularının gizliden hududu geçerek yaptıkları sirkatler...

Doğu Anadolu mintikası...

Realitenin bu olduğunu tesbit ettikten sonra, şimdi yeni ve eski kanunların mukayesesine geçip, yeni kanunun müsbet mi, menfî mi sonuçlar verdiğini ve sebeplerini inceliyelim:

6. Nisan. 1329 tarihli Hayvan sirkatinin meni hakkında kanun ile 5617 sayılı Hayvan hırsızlığının meni hakkında kanun arasında iki prensip farkı vardır. Diğer hususlar esas itibarıyla aynidir. Yeni kanun, (Hayvan bedelinin, izin içinde kaldığı mahalle, köy, aşiret vs. ahalisine ödetilmesiyle hırsızlıkları şayi olanların, civar köy ihtiyar heyetleri mazbataları üzerine mehakimce sürgün edilmeleri) prensiplerini kabul etmemiştir.

Oysaki, Hayvan hırsızlığı hakkında ayrı bir kanun tedvin etmenin asıl can alıcı noktası bu ödetme keyfiyeti idi. Diğer maddeler, realiteye uygun önleyici tedbirler olmaktan çok, vazii kanunun dâva üzerindeki hassasiyetini belirten edebî cümlelerdir. Çünkü, her hırsızlık ve suç vakasında zabitanın derhal faaliyete geçmesi, delilleri toplaması, failleri yakalaması mevcudiyetleri ve statüleri icabıdır.

Makbul bir özre istinat etmeksizin faili meydana çıkaramayan veya yakalamayan zabıta memuru kendisini âmirinin tecziyesinden kurtaramaz.

Demek ki, kanunun (kolluk memurları izleri sürmeye çıkanlara en kısa zamanda katılır) (faileri yakalayınca kadar hayvan izlerini aralıksız olarak sürmek ve failleri meydana çıkarmakla ödevlidir) fıkralarına, hadiseleri önleyici yeni hükümler diye bakmak pek de doğru sayılamaz...

Hayvan hırsızlığının sebepleri üzerinde düşünürsek, yabancı devlet çapulcularının hırsızlıkları hariç, illetler içtimaidir, fiil birden fazla kimselerin el birliği ile tekemmül edebilir. Hırsızlıkların yapıldığı şartlar incelenirse faillerin meydana çıkarılmalarının çok güç olduğu görülür. Nitekim, tatbikat ta bunu göstermektedir.

Çeşitli sosyal sebeplerle, memleketimizde ateş düştüğü yeri yakar... Biz, yarın da bana sıçrar diye önceden harekete geçmeyiz... Bunlardan dolayı, ödetme kalkınca köy ve mahalle halkının samimi yardımı azalacaktır.

Son günlerde, mahallî particilik sayıkiyle yapılan bir iki hırsızlıkta, izler umumî yollara kadar sürülebilmiş fakat failer bulunamamıştır. Kanun değişmeseydi, ödeme kararı sonunda köylü faileri bildirecek veya gaye elde edemeyeceğinden tekrarına lüzum görmeyecekti.

Bu mülâhazalarla 5617 sayılı kanundan sonra hayvan hırsızlıklarının artacağı ve arttığı kanaatindeyiz.

Bazı hukukçuların, eski kanunun hayvan bedelinin izin içinde kaldığı köy veya mahalleye ödettirilmesi müessesesinin iptidai bir hukuk kaidesi olduğunu yazdıklarını okuduk. Biz, tamamen nazari olan bu tenkitlere itibar edemeyeceğiz. Zira, hukuk cemiyet içindir. Bütün hattı hareket kaideleri cemiyetin yararına konulmalıdır.

Bu gün, hayvan hırsızlığı vakıa olarak mevcuttur. Ödetme müessesesi mademki hadiseleri önlemede ve zararları tahfifde faydalı olmaktadır, şu halde bizim şartlarımıza göre iptidai değil, zaruri bir müessesedir. Müdafaaasını yaptığımız ödetme müessesesinin acaba, tatbikatta kötülükleri yok muydu?

Vardı...

Evvelâ, fiil ile münasebeti bulunmayanlar sırf bir mekân alâkası ile, aynı çevrede oturmuş olmak sebebiyle ödemeye iştirâk ediyorlardı. Hukukçularımızın takıldığı nokta da bu idi...

Saniyen, bazan iz sürücüler vazifelerini dirayetsizliklerinden veya fena niyetlerinden ötürü kötüye kullanıyorlardı.

Arz edilen mahzurlara mukabil faydaları daha çoktu:

1 — Her vakada kendilerine de ödemedен hisse düşmesi ihtimaline mebni, bütün köylü el birliğiyle hırsızlıkları önlemek istiyor, hırsızları tazyik ediyor, zabıtaya içten yardımcı oluyordu.

2 — Ödetme bir nevi, hayvan hırsızlığına karşı sigorta mahiyeti arz ediyordu. Muhtelif zamanlarda köylü sigorta taksitlerini veriyor, hayvanı çalınınca da sigortalandığı meblâğı alıyordu.

Böylelikle felâket ile karşılaşan köylünün çifti bozulmuyor, düzeni fazla sarsılmıyordu.

3 — Nazariyatı bırakarak, dikkatimizi bir defa daha hayvan hırsızlığı sebepleri üzerinde toplarsak, köy sosyetesinin hususiyetlerini de bu teemmülümüzde nazara alırsak ödemedeki iştirakin (sırf mekân münasebetine) inhisar etmediğini anlarız.

Birlik olan köylerde hırsızlık vakıaları çok ender vuku bulduğu gibi, fena niyetliler de köy halkının ekseriyetinin arzularına rağmen köyde kolay kolay barınmıyorlar.

O halde, içlerinden bazılarının hırsızlık yapabilmelerinde köy ahalisinin az çok kusurlu sayılması doğru olur. Kaldıkı, ödetme müessesesi, modern hukuku kusursuz mesuliyet nazariyeleri ile de pek alâ müdafaa edilebilir...

Yukarıdan beri tahlile çalıştığımız sebeplerle 5617 sayılı kanunun hayvan hırsızlıklarının azalması, köylünün ziraî emniyeti ve çift hayatının istikrarı bakımlarından ferahlatıcı bir devir açamayacağını istemiye istemiye itiraf edeceğiz...

Halbuki, ödetme müessesesi kaldırılacağı yerde, tecrübelerle beliren aksaklıkları dikkate alınarak, zamanın hak anlayışlarına göre islâh edilebilirdi...

AZİL VE BAKANLIK EMRİ ⁽¹⁾

II

Kemal HADIMLI

Birinci kısmı idare dergisinin 206 sayılı nüshasında intişar eden azil ve bakanlık emrine dair etüdümüze bu nüshada da devam ediyoruz. İdarenin muhtelif şekillerde tatbik ettiği bakanlık emri muamelesini ve Danıştay'ın bu mevzuda ittihaz etmiş olduğu kararları incelemek, bakanlık emri müessesesine nüfuz etmek bakımından faydalı olacaktır.

Birinci yazımızda muhtelif vesilelerle temas ve izah etmiş olduğumuz veçhile bakanlık emri muamelesi idareye umumî hizmetleri arızasız, inkıtasız ve devamlı surette görmek ve bu hizmetleri uzaktan, yakından müteessir edecek muamele, fiil ve hareketleri önlemek ve bunların vukuundan sonra temadisine meydan ve fırsat vermemek gayesile tanınmış bir salâhiyettir. Kanunlarımızda memurların hangi muamele, fiil ve hareketlerinin bu muamelenin tatbikini istilzam edeceği ihtirazı veya vukuî surette belirtilmemiş olduğu cihetle bunun tatbikatta muhtelif şekillerde tezahür eyleyeceği tabiidir. Ancak her şeyden önce bakanlık emri İdarî vazifelerin ve âmmе hizmetlerinin ifasında filhal disiplini ve intizamı ve bunların selâmetle cereyanını sağlamağa mâtuf bulunduğundan bu muamelenin tatbikini âmmе hizmetlerine müesseriyeti itibariyle de düşünmek bu esasın bir neticesidir. Bu sebeple bir memurun vazife ve hizmete müessir olan ve bakanlık emrine alınmasını gerektiren bir muamelesi veya şahsî ve ailevî bir fiil ve hareketi tesbit edildiği ve başka bir mukteza tâyinine imkân görülemediği hallerde idarece bu muamelenin tatbikine geçilmesi vazife ve hizmetin intizamını iade ve selâmetini temin bakımından bir zarurettir.

Eğer memur hakkındaki bakanlık emri muamelesi mukteza tâyini ve bir kanaat edinilmesi için lüzumlu bir zamanın geçmiş olmasına rağmen tatbik edilmiyerek geciktirilmiş ve bu gecikme uzamakta bulunmuş ise, bu hal memurun vazife ve hizmete tesir edecek bir fiil ve muamelesinin sebk etmediğini veya onun hareketinin bakanlık emri muamelesinin tat-

¹ Birinci kısmı 206 sayılı nüshadadır.

bikini haklı kılacak bir mahiyet taşımadığını gösterir. Bakanlık emri muamelesi bu bakımdan bir müddetle - bir sukutu hak müddetile - mahdud ve mukayyet olmamakla beraber bu cihetten büsbütün başı boş bırakılmış da değildir. Meselâ bir memuriyette vazife ve hizmetin fena işlemesine tesir edecek fiil ve hareketi sabit olan bir memurun bakanlık emrine alınmayarak başka bir memuriyete nakil veya tahvil edilmesile iktifa olunması ve fakat bir müddet sonra o memurun evvelki memuriyetindeki fiil ve hareketi sebep gösterilerek bakanlık emrine alınması muamelesi Danıştayca iptal edilmiştir. Danıştay bir mahaldeki memurun mevzî bir fiil ve hareketinin nakil veya tahvil edildiği diğer bir mahaldeki memuriyet hizmetlerine ne suretle tesir icra ettiğinin tesbit ve izah edilmemiş olması ve memurun bir mahaldeki hareketinin nakil veya tahvil olunduğu diğer mahaldeki hizmete müessir olmaması görüşünü bu kabil kararlarına mucip sebep ittihaz eylemiştir.

Danıştayın aşağıya alınan bir kararı bu mahiyettedir.

1 - Beşinci dairenin 9/3/944 tarihli ve 44/249 - 44/514 sayılı kararı:

“Vekâlet emri muamelesi hizmetin nefi ve selâmetini temin maksadile cereyan etmesi lâzımgelir. Müddeinin yaptığı bazı hareketlerinden dolayı Sivas’tan Erzurum’a tahvili yapıldığına nazaran Sivas’taki hareketimi Erzurum’daki hizmete müessir olmaması icabeder. Kaldı ki diğer taraftan dâvacı bu sucundan dolayı beraat ve men’i muhakeme kararları da almış bulunmaktadır. Bu sebeple tesisinde lüzum ve isabet olmayan vekâlet emri muamelesinin bozulmasına 9/3/944 tarihinde ekseriyetle karar verildi.”

2 — Beşinci dairenin 28/3/946 tarihli ve 46/438-46/537 sayılı kararı:

“Bakanlık emri işlemi hizmetin nefi ve selâmetle yürümesi noktasından harekece getirtmesi icabeden bir hukuk müessesesidir. Dâvacının Aşkale’de usul hilâfi odun kestirmek ve parti başkanının vurulup yaralanmasında ilgisi görülmek noktasından evvelâ Şavşata ve bilahara da Çimişkezeğe nakil ve tahvil edilmiş olup ilk memuriyet mahalli olan Aşkale’deki mevzî bir fiil ve hareketin Çimişkezek’teki hizmete tesiri sorulan sorguya rağmen izah edilememiş ve bu suretle dâvacının Çimişkezek kaymakamlığından bakanlık emrine alınması yolundaki işlem mesnetsiz ve mucip sebepsiz kalmış olmasına binaen bakanlık emri işleminin iptaline ... 28/3/946 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.”

Danıştay bakanlık emrine almağı gerektiren fiil ve hareketin vazife ve hizmete doğrudan doğruya tesiri bulunmasını da bir kararında be-

lirtmiş ve memurun vazife ve hizmete doğrudan doğruya tesiri olmayan bir hareketi vesile edilerek bakanlık emrine alınmasını isabetli görmemiştir.

3 - Besinci dairenin 17/4/946 tarihli ve 45/1110-46/669 sayılı kararı:

“Memurlar mevzuatında bakanlık emri müessesesinin kabulü hizmetin selâmetle yürütmesi esasının temini maksadına mâtuftur. Bu müessesenin harekete geçirilmesi için memurun ifa mükellefiyetinde bulunduğu hizmete doğrudan doğruya müessir bir fiil ve hareketin sübutu iktiza eder. Dâvacının avukatı sıfatile müdafaasını üzerine aldığı bir dâvanın görülmesi sırasında vaki beyanatı, savunmasını deruhte ettiği suçlunun fiil ve hareketine iştirak ve bunu tensip mânasına gelmeyeceği gibi her hangi bir kanaatini tedris vazifesile mükellef olduğu bir okulda izhar suretile öğrencilerin devletin ve camianın maksadı dışında bir sahaya sevk suretinde tecelli etmiş olmadıkça bunun vazifeye müessir bir fiil veya hareket telakki ve ihtimale istinat olunarak hizmetten uzaklaştırılması kanunun maksadile birleştirilemez. Şu durum karşısında tedris görevinde doğrudan doğruya hizmete müessir bir hal ve hareketi tesbit ve iddia edilemediğine göre sırf mahkeme huzurundaki savunması sebebiyle bakanlık emrine alınması işleminde kanunun maksadına uygunluk olmadığından iptaline 17/4/846 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.”

Vazifesinde aczi ve ehliyetsizliği ileri sürülerek bakanlık emrine alınan iki memurun açtığı İdarî dâva üzerine Danıştay bu muameleleri de iptal eylemiştir.

4 — Deavi hususî heyetinin 26/2/939 tarihli ve 37/682 sayılı kararı:

“1777 sayılı kanunun üçüncü maddesinde; vekâlet emrine alınmak için lüzumunun sabit olması icabettiği tasrih edilmekte olup kaymakam vekâletinin tahriratında ileri sürülen sebepler bu lüzumu ispat edecek mahiyette olmadığı ve vilâyetin tezkeresinde de Dâvacının ehliyetile mütenasip bir mahalle tâyin edileceği dermeyan olduğuna nazaran bu işin Dâvacının memuriyette bulunduğu sırada yapılması daha münasip olacağı cihetle hakkındaki vekâlet emrine alınma muamelesi kararının refine 26/2/939 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.” Şûrayı devlet kararlar mecmuası sayı 5, sahife 29.

5 — Deavi hususî heyetinin 31/5/938 tarihli ve 37/96 - 38/136 sayılı kararı:“18/Haziran/1934 tarihinde bin kuruş maaşlı muhasebe kâtipliğine namzet olarak alınan dâvacının 7/2/935 tarihinde asaleti tasdik olunarak terfian bin ikiyüz kuruş maaşlı vazifeye tâyin edildiği ve 31/Ağustos/936

tarihinde yapılan maliye teşkilâtında maaşının bin kuruşa indirildiği ve hizmetinden istifade edilemediği cihetle 30/Teşrinisani/1936 tarihinde vekâlet emrine alındığı ve aynı günde kırk lira ücretli vazifeye tâyin edilip işe başlattırılarak aynı günün akşamı ücretli vazifesine de nihayet verildiği müdafaanamelere anlaşılmaktadır.

Dâva arzuhalinin 16/1/937 tarihli olması hasebilen sınıf tenzili muamelesinin tetkikine müruru müddetten dolayı imkân mevcut değilse de namzet olarak alınan memurların hizmetinden istifade edilmesi halinde asaletinin tasdik olunabileceği memurun kanununun 7 nci maddesinde açık yazılı olmasına göre ehliyeti tasdik edilerek asaleten ve hattâ terfian tâyini yapılan ve maliye teşkilât kanununun tatbikinde de kadro harici bırakılmayarak yine maliye hizmetinde ipka edilen dâvacının bu muameleden üç ay sonra ehliyetsizliğinin ileri sürülmesi varit olamayacağından bu sebebe istinatla vekâlet emrine alınmasında isabet görülemediği gibi vekâlet emrine alındığı günde ücretli vazifeye tâyin edilip aynı günün akşamı işine nihayet verilmesi de doğru olamayacağından kanunun metnine ve ruhuna muhalif olarak yapılan vekâlet emrine alınma, ücretli vazifeye tâyin ve işine nihayet verme muamelelerinin iptaline 31/5/938 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.” Şûrayı Devlet kararlar mecmuası sayı 5, sahife 30.

1426 sayılı Vilâyet İdaresi Kanununun mer’i bulunduğu tarihlerde mezkûr kanunun bazı maddelerini değiştiren 1851 sayılı kanun 3 üncü maddesinin son fıkrası valilerin icra vekilleri heyeti kararla her zaman bakanlık emrine alınabilecekleri gibi tekaüde de sevk olunabileceklerini teviz etmekte idi. Ancak esasen bakanlık emrinde bulunan bir valinin bu fıkra göre bakanlık emrinden tekaüde sevk olunamayacağına Danıştay dâva daireleri umumî hey’eti tarafından karar verilmiştir.

6 — Dâva daireleri umumî hey’etinin 18/11/944 tarihli ve 41/246 - 41/266 sayılı kararı:

“1851 sayılı kanunun 3 üncü maddesinin son fıkrasında valilerin icra vekilleri hey’eti kararla her zaman vekâlet emrine alınabilecekleri gibi tekaüde de sevk olunabilecekleri yazılı olmasına göre bu hüküm ancak vazife başında bulunan vali hakkında kabili tatbiktir. Kanunun metninde bir valinin vekâlet emrine alındıktan sonra da tekaüde sevk edilebileceğine dair bir kayıt ve işaret görülememektedir. Vekâlet emrine alınan bir vali valilik sıfatını gaip ederek vekâlet emrine alınmış bir memur sıfatını iktisap edeceği ve hukukî vaziyeti bu suretle taayyün ettikten sonra da hakkında 1851 sayılı kanunun değil, 2919 ve 2658 sayılı kanunlar ahkâmının tatbiki icabedeceği şüphesizdir. Şu sebeplere bina-

en vekâlet emrinde bulunan davacının 1851 sayılı kanuna istinaden tekaüde şevki hakkında müttehaz kararda isabeti kanuniye görülemediğinden bu karar ve muamelenin bozulmasına 18/11/941 tarihinde ekseriyetle karar verildi.”

7 — Bakanlık emri muamelesinin iptali üzerine açılan tazminat dâvasına ait Danıştay Beşinci Dairesinin 2/7/947 tarihli ve 47/292 - 47/1503 sayılı bir kararı:

“Dâvacı; haklımdaki İdarî tasarruf, İdarî yargıçça iptal edilmiş olmasına rağmen hukukî vaziyetinin tanınmamasından dolayı 5/3/945 tarihinden Şubat/1947 tarihine kadar maruz kalmış olduğu zararın tazminini istemektedir. Dâvacının bakanlık emrine alındığı 5/3/945 tarihinden bu tasarrufun İdarî yargıca iptal edilmiş olduğu 17/4/946 tarihine kadar olan devreyi bakanlık emri işlemine ve bu tarihten sonraki devreyi ise iptal kararı üzerine idarenin vaki olan faaliyetine muzaf olarak mütalâa etmek lâzım gelir.

Bakanlık emri işleminin tevhit ettiği zarara bu işlemin tesis edilmiş olduğu tarihte ittilâ hasıl edilmiş olduğuna ve tam kaza dâvası açmak için ol bapta içtihat kararı veçhile evvel emirde bir iptal dâvası ikamesi için zaruret olmayıp tazminat dâvasının zararın vukuuna ittila tarihinden itibaren 90 gün içinde açılması iktiza edeceğine ve iptal dâvası ile memzuç olarak bu hususta vaktinde bir tazminat dâvası da açılmamış bulunmasına binaen tasarrufun, yargı yoluyla iptal edilmiş olduğu 17/4/946 tarihine kadar olan tazminat dileğinin kabulüne süre aşımı engel teşkil eder.

Ancak iptal kararından sonra idarenin bu kararın ışığı altında ve dâvacının durumunu islâh yolunda bir karar alması icabederken bilâkis bermucibi karar bakanlık emri ayılığından da mahrum kalmış olan dâvacının fiilen daha kötü ve teminatsız bir durumda bırakılması ve bakanlık teşkilâtı içinde tavzif edilmemesinin kabule şayan bir sebebe istinat ettirilmemesi gerek kazâi bir hükmün ve gerek âmmen menfaat ve hizmetlerinin icabı ile birleşmeyeceğinden ve idarenin bu husustaki kusuru açık ve bariz bulunduğundan bakanlık emrinin iptal edilmiş olduğu 17/4/946 tarihinden itibaren tahdit edilmiş olan Şubat/947 sonuna kadar eski memuriyet aylıklarile buna kanunen munzam diğer menfaatlar tutarının tesbit edilerek tazminen ödenmesine ve ayrıca manevî tazminat hükmüne mahal görülemediğine ve Dâvacının ödediği 28 liranın kendisine iadesine 2/7/947 gününde oybirliğiyle karar verildi.”

8 — Dâva daireleri umumî hey’etinin 35/26 sayılı kararı:

“Gerçi dâva olunan vali icra makamlarının yaptıkları icraattan dolayı şahsen dâvada husumet mevkiinde olamayacağını iddia ederek hu-

sumeti kendi şahsına tevcih etmiş olan bu arzuhalin gerek bu, gerekse hâdisede mütehakkık müruru müddet noktalarından reddi lâzım geleceğini beyan etmekte ise de; vali.....bu meselede velayeti âhme kudretile hareket etmiş ve bu hareketinde bir hizmet hatası olmayıp şahsî bir hartadan ibaret bulunmuş olmasına göre hâdisede husumetin kendi şahsına teveccüh etmesi tabîi görülmüş olduğu gibi dâvacının dâvasının adlî mahkemeden aldığı vazifesizlik kararının isi arından itibaren Kamutayın 26/3/931 günlemeçli ve 171 sayılı tefsirinde yazılı on gün içinde Şûrayı devlete arz etmiş bulunmasına göre müruru müddet iddiası da varit görülmemiştir.

Meselenin esasına gelince;

Mahkemelerden sadır olan mukarrerat icra makamlarınca behemehâl infaz olunmak lâzımgelir. Hattâ bunların ne icra vekilleri hey'etince, ne Kamutayca tebdil ve tağyir ve tehir ve infazı ahkâmına mümaneat olunmaması Teşkilâtı Esasiye Kanununun 54 üncü maddesile müeyyettir. Şûrayı Devlet deavî daireleri hükümlerinin de, Teşkilâtı Esasiye Kanununda yazılı mahkeme kararları mahiyetinde olduğu Kamutayın 12/4/1934 günlemeçli ve 803 sayılı kararı iktizasındandır. Halbuki dâvacının memuriyetine iadesi icabedeceği hakkında Şûrayı Devlet deavî daireleri hususî hey'etinden istihsal ettiği hükmün, vali ... tarafından, kendisine re'sen yapılmış olan tebliğde ve Nafia Bakanlığı tarafından ayrıca sebk eden iş'ara rağmen yerine getirilmemiş olduğu teayyün etmiştir.

Kazai kararların infaz edilmemesinden dolayı alâkadarların duçar oldukları zararların tazmini hakkaniyet esaslarından bulunmakta ve dâvada mevzuubahis hükmün de bir içtihat hatasından değil şahsen vukua getirilmiş bir hatadan, inbias ettiği anlaşılmaktadır.

Şu yukarıda yazılan sebeplere binaen dâvacının memuriyetine iade olunmamasından dolayı maaş noktasından duçar olduğu zararların dâva olunan vali ... tazmin ettirilmesi ve iadei memuriyet kararının tebliğinden sonra dâvacıya fuzulen verilmekte devam edildiği anlaşılan vekâlet emri maaşlarının da bu zamana idhali ve 9/6/934 tarihli ve 2503 sayılı kanun mucibince 400 kuruş ilâm harcının dâva olunandan alınması, husumet ciheti ve tazminatın doğrudan doğruya vali ... nin şahsından alınması noktası çoklukla, esas tazminde söz birliğile kestirildi." Devlet Şûrası kararlar mecmuası sayı 22, sahife 17.

BAKANLIK EMRİNDE BULUNAN BİR MEMURUN MEMURİYETE İADESİ

Bakanlık emrine alınmış olan bir memur vazife ve memuriyetinden

ve kadrosundan ayrılmış olduğundan bunun bir memuriyete alınması, diğer bir tâbirle memuriyete iadesi yeni bir tâyin muamelesile vaki olur. Bakanlık emrinde bulunan memur yeniden bir memuriyete giriyormuşçasına talepte bulunur, idare kadro temin eder, evsafını, müktesep maaşını nazara alır ve o memurun yeni bir memuriyete alınmasında âmme menfaati mevcutsa o takdirde memuru usulü veçhile tâyin eder. Ancak bakanlık emrindeki memura yeni bir vazife tevdiî idarenin takdirine bağlıdır. İdare memuru gerek eski memuriyetine iade ve gerek ona yeni bir vazife tevdiinde takdir hakkına sahiptir. Hattâ idare, bakanlık emrinde bulunan bir memura idari kaza yoluyla memuriyet vermeğe zorlanamaz. Memurun ehliyet ve liyakatinin derecesi, bu durumuna göre bir kadro tedarik edilmesi, bakanlık emrine alındığı tarihte almakta olduğu müktesep maaşına veya müddetini ikmal etmiş ise bir üst derece aylığına denk bir kadro temin olunması veya her ikisi de bulunamamışsa bir aşağı derecede bir kadro tedarik edilmesi ve nihayet memurun bir memuriyete iadesinde âmme menfaati mevcut olup olmaması gibi objektif unsurlar bakanlık emrindeki memurun bir memuriyete iadesinde göz önünde bulundurulması gereken esaslardır.

Danıştay bakanlık emrinde bulunan bir memurun yeniden bir memuriyete tâyini tasarrufunu idarenin takdirine ait bir keyfiyet olarak mütalâa etmektedir. Danıştayın bu husustaki bir kaç kararı aşağıya alınmıştır.

1 — Beşinci Dairenin 12/11/942 tarihli ve 41/2366 - 43/2509 sayılı kararı:

“Bir memurun şu veya bu hizmette istihdamı sırf âmme hizmetinin iyi işlemesi düşüncesiyle vaki olur. Kaldı ki vekâletin vekâlet emrinde bulunan memurları tâyin edeceği hizmeti takdirde salâhiyeti de derkârdır. Bu itibar ile müddeinin kaymakamlık veya mektupçulukta behemehâl istihdamı lâzımgereceği dair idari kazaca emir verilemez. Binaenaleyh vekâlet emri aleyhine bir dâva mesbuk olmamasına ve vekâlet emrindeki memurların tayin ve istihdamları da takdire muallak bulunmasına binaen dâvanın reddine 12/11/943 tarihinde ittifakla karar verildi.”

2 — Beşinci dairenin 8/9/943 tarihli ve 43/1307/2012 sayılı kararı:

“Hâdisede vekâlet emrine alınma muamelesine bir itiraz mevzuubahis olmayıp dâva bir memuriyete tayin talebinden ibaret olmasına ve vekâlet emrinde bulunan bir memurun tekrar bir memuriyete tayini idarenin takdirine ait bulunmasına binaen İdarî dâva mevzuu teşkil etmeyen ve istitafi tazammun eden dâvanın reddine 8/9/943 tarihinde ittifakla karar verildi.”

3 — Beşinci dairenin 15/10/946 tarihli ve 46/941 - 46/3683 sayılı kararı

"Bakanlık emrine alınmak suretile bucak müdürlüğü ile ilgisi kesilmiş olan Dâvacının tebdil edilen yeni memuriyetini kabul etmiş olmasına ve esasen idare bakanlık emrinde bulunan bir memuru tekrar aynı memuriyete iade mecburiyetinde bulunmamasına binaen mesnedi olmayan dâvanın reddine 15/10/946 tarihinde oybirliğiyle karar verildi."

BAKANLIK EMRİNDE BULUNANLAR SANAT VE TİCARETLE İŞTİĞAL EDEBİLİRLER Mİ, BUNLAR, ŞİRKETLERLE TİCARET VE SANAYİ MESSESELERİNDE VAZİFE ALABİLİRLER Mİ?

788 sayılı Memurin Kanununun 1496 numaralı kanunla değiştirilen 8 nci maddesinde memurların ticaret ve sanatla iştiğal edemeyecekleri, şirketlerle ticaret ve sınai müesseselerde vazife alamıyacakları, bunların kendi emlak ve arazilerini bizzat veya bilvasıta işletebilecekleri ve kooperatiflerde idare meclisi üyeliği ve hesap müfettişliği yapabilecekleri yazılıdır. Sözü geçen maddeye aykırı hareket edenler hakkında mezkûr kanunun 1496 sayılı kanunla bir fıkra eklenen 32 nci maddesinde yazılı sınıf tenzili cezası tatbik olunur.

Acaba bakanlık emrine alınmış olanlar, vazife ve memuriyetlerinden ayrılmış ve kadrolarile alâkaları kesilmiş olmalarına rağmen ticaret ve sanatla iştiğal edebilecekler, şirketlerle ticaret ve senayi müesseselerinde vazife alabilecekler midir?.

788 sayılı Umumî Memurin Kanunile Hususî Memurin kanunlarının şümulüne dahil bulunan tekmil memurlar hakkında yukarıda sözü geçen 8 nci maddede yazılı memnuiyet hükümlerinin ceryan edeceği şüphesizdir. Fakat bakanlık emrine alınmış olanlar hakkında da bu memnuiyet hükümleri cari olacak mıdır?

Mesele basit ve halledilmesi kolay olmadığından keyfiyet Maliye Bakanlığınca incelenmiş ve kat'î bir neticeye varılamadığı cihetle bu hususta Danıştayın istişari mütalâasına müracaat olunmuştur. Danıştay genel kurulu meselenin istişari kararla halledilemeyeceği ve tefsir mevzuu olduğu neticesine varmıştır. Bunun üzerine Maliye Bakanlığı Başbakanlık kanunile Büyük Millet Meclisine müracaatla Memurin Kanununun 8 nci maddesinin yorumlanmasını istemiştir. Büyük Millet Meclisi umumî hey'eti onbir encümeninden seçilecek ikişer üye ile teşkil edilecek bir muvakkat encümen marifetile meselenin incelenmesine ve varılacak neticenin umumî hey'ete getirilmesine karar vermiştir. Muvakkat encümen

kadro sebebile açıkta kalanlarla bakanlık emrine alınmış olanların Memurin Kanununun muaddel 8 nci maddesinde yazılı memnuiyetlere tâbi olup olmayacaklarını incelemiş ve üyelerden on sekizi diğer memurlar gibi bunların da 8 nci madde hükümlerine tâbi bulundukları neticesine vararak bir tefsir fıkrası hazırlamıştır.

Muvakkat encümenin ekseriyetle hazırlamış olup yüksek meclisin umumî hey'etine sunduğu 13/7/943 tarih ve 3/26 - 2 sayılı mazbatasında şöyle denilmektedir:

“Açık maaşı alan veya vekâlet emrine alınmış bulunan memurların memuriyet sıfatlarının hudut ve şumulü hususunda tereddüt hasıl edilmesi üzerine bu hususun tefsirine dair Maliye Vekilliğinden yazılan tezkerenin ilişik olarak sunulduğundan keyfiyetin tefsir yoluyla halli istegini havi Başvekâletin 9/3/943 tarih ve 6/760 sayılı tezkeresi ve ilişkileri teşkil olunan encümenimize tevdi edilmekle Maliye Vekâleti bütçe ve Malî Kontrol Umum Müdürü huzurile mesele incelenerek gereği düşünüldü.

Başvekâlet tezkeresine ilişik Maliye Vekilliğinin 1/3/943 tarihli ve 13220/92/862 sayılı tezkeresinin bir fıkrasında; mevzuun ehemmiyetine binaen açık maaşı alan veya vekâlet emrine alınmış bulunan memurların ne gibi hallerde memur sayılarak haklarında memurlara ait hükümlerin tatbik edilebileceği ve ne gibi hallerde de memur sayılamayacakları, yani bunların memuriyet sıfatlarının hudut ve şumulü hususunda Devlet Şûrasından istişari mütalea alınmasına lüzum görülmüş olduğu yolunda umumî bir ibare yazılı ise de; Devlet Şûrası umumî heyetince verilen kararın, Memurin Kanununun 8 nci maddesinde, memurlar ticaret ve sanatla işğal edemezler, denilirken kastolunan memur kelimesinin şumulü içine kadro sebebile açıkta kalanlar ve vekâlet emrinde bulunanların da dahil bulunup bulunmadıklarının tefsir yoluyla halli icabedeceği gösterilmesine ve tatbikatta tereddüdü mucip olmuş meselelerin teşriî tefsir yoluyla halli yerinde olacağına ve hâdisede şüpheyi uyandıran cihetin zikrolunan kanunun 8 nci maddesinin bu gibilere de şâmil olup olmadığı meselesinden ibaret bulunmasına binaen encümenimiz yalnız bu noktayı ele alarak incelemeyi uygun bulmuştur.

788 numaralı Memurin Kanununun 1 nci maddesinde memur “kendisine devlet hizmeti tevdi olunan ve mahsus sicillerinde kayıtlı olarak umumî veya hususî bütçelerden maaş alan kimse..diye tarif edilmekte ve 8 nci maddesinde de; memurların ticaret ve sanatla işğal edemeyecekleri, ancak kooperatif şirketlerinde idare meclisi âzâlığı ve hesap müfettişliği yapabilecekleri ... yazılı bulunmaktadır.

Memurin Kanununun 59 uncu maddesinde de idareten azlin mülga olduğu ve 60 ncı maddesinde de; her derece ve sınıftaki memurun lüzumu sabit olduğu takdirde tâyinindeki usule göre mensup olduğu vekâlet veya umum müdürlüklerin emrine alınabilecekleri ve bu gibi memurlara vekâlet emrine alındıkları tarihten itibaren hizmet müddetlerine göre iki seneden üç seneye kadar ve dörtte birden yarıma kadar maaş verileceği ve bunlardan dört veya altı sene içinde bulundukları dereceye muadil veya bir derece aşağıdaki bir memuriyete tâyin edilmeyenlerin tâyin olundukları halde o memuriyeti kabul etmeyenler haklarında Tekâüt Kanununun 13 ncü maddesi hükümlerinin mecburî olarak tatbik edileceği tasrih olunmuştur.

İdareten azil ilga edilmiş olduğu cihetle bu günkü mevzuata göre ancak sabit olacak lüzum ve zaruret üzerine tâyinindeki formaliteye göre bir memurun vekâlet veya umum müdürlük emrine alınması mümkündür. Böyle emre âmade bir durumda bulundurulmuş bir memurun mensup olduğu vekâletle bağlılığının devam ettiği münakaşa kabul edemeyecek derecede açık ve bariz bir maddî vakıadır.

Bir memurun vekâlet emrine alınması onun memuriyetle alâkasını büsbütün kesmek demek olmayıp vekâlet emrine alındığı zaman gördüğü vazifeden uzaklaştırılması gibi bir tedbir mahiyetindedir. Zikrolunan 60 ncı maddede de bu gibilerin bulundukları dereceye muadil memuriyetlere tâyin edilebileceklerinin beyan edilmesi de ittihaz olunan muamelenin bir tedbir olduğunu teyit eylemektedir. Sicilde kayıtlı kalmaları ve devlet bütçesinden miktarı 60 ncı maddede de tâyin olunan maaşı almaları da Memurin kanununun birinci maddesinde aranılan iki unsuru cami olduklarını göstermektedir. Memurluk sınıfı kanunda ancak tasrih edilen hallerde nezzedilebilir. Vekâlet veya umum müdürlük emrine alınanlarla kadro yüzünden açıkta kalanların memurluk sınıflarını gaip ettiklerine dair kanunda bir hüküm bulunmak şöyle dursun bilakis ilgili mevzuatta memur diye vasıflandırılmaktadırlar. Bu gibilere memur namı verildiğine göre, memuru vekâlet emrine alınan veya kadro yüzünden açıkta kalan memurlar, iş başında bulunan memur diye iki sınıfa ayırmak ve Memurin Kanununun 8 nci maddesini bunlardan birine tatbik edip diğerine tatbik etmemek kanunun ruh ve maksadına uygun görülmemiştir. Memurluk sıfatı devam ettiği cihetle, bu sıfatın bir icabı olan 8 nci maddedeki yasaklara tâbi olmaları tâbiîdir.

Adliye Vekâletinin isteği üzerine 1777 sayılı kanunun 3 ncü maddesine göre açık maaşı almakta olanların memur sayılıp sayılmayacağının tefsir yoluyla halli hususuna dair Başvekâletin 17/11/934 tarih ve 6/4506

sayılı tezkeresi üzerine Büyük Millet Meclisinin 845 numaralı ve tefsir mahiyetini haiz olan kararında da “vekâlet emrine alınmış olanların, devlet bütçesinden maaş almaları sicil ve kadroda kayıtlı bulunmaları ve bakanlık teşkilâtına bağlılıklarının devam etmekte olması memuriyetle alâkalarının kesilmiş olmadığını göstermekte ve muvakkat bir müddet için hizmetten men edilmiş olmaları da ancak inzibatî bir tedbir mahiyetinde bulunmakta olduğundan bakanlık emrine alınmış adliye memur ve kâtiplerinin memur sayılarak haklarında Hâkimler Kanununun 7 nci babı hükümlerinin tatbik edilmesi 788 ve 1777 sayılı kanunların özüne ve sözüne uygun düşeceği görülmüştür.” denilmektedir.

Yukarıda beyan ve izah olunan kanunî sebeplerden dolayı vekâlet emrine alınan veya kadro yüzünden açıkta kalan memurların sicilde kayıtlı kalmaları ve kendilerine hizmet tevdiî imkânlarının mevcut olması ve devlet bütçesinden açık maaşı almaları mensup oldukları vekâletle bağlılıklarının devamını göstermekte olduğundan bunların Memurin kanununun 8 nci maddesi hükümlerine tâbi olduklarına çoğunlukla karar verilmiş ve ancak vekâlet emrinde bulunan veya kadro yüzünden açıkta kalan memurların uzun müddet bu vaziyete kalmaları maişet zorluklarına sebebiyet vereceğinden vekâlet emrinde veya kadro yüzünden açıkta kalma müddetlerini kısaltmak için hükümetçe bir kanun teklifi yapılmasının muvafık olacağı da ayrıca teemmül edilerek aşağıda yazılı tefsir fıkrası hazırlanmıştır.

Umumî heyetin tasvibine arz edilmek üzere yüksek reisliğe sunuldu:

Muvakkat encümenin 18 üyenin iştirakile ve ekseriyetle kaleme alıp Yüksek Meclisin tasvibine arzettiği tefsir fıkrası şöyledir:

“788 numaralı Memurin kanununun 8 nci maddesi hükmü vekâlet emrine alınan veya kadro yüzünden açıkta kalan memurlara da şâmilidir.”

22 üyeden teşekkül eden muvakkat encümenin akaliyette kalan dört üyesi mevzuu inceleyerek ekseriyet düşüncesinin tam zıddını kanunun ruh ve maksadına ve hukuk esaslarına daha uygun bulduklarını beyan ve ifade ederek görüşlerini ayrı bir mazbata ile tesbit ve yüksek Meclisin tasvibine sunmuşlardır.

Akaliyet görüşünü ihtiva eden mazbata münderecatı da aşağıya alınmıştır:

“Vekâlet emrine alınan veya kadro sebeble açıkta bulunan memurların memurluk sıfatları her ne kadar baki kalmakta ise de bundan 8 inci madde hükmünün bunlara da şâmil olduğu neticesi çıkmaz.

Mevzuatımıza nazaran muhtelif nevi memur bulunduğu, bunların hepsinin aynı hükümlere tâbi olmadığı malûmdur. Sözü geçen memur-

larda vazifeli memurlara nazaran hukukî durumca bir hususiyet arz etmektedir. Netekim kendilerine maaşlarının ancak bir kısmı verilmekte ve vekâlet emrine alınanların bu kısmi maaşları bile hizmet müddetlerine göre nihayet iki veya üç sene gibi bir müddet sonunda kesilmektedir. 1683 sayılı Tekaüt kanununa göre ise bu gibilerin durumları vazifeli memurlarinkinden çok farklı bulunmakta, filhakika kanunun 23 ncü maddesinin son fıkrası hükmüne göre “malûliyet veya açık maaşı almak suretile geçirilen müddetin nısfı yalnız tekaüt maaşının hesabında itibare alınmaktadır. Malî hakları şu suretle tahdide uğrayan bu gibilere terettüp edecek mükellefiyet ve memnuiyetlerin de vazifeli memurlardan farklı olması tabiidir. Memurin kanununun memurlar hakkında koyduğu memnuiyet ve mükellefiyetlerin her şeyden evvel kanunun birinci maddesindeki şartları haiz olan vazifeli memurlar hakkında cari olduğu esasından hareket edilerek bunların vekâlet emrinde veya açıkta bulunan memurlara, bir taraftan hususî durumları, diğer taraftan bu memnuiyet ve mükellefiyetlerin konmasındaki maksat göz önünde bulundurulmak suretiyle tefsir olunabileceği meydandadır. Netekim ekseriyetde kanunun ruh ve maksadını ileri sürmektedir, fakat bunun ne olduğunu göstermemektedir. Eğer memurin kanununun 8 nci maddesi, ticaret ve sanatla iştigalin veya ticarî ve sınaî bir müessesede çalışmanın memuriyet mesleğine aykırı olduğu mülâhazasına dayansa idi hükmün vekâlet emrindeki veya açıktaki memurlara da şâmil olması tabî idi. Böyle bir maksat görülmediği açıktır. Zira devlet memurlarına devletin tedvir eylediği ticarî ve sınaî işlerde tevdi edilememektedir. Ticarî ve sınaî müesseselerle devlet teşkilâtı birbirlerinden karşılıklı olarak memur alagelmekte ve bu sebeple 3659 sayılı kanunun 11 nci maddesi mezkûr kanuna tâbî müesseselerden devlet teşkilâtına, devlet teşkilâtından bu müesseselere geçecek olanların teadül dereceleri hakkında hüküm bile koymaktadır. 8 inci maddedeki memnuiyetler için hatıra gelebilen maksatlardan hiç biri bahis mevzuu memurlar için vârit bulunmamaktadır. Filhakika böyle bir maksat olarak hatıra, devlet memurlarının mesailerini kendilerine verilen vazifeye hasretmeleri düşüncesi gelmektedir. Netekim mesailerini memuriyet vazifelerine hasretmek mecburiyetinde olmayanların aynı zamanda başka bir iş yapmalarına meydan verilmektedir.

Bu bakımdan uhtelerinde devlet hizmeti bulunmayan vekâlet emrindeki veya açıktaki memurlara 8 nci maddenin şâmil olmaması icabeder.

Hatıra gelebilen diğer bir maksat da bir kısım memurların, memuriyet mevkileri itibarile maddede sözü geçen işlerle iştigal etmelerinin doğru olmamasıdır. Vekâlet emrinde veya açıkta bulunan memurların uhtelerinde bir vazife bulunmadığına göre bu bakımdan da 8 nci madde,

bahis mevzuu memurlara şâmil olmamak lâzımdır. Hususile kendilerine noksan maaş verildiği ve vekâlet emrindekilere bir müddet sonra hiç maaş verilmediği düşünülür ise 8 nci maddedeki memnuiyetlerin bunlara da teşmili suretile çalışma, imkânlarını ehemmiyetli surette azaltmak doğru ve yerinde olmaz. Gerçi bu gibilerin memuriyet mesleğine uymayacak bir meşgaleye sülûk etmeleri muhtemel ise de bu takdirde kendilerine tekrar vazife vermemek tâyin merciince mümkün olduğundan bu cihet bir mahzur teşkil edemez. Bilâkis 8 nci maddenin tatbiki suretile meşru şekilde çalışmalarına mümaneat edildiği takdirde malî sıkıntının kendilerini memuriyet şerefine uymayan daha kötü yollara sürüklemesi ihtimali de göz önünde tutulmak icabeder.

Diğer taraftan bir memurun vekâlet emrine alınması esas itibariyle onun kıymetinden istifade edilememesinden, kadro yüzünden açıkta bırakılması hizmetine lüzum kalmamasının bir neticesi olmak gerektir. Şu halde bu gibilerin 8 inci maddedeki memnuiyet hükmüne tabi tutulmamaları, lüzumsuz veya faydasız memurların başka sahalara intikalini kolaylaştırma bakımından da yerinde olur. Nihayet 8 inci madde hükmünün bunlar hakkında tatbik etmek kendilerini çok kerre boş oturmağa mecbur eylemek olur ki, bunun hem umumî bakımdan hem de çalışma arzusuna yapacağı menfi tesir bakımından doğru olmayacağı meydandadır.

Şurası kayıt edilmek icabeder ki; 2658 sayılı kanunun 3 üncü maddesi şöyle bir hüküm ihtiva etmektedir: “Kadro yüzünden açıkta kalmış veya bakanlık emrine alınmış olan memurlar ücretli kadrolarda maaşlarının dengi veya daha çoğu ile teklif edilen vazifeyi kabul etmezler, yahut sermayesinin en az yarısı devletin olan bir müessesede veya devlete, vilâyetlere ve belediyelere ait ücretli bir işte çok ücretli bir vazife elmiş olurlar ise kendilerine verilmekte olan açık maaşları kesilir’ bu hüküm bahis mevzuu memurların ticarî ve sınaî müesseselerde iş alabilecekleri, yani 8 inci maddenin bunlara şâmil olmadığı esasından hareket etmektedir. Zira 8 inci maddenin ticari ve sınaî müessesede vazife almak hususunda koyduğu memnuiyet maddenin mutlak müsaadesi hasebiyle müessesenin sermayesinin kısmen aidiyeti haline de şamildir. Bu seherle tefsir fıkrasının” Memurun Kanununun 8 inci maddesi hükmü kadro sebebiyle açıkta bulunan veya vekâlet emrine alınan memurlara şâmil değildir, “şeklinde olması fikrindeyiz.”

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 16/Temmuz/1943 tarihli Cuma günkü oturumunda tefrişi istenilen memurun kanununun 8 nci maddesi müzakere edilmiş ve bu iki mazbata üzerinde cereyan eden müzakereler neticesinde muvakkat encümenin ekseriyetini teşkil eden 18 üyenin hazırlamış oldukları "788 numaralı Memurin kanununun 8 nci maddesi hükmü

vekâlet emrine alınan veya kadro yüzünden açıkta kalan memurlara da şâmilidir.” mealindeki fıkra değil, muvakkat encümenin akaliyet görüşünü ihtiva eden dört üyenin hazırlayıp sundukları “Memurin kanununun 8 nci maddesi hükmü kadro sebeble açıkta bulunan veya vekâlet emrine alınan memurlara şâmil değildir” tefsir fıkrası yüksek meclisin mazharı tasvip ve kabulü olmuştur.

241 numarayı ve 16/Temmuz/1943 tarihini taşıyan bu teşriî tefsir 27/Temmuz/1943 tarihli ve 5466 sayılı resmî gazete ile neşir ve ilân olunmuştur.

Bu izahlarımızdan anlaşılacağı üzere Bakanlık emrinde bulunan veya kadro sebeble açıkta kalmış olanlar kendilerine ait emlâk ve araziye bizzat veya bilvasıta işletebilecekleri, kooperatiflerde idare meclisi üyeliği ve hesap müfettişliği deruhte edebilecekleri gibi her türlü ticaret ve sanatla da iştigâl edebilirler ve tekmlî ticaret ve sanayi müesseselerinde vazife alabilirler. Memurin kanununun 8 nci maddesinde yazılı memnuiyet hükümleri bunlar hakkında cereyan etmez.

İŞTEN EL, ÇEKTİRİLDİKTEN SONRA BAKANLIK EMRİNE ALINMA

Şimdiye kadar tetkik ve mütalâa ettiğimiz doğrudan doğruya bakanlık emrine alma muamelesidir. Bunun yanında bir de mevzuatımızda işten el çektirildikten sonra bakanlık emrine alma müessesesi vardır. Mana ve mahiyetleri, vüsat ve şümulleri itibariyle bu iki bakanlık emri muamelesi arasında mühim fark yoktur. Aradaki fark bir iki noktaya inhisar eder ki bunlar da bakanlık emri tasarrufunun, malî neticeleri kısmında görülecektir.

Bir memura işten el çektirildikten sonra onun bakanlık emrine alınabileceğine dair olan mesnet 788 sayılı Memurin kanununa ek 2658 sayılı kanunda gösterilmiştir. Sözü geçen kanunun 2 nci maddesinin birinci fıkrasında “kanunî sebeplerle işten el çektirilenlerden 1777 sayılı kanunun 3 ncü maddesine göre bakanlık emrine alınanlara tahkikat ve muhakeme sonuna değin açık maaşı verilemez” denilmiştir. Bu fıkra, esas itibariyle işten men edildikten sonra bakanlık emrine alınanlara tahkikat ve muhakeme neticesine kadar açık maaşı verilemeyeceğini mutazammındır. Bu, fıkranın sarahaten ihtiva ettiği bir nehiydir. Fıkranın delâleten ihtiva eylediği mana ise işten el çektirilen bir memurun bakanlık emrine alınabilmesi keyfiyetidir.

Bir memura işten el çektirildikten sonra bunun neticesi alınmadan

üç sene müddetle maaş verilir, bu müddetler, memurun vekâlet emrine alındığı tarihten başlar” denilmektedir.

Maddenin sarahati veçhile doğrudan doğruya bakanlık emrine alınan bir memurun hizmeti ne kadar olursa olsun bakanlık emri maaşına istihkak kesbeder. Memurun bakanlık emri maaşı, bakanlık emrine alındığı tarihten başlar. Hizmet müddetleri onbeş seneye kadar olan memurlara maaşlarının dörtte biri, hizmet müddetleri onbeş seneden yirmi seneye kadar olanlara maaşlarının üçte biri ve yirmi seneden fazla hizmeti olanlara da maaşlarının yarısı nisbetinde maaş bağlanır.

Hangi hizmetler bakanlık emri maaşının tahsisinde nazara alınacaktır. Bu hususta memurin kanununun yukarıda zikri geçen 60 ıncı maddesinde sarıh bir ölçü yoksa da madde metninde mutlak surette hizmetten bahsedilmektedir. Danıştay bu hizmetin tekaüde mahsubu mümkün olan hizmet mahiyetinde olmasını aramakta ve bu hususta bir taraftan tekaüt kanunlarına diğer taraftan hususi kanunlara istinat etmektedir. Danıştayın aşağıya aldığımız bir kararı bu ciheti açıkça göstermektedir.

Beşinci dairenin 10/12/940 tarihli kararı:

“Davacı; vekâlet emri maaşı yalnız polislikteki hizmeti üzerinden verilmekte olduğundan küçük zabıtlıkta geçen hizmetinin de nazara alınarak muamele ifasını talep etmektedir.

648 sayılı kanun kıdemli ve kıdemsiz küçük zabıtların aldıkları aylıkları maaş olarak tesbit etmekte ve 1107 numaralı kanunda kıdemli küçük zabıt unvanım gedikli zabıte geçirmekte ve 2919 sayılı kanun dahi vekâlet emrine alınacaklara tahsis olunacak vekâlet emri maaşını mutlak surette zikretmiş bulunmasına ve 1683 sayılı askerî ve mülki tekaüt kanunu da bu gibilere tekaüt hakkı tanımakta olmasına binaen davacının hizmet müddeti küçük zabıtlıkta geçirdiği hizmet müddeti de nazarı itibare alınmak suretiyle tesbit edilerek ona göre muamele ifası lâzım geleceğine 10/12/940 tarihinde ittifakla karar verildi.”

Bakanlık emrine alınanlara tahsis edilmekte olan maaş, bunların bakanlık emrine alındıkları tarihte almakda oldukları müktesep maaşlarının hizmet müddetlerine göre dörtte biri, üçte biri veya nısfıdır. Bu nisbetler bakanlık emrine alınanlara tahsis edilecek maaş için müktesep hukuka dayanan bir ölçüden başka bir şey değildir. Bakanlık emrine alınan memur, memuriyet kadrosunu gaip etmiş ve o kadro idare için tamamen serbest kalmıştır. Bu kadro münhal bırakılabileceği gibi bir başkası da bu kadroya tayin edilebilir. Binaenaleyh bakanlık emrine alınan memurun hizmet müddetine göre alacağı bakanlık emri maaşı, kadrosunun dörtte biri, üçte biri veya nısfı değildir. Yani bu memura kadrosun-

dan maaş verilmemektedir. Bu noktanın daha iyi aydınlanması için şunların bilinmesi gerektir:

1 — Bakanlık emrine alınmış olan memurun bakanlık emrine alındığı tarihteki kadro (L) cetveline alınsa veya lâğvedilse, yahut ücret veya yevmiyeye tebdil ve tahvil olursa bunlar memurun bakanlık emri maaşına tesir etmez. Memur bakanlık emri maaşını almakta devam eder. Danıştayın aşağıya alınan bir kararı bu hususu sarahaten tesbit etmektedir.

Beşinci dairenin 27/2/942 tarihli ve 39/2226 - 42/341 sayılı kararı:

“Vekâlet emrine alınan bir memurun vekâlet emrine alındığı memuriyetle hukukî bir alâka ve irtibatı bulunmadığı cihetle o memuriyetin kadrosunda bilâhare vukubulacak tebeddülün mezkur vekâlet emrindeki memura tesiri mevzu bahis olamayacağı tabiidir. Bu itibar ile davacının eski memuriyetinin ücrette çevrilmesi sebebiyle vekâlet emri maaşının kesilmesinde yolsuzluk zahir olduğundan dâvacıya mevzuatı kanuniye dairesinde vekâlet emri maaşı verilmesi icabedeceğine ve bu esasa muhalif olarak yapılan muamelenin bozulmasına... 27/2/942 tarihinde ekseriyetle karar verildi.”

2 — Bakanlık emrine alınan memurun bakanlık emrine alındığı tarihte işgal ettiği memuriyet kadrosu maaşında vukubulacak değişiklikler memurun bakanlık emri maaşının nisbet ve miktarına tesir etmez. Memura Bakanlık emrine alındığı tarihteki müktesep maaşının hizmet müddetine göre dörtte biri, üçte biri veya nısıf bakanlık emri maaşı olarak bağlanır. Ve kadro değişikliği vukubulmasına rağmen bakanlık emri maaşının tediyesine devam olunur. Danıştay’ın aşağıya alınan bir kararı bu ciheti müeyyittir.

Beşinci dairenin 27/9/1941 tarihli ve 41/482 - 1620 sayılı kararı:

“Vekâlet emrine alınan bir memurun bu vaziyetten evvel işgal ettiği memuriyetle alâkası kesilmiş olduğu cihetle bilahara çıkan Teşkilât Kanunu ile o memuriyetin maaş derecesinde vukua gelen yükselmeden vekâlet emrinde bulunan memurun otomatik bir surette istifadesine imkân yoktur. Bu esasa ve idarenin vekâlet emrindeki memuru tekrar vazifeye aldığı zaman eski memuriyet maaşile ve yahut kanunî şartları haiz ise daha yüksek derece maaşile tayin etmek hususunda takdir hakkına malik olduğuna binaen varit olmayan dâvanın reddine 27/9/1941 tarihinde ittifakla karar verildi.”

Gerek şu kararlardan gerek yukarıdaki izahlardan anlaşılabacağı üzere bakanlık emrine alınan memura tahsis edilen maaş memurun bakanlık emrine alındığı tarihteki müktesep maaşının hizmet müddetine göre

dörtte biri, üçte biri veya yarısıdır. Memurun son memuriyetinin kadro maaşı münhasıran bakanlık emri maaşının miktarını ve hizmet müddeti de bunun nisbetini tayine medar olmak üzere tesbit edilmiş bir kıstastan ibarettir.

BAKANLIK EMRİNE ALINANLARA BAKANLIK EMRİ MAAŞI NE KADAR MÜDDETLE VERİLİR? DİĞER BİR TABİRLE BAKANLIK EMRİ MAAŞININ VERİLMESİNE NE KADAR MÜDDETLE DEVAM OLUNUR?

Memurin Kanununun yukarıda gördüğümüz 60 ncı maddesinde belirtilmiş olduğu veçhile hizmet müddetleri onbeş seneye kadar olanlar için iki sene ve hizmet müddetleri onbeş seneden yukarı olanlar için üç sene müddetle bakanlık emri maaşı verilir.

Görülüyor ki bakanlık emrine alınanlara maaş tahsisinde hizmet müddetleri onbeş, 15 - 20 ve 20 den fazla olmak üzere üç kategori kabul edilmiş olduğu halde bakanlık emri maaşının tediyesine devamda hizmet müddetleri 15 ve 15 seneden fazla olmak üzere iki kategori kabul olunmuştur.

Memurin Kanununun yukarıda sözü geçen 60 ncı maddesinin son fıkraları şu hükümleri ihtiva etmektedir:

"... Vekâlet emrine alınan memurlardan vekâlet emrine alındıkları tarihten itibaren hizmet müddeti 15 seneye kadar olanlar dört sene ve hizmet müddeti 15 seneden yukarı olanlar altı sene zarfında bulundukları dereceye muadil veya bir derece aşağıdaki bir memuriyete tayin edilmeyenlerle tayin olunduğu halde o memuriyeti kabul etmeyenler haklarında tekaüt kanununun 13 ncü maddesi hükümleri mecburi olarak tatbik edilir. Şu kadar ki memur bu müddeti beklemezsizin kendi hakkında tekaüt kanununun tatbikini isterse mecburi hizmet müddetini doldurmuş olmak veya 1237 numaralı kanunun hükmünü yerine getirmiş bulunmak şartile bu isteği kabul edilir. Ancak muhakeme altına alınmış memurlar hakkında tekaüt kanununun tatbik mecburiyeti muhakemenin neticesine bırakılır."

Bu hükümlere göre bakanlık emrine alınan memurlardan bakanlık emrine alındıkları tarihten itibaren hizmet müddetleri 15 seneye kadar olanlar dört yıl, hizmet müddetleri 15 seneden fazla olanlar altı yıl içinde son memuriyetlerinin barem derecelerine veya bunun bir barem derecesi aşağısındaki bir memuriyete tayin edilmeyenlerle tayinleri yapıpı tebliğ edildiği halde o memuriyeti kabul etmeyenler hakkında mecburi tekaüt

hükümleri tatbik olunur ve memur bu müddetleri beklemeksizin de mecburî tekaüt müddetini doldurmuş veya 1237 sayılı kanunla mevzu mecburî hizmetini ikmal etmiş olmak kayıt ve şartile tekaüdünü talep eder ve bu talebi kabul ve isaf edilirdi. Ahiren meriyet mevkiine konulmuş olan 5434 sayılı T. C. Emekli Sandığı Kanununun, bazı kanunların münferit madde, fıkra ve hükümlerini lâğvetmiş olan 135 inci maddesinin 25 sıra numarası hizasında sarahaten kayıt ve işaret edildiği üzere sözü geçen madde ile yukarıda temas ettiğimiz Memurin Kanununun 2919 sayılı kanunla değiştirilen 60 ncı maddesinin a; emekliye ayrılmaya B; emekliye ayırmağa C; emeklilik hususlarına ait hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni emeklilik kanunile bakanlık emrinde bulunanların emekliye ayrılmaları hususunda Memurin Kanununun 60 ncı maddesinde olduğu gibi istisnâî hükümler kabul edilmemiş bunlar esas itibarile mezkûr kanunla sevk edilen umumî ve kısmen istisnâî hükümlere tabi tutulmuştur.

Ancak bakanlık emrinde bulunanlar evvelki kadro maaşlarına veya bir derece aşağı maaşlı bir memuriyete muadil bir vazifeye tayin edildikleri veya 2658 sayılı Memurin Kanununa ek kanunun 3 ncü maddesi gereğince ücretli kadrolarda maaşlarının dengi veya daha çoğu ile bir memuriyete tayin olundukları veya bu memuriyetleri kabul etmedikleri takdirde yahut sermayesinin en az yarısı devletin olan bir müessesede veya devlete, vilâyetlere ve belediyelere ait ücretli bir işte intihân veya tayin suretile evvelki maaşlarına denk veya ondan çok ücretli bir vazife almış olmaları halinde kendilerine verilmekte olan bakanlık emri maaşını kesilir.

İŞTEN EL ÇEKTİRİLDİKTEN SONRA BAKANLIK EMRİNE ALINANLARIN MAAŞ DURUMLARI:

İşten men edilip Bakanlık emrine alınanlara verilecek Bakanlık emri maaşına dair Memurin Kanununa ek 2658 sayılı kanunla hususî hükümler sevk edilmiştir. Bu kanunun 2 nci maddesi şöyledir:

“Kanunî sebeplerle işten el çektirilenlerden 1777 sayılı kanunun üçüncü maddesine göre bakanlık emrine alınanlara tahkikat ve muhakeme sonuna değin açık maaşı verilmez. Bunlardan meni muhakeme veya beraat kararı alanlara eli işten çektirildiği tarihten bakanlık emrine alındığı tarihe değin kesilmiş olan maaşları 1452 sayılı kanuna göre yarım ve bakanlık emrine alındığı tarihten sonraki maaşları da 1777 sayılı kanunun 3. ncü maddesindeki ölçülere uygun olarak verilir.”

Bu maddenin “Bunlardan meni muhakeme veya beraat kararı alanlara eli işten çektirildiği tarihten bakanlık emrine alındığı tarihe kadar

kesilmiş olan maaşları 1452 salıyı kanuna göre yarım ... verilir” fıkrası 3656 sayılı devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair kanunun 25 nci maddesile kaldırılarak mezkûr fıkra yazılı hususlarda sözü geçen 3656 sayılı kanunun 11 nci maddesi hükümlerinin ceryan edeceği tasrih edilmiştir. Fıkra yazılı 1777 sayılı kanunun 3 üncü maddesi yerine de 2919 sayılı kanunun bu husustaki alâkalı maddesi kaim olmuştur.

Yukarıda sözü geçen fıkra ile 3656 sayılı kanunun II nci maddesi arasındaki fark; yukarıdaki fıkraya göre meni muhakeme veya beraat kararı alanlara nısıf maaş verildiği halde 3656 sayılı kanunun II nci maddesine göre meni muhakeme veya beraat kararı alanlara yahut haklarındaki takibat umumi af ile kalkanlara nısıf maaşları verilmektedir.

Bu noktaları böylece tesbit ettikten sonra işten el çektirildikten sonra bakanlık emrine alınanların maaş durumlarına geçelim: Doğrudan doğruya bakanlık emrine alınanlara derhal bakanlık emri maaşı tahsis ve tediye edildiği halde işten men edildikten sonra bakanlık emrine alınmış olanlara 2658 sayılı kanunun yukarıya alınan 2 nci maddesinin birinci fıkrasına göre bunlar hakkındaki tahkikat ve muhakeme sonuna kadar bakanlık emri maaşı verilmez. Bunlara bakanlık emri maaşı tahsis ve tediye edilmesi haklarındaki tahkikatın meni muhakeme kararla veya muhakemenin beraatle neticelenmesine yahut takibatın umumi af ile kaldırılmasına mütevakıftır. Bu hükümlerin ceryanı, bunların vazife ve memuriyetlerine müteallik hususlardan dolayı işten men edilmiş olmalarıyla mümkündür.

İşten el çektirildikten sonra bakanlık emrine alınanların, haklarındaki tahkikat meni muhakeme ile neticelendiği veya bunlar muhakeme sonunda beraat ettikleri yahut haklarındaki takibat umumi af ile kaldırıldığı takdirde işten el çektirildikleri tarihten bakanlık emrine alındıkları tarihe kadar geçen müddete ait maaşları tutarının yarısı 3656 sayılı kanunun II nci maddesi gereğince kendilerine verilir ve bakanlık emrine alındıkları tarihten itibaren de Memurin Kanununun 2919 sayılı kanunla muaddel 60 nci maddesi mucibince bakanlık emrine alındıkları tarihteki kadro maaşlarının hizmet müddetlerine göre dörtte biri ve yahut üçte biri yahut nısıf nisbetinde bakanlık emri maaşı tahsis ve tediye olunur.

İşten el çektirilen memurların maaşlarının tediye şekli hakkında ilk hükümler 9/Cemaziyelevvel/1290 tarihli atık harcirah karnamesinin maaşata müteallik 6 nci maddesi yerine kaim olmak ve 6/Teşrinievvel/1300 tarihinden itibaren muteber bulunmak üzere neşredilen “maddei muaddelei nizamiye” hükümleri gereğince memuriyet vazifelerine müteallik hususlardan dolayı işten el çektirilip haklarındaki tahkikat ve muhakeme beraatla neticelenen ve bu sebeple memuriyetlerine iade olunan

memurlara nısıf maaş verilmekte; bilahara 22/Teşrinî3ani/1328 tarihli ve 889 sayılı Şurayı devlet kararı mucibince de tahkikat sonunda takip ve tecziyeyi mucip olacak fiil ve hareketleri görülmeyip ancak idareten tecziye edilenlere maaşları tam olarak tediye edilmekte idi. Muhakeme altına alınıp neticeye intizar edilmeksizin tenzilen diğer bir memuriyete nakledilmiş olanlara da eski memuriyet maaşlarının yarısı verilirdi.

Bu hükümleri müteakip 2/Temmuz/1927 tarihinde neşrolunan 20 haziran tarih ve 1108 sayılı maaş kanununun 17 ci maddesiyle vazifei memuriyetlerine müteallik hususatan dolayı işten el çektirilen memurların maaşlarının katolunacağı ve bunlardan tahkikat veya muhakeme neticesinde meni muhakeme veya beraat yahut ademi mesuliyet kararı alanların maaşlarının katolunduğu tarihten itibaren tam ve tahsisatı fevkalâdelerinin de nısıf olarak verileceği ve muhakeme neticesinde mahkûm olanlara işten el çektirildiği tarihten itibaren bir şey verilmiyeceği kabul edilmişti.

Bilâhare yürürlüğe giren 24/Mayıs/1929 tarihli ve 1452 sayılı teadül kanununun 19 cu maddesile, maaş kanununun yukarıda bahis ve temas edilen 17 ci maddesinin maaş ve tahsisat miktarlarına ait hükümleri ilga edildi ve bu kanunun 6 cı maddesinin 2 ci fıkrasile de vazife ve memuriyetlerine müteallik hususattan dolayı işten el çektirilerek maaşları katolunan alelumum memurlara tahkikat ve muhakeme neticesinde meni muhakeme veya beraat yahut ademi mesuliyet kararı verildiği surette katedilen maaşlarının emsali hasılının yarısı verileceği esası vazolundu. Nihayet 3/7/1939 tarihli ve 3656 sayılı devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülüne dair olan kanunla bu husustaki hükümler yeniden tedvin edildi. Mezkur kanun (emsali hasılı) tabirini kaldırmış ve yerine (maaş tutarı) tabirini ikame etmiştir. Kanunun 11 nci maddesinde mülga 1452 numaralı kanunun yukarıda zikredilen 6 ncı maddesi hükümleri esas itibarile muhafaza edilmekle beraber “ademi mesuliyet” ibaresi terk ve haklarındaki takibat umumî af ile kalkan memurların vaziyetleri de derpiş ve maddeye ilâve edilmiş ve ayni zamanda işten el çektirildikleri suçtan dolayı haklarında yapılan tahkikat veya muhakeme sırasında memuriyet vazifelerine müteallik diğer suçları zuhur edenler hakkında, madde hükmünün tatbik edilebilmesi için bunların bütün suçlarından meni muhakeme veya beraat kararı almaları yahut takibatın umumî af ile kalkması lüzumuna işaret olunmuştur.

Bu kabil memurlara maaşları tutarının yarısı tediye edilebilmek için haklarındaki men’i muhakeme veya beraat kararının yahut takibatın umumî af ile kaldırılmış olduğuna dair kararın katiyet kesbetmesi iktiza eder. Bu noktaya da dikkat edileceği tabiidir. Bunların Bakanlık emri ay-

lıkları ise işten men edilip Bakanlık emrine alındıkları tarihten itibaren tediye edilir. Bakanlık emri aylığının nisbet ve miktarı Memurin Kanununun 60 ncı maddesile tayin ve tesbit edilmiştir. Bu memurların işten el çektilirdikleri tarihte almakta oldukları maaş miktarile Bakanlık emri aylığındı tahsis ve tediyesi tarihindeki hizmet müddetleri Bakanlık emri aylığının tesbitinde esas tutulur. Bu hususta yapılacak muamele doğrudan doğruya Bakanlık emrine alınanların aylıklarının tahsis ve tediyesinin aynıdır.

İŞTEN EL ÇEKTİRİLEN MEMURLARA VERİLECEK MAAŞIN MEBDE VE MÜNTEHASI

Vazife ve memuriyetlerine müteallik hususlardan dolayı işten el çektilirilen memurların maaşları vazifeden ayrıldıkları tarihten itibaren kesilir ve peşin tediye edilen o aya ait maaşlarından vazifeden ayrıldıkları tarihten sonraya ait olan kısmı hesap edilerek istirdat olunur. Memur hakkında verilen ve kesinleşen men'i muhakeme, beraat ve umumî af ile takibatın ortadan kalkması kararlarından her birine göre verilecek maaşın mebde ve müntehası şöyledir:

- a) — Men'i muhakeme kararı alanlara vazifeden ayrılarak maaşlarının kesildiği tarihten haklarındaki men'i muhakeme kararının kesinleştiği tarihe kadar,
- b) — Beraat kararı alanlara vazifeden ayrılarak maaşlarının kesildiği tarihten haklarındaki berat kararının kesinleştiği tarihe kadar,
- c) — Haklarındaki takibat, umumî af ile kalkanlara vazifeden ayrılarak maaşlarının kesildiği tarihten aftan faydalandıklarına dair olan kararın kesinleştiği tarihe kadar,

Açıkta geçen müddetler için yarım maaş verilir. Bu maaşların kısıt suretile hesaplanacağı şüphesizdir. Bu memurların yukarıda sözü geçen tarihten sonraki maaş durumlarının artık 3656 sayılı kanunun 11 inci maddesile bir ilgisi yoktur. Ancak işten el çektilirilen memurların haklarındaki tahkikat veya muhakemenin neticesi alınmadan yetkili makam ve mercilerce bunların vazifelerine iade edilmeleri mümkündür ve bu takdirde kendilerine memuriyet maaşlarının tam olarak tediyesi tabiidir. Bu kabil memurlara tahkikat veya muhakeme neticesinde men'i muhakeme veya beraat kararı verilmedikçe yahut takibat umumî af ile ortadan kalkmadıkça işten el çektilirildikleri tarihten vazifelerine iade edildikleri tarihe kadar olan müddet için maaşları tutarının yarısının tediyesine imkân yoktur.

BAKANLIK EMRİNDE GEÇEN MÜDDETLERİN TEKAÜDE MAHSUBU

Doğrudan doğruya Bakanlık emrine alınanlarla işten el çektirildikten sonra haklarında Bakanlık emri muamelesi tatbik edilenlerin emeklilik maaşlarına ait hükümleri de gözden geçirelim:

A — 1683 numaralı tekaüt kanununun yürürlükte bulunduğu zamanlarda Bakanlık emrinde maaşla geçen hizmetlerin tekaüde mahsubu esas itibarile kabul edilmişti. Mezkûr kanunun 23 ncü maddesinin son fıkrası mazuliyet veya açık maaşı almak suretile geçirilen müddetlerin nısfını yalnız tekaüt maaşının hesabında nazarı itibare alıp diğer nısfını nazara almamakta idi. Memurin Kanununun 60 ncı maddesi gereğince hizmet müddetlerine göre tahsis ve tediye olunan Bakanlık emri maaşı yukarıda görüldüğü üzere müddetle mukayyet olduğu gibi Bakanlık emrinde kalma müddeti de mahdut ve mukayyeti. Bakanlık emrinde maaş almak suretile geçen müddetlerin nısfını eski tekaüt kanunu emeklilik hesabına mahsup ediyor ve diğer nısfını mahsup etmiyordu. Aynı kanunun 8 nci maddesinin 4 numaralı fıkrası mucibince mülki memurlardan Bakanlık emrinde iken tekaüdü icra edilenlere almakta oldukları Bakanlık emri maaşının katını takip eden aybaşından itibaren tekaüt maaşı tediye olunurdu. Muhakeme olunmak üzere açığa çıkarılanların men'i muhakeme veya ademi mesuliyet ve yahut beraat kararı almaları halinde açıkta geçirdikleri müddetlerin tekaüde esas tutulan hizmetlerden indirilemeyeceği yine sözü geçen kanunun 11 nci maddesinin A fıkrasında gösterilmiş ve Sayıştayın üç aylık raporları üzerine Büyük Millet Meclisi Umumî Heyetince müttihaz 892 sayılı kararın 4 ncü maddesi mucibince işten men edilmek ve Bakanlık emrine alınmak suretile görevinden infikak ettikten sonra muhakemeten beraat edildiği halde Bakanlık emri vaziyeti devam etmekte iken talebine binaen tekaüdü icra edilmiş olanların işten men edildikleri tarihten beraat ettikleri tarihe kadar açıkta geçen müddetlerinin de tekaüt maaşının hesabında mezkûr kanunun 23 ncü maddesi hükmüne tevfikân nazara alınması kabul edilmişti. Ancak 1683 sayılı kanunun 58 nci maddesile 23 ncü maddesinin baş fıkrası delâletinden anlaşılacağı üzere Bakanlık emrinde maaşla geçen müddetlerin nısfı tekaüt maaşının hesabında sayılırdı, emekli müddeti 25 yıla ve ikramiye süresi olan 30 seneye ithal edilmezdi. Bunların yekûnuna ilâve edilirdi. Yoksa fiili hizmet sayılmazdı.

Memurin Kanununun yukarıda sözü geçen 60 ncı maddesine göre muayyen müddetle Bakanlık emrinde bulunup o maddede yazılı kayıt ve şartlar dairesinde verilen vazifeyi kabul etmeyen veya tekaüdünü iste-

yeniler yahut muayyen müddetin hululüne rağmen uhdelerine bir vazife verilmeyenler hakkında 1683 numaralı kanunun mecburî tekaüt hükümleri ceryan ediyordu. Bunlar hakkında mezkûr kanunun 2936 sayılı kanunla değiştirilen 13 ncü maddesine göre muamele yapılır ve mezkûr maddenin son fıkrasına tevfikân bu suretle tekaüt edilenlere tekaüt kanununun 26 ncı maddesi hükmü tatbik edilirdi.

Ayrıca Bakanlık emrine alınanlardan fiilen 30 seneyi doldurmuş olanlar hakkında 2658 sayılı kanunun birinci maddesinin birinci fıkrası hususî bir hükmü ihtiva etmekte idi. Sözü geçen fıkra Bakanlık emrine alınan memurlardan iş başında 30 seneyi doldurmuş olanların bağlı bulundukları dairelerce tekaüde sevk edilmelerini amirdi. Bu hükme göre Bakanlık emrine alınmış olan bir memur. Bakanlık emrine alındığı tarihte Büyük Millet Meclisince müttehaz 185 sayılı teşriî tefsir gereğince uhtesinde memuriyet sıfatı baki kaldığı halde maaşla 30 yıl hizmet vermiş bulunduğu takdirde bu memurun merbut olduğu dairece tekaüde şevki mecburî idi. 30 sene fiilî hizmete sahip olduklarından tekaüt kanununun 58 nci maddesi mucibince ikramiyeye müstahak olan bu kabil memurların Sayıştay umumî heyetinin 29/12/1938 tarih ve 1232 sayılı kararı da behemehâl tekaüde sevk edilmelerini âmir bulunmakta idi. Bunların Bakanlık emrinden yeni bir vazife ile tekrar tavgizflerine kanunen imkân yoktu. Danıştay da aşağıda görülen kararlarla bu ciheti tebarüz ettirmişti.

1 — Beşinci dairenin 27/6/1942 tarihli ve 41/1929/1106 sayılı kararı.

“Davacının vekâlet emrine alınmasının hizmetin selâmeti namına görülen lüzuma müstenit olduğu celbolunan muameleli evrakın tetkikinden anlaşılmasına ve iş başında 30 seneyi doldurmuş olan vekâlet emrindeki memurların tekaüde sevk edilmeleri kanun icabından bulunmasına mebnî davacı hakkında müttehaz karar ve muamelede bir yolsuzluk olmadığından davanın reddine ... 27/6/1942 tarihinde ittifakla karar verildi.”

2 — Beşinci dairenin 30/9/1946 tarihli ve 46/916 - 46/3607 sayılı kararı:

“Bakanlık emrine alınan memurların hizmetleri 30 seneyi doldurmuş olduğu takdirde emekliye çıkarılmaları 2658 sayılı kanunun birinci maddesi hükmü icabıdır. Kaza mercilerinden verilen kararların idari tasarruflara tesiri hukuken bahis konusu edilemeyeceğinden Bakanlık emrine alınmış ve 30 seneyi doldurmuş olan davacı hakkında yapılan emekli işleminde bir kanunsuzluk bulunmadığından davanın reddine ... 30/9/1946 tarihinde oybirliğile karar verildi.”

3 — Beşinci dairenin 19/1/1943 tarihli ve 42/756/143 sayılı kararı;

Celp ve tetkik olunan evraka nazaran davacının sabit olan lüzuma binaen vekâlet emrine alınmasında mugayereti kanuniye görülemeyişi gibi iş başında, 30 seneyi doldurmuş olması hasebile 2658 sayılı kanunun birinci maddesi mucibince tekaüde sevk edilmesinde de yolsuzluk yoktur.... bu sebeplerle davanın reddine 19/1/1943 tarihinde., ittifakla karar verildi.”

B — Bir müddetten beri yürürlüğe girmiş olan 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu muvacehesinde Bakanlık emrinde geçen hizmetlerin tekaüde mahsubu meselesini de inceleyelim:

5434 sayılı kanun, mevzuatımızda mevcut tek mil emeklilik hükümlerini hususî, istisnâî ve ferî noktalarına kadar toplayıp metinlerine alarak şumulü dışında hiç bir emekli kanunu ve emekliliğe ait kanun madde ve fıkrası bırakmamış ve bütün emeklilik kanunlarını ve emeklilikle ilgili madde ve fıkraları yürürlükten kaldırmıştır. Mezkûr kanun, 133 ncü maddesile 75 kanunu tamamen ilga etmiş olduğu gibi 135 nci maddesile de metinlerinde emekliye ayrılma, emekliye ayırma ve emeklilikle alâkalı 85 kanunun müteferrik ve münferit madde, fıkra ve hükümlerini de yürürlükten kaldırmıştır. Yürürlükten kalkan madde, fıkra ve hükümler arasında 788 sayılı Memurin Kanununun 2919 sayılı kanunla değiştirilen 60 ncı ve 2658 sayılı kanunun birinci maddelerinin emekliye ayırma, emekliye ayrılma ve emeklilik hususlarına ait fıkra ve hükümleri de vardır. Bu itibarla 5434 numaralı kanunun yürürlüğe girmesinden sonra artık Memurin Kanununun bakanlık emrine tealluk eden 60 ncı maddesinde yazılı şekil ve şartlar gereğince emekliliğe ayırma veya ayrılmaya imkân olmadığı gibi 2658 sayılı kanunun birinci maddesinde yazılı olup Bakanlık emrine alınanlardan iş başında 30 seneyi doldurmuş olanların mihaniki surette emekliliğe ircai da mümkün değildir. Yeni emeklilik kanunu gerek doğrudan doğruya bakanlık emrine alınan ve gerek işten el çektirildikten sonra bakanlık emrine alınmış olanların bu durumlarına göre kısmen hususî emeklilik hükümleri kabul etmiş ve bazı hallerde bunları emekliliğin umumî esasları şumulünde mütalâa etmiştir. Emeklilikte nazara alınacak ilk unsurun fiilî hizmet olduğu malûmdur.

5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 31 nci maddesi fiilî hizmet müddetini şöyle tarif etmektedir:

“Fiilî hizmet müddeti; iştirakçi veya tevdiatçının 30 ncu madde gereğince tanınan haklardan faydalanmağa başladığı tarihten itibaren tam kesenek vermek suretile geçirdiği, müddettir.” Aynı kanunun, emeklilik keseneğine esas tutulacak aylık, ücret ve Ödenekler başlığını taşıyan 15 nci maddesinin (G). fıkrası bakanlık emrinde, kadro dolayısıyla açığa, eli işten çekirilmiş, açığa alınmış veya tevkif edilmiş olanlardan kanunları

gereğince tam veya eksik aylığa müstahak bulunanların (a) fıkrasında yazılı aylık veya ücretlerinin yarısının emeklilik keseneğine matrah olacağını tasrih etmiştir.

Yukarıda sözü geçen 31 nci maddenin son fıkrasında aynen “15 nci maddenin (G) fıkrasında yazılı olanların fiili hizmet müddetleri yarım hesaplanır.” denilmektedir. Kanunun 41 nci maddesinde; 15 nci maddenin (G) fıkrasında yazılı olanlara bunların tam aylık veya ücretleri tutarı üzerinden bu maddede gösterilen niyetlerde emeklilik aylığı başlanacağı tasrih edilmiştir. Buradaki ücret tabiri devlet dairelerinde, devlet demir yolları ve sair müessese ve idarelerde ücret alan ve (G) fıkrasında yazılı olup bunlardan kadro dolayısıyla açıkta kalmış, eli işten çektirilmiş veya tevkif edilmiş bulunanlara matuftur. Zira Bakanlık emrine alınacak olanların maaşlı memur olması gerektiğini yukarıda görmüştük.

Şu hükümlere göre Bakanlık emrine alınmış olanların bakanlık emrinde geçen hizmet müddetleri, 1683 numaralı kanunda olduğu gibi 5434 sayılı kanunda da esas itibarile emeklilik müddetlerine sayılmaktadır. Bunun için:

a) — Bakanlık emrine alınmış olanların bakardık emrine alındıkları tarihteki aylıkları tutarlarının yarısı emeklilik keseneğine matrah teşkil eder.

b) — Kanunun 14 ncü maddesi gereğince aylık tutarının yarısı üzerinden % 5 emeklilik keseneği kesilir,

c) — Memurun bütçe itibarile bağlı bulunduğu daire (kurum) tarafından sandığa (B) fıkrasında yazılı miktara eşit bir para ödenir.

ç) — Emeklilik keseneği verilmek suretile bakanlık emrinde geçen müddetlerin yarısı emeklilik müddetlerine ilâve olunur.

Hemen tebarüz ettirelim ki 788 sayılı Memurin Kanununun 60 nci maddesinin tayin ve tesbit ettiği bakanlık emri aylığının tediye müddetlerine dair olan hükümleri yürürlüktedir. Bu itibarla hizmet müddetleri 15 yıla kadar olanlara iki yıl ve 15 yıldan fazla olanlara üç yıl müddetle bakanlık emri aylığı verileceğine göre ancak bu müddetlere mahsus olmak üzere bakanlık emrine alınan memurun aylığından ve ayrıca kurumandan emeklilik keseneği almak imkânı mevcuttur ve bu müddetlerin, emeklilik kesenekleri alınmak şartile, yarısı emeklilik müddetlerine sayılır. Çünkü 15 yıla kadar hizmeti olanlara iki seneden, 15 yıldan fazla hizmeti olanlara üç seneden fazla bakanlık emri aylığı verilemeyeceğine dair Memurin Kanununun 61 nci maddesini gözden uzak tutmamak gerektir.

Ancak Memurin Kanununun sözü geçen 60 nci maddesinin 15 yıla, kadar hizmeti olanların dört ve 15 yıldan fazla hizmeti olanların altı yıl zarfında son defa bulundukları dereceye muadil veya bir derece aşağı-

sındaki bir memuriyete tayin edilmeyenlerle tayin olundukları halde o memuriyeti kabul etmeyenlerin mecburî surette tekaüde sevkedileceklerini âmir olan fıkraları yukarıda işaret edildiği veçhile 5434 numaralı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. Mezkûr kanunda bu gibiler hakkında mecburî emeklilik hükümlerinin tatbikini tazammun eden bir metin mevcut değildir. Bakanlık emrinde iken kanunî kayıtlar dairesinde bir vazifeye tayin edilenler için mesele yoktur. Fakat bakanlık emrinde iken bir vazifeye tayin edilmeyerek Bakanlık emrinde kalan ve hizmet müddetine göre iki veya üç yıl bakanlık emri aylığı aldıktan sonra aylıksız duruma girenler hakkında ne muamele olunacaktır? bu sual bizi bu günkü emeklilik kanununun tatbikatına götürür.

Bakanlık emrine alınmış olanlar için 5434 numaralı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu muvacehesinde şu ihtimaller vardır:

a) — Bakanlık emrinde sandıkla ilgili iken bunların fiilî hizmet müddetleri 30 yılı ve yaşları 55 şî doldurmuş ise istekleri üzerine, (Madde 39, fıkra B)

b) — Bunlardan 30 hizmet yılını doldurmuş olanlar, yaş kaydı aranmaksızın kumrularınca lüzum görüldüğünde, resen (Madde 39 fıkra B)

c) — Bunlardan fiilî hizmet müddeti 20 yılı doldurmuş olanlar 60 yaşını ikmallerinde istekleri üzerine (Madde 39 fıkra c) emekliye ayrılabilirler.

ç) — Bunlardan hizmet müddetleri ne miktar olursa olsun 60 yaşını dolduranlar hakkında kurumlarınca yaş haddi uygulanabilir. Bu takdirde bunlar n fiilî hizmet müddetleri 20 yıldan az ise bunlara toptan ödeme yapılır. (Madde 82, fıkra a) Yirmi yıldan fazla ise emekli aylığı bağlanır. (Madde 39, g fıkrasından sonra gelen bent)

d) — Bakanlık emrine alınmış olanlardan kurumlarınca teklif edilen eski vazifelerine eşit veya bir aşağı derecedeki emeklilik hakkı tanınan vazifeleri kabul etmemek suretile ilgisi kesilerek aylıksız duruma düşenlere fiilî hizmet müddetleri 25 yıldan az olmak şartile emekli kesenekleri iade edilir. (Madde 87, fıkra g)

e) — Yukarıda (d) fıkrasında yazılı olduğu gibi ilgisi kesilerek aylıksız duruma düşenlerin fiilî hizmet müddetleri 25 yıl ve daha fazla ise bunların 60 yaşını doldurmalarında istekleri üzerine (Madde 39, fıkra d)

f) — Yine (d) fıkrasında yazılı olduğu gibi ilgisi kesilerek aylıksız duruma düşenlerin fiilî hizmet müddetleri 30 yılı ve yaşları 55 şî doldurmak şartile istekleri üzerine (Madde 39, fıkra ç)

g) — Yine (d) fıkrasında yazılı olduğu gibi ilgisi kesilerek aylıksız duruma düşenlerden 30 hizmet yılını doldurmuş olanlar yaş kaydı aran-

maksızın kuramlarınca resen (Madde 39, fıkra ç)

emekliye ayrılabilir.

Yukarıda (d) fıkrasında temas edilen kanunun emekli keseneğinin hangi hallerde geri verileceğini gösteren 87 inci maddesinin baş fıkrası dikkati çekecek mahiyette bir ibareyi ihtiva etmektedir. Bu fıkra şöyle denilmektedir:

“Aşağıda yazılı sebeplerle, emeklilik hakkı tanınan vazifelerden ayrılanların, sandıkla ilgileri kesilir ve o tarihe kadar aylık ve ücretlerinden kesilerek sandıkta birikmiş kesenekleri faizsiz olarak kendilerine verilir”.

Fıkranın sarahatına göre geri verilecek emekli keseneği memur veya hizmetlinin vazifesinden ayrılmak suretiyle sandıkla ilgisinin kesildiği tarihe kadar maaş veya ücretlerinden kesilen yani yalnız memur ve hizmetlilerin aylıklarından emekli keseneği adı altında % 5 nisbetinde kesilmeğe başlanan ve kesilmesine devam olunan paralardır.

Memur ve hizmetlilerden emekli karşılığı alınmakta olan % 5 lerin, hükümleri 1 Ocak 1946 tarihinde yürürlüğe giren ve 5434 sayılı kanunla bilâhara meriyetten kaldırılan 4805 numaralı kanunun 4 üncü maddesine göre kesilmekte olduğuna göre 5434 sayılı kanunun 87 inci maddesinin şümülüne girenlere bu maddenin baş fıkrasında yazılı olduğu şekilde 1 Ocak 1946 tarihinden itibaren kendi aylıklarından kesilip sandıkta birikmiş olan paraları faizsiz olarak verilecektir. Yoksa 1 Ocak 1946 tarihinden önceki yıllarda emeklilik keseneği alınmadığına ve 1 Ocak 1946 dan itibaren memur ve hizmetlilerin dairelerince yani kuramlarınca eşit miktarlarda verilen % 5 ler memur ve hizmetlilerden kesilmediğine göre bunların iadesine imkân yoktur. Ancak ücrette geçen hizmetlerin emekliye mahsubu için borçlanma yoluyla ödenmiş olan emekli keseneklerinin iade edileceği şüphesizdir.

Toptan ödeme; kanunun 83 üncü maddesinde tarif edildiği gibi memur ve hizmetlinin 1 Ocak 1946 tarihinden itibaren 4805 sayılı kanunun 4 üncü maddesine göre her ay aylığından kesilmeğe başlanan ve 5434 sayılı kanunla kesilmesine devam olunan % 5 ler ile dairesinin, yani kurumunun aynı miktarda sandığa ödediği ve kanunun 34 ve 38 inci maddeleri gereğince filî ve itibarî hizmetler için yine kurumunun sandığa ayrıca tediyeye ettiği paralarda dahil olmak üzere bunların % 4 mürekkep faiziyle birlikte kendisine veya 68 inci maddede yazılı esas ve nisbetlere ve ölüm tarihindeki durumuna göre sandıkça dul ve yetimlerine ödenmesidir.

5434 sayılı kanun, yürürlüğe girdiği tarihte emeklilik hakkı iktisap edebilecek durumda olanlar hakkında da tatbik edilecek hükümleri ihtiva

etmektedir. Bunlar geçici 31 inci maddenin muhtelif bent ve fıkralarında gösterilmiştir.

Geçici 31 inci maddede aynen:

(Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte: Emeklilik hakkı tanınan vazifelerde... bulunanlardan;

a) Filî hizmet müddetleri 25 yıl ve daha fazla olanlara istediklerinde yaş kaydı aranmaksızın bütün filî ve itibarî hizmet müddetleri toplamına ve 41 inci maddedeki nisbetlere göre emekli aylığı bağlanır.

b) Filî hizmet müddetleri 20 ile 25 yıl arasında bulunanlarda 25 yılı doldurmalarından itibaren yaş kaydı aranmaksızın emekli aylığı bağlanmasını isteyebilirler. Bu takdirde yukarıki fıkraya göre hesaplanacak aylık % 5 noksaniyle bağlanır) denilmiştir.

Bu maddeye göre yaş kaydı aranmaksızın talep üzerine emekli aylığı bağlanmak veya emekli aylığı bağlanmasını isteyebilmek için:

a) Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte emeklilik hakkı tanınan vazifelerde bulunmak şartıyla,

b) Ya kanunun yürürlüğe girdiği tarihte 25 yıl ve daha fazla filî hizmeti bulunmak,

c) Veya kanunun yürürlüğe girdiği tarihte filî hizmet müddetleri 20 ile 25 yıl arasında olmak lâzımdır.

Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte filî hizmetleri 20 ile 25 yıl arasında olan veya 25 yıl ve daha fazla filî hizmeti bulunan bakanlık emrindeki memurlar yaş kaydı aranmaksızın geçici 31 inci maddenin şu hükümlerinden faydalanabilecekler midir? Maddenin baş tarafında kanunun yürürlüğe girdiği tarihte emeklilik hakkı tanınan vazifelerde bulunması kaydı mevcuttur. Bakanlık emrinde olanlar, gerek bakanlık emri aylığı almakta olsun, gerek bu aylığı kesilmiş duruma düşsün, bir memuriyet kadrosu işgal etmedikleri, yani bir vazifede bulunmadıkları için kanunun yürürlüğe girdiği tarihte filî hizmet müddetleri maddede yazılı miktarlarda olsa dahi yaş kaydı aranmaksızın bunların sözü geçen maddeden istifade suretiyle emekliye ayrılmalarına imkân yoktur. 1683 sayılı kanuna nazaran emeklilik müddeti 25 yıl olduğuna göre müktesep hakları korumak gayesiyle sevk edildiği anlaşılan bu maddenin bakanlık emrinde olan, kadro sebebiyle açıkta kalan ve durumları bunlara benzeyenleri de şümülüne alacak mahiyette tedvin edilmesi gerekirdi.

Diğer taraftan bakanlık emrinde bulunanlarla alâkası olmamakla beraber bir noktaya da ilişmeden geçemeyeceğiz: Geçici madde ile müktesep hakların korunması temin edilmek istenilmişse de buna da mutlak manada muvaffak olunamamıştır. Zira kanunun meriyete girdiği tarihte

emekli hakkı tanınan vazifelerde bulunanların cümlesinin 1683 numaralı eski tekaüt kanuniyle kabul edilmiş olduğu gibi fiili hizmet maddelerini 25 yıl olarak ikmal ettikleri zaman yaş kaydı aranmaksızın talepleriyle emekliye ayrılmaları esası kabul edilmeliydi. Bu, hem bütün müktesep hakların korunması için lüzumu idi ve hem hakkaniyet iktizasıydı. Halbuki şimdi bu gibilerin kanun yürürlüğe girdiği tarihte emeklilik hakkı tanınan bir vazifede bulunanlardan fiili hizmet müddetleri münhasıran 20 yıl ve daha fazla olanlar yaş kaydı aranmaksızın istifade edebilmekte ve fakat kanunun yürürlüğe girdiği tarihte emeklilik hakkı tanınan bir vazifede bulunanlardan fiili hizmet müddetleri 20 yıldan az olanların yaş kaydı aranmaksızın geçici maddeden istifadeleri yani bunların nerde 25 fiili hizmet yılını doldurdıkları tarihte yaş kaydı aranmaksızın istekleri üzerine emekliye ayrılmaları mümkün olamamaktadır.

Kanunun meriyeti tarihinde fiili hizmet müddetleri 20 yıldan az olan bütün memur ve hizmetlilerin müktesep haklarını korumak gayesiyle bu noktanın bir tadille ıslah edilmesini içtimai adalet namına lüzumu görmekeyiz.

BAKANLIK EMRİNE ALINAN MEMURLARIN YOLLUKLARI:

Bakanlık enirine alınan memurların memuriyet ve kadrolarıyla alâkaları kesilmiş olduğundan bunlar eski vazife mahallerinde oturmak mecburiyetinde değildirler. Bu kabil memurlar diledikleri yerlere giderek yerleşmek ihtiyarına sahiptirler. Bu vaziyeti nazara alan kanun vazıı bakanlık emrine alınanların vazifelerinden infisalleri tamamen itibaren altı ay zarfında müracaatla talep etmek şartıyla gerek şahıslarına gerek harcıraha müstahak aile efradına harcırah kararnamesinin 4 uncu maddesinin 3 ve 4 uncu fıkralarına göre yolluk verilmesini 829 numaralı kanunun birinci maddesiyle kabul etmiştir. Müddetinde müracaat etmeyenlere yolluk verilmeyeceği tabiidir.

BAKANLIK EMRİNE ALINAN MEMURLARA ÇOCUK ZAMMI VERİLMESİ:

4598 sayılı kanunun 5049 numaralı kanunla değiştirilen 6 ıncı maddesinin sarahati veçhile maaşlı ve ücretli memur ve müstahdemlere çocuk başına on lira miktarında çocuk zammı verilir. Maddede (açık aylığı alanlar dahil) denildiğine göre bu ibareye gerek kadrosunun ilgası dolayısıyla açıkta olanlar, gerek bakanlık emrine alınmak suretiyle açıkta talanlar dahil olduğundan açık ve bakanlık emri maaşı almakta bulunanlar bu maddeye göre çocuk zammından istifade ederler.

Ancak maddede “açık maaşı alanlar” tabiri kullanıldığına göre 2919 sayılı kanunun 3 üncü maddesine göre muayyen müddetle bakanlık emri maaşı aldıktan sonra bu maaşı kesilenler, yani maaşsız bakanlık emlinde kalanlar maaşlarının kesildiği tarihi takip eden aybaşından itibaren çocuk zammından faydalanamazlar.

BAKANLIK EMRİNE ALINAN MEMURLARA DOĞUM VE ÖLÜM YARDIMLARI YAPILMASI

4598 sayılı kanunun 7 inci maddesinin itlakı veçhile maaşlı ve ücretli memurlardan çocuğu dünyaya gelenlere, memur olmayan karısı ölenlere son maaşlarının bir aylık tutarı, memurun ölümü halinde, sağlığında beyanname ile gösterdiği kimseye, eğer beyanname vermemişse ailesine son maaşının iki aylık tutarı yardım olarak verilir.

Madde “açık maaşı alanlar dahil” denildiğine göre bu ibareye gerek kadrosunun ilgası dolayısıyla açıkta kalanlar gerek bakanlık emrine alınmış olanlar dahil olduğundan bakanlık emri maaşı alanlar da bu maddeden istifade ederler. Ancak maddede “açık maaşı alanlar” tabiri kullanıldığı cihetle 2919 sayılı kanunun 3 üncü maddesine göre muayyen müddetle bakanlık emri maaşı aldıktan sonra bu maaşı kesilenler maaşsız bakımlık emrinde iken vukubulan doğum veya ölüm hâdiseleri dolayısıyla bu yardımdan istifade edemezler.

BAKANLIK EMRİNE ALINAN MEMURLARIN TEDAVİ VE YOL MASRAFLARIYLA TEDAVİDE İKEN VEFAT EDENLERİN CENAZE MASRAFLARININ ÖDENMESİ:

4598 sayılı kanunun 9 uncu maddesinde; 3656 sayılı kanuna tabi maaşlı ve ücretli memurlardan “açık maaşı alanlar dahil” memleket içindeki resmî veya hususî sıhhat müesseselerinde yatarak veya ayakta tedavileri lüzumu fennen sabit olanların tedavi ve yol masraflarıyla tedavi edilmekte iken ölenlerin cenaze masraflarının dairelerince ödeneceği gösterilmiştir.

13.12.1944 tarih ve 3/1926 numaralı bakanlar kurulu kararıyle yürürlüğe konulan talimatnamenin 9 uncu maddesinde de tasrih edildiği üzere “açık maaşı alanlar dahil” ibaresi kadro yüzünden açıkta kalan ve bakanlık emrine alınmış olanlara da sari bulunduğu cihetle bu maddeden bunların faydalanacağı tabii ve 2919 sayılı kanunun 3 üncü maddesine göre muayyen müddetle bakanlık emri maaşı aldıktan sonra bu maaşı kesilerek maaşsız bakanlık emrinde kalanların madde hükümlerinden istifade edemeyeceği şüphesizdir.

BAKANLIK EMRİNE ALINAN MEMURLARA ANKARADA MESKEN TAZMİNATI VERİLİP VERİLMİYECEĞİ MESELESİNE GELİNCE:

Meskene olan ihtiyaç bakımından hususiyeti nazarı dikkate alınarak 3656 sayılı kanunun 10 uncu maddesiyle, bazı şartlar dairesinde, Ankarada bulunan maaşlı memurlara muhtelif maaş derecelerine göre mütefavit bir şekilde muvakkat tazminat verilmesi esası kabul edilmiştir. Bu tazminat, maddenin sarahatından anlaşılacağı veçhile Ankarada daimî vazife sahibi olan memurlara mesken temin ve tedarikini kolaylaştırmak için verilmektedir. Bu itibar ile başka bir ilde vazife gören ve bakanlık emrine alınan memur, bakanlık emri maaşını Ankara emvalinden almağı talep etmiş veya vazifesi Ankarada bulunan bir memur bakanlık emrine alınmış da olsa bakanlık emrine alınarak vazife ve memuriyetleriyle alâkaları kesilmiş olanların Ankara gibi mesken tedariki güç olan bir mahalde ikametleri mecburî olmadığından bunlara mesken tazminatı verilmez.

BAKANLIK EMRİNDE OLAN MEMURLAR YAKACAK ZAMMI ALABİLİRLERMİ?

3656 ve 3661 sayılı kanunlara tabi olup maaş ve ücretleri umumî muvazeneden ödenen memurlarla subay ve askerî memurlardan ve 3779 sayılı kanuna dahil aile sahibi gediklilerin aileleri yanlarında olanlardan 1500 ve daha yukarı rakımlı yerlerde daimî memuriyetle bulunanlara her yılın ilk teşrin ayında başlamak ve mart nihayetine kadar devam etmek üzere maaşları baremin birinci derecesinden altıncı derecesine kadar olanlara her ay 30 ve yedinci dereceden 14 üncü dereceye kadar olanlara da her ay 15 lira yakacak zammı verilmesi 4178 sayılı kanunun 9 uncu maddesiyle kabul edilmiştir.

Bu tazminatın 1500 ve daha yukarı rakımlı yerlerde daimî memuriyetle vazifeli bulunanlara verileceği maddede tasrih edilmiş olduğuna ve bakanlık emrine alınarak memuriyet vazifelerini gayip etmiş olanların 1500 ve daha yukarı rakımlı yerlerde oturmak mecburiyeti bulunmadığına göre bunlar yakacak zammından faydalanamazlar.

BAKANLIK EMRİNİN AZİLDEN, KADRO SEBEBİYLE AÇIKTAN, İŞTEN ELÇEKTİRMEYEN VE İHRAÇTAN FARKI:

1 — 788 sayılı memurin kanununun yürürlüğe girmesinden evvel uzun yıllar tatbik edilegelmiş olan azil de bakanlık emri gibi tamamen İdarî ve takdirî bir muamele idi. Azli mucip olan sebebler de bakanlık em-

rinde olduğu gibi malûm ve muayyen değildi. Zamana, mekâna ve hali icaplar na göre idarenin takdirine bırakılmış olup önceden kanun ve tüzüklerde belirtilmemişti. Bazan azli mucip olan ful ve hareketlere kanun ve tüzüklerde tesadûf olunurdu. Fakat bu esas, tamamen istisnâ idi. Ancak azil de memurun vazife, memuriyet ve kadro ile alâkası katî surette kesilir, hiç bir suretle münasebet ve irtibatı kalmazdı. Azil, memuru memur statüsü dışını çıkarırdı. Azlin tatbikinde, bakanlık emrinde olduğu gibi, lüzumunun sübutu şart da değildi. Yani azil, geniş manasiyle takdire yol açan bir muamele idi. Halbuki bakanlık emri Büyük Millet Meclisinin 22.12.1934 tarih ve 845 sayılı kararında belirtildiği gibi “vekâlet emrine alınmış olanların, devlet bütçesinden maaş almaları, sicil ve kadroda kayıtlı bulunmaları ve bakanlık teşkilâtına bağlılıkları devam etmekte olması memuriyetle alâkalarının kesilmiş olmadığını göstermekte ve muvakkat müddet için hizmetten menedilmiş olmaları da ancak inzibati bir tedbir mahiyetinde bulunmakta” dır.

2 — Azil de mazul memurların cümlesi maaşa müstahak olmazdı 11 Ağustos 1325 tarihli memurini mülkiye mazuliyet maaşları hakkındaki kanunun ikinci maddesine göre mazuliyet maaşına istihkak kesbedebilmek için bir memurun lâakal 15 sene hizmet etmiş bulunması şarttı. 15 yıl hizmeti sebketmemiş olan mazul bir memura mazuliyet maaşı bağlanamazdı. Halbuki bakanlık emri, maaş hakkını iskat etmemekte, ancak tenkis eylemektedir. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi memura, bakanlık emrine alındığı tarihte hizmeti 15 yılı doldurmamış dahi olsa bakanlık emrine alındığı tarihteki maaşının dörtte biri nisbetinde aylık bağlanmaktadır.

3 — Mazuliyet maaşı bağlanabilmesi için de mazul memur hakkındı “cevazı istihdam” kararı alınmasına lüzum vardı. Halbuki bakanlık emri maaşı bağlanması için “cevazı istihdam” mahiyetinde her hangi mütekaddim bir karar istihsaline ihtiyaç yoktur. Bakanlık emrine alınmakla beraber memura maaş tahsis ve tesviye olunur.

4 — Mazuliyet müddetleri tekaüt hesabında hususî hükümlere tab tutulurdu. Bakanlık emrinde açık maaşıyla geçen müddetlerin nısfı mutlak surette tekaüt hesabında nazara alınmaktadır.

5 — Cevazı istihdam kararı alınmadan mazul bir memurun yeniden tayini cihetine gidilemezdi. Bu karar tayin muamelesinden ayrı ve om tekaddüm etmesi gereken bir karar idi. Halbuki bakanlık emrinde bulunan bir memurun yeniden bir memuriyete alınması için bu mahiyette bil karar alınmasına lüzum yoktur. Tayin muamelesiyle memur yeni vazifesine başlar.

6 — Azil, mülga umuru mülkiye heyeti teftişyesinin sureti teşkil ve

vezaifi hakkındaki nizamnamenin 8 inci maddesile posta, telgraf ve telefon nezareti memurun nizamnamesinin 48 uncu maddesinde görüldüğü gibi idareten tertip edilecek mücazat arasında da mevki almıştı. Halbuki bakanlık emri istisnâ mahiyette de olsa inzibatî cezalardan telâkki olunmamıştır.

BAKANLIK EMRİYLE AZLİN BİRLEŞTİĞİ NOKTALAR:

- 1 —Azil de bakanlık emri gibi İdarî ve takdiri bir muameledir. Her ikisi de idarece ve resen ittihaz ve tatbik olunur. Azil de, bakanlık emri gibi, memurun tayinindeki usule göre cereyan eder.
- 2 — Azil de bakanlık emri gibi Danıştayın kazaî murakabesine tabidir.
- 3 — Azil, bakanlık emri muamelesinde olduğu gibi münhasıran maaşlı memurlar hakkında tatbik olunur,
- 4 — Mazul memur, istihdamına mani bir suçu olmamak şartıyla, bakanlık emrine alınan bir memur gibi tekrar tavgiz olunabilir.
- 5 — Mazul memur, kayıt ve şartlarını haiz olduğu takdirde mazuliyet maaşına istihkak kesbeder. Bakanlık emrine alınan memura da maaş bağlanır.
- 6 — Mazul memurun hizmetleri, kayıt ve şartlarını havi olduğu takdirde, tekaüt hesabınca nazara alınır. Bakanlık emrinde gelen Hizmetler ile emekli maaşı bağlanmasında hesaba alınır.
- 7 — Mazul memura mazuliyet maaşı alacağı yere kadar bir defaya mahsus olmak üzere zat ve aile harcirahı verilir. Bakanlık emrine alınan memura ve ailesine de bir defaya mahsus olmak üzere yolluk verilir.

BAKANLIK EMRİNİN KADRO SEBEBİYLE AÇIKLA OLAN FARKLARI;

- 1 — .bakanlık emri İdarî bir tasarruf olduğu, yani İdarî bir kararla tatbik edildiği halde kadro sebebiyle açık, kadronun lâğvedilmesi veya bir kanunla (L) cetveline alınması gibi teşriî bir tasarrufla ittihaz ve tatbik olunabilir. Buna hukukî ilga denir. Bir de işgal ve istilâ sebebiyle ilga vardır. Bu da bir ilgadır. Bunlar istisnadır.
- 2 — Bakanlık emri memur hakkında bir inzibat tedbiri mahiyetindedir. Kadro sebebiyle açıkta kalamaların bu durumlarının inzibatî bir tedbirle uzaktan ve yakından alâkası yoktur. Bunlar bu duruma kendi kusurları ile veya iradelerinin inzımmamile düşmemişlerdir. Bunların açıkta kalmaları, memuriyet ve vazifelerini fena görmüş olmalarından neşet etmiş değildir. Ekseriyetle ihdas edilen hizmete lüzum ve ihtiyaç kalmadığı hallerde veya tasarruf maksadiyle kadro açığıyla karşılaşılr.

3 — Bakanlık emrine alınanlara verildiği gibi açıkta kalanlara da açık maaşı verilir. Ancak açıkta kalanlara verilen açık maaşının miktar ve nisbeti, bakanlık emrine alınanlara verilen maaştan daha fazladır. 788 sayılı memurin kanununun 3335 sayılı kanunla değiştirilen 85 inci maddesine göre memuriyetinin ligası dolayısıyla açıkta kalan memurlardan filî hizmet müddetleri yedi seneye kadar olanlara dörtte bir, onbeş seneye kadar olanlara üçte bir, onbeş seneden fazla olanlara yarım nisbetinde açık maaşı verilir.

4 — Kadro yüzünden açıkta kalanlara açıkta kaldıkları ay ile onu takip eden ay zarfında maaşları tam tediye olunur. Halbuki bakanlık emrine alınan memurlara memuriyetten ayrılıp maaşları kesildiği tarihten itibaren kısıt hesabıyla bakanlık emri aylığı verilir. Bunlara iki ay müddetle tam maaş ödenmez.

5 — Kadro yüzünden açıkta kalanlara açık maaşı, bakanlık emrine alınmış olanlar gibi, hizmeti onbeş seneye kadar olanlara iki ve daha fazla hizmeti sebkedenlere üç yıl müddetle değil, yeni memuriyete tayin edilinceye kadar tediye olunur.

6 — Kadro yüzünden açıkta kalanlar bu duruma ittihaz edilen İdarî bir kararın tatbiki neticesinde düşmüş olmadıklarından İdarî kazaya müracaat hakkına malik değildirlir. Halbuki bakanlık emrine alınanlar bu hakka sahiptirler.

BAKANLIK EMRİLE AÇIĞIN BİRLEŞTİĞİ NOKTALAR

1 — Bakanlık emrine alınanlar gibi, açıkta kalmış olanlar da maaşa istihkak kesbederler.

2 — Bakanlık emri maaşlı memurlar hakkında cereyan ettiği gibi kadro sebebiyle açık da esas itibariyle maaşlı memurlar hakkında cereyan eder.

3 — Bakanlık emrine alınan memurlar gibi açıkta kalan memurlar da tekrar memuriyete alınıp tanzif olunabilirler. Hatta kadro sebeble açıkta kalmış memurlar mevcutken bunların derecelerinde veya bir derece aşağısındaki açıklara hariçten memur alınmaması 2658 sayılı kanunun hükümleri meri birinci maddesinin ikinci fıkrası iktizasındandır.

4 — 2658 sayılı kanunun üçüncü maddesinde tasrih edildiği üzere bakanlık emrine alınan memurlar gibi açıkta kalmış memurlar da ücretli kadrolarda maaşlarının dengi veya daha çoğu ile teklif edilen vazifeyi kabul etmezler, yahut sermayesinin en az yarısı devletin olan bir müessesede veya devlete, vilâyetlere ve belediyelere ait ücretli bir işte intihap ve tayin suretiyle eski maaşlarına denk veya ondan çok ücretli bir vazife almış olurlarsa kendilerine verilmekte olan açık maaşları kesilir.

5 — Bakanlık emrine alınan memurların bakanlık emrinde maaşla geçen hizmetlerinin nısfı emeklilik hesabında nazara alınır. Kadro yüzünden açıkta kalanlar için de aynı suretle muamele olunur.

6 — Kadro sebebiyle açıkta kalan memurlara bakanlık emrine alınan memurlar gibi 829 numaralı kanunun birinci maddesine göre bir defaya mahsus olmak üzere zat ve aile harcırahı verilir.

7 — Kadro yüzünden açıkta kalan memurlar bakanlık emrinde bulunan memurlar gibi çocuk zammıyla ölüm tazminatı alırlar. Bunların resmî ve hususî sıhhat müesseselerinde yatarak veya ayakta tedavileri yapılır, tedavi ve yol masrafları da verilir.

8 — Kadro yüzünden açıkta kalan memurlara bakanlık emrine alınan memurlar gibi Ankara mesken zammıyla yakacak tazminatı verilmez.

Memurin kanununun yukarıya alınan muaddel 85 inci maddesi gereğince kadro sebebiyle açıkta kalanlara, yeni memuriyete tayin edilinceye kadar hizmet müddetlerine göre, açık maaşı verilmesine devam olunacağından ve bunlar açıkta maaşsız bir duruma düşmeyeceklerinden gerek çocuk zammından gerek ölüm tazminatı ve hastalık dolayısıyla kanunun tanıdığı tedavi ve yolluk masrafları gibi tediyesi gerekli diğer haklardan bakanlık emrinde bulunanlar gibi muayyen bir müddet için değil, devamlı bir surette faydalanırlar.

Bakanlık emrinin işten el çektirme ile farkı:

Bir memur vazife ve memuriyet sebebiyle töhmet veya zan altında bulunabilir. Fevkalâde hal ve vaziyetler o memurun vazifeye devamına müsaade etmeyecek kadar ehemmiyet ve müstaceliyet kesbeder. Bu hallerde salahiyetli bir merciden her hangi bir karar istihsaline kadar intizara da vaziyetin ciddiyeti müsaade etmez. Bu kabil müstesna ahvalde amme hizmetinin menfaati namına memurun işten menine zaruret hasıl olabilir. Mevzuatımız bu zarureti karşılamak gayesiyle işten el çektirmeğe müteallik bazı esasları kabul etmiştir.

1 — Memurlara işten el çektirecek makam ve merciler bakanlık emrine alacak makam ve mercilerden kemmiyet ve keyfiyet itibariyle fazladır. Haklarında ilk tahkikat açılan memurlar, memurin muhakematı hakkındaki kanunun 12 nci maddesinin birinci fıkrasına tevfikân lüzum görülürse işten men edilebilirler. Ancak haklarında valiliklerce ilk tahkikat açılan merkezden mansup memurlara 157 numaralı tefsir mucibince mensup oldukları bakanlıkların muvafakatıyla işten el çektirilir.

Gerek mülga 1426 sayılı vilâyet idaresi kanununun 1851 sayılı kanunla muaddel 5 ve 6 ncı maddeleri, gerek 5442 sayılı il idaresi kanununun 16 ncı maddesile 31 inci maddesinin (D) fıkrası hükümleri gereğince vali ve kaymakamlar teftiş sırasında iş başında kalmalarında mahzur gördükleri memur ve müstahdemden resen işten men edebilirler.

Memurin kanununun 48 inci maddesine göre ahvali fevkalâde de valiler, bakanların da memleketin asayiş ve inzibatınca mahzur gördükleri her hangi memuru mesuliyeti kendilerine raci olmak üzere muvakkaten işten el çektirmeğe yetkilidirler. 1580 sayılı belediye kanununun 92 nci maddesi gereğince vali ve kaymakamlar belediye başkanlarını işten men edebilirler.

Mülkiye ve maliye müfettişleri gibi diğer bakanlık ve bazı genel müdürlük müfettişleri de gerek teftiş sırasında ve gerek soruşturma münasebetiyle hususi teşkilât ve vazife kanunlarına ve teftiş tüzüklerine göre bu yetkiyi haizdirler.

Görülüyor ki bakanlık emrine almada tayindeki usule göre bakanlık, genel müdürlük ve valilikler yetkili kılındığı halde işten el çektirmede bu salâhiyet kaymakamlara ve müfettişlere hatta muhakkiklere kadar tevsi edilmiştir.

2 — Bakanlık emri münhasıran maaşlı memurlar hakkında tatbik edildiği halde işten men keyfiyeti müstahdemler hakkında da cereyan eder.

3 — İşten el çektirme muvakkat ve ihtiyatî bir tedbirdir. Kati netice tevhit etmediği ve muvakkat olduğu için esas itibariyle İdarî kazanın murakabesine tabi değildir. Halbuki bakanlık emri muamelesi İdarî kazanın murakabesine tâbi bulunmaktadır.

4 — İşten el çektirmede eli işten çektirilen memurun memuriyetle alâkası kesilmez. Memurun hem memuriyetle, hem kadrosiyle alâkası baki kalır. Memur muvakkat bir zaman için vazifesinden ayrılır. Bu sebeple işten edilen bir memurun yerine bir başkası asaleten tayin edilemez. Halbuki bakanlık emrine alınan memurun vazife ve memuriyeti ile alâkası kesilir, kadrosiyle irtibatı kalmaz. Bundan dolayı bakanlık emrine alınan bir memurun yerine diğer bir münasibi asıl olarak tayin olunabilir.

5 — Bakanlık emrine alınan memur, bakanlık emrine alınmakla ma

aşa müstahak olduğu halde işten men edilen memur, 3656 sayılı kânunun yukarıda işaret edilen 11 inci maddesi gereğince hakkındaki tahkikat men'i muhakeme veya beraatla neticelenmeden yahut takibat umumî af ile ortadan kaldırılmadan maaşa istihkak kesbedemez

6 — Bu iki muamele arasında maaş miktarı itibariyle de fark vardır. Bakanlık emrine alınan memura hizmet müddetine göre maaş tahsis ve tesviye olunur. İşten men, edilen memur men'i muhakeme veya beraat kararı aldığı, yahut hakkındaki takibat umumî af ile ortadan kalktığı takdirde maaşlarının yarısını alır.

Memurin kanununun 48 inci maddesine göre işten men edilen ve muamelenin mesnetsiz olduğu inzibat komisyonu kararıyla tahakkuk eden memurlara işten men edildikleri müddetlere ait olan maaşları tam verilir.

7 — İşten el çektilirilen memur 2658 sayılı kanunun ikinci maddesine göre bakanlık emrine alınabilir. Fakat bakanlık emrine alınan memur işten men edilemez.

8 — Eli işlen çektilirilen memur, memuriyet ve kadrosıyla alaka ve irtibatı baki kaldığı için yeni bir tayin muamelesine lüzum kalmaksızın vazifesine iade edilebilir. Memur iade ile vazifesine avdet eder. Halbuki bakanlık emrinde bulunan memur ancak yeni bir tayin muamelesiyle bir memuriyete getirilebilir.

9 — İşten men edilen memur ancak vazifesine iade olunabilir. Bakanlık emrindeki memur münhal ise eski vazife ve memuriyetine, kadrosu münhal değilse ve mevcutsa maaşına muadil veya bir derece aşağı maaşlı bir memuriyete yahut maaşına muadil ücretli bir vazifeye yeniden tayin suretiyle getirilebilir.

BAKANLIK EMRİYLE İŞTEN EL ÇEKTİRMENİN BİRLEŞTİĞİ NOKTALAR:

1 — Bakanlık emri gibi isten el çektilirme de İdarî bir muameledir ve idarece resen itihaz ve tatbik olunur. Her ikisi de bir ihtiyatî tedbirden ibarettir.

2 — İşten el çektilirilen memurlar da men'i muhakeme, beraat veya takibatın umumî af ile ortadan kalkması kararları üzerine maaşa müstahak olurlar.

3 — İşten el çektilirmeyi mucip ahval, bazı istisnalar hariç, esas itibariyle kanun ve tüzüklerde gösterilmiş delildir. Bu halleri amme hizmetlerinin menfaati icabı olarak idare takdir eder.

4 — İşten men edilen memurların memuriyete mani bir fiil ve hareketleri tesbit edilmediği takdirde bunlar da eski vazifelerine iade olunabilir veya yeni bir memuriyete tayin edilebilirler.

5 — İşten-el çektilirilen memurların maaş almak suretiyle açıkta geldikleri müddetlerin nısfı emekli hesabında nazara alınır.

BAKANLIK EMRİLE İHRAÇ ARASINDAKİ FARKLAR

1 — İhraç, gerek memurun kanununun 1777 sayılı kanununun birinci maddesile değiştirilen 26 ncı maddesine, gerek hususî memurun kanunlarına göre inzibat cezalarındandır. Halbuki bakanlık emri ihtiyatî bir tedbir olup hukukî mahiyeti itibariyle bir ceza olmadığından inzibat cezaları arasında yer almamıştır ve bu sebeple bir inzibat cezası değildir.

2 — İhraç bir disiplin cezası olduğundan idarece doğrudan doğruya değil, inzibat komisyonları gibi İdarî hey'etlerce ve fakat kazaî surette ittihaz edilen kararlar üzerine tatbik olunur. Bakanlık emri gibi idare tarafından resen ittihaz ve tatbik olunamaz.

3 — İhraç cezası memurun şahsına veya gördüğü hizmete ait kusurlarından dolayı verilir. İhracı müstehzim fiil ve hareketler, memurin kanuniyle tadil ve eklerinde ve diğer hususî memurin kanun ve tüzüklerinde açıkça gösterilmiştir. Hangi fiil ve hareketin ihraç cezasını davet edeceği evvelden bilinecek şekilde herkesçe malûmdur. Halbuki bakanlık emrini istilzam eden hallerin iptidaen tayin ve tesbiti mümkün olmadığından bunlar kanunlarda gösterilmemiştir. Bakanlık emrine almağı gerektiren fiil ve hareketleri, amme hizmetlerinin selâmetle yürümesini temin bakımından idare takdir eder.

4 — Bakanlık emri muamelesi danıştayca kazaî tarikle iptal olunabileceği gibi memur bir memuriyete tayin edilmek suretiyle idarece resen de ref edilebilir. Halbuki ihraç kararı inzibat komisyonlarınca kazaî surette ittihaz olunduğu için idarece doğrudan doğruya ref edilemez. Kazaî mahiyette bir karar olmak itibariyle yüksek dereceli inzibat komisyonu veya danıştay tarafından ref ve iptal olunabilir.

5 — Bakanlık emri muamelesi memurun memuriyet ehliyetine tesir etmez. Halbuki ihraç memurun memuriyet sıfat ve ehliyetinin ziyasını müeddi olur. Memurin kanununun bazı maddelerini değiştiren 1777 sayılı kanunun birinci maddesinin (F) fıkrasına göre memuriyetten ihracın hükmü: memuru bir daha devlet memuriyetinde kullanılmamak üzere çıkarmaktır. Bakanlık emri muamelesi bizatihi devlet memuriyetinde kullanamamak gibi ağır bir netice doğurmaz, nihayet tahvili veya nakli mucip olabilir.

BAKANLIK EMRİLE İHRACIN BİRLEŞTİĞİ NOKTALAR:

1 — Bakanlık emri idarece tatbik olunan bir muameledir. İhraç da inzibat komisyonlarının kararları üzerine idarece tatbik edilir.

2 — Bakanlık emri maaşlı memurlar hakkında cereyan eder. İhraç da kaideten maaşlı memurlar hakkında caridir.

3 — Bakanlık emri, amme hizmetlerinin selâmetle cereyanını temine matuftur. İhraç da amme hizmetlerinin nefi ve selâmetle yürütmesi bakımından mevzudur.

4 — Bakanlık emri muamelesinin iptali için danıştaya müracaat edilebileceği gibi ihraç kararının refi için de danıştaya gidilebilir. Gerek bakanlık emri, gerek ihraç Danıştayın kazaî murakabesine tabidir. Ancak bakanlık emri muamelesini danıştay müstakil bir mahkeme sıfatıyla ve dava yolu ile tetkik ve rüyet ettiği halde ihraç gibi inzibat cezalarının tetkik ve rüyetinde, 3546 sayılı danıştay kanununun 4904 numaralı kanunla değiştirilen 14 üncü maddesiyle memurin kanununun 53 üncü maddesi hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, bir derece mahkemesi sıfat ve salâhiyetini haizdir ve tetkikatı temyiz tetkikatı mahiyetindedir.

Ankara: 20 Kasım 1950

BELEDİYELERİMİZ VE ET MEVZUU

Yazan: İhsan Olgun

Memleketimizin mühim siyasetinin başında nüfus meselesi gelir. Bu mevzuun hallinde nüfusun yalnız addeden çoğalmasını temin etmek kâfi gelmeyip fertlerin kalite bakımından da yüksek olmasını hedef tutmak lâzımdır. Memleket nüfusunun kültür seviyesini yükseltmeye matuf mütenevvi çalışmalar arasında beden terbiyesine ve bu meyanda da halk gıdasına ehemmiyet vermek lâzımdır.

İleri memleketlerdeki ölümlerin daimi surette azalması umumi ve hususi hıfzıssıhha yer verilmeye ve halk gıdasıyla uğraşılmaya başlanmasıyla muvazi olduğu görülmektedir. Bir memlekette kadınların, çocukların, gençlerin korunması, çalışma zamanının azaltılması gibi amme sağlığına büyük tesirleri dokunan kanunların hükümleri ve halkı besleme dâvasının ele alınması nüfus siyasetinin sağlam bir istikamet almasına sebep olmaktadır. Bir milletin fertlerinin kalitesi için halkın tadiyesi meselesi çok mühimdir. Bu mesele sosyal bir dâva olmakla beraber iktisat ve hıfzıssıhha ilimleri cephesinden de tetkik edilmeye değer. Hıfzıssıhha ve fizyoloji bakımından da iptidai gıda maddelerinin hazırlanmaları ve halkın beslenmeleri üzerinde tevekküfa değer önemli mevzulardandır. İnsanlar da bütün hayat sahibi cisimler gibi uzviyetlerini tâmir, hayatlarını idame faaliyetlerini temin etmek için gıda almaya mecburdurlar. Gıdadan mahrum kaldıkları vakit, yaşlarına, boylarına, mukavemetlerine göre mütehavvil bir zaman zarfında sönerler.

Hal böyle olunca et uzviyet zayıflatının telâfisi için vücudun muhtaç olduğu bütün anasını kendi bünyesinde topladığından alınan gıdalar arasında en mühimini teşkil eder.

Et insan vücudu için hem bir keyif ve hem de bir gıda maddesidir. Keyif maddesi oluşu etin hoş koku ve lezzeti tevlit eden ekstraktif cevherlerin tesirindendir.

Meşhur doktor merhum Galip Ataç “Hayat ve Sıhhat” başlığı altında yazdığı yazılardan birisinde insan gıdası arasında etin durumunu tebarüz ettirmeye vesile teşkil eden satırlarında sebze ve eti aynı zamanda yiyeceklerin yalnız sebze ile beslenenlerden daha dinç kaldığını ve hem de

daha enerjik olduklarını yazarak 1841 senesinde Paristen Liona uzatılan tren yolunda çalıştırılan Fransız amelesinin İngiliz amelesinden daha az et yedikleri için İngiliz amelesinin çıkardığı işin üçte biri kadar noksan iş meydana getirdiklerinin tesbit edildiğini ve Fransız amelesinin yevmi et miktarı İngiliz amelesinin aldığı et miktarı nisbetinde artırıldıktan sonra iki millet amelesinin çıkardığı iş miktarı arasındaki farkın görülmediğini bildirmektedir. Yine Fransada aynı tarihte inşa edilmekte olan muazzam bir binada istihdam edilen Fransız ve İngiliz amelelerinin her birisine müsavi miktarda et verildiğinden çalışma randımanının da eksilmediği tesbit edilmiştir. Kezalik Japonların Çinlilerle yaptıkları büyük harbde Japonlar askerlerine verdikleri yevmiye et miktarını arttırdıkları için Çinlilere galip geldiklerini yazmaktadır. Tarihin çok eski devirlerine de bakılırsa çarpışan kuvvetlerden dağlık yerde oturan ve etle tegaddi edenlerin daima galip geldikleri görülmüştür. 1940 yılında Almanlarla İngilizler arasında cereyan eden şiddetli hava harbinde Almanların Büyük Britanya adalarına mutasavver ihraç ameliyesini kolaylaştırmak için yapılan şiddetli hava hücumları münasebetiyle gerek ruhen yorgun düşen gerekse bedenlen fazla çalışma mecburiyetinde kalan İngiliz halkının gündelik et miktarının bir misli arttırıldığı, yine aynı tarihlerde Almanyaya sevkedilmek üzere Yugoslavyadaki kamplara getirilen Almanların günde aldıkları et miktarının yarım kilograma çıkarıldığı ve Yugoslavlar gibi haftada üç gün et yememek tahdidatına tâbi tutulmamalarının kararlaştırıldığı o günün havadisleri arasında yer almıştı.

Bugün bilinen bir hakikat varsa dünyanın dünkü olduğu gibi bu günkü savaşında da muvaffak olmanın en büyük sırrı et ve benzerleri olan albüminli gıda maddelerinde saklıdır. Hatta milletin tarihinde bile bu fark göze çarpar. Kültürde çok ilerlemiş milletlerin tarihleri araştırılınca açıkça görülüyor ki, kültürde ilerledikçe et ve albüminli maddelerin sarfiyatı artar. Bir milletin fertlerinin fazla et yediği devirler yükseldikleri devirlere tamamen uyar. Kendinden bir kaç yüz misli insanları hükmü altında tutmuş bulunan İngilizleri ele alacak olursak görüyoruz ki İngilizler et, balık, yumurta gibi albüminli maddeleri yiye milletlerin başında geliyor. Ruhen ve bedenlen kuvvetli milletler de aynı seviyeye giriyorlar. Bilakis hükümleri altında tuttıkları milletler ise et yiyemeyen veya az et yiye insanlardan teşekkül etmektedir. Milletleri ve tarihleri bu bakımdan inceleyerek bir dizi meydana getirecek olursa yine görürüz ki bu dizi her milletin çalışma ve muvaffak olma kabiliyeti, kültürü et istihlâkatına muvazi gider Bir insan ne kadar et veya hayvanı albumin

yerse o kadar fazla çalışma ve muvaffak olma kabiliyetini gösterir. Çek çalışmayan ve muvaffak olmayan normal teşekküllü fertlerde aranacak sebep nasıl az et yemek ise fertlerden teşekkül eden cemiyetlerde ve milletlerde de aynı hal vakidir. Yine tarihimiz bize eski çağlarda her tuttuğu işi başarmış ve bütün dünyaya hakim olmuş dedelerimizin o zaman en fazla et, yumurta ve süt yiyen bir ırk olduğunu da göstermektedir. Kültürün ve hayat şartlarının zorladığı bir insan, yaşamasına ve faaliyetine lâzım olan hayvanı maddelerden elde edeceği gıdayı kâfi derecede bulamazsa bunu telâfi için kendi vücudundan sarfetmeye mecbur kalır. Bu da pek tabiidir ki onun sıhhatini bozar. Normal mukavemetini azaltır. Bu hal devam ettikçe çalışamaz olur. Bu durumda olan şahıslar münferit hastalıklara yakalanırlar. Eğer albumin açlığı ve buna inzimam eden dimağı ve çalışma mecburiyeti büyük bir insan kütlesi üzerine tesir ederse hastalıklar geniş miktarda hüküm sürmeğe başlarlar. Salgınlar çıkar, ölümler artar, kısa tabirle sosyal sefalı et ve düşkünlük baş gösterir. Birinci ve İkinci Dünya Harbi bu hususta bir örnektir.

Sebebi ne olursa olsun çok et yiyen insan ırkları az et yiyen insanlara hakim ve onlardan her hususta üstündür. Bu hususu gören milletler albumin için savaşa girmişlerdir. Hatta aynı memleketin muhtelif mıntıkalarında hayvani albumin maddelerini nisbeten fazla alan mevkilerinde bile bu fark göze çarpar. Selâhiyetli mütehassıslar adeta bir müsabaka açılmış gibi her vasıtaya başvurarak milletlerine ucuz bol su ve emin albumin temin etmek için çalışıyorlar; hocalar ve doktorlar çocuklar ve anneler için türlü kitaplar yazarak albumin yemeğe teşvik ediyor, zenginler, müteşebbisler fabrikalar açarak bu mevkide hizmet ediyorlar. Sağlık mütehassısları, mimarlar, mühendisler elele vererek albumin fabrikaları olan hayvanları ve mahsullerinin sağlık ve ehemmiyetini garanti edici tesisat meydana getirmeye uğraşıyorlar. Devlet teşkilâtından başka birçok hayırseven cemiyetlerin yanında et koruma, su koruma, hayvan koruma dernekleri yer alıyor ve faaliyete atılıyorlar. Bu cemiyetlerde yurdun en yetişmiş insanları vazife alıyor. Yurtlarına hariçten bir şey sokmağa razı olmayan devletler yalnız gıda maddeleri ve albumin için müsamahalı davranıyorlar. Bu hareketlere sebep şüphesiz fertleri değil cemiyeti düşünmek milletin bütün fertlerinin en verimli bir surette çalışmasını istemektir. Albumin fabrikası olan hayvanlardan elde edilen gıdaların insan cemiyetinin kurduğu kültür hayatında bu kadar önemli rolleri olmasına mukabil hastalıklı bir et yüzünden bir aile en feci hastalıklara yakalanır, bir otel veya lokanta müşterileri kâmilan zehirlenebilir. Bir bardak süt ölüm kaynağı olabilir. Bu sebepten binlerce in-

san sıhhatini kaybeder, vahim salgınlar epidemiler doğabilir. İleri milletler fertlerinin muhtelif gıdalarının üçte ikisi nebat üçte biri hayvanlar alemine mensup gıdalardır. Et istihlâki medeniyetin ilerlemesiyle artmaktadır. Meselâ Fransa'da ihtilâlden evvel köylü et yemezken 1852 tarihinde et istihlâki senevi nüfus başına 20 kr. olmuş ve son zamanlarda ise nüfus başına 35 kr. yani günde 97 gramı bulmuştur. Hangi bakımdan mütalaa edilirse edilsin insanlar arasında et istihlâkinin günden güne arttığı ve ete doğru yüksek temayül bulunduğu anlaşıyor. Bütün dünyada ete karşı rağbet arttıkça et ve kasaplık ticareti bakımından memleketler ihracatçı ve ithalâtçı olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Türkiye ihracatçı memleketlerdendir. Her ne şekilde olursa olsun kasaplık her nevi hayvan veya et veya müstahzaratı ihraç eden memleketlerde bu harici ticaret hareketleri memlekete ekonomik faydalar da sağlamaktadır. Şöyle ki:

- a) Yurtta yetiştiricilik inkişaf eder,
- b) Kasaplık hayvanların ırk vasıflarının islâh işleri ilerler,
- c) Et müstahzaratı sanayii inkişaf eder,
- ç) Müstahsil refâha kavuşur,
- d) Et sanayii ile kazanç temin eder,
- e) İstihsalden istihlâke kadar et ticaretiyle uğraşanlar ve tavassut edenler kazanır,
- f) Devletin ve belediyenin gelirleri artar,
- g) Memlekete para girer,
- h) Yurtta gıda maddesi sıkıntısı azalır,
- j) Ziraat ve kullanılan gübre sanayii inkişaf eder.
- k) Deri sanayii ve ayrıca ticareti yurda kazanç sağlar.

Bu faydalara rağmen hayvan her zaman kolaylıkla temin edilemez. Hayvanların yollarda, nakliye vasıtalarında bakım, besleme, sulama gibi mecburi ihtimama tabi tutulmaları ve mesafenin uzunluğunca mütenasip yiyecek ve içecek maddelerinin de nakliye vasıtalarına depo edilmesi, çoban bulundurulması, izdiham, havasızlık ve benzeri haller neticesi bazı hayvanların ölmesi gibi hadiseler kasaplık canlı hayvan ticaretinin daima ve mümkün mertebe yakın memleketler arasında yapılmasını istilzam etmektedir. Et bazı tedbirler sayesinde daha uzak mesafelerden nakledilirse de tedbirlerin icap ettirdiği masrafların fiyat üzerinde yapacağı tesirler ve tedbirlerin noksanlığı halinde de etlerin bozulması gibi hadiselerin vukuu daima mümkündür. Bu sebeple uzak mesafeler arasındaki et nakliyatı yapılmasına rağmen bu sevkiyatın ekseriyetle müstahzarat ve konserve halinde icrası daha faydalı olmaktadır.

Canlı olarak hayvan ihracı düşünöldüğü zaman daima, yakın memleketler tercih edilmektedir. İrlanda sığırlarını hemen kamilen İngiltere'ye, Danimarka, Almanya ve Belçika, Yugoslavya, İtalya Yunanistan'a ve mümasili diğler memleketler de daima ve ekseriyetle komşu memleketlere ihraç etmektedir. Et mevzuunda etin kıymetlendirilmesi meselesi de çok mühimdir. Etin kıymetlendirilmesi; fiyatının yükseltilmesine matuf çarelerin alınmasına kabul edilmemelidir. Bilâkis bol, nefis, sıhhi ve bütün bunlarla beraber ucuz et teminine imkân vermek demektir. Dış pazarlara et ihracatı uzaklık ve yakınlıklarına göre ya canlı olarak kasaplık hayvan çıkarmak suretiyle veyahut et ve müstahzaratı halinde sevkiyatla temin edilir. Şüphesiz ihracat iç ihtiyaçlar kati olarak temin ve hesap edildikten sonra geriye kalan miktar üzerinden hesap edilir. Bugüne kadar memleketimizde ihraç şekli canlı olarak hayvan sevkiyatına münhasır kalmaktadır. Fakat teşebbüs halinde yurdumuzda da et sanayii kurulmaya başlanmıştır. Bu sanayi verimli bir hale gelirse bizden et talebinde bulunan memleketlere kısmen müstahzar halinde de ihracat temin edilebilir. Memleket içinde mesafenin uzunluğu, kış mevsiminde geçit vermemesi zuhuru melhus hayvan hastalıkları çıkışı, hayvan yetiştiren mıntakadan uzak pazarlara, piyasaya hayvan yetiştirilmemesine et buhranına ve fiyat yükselmesine sebep olmaktadır.

Et; salam, sosis isimleriyle müstahzar halinde iç memleket uzak pazarlarına ve taze frigorifiye, konjele, fûme, sale, konserve olarak uzak mesafelere sevk edilebilir. Memleketimizde kış mevsiminin şiddetli olarak hüküm sürdüğü mıntakalarda halkın ihtiyaç edindikleri kışlık erzak isharı esnasında et ihtiyacının kavurma ve kıyma yapmak suretiyle hazırladıkları malumdur. Bir zamanlar Edirne'nin meşhur sığırdili pastırması sofraları süsleyen ve her tarafa hediye olarak gönderilen kıymetli bir meta idi. Kayseri'nin pastırması, İstanbul'da imal edilen Apikoğlu sucuğu piyasaya hakim etli maddelerdendir.

Bu maddeler mahdut bir ihtiyacın ifadesidir. Halen pastırma ve sucuk imâlatına nüve teşkil eden mahiyette telakki edilebilir; et sanayii yurttaki inkişaf ederse mühim sanayi maddelerimizden olan deri, bağırsak, iç ve kuyruk yağları, tutkal, kemik, boynuz, tırnak ve kan gibi tali maddelerin de kıymetlendirilmesi imkân dahiline girer, et sanayiinin kurulmasıyla:

a) İstihlâk merkezlerine canlı olarak naklolunan hayvanların yollarda mevsime göre ağırlıklardan bir kısmının, besilerinin ziyama meydan verilmiyerek bu et zayıyatı tasarruf edilmiş olur.

b) Canlı hayvan nakliye ücretlerinin et ve müstahzaratı nakliye

masraflarına nisbetle daha yüksek olmasında et ve müstahzaratı ile et ihtiyacım kısmen olsun karşılanmasında nakliye masraflarından tasarruf edilebilir.

c) Bazı küçük yerlerde ve şehirlerden uzak tren yolu inşaat amele kantinlerinde ve vazifeleri icabı seyyar ve seyahat halinde bulunan kimseler tarafından istenilen zamanda et bulma imkânı temin edilmiş olur.

ç) Mezbaha işletmek mali kudretine malik olmayan veyahut veteriner bulunmadığı için muayeneden mahrum kalan etlerin istihlâkiyle vukuu muhtemel hastalıklar önlenmiş olur.

d) Kasaplık canlı hayvan ve et ithal eden yakın ve uzak yabancı memleketlere daha fazla ihracat yapılması temin edilmiş olur.

e) Bilgisizlik veyahut vasıtasızlık yüzünden kusurlu ve dolayısıyla düşük kıymetli olarak elde edilen deri, posteki, bağırsaklar ile yağ, boynuz, kan gibi tali maddeler toptan kıymetlendirilir.

f) Ordu ihtiyacı, konserve et istenilen miktar ve evsafa istihsal ve stok edilebilir.

g) Et sanayii et istihlakini arttırması dolayısıyla hayvan yetiştiriciliğimizin inkişafına müessir olur.

k) Et sanayimden madut olan soğutulmuş veya dondurulmuş et nakli muhtelif şehirlerimiz ile kara ve deniz nakil vasıtalarımızda soğutma tesisatı icap ettireceğine göre tereyağ, peynir, yaş meyva, et, balık ticaretinin inkişafına müessir olan iyi vasıfların muhafazası temin ve bu suretle bu kabil ticaret maddeleri de kıymetlerini kaybetmemiş olur.

l) Et endüstrisi kurmakla kasaplık olan yetiştirilip besilenmiş sığır çoğalacak ve et vasıfları yükselecektir.

m) Herhangi bir müessirin neticesi piyasaya fazla miktarda canlı hayvan arzından ve piyasanın durgunluğundan mütevellit kıymet düşüklüklerine meydan verilmez.

Danimarka'da et sanayii fevkalâde ilerlemiştir. Bu sayede Danimarka iktisaden kalkınmıştır. Danimarka'da belediyeler tarafından idare edilmekte olan mezbahalardan başka mezbaha işletme kooperatifleri kurulmuştur. Hâlen mevaşi heyeti umumiyesinin % 85 i mezbaha işletmeleri kooperatifine dahil bulunmaktadır. Bu kooperatifler et mevzuundan başka domuz gıdalarından istifade esasına müstenit ispençiyar sanayii, kuru kan tozu yapmak, istifade edilmeyen et ve kemiklerden et ve kemik tozu hazırlayan fabrikaların ihtiyaçlarını temin etmek, bağırsak ve bumbar hazırlama, ham iç yağlarını rafine etmek suretiyle birçok istifadeler temin etmektedirler.

Elin iktisadi kıymetinin ehemmiyet kesbetmesi insan yiyecekleri arasında mühim bir yer tutmuş olmasından ileri gelmektedir.

İnsan yiyeceğinin başında gelen etin insanlara faydalı bir halde istihlâki de bir zarurettir. Bunun için etin sıhhte tesiri bakımından da mütalaası lâzımdır. Mühim bazı hastalıklar vardır ki insanlarla hayvanlarda müşterektir. Ekseriyetle hayvanlardan insanlara bulaşır. Bu kabil hastalıklı hayvanları keserken, soyarken vuku bulan temas ile uğraşanlara ve etlerini istihlâk edenlere bir takım hastalıklar intikal eder. Bundan başka et ve müstahzaratı harici bazı müessirlerle pek çabuk bozulur. Bu suretle müstehliklere muzir olur. Bunun için de kasaplık hayvanları kesilmeden evvel sıhhatlerinin kontrolü, kesildikten sonra da etinin piyasaya arzından evvel muayenesi ve satışının devamı müddetince yen yeni taşıyirlere maruz kalıp kalmadığım, iyi muhafaza edilip edilmediğini muayene, murakabe, tahlil yolu ile kovalamak sıhhi bir zarurettir. Et muayenesinin tarihi edyan tarihi gibi asırların karanlıkları içine karışmıştır. İlk devirlerde dini hükümler meyanında et muayenesinin tatbik sahasında bulunduğu devrimize intikal eden eserlerden anlaşılmaktadır Mısırlı'lar zamanında Allahlara kurban ve insanlara yemek maksadiyle kesilen hayvanlar papazlar tarafından dikkatle muayene edilirdi. Bu maksatlar için kesilen hayvanların hastaliksız ve kusursuz olmaları lâzımdı Mısırlı'lar kurbanlık hayvanların boynuzlarına marka vururlardı. Kurbanlık koyunların temiz olmaları lâzımdır. Mısırlı'lar ve Finikeli'ler domuz ve inek etinin yenilmesini menediyorlardı. Musa dininde azası kusurlu hayvanların kesilmesi menedilmişti. Parçalanmış hayvanlar leş sayılırdı. Çok genç hayvanların kesilmesi yasaktı. Eski Yunanlı'larda koyun kesilebilmek için hiç olmazsa bir defa kırılmış olması lâzımdı. Pişirilmemiş etlerin yenilmesi murdar ve mekruh idi. Eski Romalı'larda sıhhat memurları hayvan pazarlarını, dükkânlarını muayene etmekle ve sıhhte muzir ve kusurlu buldukları etleri Tiber Nehrine atmakla mükellefliler.

İslamiyette dahi et hakkında dini nasihatlar ve memnuiyetler vardır. Tabii bir surette veyahut bir hastalık neticesi ölmüş hayvanların eti umumiyetle mekruhtur. Kurbanlık koyunların sıhhati tam, boynuzlarını çıkarmış, besili olması şarttır.

Velhasıl çok eski zamanlarda dahi fenni ve ciddi esaslardan mahrum olsa bile kendi anane ve dini esaslarına göre insanlar istihlâk edecekleri et hakkında bir takım hükümler ortaya koymuşlardır.

Fenni esaslara müstenit et muayenesi ve teftişi ancak biyolojik tekâmülü ile doğmuştur. Tecrübevi usullerin ve ilmin tatbikata verilmesi

ile et muayenesi müstakil bir ihtisas işi olmuştur. İş laboratuvarlara intikal etmiş ve artık et teftişi ve muayenesi bir zabıta vazifesi olmaktan çıkmıştır. Tehlikeli görülen etlerin fennî usullerle mazaratlarını izale usulleri pratiğe intikal ettirilerek hayvan sahiplerinin zarar ve ziyanlarına da meydan verilmemesi suretiyle de veteriner tababet ilminin iktisat işlerinin bu sahasında da tatbiki temin edilmiştir.

Almanya'da ilk defa 1761 senesinde etlerin veteriner tarafından muayenesi emredilmiştir. Bu emirnamede “Beldede ilmi talim görmüş veteriner varsa bunun tarafından idare edilmesi suretiyle imtihanla tatbikat yapmağa mezun olanlar tarafından etlerin muayene edilmesi” yazılıdır. Asıl ilmi olan tesir Otuz Sene Muharebesi bittikten sonra yapılan nizamnamelerde görülmektedir. Fakat bunlar da mahduttur; noksandır. Esas tekâmül 19 uncu asır bidayetlerinde açılan veteriner mektepleri sayesinde bertaraf olmuştur. Fransa'da Birinci Napolyon “Fransa'nın büyük, küçük bütün şehirlerinde birer mezbaha inşaatını ve mezbahaların fennî ve sıhhi şekline sokulmasını ve idarelerinin belediyelerin kontrolü altına konulmasını” ifade eder bir kanun neşretmiştir.

Bundan başka 1870 tarihinde Gerlach tarafından yapılan “veremin et vasıtasıyla intikali” hakkındaki etütler bütün dünyanın dikkatini sıhhi bakımdan et üzerinde toplamıştır. Gerlach ilk defa olarak et kontrolü hakkında ilmi esaslara müstenit “İnsanın et gıdası” ismindeki kitabına bir rehber meydana getirmiştir.

Almanya'da en mühim et kontrolü disiplini 1870 - 1880 senelerinde Bollinger tarafından kurumuştur. Bu zat umumi et kontrolünün ehemmiyetini göstermiş etle zehirlenme hadiselerini ilmi şekilde izah ve isbat etmiştir. Bundan sonra veterinerler birçok ilmi mesai yapmak suretiyle mezbahaların ilmi müesseseler olduklarını isbat etmişlerdir.

Maschen yazdığı bir eserde “Mezbahada kesim mecburiyeti her umumî mezbahayı tabii ilimlerin bir mabedi haline kalbeder. Bunun için ise et kontrolü umumi zabıta hizmetinde olanlar tarafından değil ancak veterinerler tarafından yapılması icap eder.” Etlerin teftişi gayri sıhhi ve muzir etlerin ticaretine mani olmaktan ibaret bir amme hizmetinin tatbikata verilisi demektir. Bu da normal etlerle gayri tabii ve muzir etler arasındaki farklar esasına istinat eder. Etlerin teftişi istihlake arzedilecek etleri verecek olan hayattaki hayvanların muayenesiyle başlayarak kesildikten sonra elde edilen tabii etlerle bunlardan hazırlanan müstahzarata şamildir

Etlerin teftişi:

a) Namuslu ticareti himaye eder.

b) Umumî sıhhati korur.

Namushlu çiftçi veya müstahsil mütevassıt bir tüccara yahut kasaba iyi olduğunu zannettiği bir hayvan satar. Kendisi bunun kesilmesinde bulunamaz. Mütevassıt tüccar veya kasap arzu ederse mukarrer fiyatı vermemek maksadiyle hileli yollara sapabilir. İşte bu zaman et teftişi müstahsili himaye eder. Dava halinde hakimi tenvir eder.

Et teftişi müstehliki gayritabii ve muzir etler yemekten menetmek suretiyle umumî sıhhati korur.

Gayritabii etler iki bakımdan fenadır. Biri et fena vasıfta, olursa besleyici olmaz. İkincisi hastalıklara sebep teşkil eder. Bazı defa etin ihtiva ettiği mikrop toksinleriyle zehirlenmeler husule gelebilmektedir. Bazı hadiselerde bu tesemmüm süratle ölümü intaç eder. Bu kabil etlerden hazırlanan et müstahzaratı da çok tehlikelidir. Mikroplar böyle etlerden hazırlanmış maddelerde pek kolaylıkla çoğalırlar.

Fransa'da etlerin teftiş işi 5 Nisan 1884 tarihli Belediye Kanununun 97 nci maddesile belediye hizmetlerine alınmıştır. Teftiş doğrudan doğruya belediye polisi tarafından takip edilir. Bu polisi sıhhi polise karıştırmamalıdır. Ekser zamanlarda etlerin teftişine sâri bir hastalığın âlâmetleri görüldüğünde buna bakmağa salâhiyetli yegâne makam veterinerlerdir. Et muayenesi çok mühim ve kıymetlidir. Paris ve Seine departmanları veteriner teşkilâtının 1935 senesi mesaisinin bir senelik hülâsasından anlaşıldığına, göre bu iki departmanın merkez mezbahalarında veremli hayvanlardan temin edilmek istenilen (3,386,829) kilogram et istihlâkten menedilmiştir. Bu miktar etin kıymeti 15,000,000 franktır.

Gıda maddelerinin muayeneleriyle meşgul olanlar ise maddenin istihsalından istihlâkine kadar bütün safahatiyle meşgul olmaya ve hatta istihlakinden sonra vukua gelebilecek birçok halleri tetkike mecbur bulunmaktadırlar. Muayene ve tetkik ise yalnız zararsız maddelerin yedirilmesine müsaade veya zararlı maddelerin istihlâkte menedilmesini değil aynı zamanda onların daha mebdeinde iken iyi ve zararsız olarak ihzar ve istihsal edilmesinin teminine de şamil bulunmaktadır. Bunun için, gıda maddelerinin muayenesine olduğu kadar onların istihsal ve muhafaza şartlarına da ehemmiyet vermek icap eder.

İnsanların gündelik gıdası arasında bulunan et diğer bütün gıda maddelerine nazaran hususî bir mevkiye malik bulunmaktadır. Çünkü et ihtiva ettiği anasır dolayısıyla insan vücudunun bedeni ve dimağı faaliyetlerini temin edecek, noksanlarını ikmal eyliyecek tam bir gıdadır. İşte bundan dolayıdır ki onun mükemmel bir vasıfta bulunması şarttır.

Etin iyi vasıfta ve zararsız bir halde olmasını temin için ancak kesilecek kasaplık hayvanları kesilmeden evvel, kesildikten sonra ve hatta müstahzar halinde iken vukuflu bir kontrole tabi tutulmakla mümkün olur. Et hızıssıhhası işlerini üzerine almış bulunan veterinerler de insan sıhhatini ettten gelecek tehlike ve zararlara karşı korumak suretiyle vazifesini yapmış olur.

Et kontrolünün sıhhi hedefi yanında bir de ona muvazi yürüten iktisadi hedef vardır. Bu kontrol sayesinde hayvan hastalıkları önlenir. İyi vasıfta et iyi ve hususî şartlar altında yetiştirilmiş kasaplık hayvan ırklarından elde edilebilir.

Bir memleketin bizzat et hayvanına malik olması, et hayvanının hususî karakter ve verim kudretiyle yetiştirilmesi hem kendi halkının sağlığını korumak bakımından ve hem de dünya pazarında ticaret yaparak ithali karşılama bakımından çok mühim bir keyfiyettir. Halk sağlığı ve memleket ekonomisi gibi muzaaf faydası olan bir varlıktır. Görülüyor ki et kontrolü ve et hızıssıhhası yalnız çengele asılmış bir et parçasını gözden geçirmeden ibaret olmayıp et hayvanının yetiştirilmesi, kesilmeden evvel, kesildikten sonra muayenesi, dükkanlarda takibi, et müstahzaratının yapılışı ve muhafazalarının ve sonradan bozulup bozulmadıklarının tetkiki, gibi çok geniş bir faaliyet sahasına inhisar etmektedir.

Bizim memlekette kasaplık hayvan yetiştiricilik halkın kendi faaliyet sahasına bırakılmış sayılabilir. Buna rağmen Devlet Tarım Bakanlığı Veteriner İşleri Umum Müdürlüğü bu sahada hayli semereli faaliyetler göstermektedir.

Hayvan kesildikten sonra herhangi bir şekilde olursa olsun insanlar tarafından istihlak edilinceye kadar geçireceği safhalarda mahalli belediyeler tarafından takip ve idare edilmektedir. İşlerini bu günkü hayat şartlarına göre organize etmiş bulunan ve sağlık işlerine önem veren başka memleketlerde belediyeler her hususta olduğu gibi gıda maddeleri kontrolü de teşkilâtlandırılmış ve menşei hayvani gıda, maddelerinin kontrolü ile meşgul olmak üzere gıda maddeleri muayene veterinerleri yetiştirilmiş ve bu vazifeler pazarlarda, dükkanlarda, lokantalarda hayranlardan mütedarik her türlü gıda maddelerini, muayene, kontrol ve imhaya salahiyetlidirler.

Eğer malın sahibi malının bozuk olmadığında İsrar ederse o zaman çift nümune alarak birisini gıda maddeleri laboratuvarına gönderir, diğerini de itiraz hakkı vermek için mühürlü olarak sahibine bırakır. Her iki muayene tevafuk ettiği takdirde kanunî muamele tatbik edilir. Mevcudu

müsadere edilerek imha edilir. Hilekârlık varsa ayrıca mahkemede yi verilir.

Garp memleketlerinde gıda maddeleri zabıtası denilen bu umumî teşkilâtın tedviri hekim, veteriner, kimyagerler arasında vazife taksimine uğramıştır. Bu bilgili elemanlar sayesinde insan gıdası kontrol edilmektedir.

Memleketimize ilk olarak gıda maddeleri muayene laboratuvarı küçük mikyasta olmak üzere 22 Nisan 1937 senesinde İstanbul'da açılmıştı. Belediye Veteriner Müdürlüğüne bağlı bulunan ve Fatih Hayvan Hastahanesinin bir tarafında tesis edilmiş bulunan bu laboratuvar mütevazı bir şekilde çalışmaktadır. Yurdumuzda umumî sağlığı koruma mevzuun mütalâa ederken hadiseyi yalnız ve mahdut bir görüşle sağlık ve konma zaviyesinden mütalâa etmeyip yukarıda izah edildiği şekilde belediye veteriner teşkilâtı ve mahallî hizmetler çerçevesi içinde de inceliyerek om göre tedbirler almak mecburiyetinde bulunduğumuz açık bir hakikattir.

TERFİ ŞEKİLLERİ

Ragıp ÖGEL
Sayıştay Üyesi

Maaşların tevhit ve teadülüne dair 3656 sayılı kanunla konulan terfi usul ve şekli 31. 5. 1944 tarihinde yürürlüğe giren 4588 sayılı kanunun 3 ve 4 üncü maddeleri ile tadil ve tevsi edilmiştir. Hâlâ yürürlükte olan bu maddelere göre terfi şekillerini başlıca dört grupta toplamak mümkündür.

- a) Terfi süresi ikmal edildikçe yapılan terfi: normal terfi
- b) Terfi süresini ikmal etmeden yapılan terfi
- c) Tazminatlı terfi
- d) Bulunduğu kadroda terfi

Bu dört şekilden birile bareme tâbi memurlar terfi ederler. Bareme tabi olmayan memurların terfilerinde geçirilmesi gereken terfi süresi olmadığı gibi yapılacak zammın miktarında da bir takyit yoktur. Tetkik edilen hükümler yalnız maaşlı memurlara münhasır değildir. Bareme tâbi ücretli memurlar da bu dört şekle göre terfi edebilirler.

A) — Terfi süresi ikmal edildikçe yapılan terfi:

Bareme tâbi maaşlı veya ücretli memurların normal surette terfileri için üç sene aynı dereceden maaş veya ücret almış bulunmaları lâzımdır. 4598 sayılı kanunun 3 üncü maddesinde (yukarı dereceye terfi için en az 3 sene bir derecede bulunmuş ve bu kadar müddet o derece maaşını fiilen almış ve üst dereceye terfiye ehliyet kazanmış olmak şarttır) denilmek suretile normal terfiin başlıca üç şartı bulunduğu gösterilmiştir.

Kanunun bu hükmüne göre bir memur, bulunduğu derecenin üstündeki bir dereceye çıkabilmek için bulunduğu derecede en az üç sene bulunmağa ve bu derece maaşını en az üç sene fiilen almış olmağa bir üst dereceye terfi için gereken ehliyeti kazanmış bulunmağa mecburdur.

İşgal ettiği derecede en az üç sene bulunmaktan maksat, işgal ettiği dereceye tayininin selâhiyetli makamca tasdiki tarihinden itibaren 3 senelik müddetin hitam bulması demektir. Bu üç sene içinde memurun

aldığı nizami mezuniyetlerle hastalık mezuniyetleri dahil olduğu gibi muvakkat vazife ile geçirdiği müddetler de dahildir.

Memuriyete namzet olacak olanların terfi sürelerinde bir vakitler namzetlik süresi ithal edilmiş, yani 3 senelik müddetin asaletinin tasdikinden sonra cereyana başliyaacağı kabul edilmişti. Lâkin Maliye Bakanlığı ile yapılan muhabere neticesinde Sayıştayca ittihaz olunan 28.6.945 tarih ve 2723 sayılı kararla 4598 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 31.5.1944 tarihinden sonra namzetlikle geçecek müddetin terfi süresinde geçecek üç senelik müddetten mahsup olunacağına işaret edilmiştir. Bu kararın sebebi, namzetliğin ücretli bir memuriyet sayılmakta olması ve 3656 sayılı kanunun 14 üncü maddesinde ise ücretli bir memuriyetten maaşlı bir memuriyete geçenlerin bir maaş derecesinde geçireceği terfi süresinin maaşa geçtikleri tarihten başlayacağına dair bir hüküm bulunması idi. Halbuki 4598 sayılı kanunun 10 uncu maddesile bu hüküm kaldırılmış ve ücretlerle maaşlar tutarları itibarile birbirine eşit hale getirilmiş olduğundan ücretten maaşa geçenlerin maaştaki terfi süresi başlangıcının aynı tutarda bulunan ücrete tayin tarihinden başlaması imkân altına alınmıştır. (Sayıştay Dergisi 71, karar numarası 2723)

Üstün dereceye terfi için en az 3 sene aynı derecede kalmak meşrut olmakla beraber 3 senenin nihayetinde memurun mutlaka terfi edilmesi iktiza etmez. Çünkü üç senelik süne terfi için geçirilecek müddetin en azıdır. Terfiin bir şartı aynı derecede en az üç senelik bir kıdem kazanılması ise diğer bir şartı da memurun üst dereceye terfiye ehliyet kazandığının sabit olmasıdır. Bundan başka aynı derecede en az üç senelik kıdemi bulunan ve ehliyeti de sabit olan bir memurun üst dereceye terfi için bu üst derecede münhal bir kadro olması da icabeder.

Terfi süresini doldurmuş ve üst dereceye ehliyeti sabit olmuş bulunan bir memurun tayin olunacağı üst derece o memur için müktesep bir hak teşkil eder.

Bir derecenin maaş veya ücretini müktesep hak olarak kazanmış bulunan memur memuriyetten istifa veya sair bir sebeble ayrıldıktan sonra tekrar bareme tâbi maaş veya ücretli bir vazifeye talip olursa kendisi ancak müktesep hakkı olan derece ile memuriyete tayin olunabilir. Bu takdirde memurun tayin olduğu derecede geçireceği terfi süresinin başlangıcı yeni vazifeye başladığı tarih değil, müktesep hak olarak evvelce kazandığı dereceye girdiği tarih olur.

Müktesep hak olarak kazandığı derecede bir terfi süresi bulunduktan sonra ayrılmış olan bir memurun sonradan bir vazifeye tayininde, kendisini müktesep hakkı olan derecenin bir üstü olan dereceye tayin

etmek mümkündür. Lâkin böyle terfian yapılacak bir tayinde aşağıda (ehliyet) bahsinde zikrolunduğu veçhile kendisinin tezkiye edilmesi de lâzımdır.

Hakkından aşağı dereceye tayin olunmak:

İlk defa memuriyete intisap edecek olanlar tahsil durumlarına göre teadül kanunile tesbit olunan maaş veya ücret derecelerine alınacaklardır. Lâkin bunların tahsil durumlarına göre geçirebilecekleri dereceler münhal değilse, olunacak muamele 3656 sayılı kanunun 4 üncü maddesinde gösterilmiştir. Bu maddeye göre tahsillerine göre girebilecekleri dereceden daha aşağı derecede bir memuriyete alınanlar dairelerinde ilk açık vukuunda girebilecekleri derecelere tercihan tayin olunacaklardır. Şu halde tahsil vaziyetine göre gireceği derecede açık yer bulunmaması hasebile bir veya bir kaç derece aşağı bir memuriyete alınmış bulunan kimse, üst derecede münhal vukuunda bu münhal tercihen derhal tayin olunabilecektir. Bulunduğu derecede terfi süresini ikmal etmesine mahal yoktur. Hatta ilk girdiği memuriyette henüz namzet bulunmakta ise, üst dereceye tayini için namzetlik süresini ikmal ettirmeğe de sebep yoktur. Çünkü 4 üncü madde memurun tahsil vaziyetine göre hakkı olan dereceye geçirilmesini terfi saymamış tayin addeylemiştir. Namzetlik süresini geçireceği memuriyette ikmal edebilir.

Yalnız burada hakkından daha aşağı derecede geçirilen hizmet müddetinin üst derecedeki terfi süresinden mahsup edilmesine imkân olup olmayacağı meselesi ihtilâfı mucip olduğundan iş Sayıştay Genel Kurulunca tezekkür edilmiştir. 69 sayılı Sayıştay dergisile neşir olunan 29.11.1943 tarih ve 2608 sayılı kararda zikri geçen kanunun 4 üncü maddesi hükmüne tevfi kan girebilecekleri derecelere naklen tayin edilenlerin bu derecelerde bir terfi süresini doldurmaları lâzım geleceği binaenaleyh aşağı derecede geçen hizmetlerinin hakları olan derecede geçirilmiş sayılmasına imkân olamayacağı ve çünkü bir dereceden daha üstün dereceye geçmek için o derecede bir terfi süresinin ikmali meşrut bulunduğu beyan edilmiştir.

Bir kimse memuriyete intisap ettikten sonra müktesep hakkından daha aşağı bir derece ile başka bir vazifeye tayin olunursa, burada bir terfi süresini doldurmadan müktesep hakkı olan dereceye nakil ve tayinine cevaz var mıdır? Memur bir derece maaş ve ücretini müktesep hak olarak aldığına göre daha aşağı dereceli başka bir memuriyete tayini iki sebepten birile vuku bulur. Ya verilen inzibati bir ceza ile memurun derecesi aşağıya indirilmiştir. Bu takdirde memur cezaen tayin olunduğu aşağı-

ğı derecede bir terfi süresini ikmal etmeden üst dereceye terfi olunamaz. Tayin edilse derecenin ceza olarak indirilmesinde bir mana kalmaz. Yahutta memur kendi rızasile daha aşağı bir memuriyete kabul olunmuştur. Memur kendi rızasile müktesep hakkından aşağı bir dereceye tayin edilmiş olduğuna göre bu derecede bir terfi süresini doldurmağa mecburiyeti olup olmayacağı münakaşa edilmiştir. 51 numaralı Divanı Muhasebat Mecmuasında münderiç 1.5.930 tarih ve 1648 sayılı bir kararda hakkı müktesep olarak tanınan bir dereceden tekrar eski derecede bir memuriyete tayin edileceklerde maaşların tevhit ve teadülüne dair olan kanunda terfi için muayyen olan şartların tahakkukuna lüzum görülmediği beyan edilmiştir. Terfi için muayyen olan şartlardan biri bulunduğu derecede üç sene beklemek olduğuna göre bu müddetin ikmalini beklemeden terfi edilmek imkânı mevcut demek olur. Müktesep hak derecesinden aşağı bir dereceye tayin edilen memur, bu derecede terfi süresini ikmal etmeden üst dereceye tayin olunduğunda, tayin olunduğu müktesep hak derecesinde evvelki hizmetlerde birlikte terfi süresini tamamlamağa mecburdur. Lâkin yukarıda da arzolunduğu üzere aşağı derecede geçen hizmeti terfi süresine ilâve olunamaz. Bugün Sayıştay Dairelerince tatbikat bu merkezdedir.

Aynı derecede üç sene hizmet eden ve terfi ehliyeti de sabit olan memurun terfii yapılmak için diğer bir şart da terfi edeceği üst derece kadrosunun münhal olmasıdır. Üst derece münhal ise memur normal olarak bu dereceye yükseltilir. Münhal yoksa terfi de caiz olamaz. Lâkin bu takdirde memura bulunduğu kadroda iki dereceye kadar üst maaşı vermek imkânı vardır. Bunun ne suretle yapılacağı (bulunduğu kadroda terfi) usulüne ait fıkra da gözden geçirilmiştir.

Yüksek derece karşılık gösterilerek aşağı derece ile tayin:

Bazı barem dereceleri vardır ki bunlara bu dereceler karşılık gösterilmek suretile daha aşağı derece ile memur tayinine müsaade edilmiştir. Teadül kanununun 4598 sayılı kanunla muaddel 3 cü maddesinde gösterilen bu dereceler 14 üncü dereceden 6 ıncı dereceye kadar olan derecelerdir. Bu dereceler maaşı aslı itibarile 15 - 70 liralık ve tutar itibarile 150-475 liralıktır. Bir memuriyete tayin olunacak kimsenin müktesep hakkı olan derecede münhal kadro yok da daha yukarı derecede varsa, bu münhal derece karşılık gösterilerek bu kadroya aşağı derece ile tayin olunabilir. Memuriyet unvanı karşılık gösterilen derecenin unvanı değil hak kazandığı derecenin unvanı olur. Meselâ 35 lira aslı maaş almağa hak kazanan bir kimse 70 liralık aslı maaşlı kadro karşılık gösterilerek 35 lira

maaşla bu kadroya tayin olunabilir. Memurun unvanı 70 liralık kadronun unvanı değil, 35 lira maaşlı memura terettüp eden unvandan ibaret olur. Bu suretle yani üst derece karşılık gösterilmek suretile daha aşağı dereceye tayin edilmek usulünün, ilk defa memuriyete intisap edecekler hakkında tatbiki lâzım geleceği hakkında bir mütalâa vardır. Bu mütalâaya göre üstün dereceli bir kadro karşılık gösterilmek suretile yapılacak tayin ilk defa memuriyete girenler hakkında tatbik olunabilir. Lâkin bir dairede memuriyete girmiş ve bir kaç derece yükselmiş olan bir memurun başka bir dairede bir vazifeye naklinden üstün kadro karşılık gösterilmek suretile tayin edilmesi bu mütalâa taraftarlarınca makbul tutulduğuna göre, bu muamele tarzı ile bir kimsenin bulunduğu dairede hakkı olan dereceden üstün bir dereceye bu derece karşılık gösterilmek suretiyle tayin edilmesi arasında mahiyet itibarıyla bir fark olmadığı meydandadır.

Yüksek kadro karşılık gösterilmek suretile daha aşağı bir derece ile memuriyete tayin yapıldıktan sonra bu memuriyetin derecesi teşkilât kanunile yükseltilmiş olursa, memurun aynı kadroda çalışmasına müsaade edilmek lâzım gelir. Çünkü bu memurun tayini kanunun müsaadesi dahilinde vuku bulmuş olduğundan kadro derecesinin sonradan yükselmesi yapılan tayini iptal etmiyeceği izahnamede kabul edilmiştir. Bu fırkanın temas ettiği vaziyet şundan ibarettir: Karşılık tutulacak en büyük derece 6 ıncı derecedir. Binaenaleyh bu derece karşılık tutularak daha aşağı derece ile bir kimse memuriyete tayin edildikten sonra 6 ıncı derece kadro teşkilât kanunile meselâ 5 ınci dereceye yükseltilmiş olabilir. 5 ınci derece karşılık tutulamayacak bir derece olduğundan bu cihet ileri sürülerek yapılmış bulunan tayini saymamağa mahal yoktur. Esasen karşılık gösterilen derece memurun müktesep hak derecesi olmadığı göz önüne alınırsa yapılmış olan tayini iptale mahal kalmadığı kendiliğinden anlaşılır.

Terfide ilk maaş:

Vazife başında bulunan bir memur terfi edilirse, terfi edildiği derece maaşını, terfiin selâhiyetli makamca tasdik edildiği tarihi takip eder. Aybaşından itibaren almağa müstehak olacağı 1108 sayılı maaş kanununun birinci maddesinde tasrih edilmiştir.

Terfi tarihi, terfiin selâhiyetli makamca tasvip edildiği tarihtir. Salahiyetli makam tarafından terfiin onaylandığı günden itibaren ki memur yeni maaşına sahip olur. Lâkin onay tarihinden sonra ay nihayetine kadar geçecek günler için maaş farkı verilemez. Türkiye Cumhuri-

yeti Emekli sandığı kanunu mucibince terfi sebebiyle aylığın artan kısmı bu sandığa verilmek lâzım gerçeğinden memur artan miktar üzerinden maaşını ancak terfi gününü takip eden aybaşı değil daha ertesi aybaşı alabilir.

Makable şamil terfi:

Bazı terfi muamelelerinde memurların makable şamil bir tarihten muteber olmak üzere terfileri icra edildiği tatbikatta görülmüş ve mesele Büyük Millet Meclisince 835 sayılı kararın 5 inci fıkrasile hallolunmuştur. Bu fıkra (aylıklarda yapılan artırmalar kendilerine yeni bir iş verilenlere bağlanacak aylıklar hakkındaki emir ve kararın taşıdıkları tarihten sonrası için sayılması lâzım geleceğinden makable şamil olarak yapılan terfilerde yeni maaşların ancak terfi muamelesini tasdik eden emir ve kararda yazılı tarihi (onay tarihini) takip eden aydan itibaren verilmesi lâzım geleceği gösterilmiştir.

Terfian tahvilde yeni maaşa istihkak için şart:

Terfile beraber memurun vazife mahalli değiştirilerek başka bir mahalle tayin olunursa memura yeni maaşının ancak yeni memuriyet mahalline vardığı tarihi takip eden aydan verilmek icap eder. Netekim 36 numaralı Divan-ı Muhasebat Mecmuasını münderiç 3. Teşrini Evvel 927 tarih ve 1401 sayılı kararda bir yerden başka yere terfian nakledileceklerin yeni memuriyetleri mahallerine muvasalatlarla terfilerinin tekemmül edeceği cihetle bunlara muvasalatlarını takip eden aydan itibaren yeni maaşlarının verilmesi lâzım geleceği gösterilmiştir.

Yemden bir memuriyete tayin olunarak memuriyeti mahalline gönderilen bir zatın maaşa hak kazanması için vazifesine mübaşereti meşrut iken bir memurun terfian başka mahalle izamında bu memurun vazifeye mübaşereti değil, memuriyet yerine muvasalatı ile iktifa olunmaktadır. Binaenaleyh muvasalat günü ayın son günü pazar ise ertesi gün yani ayın ilk günü yeni maaşına müstahak olur ki bu maaş farkı Emekli Sandığı için tevkif edilir.

Kadro derecelerinin Teşkilât Kanunları ile yükseltilmesi:

Teşkilât Kanunlarına bağlı kadrolarda gösterilen memurlukların dereceleri sonradan çıkarılan kanunlarla yükseltilir ise memurlara bu yeni derece maaşının hemen verilmesi lâzım gelip gelmeyeceğinde ihtilâf hasıl olmuştur. Lâkin teadül kanununun 4598 sayılı kanunla muaddel 7 inci maddesinde bir üst dereceye terfi için o derece maaşını fiilen

bir terfi süresi almak meşru olduğundan mesele Büyük Millet Meclisinin 1317 sayılı kararla halledilmiştir. Bu kararda (kanunun koyduğu bu hükümlerle her ne suretle olursa olsun bir derecede kanunla muayyen bir terfi müddeti geçirilmeden yukarı dereceye terfi ve o derece maaşının verilmesini tecviz etmemekte ve Teşkilât Kanunlarıyla dereceleri yükselmiş olan memurlara bulundukları derecede müddetlerini ikmal etmeksizin bu kanunla yükselen derece maaşlarının verilmesini de açıkça mennetmekte olduğuna göre bu madde ile konulmuş olan hüküm mutlak ve sarih bulunduğu) beyan olunmuştur. Bu itibarla terfi süresini doldurmadan yüksek derece maaşı verilmesi caiz olamaz. Meğerki Teşkilât Kanunlarında bu bapta sarahat bulunsun.

B — Terfi süresini ikmal etmeden yapılan terfi:

4598 sayılı kanunun 3 üncü maddesinin 4 üncü fıkrasında (müddetini doldurmadan yukarı derecede bir memuriyete tayini icabedenler müddetlerini dolduruncaya kadar eski derece maaşlarını alırlar) denilmektedir-

Bir derecede terfi için o derece maaşını 3 sene almak ve 3 sene o derecede hizmet etmek lâzım ve terfi için ehliyet sahibi olmak da muktazi olmakla beraber, bazı zaruretleri karşılamak maksadile kanun, bir memurun terfi süresini tamamlamadan evvel dahi bir üstün derece ye terfi edebilmesine müsaade etmiştir. Ancak bu suretle terfi edilen memura eski maaşını bir terfi süresi aldıktan sonra terfi ettiği üstün derece aylığının verilmesi mümkündür. Bu suretle yapılacak terfide de ehliyet şartının tahakkuk eylemiş bulunması lâzım geleceği dikkatten uzak tutulmamalıdır.

Kanunun bu müsaadesinden maksat, bir memuriyet münhal olduğu zaman mevcut madûn memurlardan bir ehlini oraya getirmeği temin eylemekten ibaret olup, yoksa terfi ile beraber üst derece maaşını vermek değildir.

Terfi süresini ikmal etmeden bir üst dereceye yapılan terfi neticesinde memur, evvelki derece maaşını bir terfi süresini ikmal edinceye kadar alır. Süreyi ikmalini müteakip, selâhiyetli makamdan başkaca bir tasvip almağa mahal kalmadan üstün derece maaşını almağa hak kazanır.

Tabiatile bu üstün derece maaşını bir terfi süresi aldıktan sonradır ki daha üstün dereceye terfi olunabilir. Demek ki terfi süresini ikmal etmeden üstün dereceye terfi edilen zatın terfi süresinin sonu üstün dereceye terfi edildiği tarih değil, fiilen 3 senenin hitam bulduğu tarihtir.

Terfi süresini doldurmadan üstün dereceye yapılan terfide, üstün derece maaşı memur için müktesep bir hak değildir. Bunun müktesep hak olması parasını aldığı derecede 3 senelik sürenin hitam bulmasına bağlıdır.

Bu tarzda yapılan terfile, üstün kadro kapatılmış ve bunun maaşının da başkaca mucip almağa lüzum kalmadan terfi süresinin hitamında memura verilmesi temin edilmiş oluyor. Zira bu memurun üst dereceye ehliyeti, tayin muamelesi ile tasdik kılınmış ve yalnız derecesine ait aylığın verilmesi sürenin ikmaline talik edilmiştir. Bu suretle üst dereceye tayin olunan memur işgal ettiği kadronun unvanını taşımak hakkını haiz bulunur.

Bulunduğu derecede terfi süresini ikmal etmeden bir üst dereceye yapılacak tayinde her ne kadar üst derece maaşının terfi süresinin ikmalinde verilmesi lâzım gelirse de bunun bir de tazminatlı şekli vardır. Bu şekilde yapılan terfide müktesep hak teşkil etmemek üzere memura iki derece arasındaki fark tediye olunur ki bunu aşağıda ayrıca mütalâa edeceğiz.

C — Tazminatlı terfi:

4598 sayılı kanunun 3 üncü maddesinin 5 inci fıkrasında (Her ne suretle olursa olsun bir dereceden fazla terfi caiz değildir. Şu kadar ki kadroya göre aşağı derecede memuriyet olmadığı veya asil memur bulunmadığı takdirde 7 inci ve daha yukarı derecelerden birine en çok iki derece aşağıdaki memurların tayini caizdir. Bu suretle en çok iki derece yukarıdaki memuriyetlere tayin olunanlara o derece tutarı ile hak kazanmış oldukları derece maaşı tutan arasındaki fark İcra Vekilleri karare ile tazminat olarak verilebilir) denilmiştir.

Kanun bu hükmü ile üçüncü bir terfi şekli daha ihdas etmiş bulunmaktadır. Yalnız bu terfi şekli 7 inci derece ile daha yukarı derecelere yapılacak terfilere münhasırdır. 7 inci ve daha yukarı derecelerden birine bir veya iki derece aşağısındaki memurları terfian tayin etmek yolu açılmış ve bu dereceler kadrolarımızın yüksek dereceleri olduğundan buralara tayin edileceklerle de müktesep hak olmamak üzere ayrıca bir fark verilmesi de temin edilmek istenilmiştir.

Kanunda tazminatlı yapılacak terfilerin 7 inci derece ile daha yukarı derecelere münhasır olduğu söylendiğine ve buralara en çok iki derece aşağıdakilerin tayin edilmesine müsaade edildiğine göre 7 inci dereceye iki derece aşağıdaki 9 uncu derece memuru veya bir derece aşağıdaki 8 inci derece memuru terfi edilebilecek demek olur. Bunun gibi 7 inci

derece memurunun da bir derece üstü olan 6 ıncı veya iki derece üstü olan 5 inci derecelere terfii kabildir.

Bu suretle bir veya iki üstün dereceye tazminat verilmek suretile yapılan terfide verilecek fark evvelki derece ile sonraki derece aylıklarının ele geçecek miktarları arasındaki farktan ibarettir. Bu farkın hesabında mesken zammı hariç tutulur.

Bir veya iki üst dereceye yapılan terfide evvelki derece ile terfi edilen derece arasındaki aylık tutarı farkının tazminat olarak verilmesi, yapılan terfiin memur için müktesep bir hak sayılmadığına bir işaret teşkil eder. Bu sebeple memur terfi edildiği üst dereceden başka bir memuriyete naklolunursa tazminat ile birlikte naklolunmaz. Müktesep hak derecesi olan aylıkla naklolunur.

Bir kimsenin bir veya iki üst dereceye terfi edilmesi için o derecenin altındaki derecede bir kadronun mevcut bulunması veyahut böyle bir kadro mevcut olduğu halde burayı işgal eden memurun o üstün derecedeki vazifeyi görmeğe ehliyeti bulunmaması lâzımdır.

İncelemekte olduğumuz 5 inci fıkrada (kadroya göre aşağı derecede memuriyet olmamak veya asil memur bulunmamak...) ibaresinde zikrolunan kadroya göre ifadesinin manası bu kanunun izahnamesinde oldukça açıklanmıştır. Bu açıklamaya göre aşağı derecede memuriyet olup olmadığını ve memuriyet olduğu halde o dereceye lâıyk memur bulunup bulunmadığını bir Bakanlığın tekml şubelerini nazara alarak tayin etmeğe mahal yoktur. Aranacak aşağı derece veya asil memur, o üstün dereceli vazife hangi müdürlük kadrosunda ise münhasıran o kadrodan aranacaktır. Yani bir müdürlükte münhal 5inci derece memurluğuna bu suretle bir tayin yapılabilmek için o müdürlük kadrosundaki 6 ıncı veya 7 inci derece bir kadro mevcut değilse Bakanlığın diğer şubelerinde mevcut 6 veya 7 inci derece memurlarından birini 5 inci dereceye tayin etmek mümkün olacaktır. Şayet o Müdürlük kadrosunda 6 veya 7 inci derece kadro bulunduğu halde bu kadroyu işgal eden memurlar 5 inci derece vazifesini görmeğe ehliyeti kâfi görülmezse, Bakanlığın diğer şubelerindeki 6 ve 7 inci derece memurlarından birinin 5 inci dereceye bu suretle tayini kabil olacaktır.

İki dereceye kadar üstün bir kadroya bu suretle tayin edilen kimse, tayin olunduğu kadronun unvanını da ihraz etmiş olur. Yani meselâ 5 inci derece bir müdürlük ise, tayin olunan zat Müdür unvanını alırsa da maaşını müktesep hak olarak kazanmış sayılmaz. O üstün derecenin maaşını müktesep hak olarak kazanması için gereken terfi sürelerini ikmal etmesi lâzım gelir. Meselâ 8 inci derecede bulunan bir memur 6 ıncı de-

receye tayin olunursa bir taraftar, iki derece arasındaki aylık farkını tazminat olarak almakla beraber diğer taraftan evvelâ 8 inci, sonra 7 inci derecelere ait terfi sürelerini ikmal ettikten sonra 6 ıncı derece aylığını müktesep hak olarak almağa başlar.

Bulunduğu dereceden bir veya iki üstün dereceye bu suretle tayin edilmek için memurun evvelce bulunduğu derecedeki terfi süresini ikmal etmesi lâzım mıdır değil midir? Yukarıda arz edildiği üzere bir memurun bulunduğu derecede terfi süresini ikmal etmeden bir üst dereceye terfi caizdir. Böyle bir terfide memur evvelki derecesinin terfi süresini ikmalinde tayin olunduğu derece aylığına müstahak olur. Lâkin bu memuru bir üst dereceye tazminatlı olarak terfi için evvelki derecesinde terfi süresini ikmal etmesine lüzum var mıdır? İzahnamede buna dair bir sarahat yoksa da verilen bir misalden anlaşıldığına göre o memurun evvelki derecesini terfi süresini ikmal etmiş bulunmasına lüzum yoktur. Süresini ikmal etmeden yapılan terfide olduğu gibi İzahnamede verilen misal de şudur: Bir daire kadrosunda 5 inci dereceden sonra 4 üncü derecede bir memuriyet olmasa veyahut 4 üncü dereceden bir kadro bulunduğu halde bu dereceyi işgal eden memur 3 üncü dereceye terfi edecek ehliyeti haiz bulunmasa, 5 inci derece memurunu 4 üncü dereceyi atlayarak 3 üncü dereceye tayin etmek mümkündür. Bu takdirde bu memura 5 inci derece maaşını bir terfi müddeti filen almamış ise bu müddeti dolduruncaya kadar 5 inci derece maaşının ve bundan sonra da 4 üncüye daha sonra 3 üncü derece maaşlarının müktesep hak olarak verilmesi lâzım gelir.

İki üst dereceye terfi ettirilen memur evvelâ müktesep hak derecesinde aylığını bir terfi süresi aldıktan sonra ayrıca bir terfi muamelesi yapılmasına mahal kalmadan ertesi ay bir üst derece aylığını almağa devam eder. Bunun da süresi nihayet bulunca ertesi ay müteakip üst derece maaşını almağa başlar. Terfi sürelerinin hitamında üst dereceye terfi için mucip almağa lüzum yoktur. Bu bapta makamdan alınacak mucip vaziyetin hikâye ve tesbitine dair olur.

5 inci fıkradan anlaşıldığına göre bir veya iki üst dereceye yapılan tayinde tazminat vermek İcra Vekilleri Heyetince karar verilmesine bağlıdır. Şu halde iki dereceye kadar üste terfi yapacak olan makam, terfi icrasına selâhiyetli makam olup terfi muamelesi bu makam tarafından yapılabilirse de aynı makam tazminat verilmesini de tasvip edemez. Tasvip İcra Vekilleri Heyetine ait olduğundan buradan istihsal olunacak kararname ile tazminat verilebilir.

İcra Vekilleri Heyeti tazminat verilmesi için yapılacak teklifleri kabule mecbur tutulamayacağından Heyetçe tazminat verilmemesi ha-

linde iki üst dereceye yapılan terfiler muteber sayılmağa devam ederler. Bundan da anlaşılır ki bir memur terfi süresini doldurmadan bir üst dereceye terfi edilebileceği gibi iki üst dereceye de tayin olunabilir. Bu iki şekil arasındaki fark şudur:

14 den 8 inci dereceye kadar olan derecelere terfi sürelerini ikmal etmeyenler birer derece terfi suretile tayin olunabilirler. 7 inci ve daha yukarı derecelere de terfi sürelerini ikmal etmeyenler bir veya iki derece üst olarak tayin olunabilirler. Ancak bu tayinin şartı aşağı derecede kadro bulunmamak veya bulunan kadrodaki memurun ehliyeti kâfi görülmemektir. Bu sebeble yapılacak terfilerde İcra Vekilleri Heyetince istenirse tazminat da verilebilir.

İcra Vekilleri Heyetinden kararname alınmadan tazminat verilmeyeceğine göre tazminata hak kazanılan tarih kararname tarihini takip eden aybaşı olmak icabeder. Ancak İcra Vekilleri Heyetince kararnamede bir meb'de de gösterilebileceğinden bu takdirde tazminat almak hakkı kararnamede zikrolunan tarihi takip eden aydan başlar.

Tazminatlı terfi eden bir kimsenin tekaüde şevkinde kendisine müktesep hak derecesine göre emekli aylığı bağlanabileceğinden tazminat olarak verilecek farkın ilk aylığı terfi farkı diye Emekli Sandığı aidatı olarak tevkif edilemez.

Tazminat verilmek suretile üstün dereceye tayin olunan memurun bu vazifesinde derecesi Teşkilât Kanunile yükseltilmiş olursa yapılan tayini iptal etmek lâzım gelip gelmiyeceği hakkında izahnamede bir işaret yoktur. Kanun ancak iki üst dereceye tayin yapılmasına müsaade etmiş olduğundan derecesi yükselen vazifeden memurun alınması lâzım geleceği akla gelebilirse de tayin yapıldığı zaman kadro derecesi müsait olduğundan ve derecesi arttırılan kadro maaşı memur için müktesep bir hak sayılmadığından yapılmış bulunan tayini muteber saymak ve memura eski farkı tazminat olarak vermeğe devam eylemek daha muvafık olacağı düşünülebilir.

D — Bulunduğu kadroda terfi:

4598 sayılı kanun yeni bir terfi usulü daha kabul etmiştir. Bu usul sayesinde memurlara bulundukları kadroyu muhafaza etmek şartile birer terfi süresi ara ile binerden iki üstün derece aylığı verilmesi yolu açılmak suretile memurların iktisadi durumları düzeltilmiştir.

31.5.943 tarihinde yürürlüğe giren bu kanunun 4 üncü maddesinde şöyle denilmektedir:

“Bulundukları derecelerde kanunî müddetlerini doldurdıkları ve ehliyetleri sabit olduğu halde hususi teşkilât kanunlarının koyduğu yaş, meslek ve tahsil gibi kayıt ve şartlar dolayısıyla üst dereceye geçirilenler ile kanuni hükümler dairesinde terfiye hak kazanmış bulundukları halde kadroda açık yer olmamak veya bulundukları memuriyette kalmalarına İdarece lüzum görülmek veya bulundukları memuriyetlerde üst derece bulunmamak sebepleriyle terfi edemeyenlere bir üst derece maaşı ve bu derecede bir terfi müddeti geçirerek aynı sebeplerle üst dereceye geçemeyen veya terfi edemeyenlere daha bir üst derece maaşı verilir.

İkinci derece memuriyetlerde bulunup da bu suretle bir üst derece maaşı almış olanlardan bir terfi müddeti daha geçirerek terfiye hak kazananlara yüz lira tazminat verilir.

Birinci derece memuriyetlerden bu derecede bir terfi müddetini dolduran ve terfiye hak kazananlara yüz lira ve bunlardan ikinci bir terfi müddetini doldurarak terfiye hak kazananlara daha yüz lira aylık tazminat verilir.

Bu madde mucibince yapılacak terfilerde memurun bulunduğu derece maaşını bir terfi müddetince müktesep hak olarak almış bulunması lâzımdır.”

Maddenin maksadı, bulunduğu derecenin maaşını bir terfi süresince müktesep hak olarak almış bulunan ve terfiye de ehliyeti sabit bulunan memurların maddede sayılan dört sebepten birile terfilerine imkân bulunmadığı takdirde bulundukları kadro ve vazifede hiç bir değişiklik yapmadan kendilerine aylıklarının üst derece aylık miktarından verilmesini temin eylemektir. Bu suretle kendilerine üst derece aylığı verilenlerin bu aylığı bir terfi süresi aldıktan ve terfiye de ehliyetleri sabit olduktan sonra aynı dört sebepten birile üst dereceye terfilerine imkân bulunmazsa yine bulundukları kadroyu muhafaza etmek şartile ikinci defa olarak aylıkları bir derece daha üstün aylık miktarına çıkarılacaktır.

İki defada artacak olan şey, memurun maaşça derecesidir. Kadroda derecesi aynı kaldığı halde kıdemi hasebile maaşça derecesi yükselmektedir. Bu sebeple memurda iki vaziyet belirmektedir: Kadro derecesi, maaş derecesi. Memur vazife itibar ile bulunduğu kadro derecesine bağlı kalmakla beraber kıdemi noktasından aylık derecesi artmaktadır.

Bulunduğu kadroda kalmak suretile bir veya iki defa üstün derece maaşı almak için geçirilmesi lâzım gelen terfi süresi gerek âli tahsili olanlar ve gerek olmayanlar için 3 seneden ibarettir. Bu kaide, hususi kanunlarında ayrıca terfi süresi tayin edilmemiş bulunan memuriyetler

için muteberdir. Hususi kanunlarında terfi süreleri tayin edilenler için bu süreleri ikmal eylemek lâzımdır. Burada göz önünde bulundurulacak bir nokta vardır: 3656 sayılı teadül kanunu teşkilât kanunu mahiyetinde olduğundan bu kanunun yürürlüğe girdiği 8.7.939 tarihinden evvel vücade getirilmiş bulunan hususi teşkilât kanunlarının maaş derecelerine ve terfi sürelerine ait hükümlerden bir kısmı ilga edilmiş, mahfuz tutulmak istenilenleri de bu kanunun 26 ıncı maddesinde tatad edilmiştir. Bu itibarla 8.7.939 tarihinden evvel neşrolunan hususi teşkilât kanunlarında terfi sürelerine ait hükümlerden mahfuz tutulanlar tatbik mevkiinde kalmakta berdevamdırlar. Mahfuz tutulmayanlar için muteber terfi süresi 3 seneden ibarettir. Bittabi 8.7.939 tarihinden sonra neşrolunan teşkilât kanunlarında gösterilmiş bulunan terfi sürelerinin mer'i ve muteber olacağında şüphe yoktur-

Bir kadroya mal olan memurun bulunduğu bu kadroda kalmak şartile iki üst dereceye kadar yüksek maaş almasına müsaade edilmekle her kadroya ikişer derece olmak üzere bir elastikiyet verilmiş bulunmaktadır. Bu elastikiyet o derecenin yukarısına olup aşağısına değildir. Zira kanun iki üst derece maaşı vermeği kabul etmekle beraber bunu memurun işgal ettiği kadroyu esas tutarak tesis etmiş olduğundan esas tutulan bu kadroda aşağı doğru bir değişiklik yapılması halinde kanunun kabul ettiği esastan inhiraf edilmiş, olur. Böyle olunca işgal ettiği kadroda yalnız bir üst derece maaşı alan bir memurun bu maaş derecesinden iki derece aşağı bir kadroya naklederek kendisine müktesep derece maaşının verilmesi de caiz olamaz. Meselâ 7 inci derece bir kadroyu işgal ettiği halde bir üst dereceden 6 ıncı derece maaşını alan ve bu aldığı maaş memur için müktesep hak sayılan bir kimsenin memuriyeti 8 inci derece bir kadroya indirilerek kendisine bu dereceye göre iki üst derece maaşı olan 6 ıncı derece aylığı verilemez. Çünkü iki üst dereceye kadar yüksek maaş vermek için vazolunan hüküm esas kadro derecesinin tenziline müsait değildir. Bir zaman, bulunduğu kadroda üstün derece maaşı alan memurun bu maaşı muhafaza etmek şartile kendisinin bu maaş derecesinden iki derece aşağı bir kadroya naklolunabileceği mütalâası hasıl olmuştu. Bu hususta hasıl olan ihtilâf Büyük Millet Meclisince 1611 sayılı kararla halledilmiştir.

Bu karar hülâsatan şudur:

(Bir veya iki derece yükseltilmiş bir memurun işgal ettiği derece kadrosundan aşağı tayini halinde kendisine son tayin edildiği aşağı derece kadro maaşının mı yoksa bu tayinden evvel almakta olduğu maa-

şın mı verilmesi gerektiği hususunda tatbikatta bazı görüş ve anlayış farkları nasıl olduğu gibi memurun son tayin edildiği aşağı denece kadro aylığının verilmesi gerekeceği yolundaki Maliye Bakanlığı noktai nazarının hilâfına bazı tayinlerin yapılmış olduğu da ileri sürülerek maddenin bu yönden mana ve şümülünün tayini istenilmiş bulunmaktadır.

Tatbikatta bir memurun aşağı dereceye tayini keyfiyeti muhtelif sebeplerle hadis olmakta ve bunlar da:

- a) Kadro ilgası veya bir kadronun (L) cetveline alınması suretile açıkta kalan bir memurun aşağı bir kadroya tâyini,
- b) Bir memurun Bakanlık emrine alındıktan sonra böyle bir kadroya tâyini,
- c) Sıhhi sebeplerle başka bir mahalde memurun rızasile aşağı bir kadronun memuriyetini kabulü,
- d) Kendi rızasile herhangi bir mahaldeki aşağı bir kadro memuriyeti tercih ve kabulü,

halleri olduğuna göre:

Bu haller haricinde bir memurun aşağı kadroya tayini ancak memurlar kanununun ceza hükümleri içinde mütalâa edilebilir.

Yukarıki hallerde (a) fıkrasına dahil olanlar hakkında 2568 sayılı kanun gerekli hükümleri koymuş bulunmaktadır.

(b) Fıkrasına girenler hakkında da 2919 sayılı kanunda hüküm mevcut olup her iki kanun hükümlerine göre bir derece aşağı memuriyete tayin keyfiyeti prensip olarak kabul edilmiş ve (a) fıkrasına dahil olanların açıkta kaldığı dereceden tekaütlüklerine dair olan hakları da mahfuz tutulmuştur.

c - d fıkralarına göre bir memurun aşağı derece memuriyeti kabule rıza, göstermesi tamamen menfaat mülahazasından doğmakta olup bu hareket o derece aylığını almaya rıza, göstermiş olduğunun bir ifadesinden başka bir şey değildir. Aksi takdirde her memur bu yola müracaat ederek iktisap ettiği yüksek derece aylığı ile kendi arzusuna uygun bir mahalde yaşamak üzere dün bir memuriyeti kabul edebilir. Bu halin ise Devlet hayatında nasıl karışıklıklar vücuda getireceğini anlamak güç bir keyfiyet değildir.

Bundan başka mevzuatımızın hiç birinde bu suretle bir aşağı dereceye tayin edilenlerin hatta (a) fıkrasına dahil olanlar dahi son tayin edildiği kadro aylığının üstünde bir derece aylığı alacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Kaldı ki Genel Muhasebe Kanununun 82 inci maddesi de kadro fevkinde aylık vermeyeceğini natık bulunmaktadır.

4598 sayılı kanunun yorumlanması istenilen 4 üncü maddesi ile bu 82 inci maddesi hükmünü ihlâl etmiş değil ancak ona muayyen kayıt ve şartlarla bir istisna yaratmıştır. İstisnalar ise müverridine maksurdur. 4 üncü madde hükmüne göre bir memur maddenin takyidatına uygun olarak bir veya iki üst derece aylığını alır ve bulunduğu kadro derecesinde oturur, aynı derecede diğer bir kadroya geçirilebilir. Fakat yine bir veya iki üst derece aylığı almağa devam eder. Kanun vazıı yukarda sayılan haller dışında bir memurun aşağı dereceye tayinini asla tecviz etmediği için bu dördüncü maddeyi tesbit ederken de böyle bir hal tasavvur etmemiştir.

Binaenaleyh 4598 sayılı kanunun 4 üncü maddesinin bu yönlerden yoruma tahammülü olmadığına ve bu hükümlerin sarıh olduğuna, hükümet, anlayış ve uygulamasının bu sarahata uymakta bulunduğuna ve maddedeki iki üst derece aylığı alma hükmünün maddede yazılı muayyen şart ve kayıtlara bağlı olmasına göre Genel Muhasebe Kanununun 82 inci maddesi hükmü hilâfına kıyas yolile başka hiç bir suretle uygulanmasına da imkân bulunmadığına karar verilmiştir.” (11.6.1948).

Bu karardan anlaşıldığına göre bir memura verilecek maaş, memuriyetinin kadrosu maaşından ibaret olmak lâzımdır. Hiç kimseye kadrosuz maaş verilemeyeceği gibi kadro fevkinde de maaş verilemez. Ancak bu kaideye 4598 sayılı kanunla bir istisna yapılmıştır. Bu istisna mucibince memurlara kendi kadrolarında kalmak şartile iki derece üstün maaş verilebilir. Ve böyle iki dereceye kadar üstün maaş alan memurlar hizmetinde bulundukları kadro derecesinden daha aşağı bir dereceli bir kadroya naklen tayin edilirlerse müktesep haklarını zayi ederek üstün derece maaşı namile bir şey alamazlar.

Bir veya iki üstün derece aylığı almakta iken kadro dışında kalanlar, Bakanlık emrine alınanlar veya istifa ve sair sebeplerle memuriyetten ayrılanlardan tekrar memuriyete alınanların da vaziyetleri böyledir. Bunlar müktesep hak olarak maaşlarını aldıkları üstün dereceli kadrolara tayin olunursa kendilerine almakta bulundukları maaşları verilebilir. Lâkin bunları almış bulundukları üstün derece maaşından daha aşağı bir kadroya tayin ederek bu kadroda müktesep hakları derecesinde bir maaş verilemez. Meselâ 50 liralık kadroda iki üst derece maaşı olan 70 lirayı müktesep hak olarak alan memur istifa ettikten veya Bakanlık emrine alındıktan sonra 70 liralık bir kadroya tayin olunabilir de 50 veya 60 liralık kadroya tayin edilerek kendisine iki veya bir derece üstün maaşı olarak 70 lira verilemez. Çünkü memur müktesep hak derecesinden aşağı bir memurluğa yeniden tayin edilmiştir.

Bulunduğu kadroda bir veya iki üst derece maaşa müstahak olmak için kadro derecesindeki hizmetin bir terfi süresi tamamlanmış bulunması lâzımdır. Yani kadrosunu bir terfi süresi tamamlattıktan sonra 4 sebepten birile üst derecede terfi edenlerin maaşı bir üst derece maaşına çıkarılabilir.

Terfi süresi, teadül kanununa tâbi memurlar için tahsil kaydı aranmaksızın üç sene olduğu halde bazı hususi kanunlarda bu süre iki senedir. Meselâ Hakimler Kanununda terfi süresi 2 sene olduğundan 2 seneyi bir kadroda geçirenlere bir üst derece maaşı verilmek mümkündür.

Bulunduğu kadroda bir üst derece maaşı almak için memurun bu maaşa terfi edilmesi lâzım geldiğinden üst derece aylığının verilmesi bir terfi muamelesinin icrasına bağlıdır. Lâkin 2 inci ve 1 inci derece memurlarına verilecek olan 100 lira bir tazminat olarak verilmekte olmak la beraber buna istihkak için de bir terfi süresinin doldurulması iktiza eder. Bu sebeple Maliye Bakanlığınca hazırlanan, izahnamede tazminat verilebilmek için bu derece memurların da terfi hak kazandıklarının yani ehliyetleri sabit görüldüğünün selâhiyetli makamdan alınacak, bir mucibe dayanması icap ettiği belirtilmiştir. Bu derecelerin üst kadroları olmadığından burada üst dereceye terfi bahis konusu olmamakla beraber tazminat verilmesi de takdire bağlı bulunduğundan bu baptaki takdir hakkının selâhiyetli makamca kullanılmasına fırsat verilmesi gerekeceği mülâhaza edilmiş olsa gerektir.

Müstesna memurluklar ile ihtisas yerlerinde bulunanların tayin olundukları kadrolarda bir terfi süresi geçirdikten sonra bu kanun hükmünden istifade etmeyeceklerdir. Çünkü bunlar barem cetvelinde tahsil ve hizmetlerine göre bir derece ile mukayyet olmadan yüksek bir dereceye girmiş bulunduklarından kendilerine ayrıca bu kanundan istifade hakkı verilmemiştir. Bunlar girdikleri kadronun maaşım müktesep hak olarak alacak kadar hizmet seneleri geçirdikten sonra yani kadro maaşı kendileri için müktesep hak haline geldikten sonra bir terfi müddeti geçirirlerse diğer memurlar gibi bu kanun hükmünden istifade ederler. Lâkin bir kimse tayin olduğu müstesna memurlukta veya ihtisas yerinde bir terfi süresi bulunduktan sonra bu memuriyetlerin üst derecesi varsa bu dereceye terfi edilebilir Hatta memur bu suretle terfian başka daireye de geçilir.

Bu kanunun izahnamesinde de gösterildiği üzere bir veya iki üst derece maaşı müktesep bir hak teşkil ettiğinden böyle üst derece maaş alanların tekaütlüklerinde kendilerine bu üst derece üzerinden maaş bağlanacağı gibi harcırahları da bu üst dereceye göre verilecektir. Lâkin 2

ve 1 inci derece memurlarına verilecek yüz liralık tazminat tekaüt maaşına ve harcıraha müessir değildir.

Şimdi üst derece maaş verilmesi için memurun terfiine mani olan dört sebebe bakalım:

Bu sebepler şunlardır:

- 1 — Hususi teşkilât kanunlarının koyduğu yaş, meslek, tahsil kayıtlarının ehil memurun üst dereceye terfiine mani olması,
- 2 — Ehil memurun terfi edebilmesi için üst derecede mevcut kadronun münhal bulunmaması,
- 3 — Ehil memurun bulunduğu kadronun üstünde bir kadro olmaması,
- 4 — Ehil memurun bulunduğu memuriyette kalmasına İdarece lüzum gösterildiğinden terfi ettirilememesi.

İşte bulunduğu kadro maaşını bir terfi süresi alıp ehliyeti de sabit olduğu halde yukarıda sayılan dört sebepten birile üst derecedeki kadroya terfi edilemeyen memura, bulunduğu kadroda kalmak şartile bir üst derece maaşı verilir. Bu üst derece maaşım bir terfi süresi aldığı ve ehliyeti de sabit bulunduğu halde aynı mani sebeplerle yine terfi edilemezse bir derece daha üst maaşı verilebilir.

Yapılacak maaş derecesi yükseltmelerinde bu muamelenin bu dört sebepten hangisine dayanılarak yapıldığı tasrih edilmek icabeder. Yoksa terfiin sadece 4598 sayılı kanunun 4 üncü maddesi mucibince yapıldığını belirtmek kâfi değildir. Kanunun iyi tatbiki noktasından bu cihete itina ederek mucip müzekkerelerinde dayanılan sebebi açıkça belirtmek muvafık olur.

Üst derecede münhal kadro olmaması sebeble yapılacak terfilerde ne gibi vaziyetlerin kadroda açık yer bulunmadığı manasına alınacağı hakkında Maliye Bakanlığınca tâmin edilen 13. 6. 945 tarih ve 68/3843/506—13125 sayılı yazıda şöyle denilmektedir:

Kadroda açık yer bulunup bulunmadığını tesbit için bir Bakanlığın, bir müstakil Umum Müdürlüğün, müstakil bir daire Başkanlığının genel kadrosu değil, her Bakanlıkta mevcut Genel Müdürlüklerin, müstakil daire Başkanlıklarının, müstakil Müdürlüklerin kendi kadrolarının ayrı ayrı nazara alınması lâzım gelir. Hatta bunların merkez ve İller teşkilâtı da ayrı ayrı ele alınmalıdır. İller memurlarından tayini merkeze ait olanlar ile mahallerine ait olanlar da birbirinden ayrı telakki edilmelidir. Demek ki üst derece münhal kadro olup olmadığını araştırır iken her servis başlı başına, göz önünde bulundurulacaktır.

Bir kadro karşılık gösterilerek daha aşağı derece ile tayin edilen memurlara gelince; bunlar filen o kadroyu işgal etmediklerinden bu yük-

sek kadro münhal sayılır. Elde böyle bir kadro varken alt dereceli bir memura bulunduğu kadroda üst derece maaşı verilemez.

Buna mukabil terfi süresini doldurunca maaşını almak üzere üst dereceye yapılan tayinler ile tazminattı olarak bir veya iki üst derece yapılan tayinler neticesinde bu kadrolar filen kapatılmış olduğundan bu kadroları münhal saymağa imkân yoktur.

Mümtazen terfi:

Yargıç ve Savcıların terfilerinde bir de mümtazen terfi usulü vardır. Hakimler kanunile ihdas edilen bu usule göre bir yargıç veya savcının iki derece birden terfii kabul olunmuştur. Filhakika 2556 sayılı Hakimler Kanununun 61 inci maddesinde (mümtazen terfie lâıyk görülenler her sınıfta bir defaya mahsus olmak üzere bulundukları derecenin iki derece üstüne tayin edilebilirler) denilmektedir. Maddeden anlaşıldığına göre mümtazen terfi edilecek Yargıç veya Savcı bulunduğu dereceden iki üst derecesine tayin olunacak ve tayin olunduğu bu iki üst derece kadrosunun maaşı kendisi için müktesep bir hak teşkil edecektir. Kanun mümtazen terfiin her sınıfta bir defa yapılacağını göstermiş olduğundan bir sınıfta iki kere mümtazen terfi yapılamayacaktır. Kanunda Yargıçlık veya Savcılık üç sınıfa ayrılmıştır. 6-9 uncu barem derecesinde maaş alanlar 3 üncü sınıf; 5 ve 4 üncü barem derecesi maaşı alanlar 2 inci sınıf ve 1 - 3 üncü barem derecesinde maaş alanlar 1 inci sınıf Yargıç veya Savcı kabul edilmiştir. Yargıç ve Savcı yardımcıları bu sınıflar haricinde bırakılmıştır. Şu halde 6-9 uncu derecelerden birinden maaş alan 3 üncü sınıf bir yargıç veya savcı bu sınıfta bir kere mümtazen terfi edebilecektir. Bu terfi neticesinde 2 inci sınıf hakimlik maaşına yükselmiş olursa bu 2 inci sınıfta da bir defa mümtazen terfi olunabilecektir. Tatbikatta mümtazen yapılan terfi neticesinde meselâ 6 ncı dereceye yükselen bir yargıç veya Savcının bu derece 3 üncü sınıfın son derecesi olmasına nazaran bu sınıf ve derecede tekrar bir kere daha mümtazen terfii ile 4 üncü derece maaşı alıp alamayacağı ihtilâfi mucip olmuştur. Kanun her sınıfta bir kere mümtazen terfi yapılacağını kabul etmiş olduğuna göre ikinci mümtazen terfi neticesinde sınıf değişmekte ise bu ikinci imtiyazlı terfiin de kabil bulunacağı iddia edilmiştir. Mesele Sayıştay Genel Kurulunca incelenerek itihaz olunan 22.10.945 tarihli kararla halledilmiştir. Bu kararda (Mesele bir kere mümtazen terfi ettirilen Yargıç ve Savcılarının ikinci mümtazlık terfilerinin tatbik şeklinden doğmuş bulunmakta olup sözü geçen 61 inci maddenin yazılış tarzına göre herhangi bir sınıfta dâhil bulunan bir yargıç veya Savcı o sınıfın içindeki dere-

celerden hangisinde iken mümtazen terfie lâıyk görülmüş ve terfi ettirilmiş ise artık aynı sınıf içindeki o derecede diğerk bir mümtaz terfiin bahis konusu olamayacağı beyan edilmiştir. Bu mesele Danıştaya da intikal ederek 5 inci dava Dairesince yapılan tetkikatta kanun yapanın mümtazen terfiı işgal edilen derecenin iki derece üstünde bir vazifeye tayin şeklinde tarif etmiş ve bu şekildeki terfiin ancak her sınıfta bir kere yapılabileceğini beyan etmiş olduğuna göre mümtazen terfide müntehaya değil meb'del itibar olunmak lâzım geleceğine ve bu takdirde terfi edecek zatın bulunduğu sınıfın esas tutulması icabedeceğine ve binaenaleyh ikinci mümtazen terfi ile başka sınıfa geçildiğı ileri sürülerek bu terfiin geçilen sınıfta bir kere vuku bulmuş telakki olunamayacağına işaret edilmiştir. (Danıştay Kararlar Dergisi 40 sahife 111)-

Ehliyetin tasdiki:

4598 sayılı kanunun 3 üncü maddesini herhangi sebeple olursa olsun bir memurun üst dereceye terfiı için bu dereceye terfie ehliyeti olduğunun da tesbiti meşrut bulunmaktadır. Filhakika bu maddenin 2 ve 3 üncü fıkralarında ehliyetin mahiyeti ile nasıl takdir olunacağı şöyle gösterilmiştir:

(Ehliyet memurun mesleki bilgisi, haşarılığı, sicili, amir ve müfettişlerce yapılan tezkiyeler göz önünde tutularak takdir olunur. Bu hükmün tatbiki şekli nizamname ile gösterilir. Hususi kanunların ehliyetin tayini hakkındaki hükümleri mahfuzdur).

Fıkarda bahsolunan nizamname 17.12.947 tarih ve 6782 sayılı resmi gazetede neşrolunmuş ve bunun 16 inci maddesinde (bu tüzük resmi gazete ile yayımı tarihinden başlayarak iki ay sonra yürürlüğe girer) denilmiş olduğundan 18.2.948 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Bu tüzükte memurun yükselmesinde esas yeterlidir denilerek terfide ilk ehemmiyetin ehliyete verildiğı belirtilmiştir. Yeterlik unsurları olarak meslekî bilgi, haşarılık, memurun aleni sicili, tezkiye amirlerde müfettişlerce yapılan tezkiyeler gösterilmiştir. Gizli tezkiyenin nasıl yapılacağı 7.3.938 tarihinde resmî gazete ile neşredilen (mülk memurların sicilleri üzerine tekaütlüklerin icrası ve tezkiye varakalarının tanzimi hakkındaki nizamname) de belirtilmiştir.

Bu nizamnameye göre her sene her memur hakkında birinci ve ikinci tezkiye amirleri tarafından gizli tezkiye varakaları tanzim olunacaktır. Bu memur hakkında gizli tezkiye varakası tanzimi için bu memurun tezkiye amiri maiyetinde en az altı ay çalışmış olması şarttır. Tezkiye

varakalarının tanzimi sırasında altı ay maiyetinde çalışmadığı için amirlerce varaka tanzim edilemeyenlerin tezykiyeleri ertesi sene emsali ile birlikte hazırlanacaktır. Tanzim olunan gizli tezkiye varakaları üzerine sicil müdürleri tarafından tüzükte gösterilen şekilde birer fiş doldurulacaktır. Memurun yükselme süresinin hitamına enaz bir ay kalınca bu fişler tezkiye amirlerine verilecektir. Gizli tezkiye amirleri bu fişler üzerinde gereken incelemeyi yaptıktan sonra fişteki hususi şutuna kanaatlerini yazacaklardır. Bundan sonra fişler yeterliği tasdik edecek olan makamın tasvibine arz olunacaktır. Memurların gerek sicilleri ve gerekse tezkiye varakaları tamam olmadıkça bu fişler de alınmadıkça yeterlik hakkında bir şey yapılmıyacaktır.

Yeterliği tasdik olunan memurun usulü dairesinde terfi muamelesi icra olunacaktır.

Yükselme süresini doldurmadan yukarı dereceye tayini lâzım gelen memurların yeterlikleri elde bulunan evvelki tezkiye varakalarına istinaden tesbit olunacaktır. Umumun tezkiye muamelesi yapıldığı sırada tezkiye amirinin maiyetinde altı ay bulunmadığı için tezkiye ertesi seneye bırakılan memurun terfii lâzım gelirse yine elde mevcut evvelki tezkiye varakalarına dayanılacaktır. Tüzüğün 12 inci maddesinde bir daireden başka daireye terfi suretile tayin edilecek memurların yükselmeye yeterliği bulunduğu son memuriyet itibari' tâbi olduğu tezkiye amirlerince tesbit olunacağı gösterilmiştir. Binaenaleyh memurun ayrıldığı dairedeki tezkiye amirlerinin tezykiyeleri tayin olunacağı diğer dairenin tayin ve terfie selâhiyetli makamınca kâfi görülmezse nakil sırasında bir de terfi yapılamamak iktiza eyler. Bu takdirde memurun yeni daireye esas derecesile nakli ve burada altı ay çalıştıktan sonra maiyetinde bulunduğu tezkiye amirleri tarafından tezkiyesinin icrasından sonra terfii mümkün bulunur-

Memuriyetinden ayrılarak müktesep hak derecesinden aşağı bir derece ile başka daireye tayin olunan bir memur yeni dairesince müktesep hak derecesinde bir memuriyete tayin edilmek istenirse, bir nevi terfi demek olan bu tayin dolayısıyla memurun tezkiyesine lüzum görülmemektedir.

Tazminatlı tarifeler, tüzükte tam bir terfi sayılarak tüzük hükümlerine tâbi olduğu gösterilmiş olduğundan bu türlü terfilerin de tezkiye muamelesine dayanması lâzım geleceği anlaşılmaktadır. Yalnız tüzükte bu suretle terfi edilenlerin her maaş derecesini bir terfi süresi

bulunduktan sonra başkaca tezkiyeye lüzum kalmadan daha üst derece maaşının verileceği tasrih edilmiştir.

İşte ehliyetin tevsik ve tastikine müteallik olup 18.2.948 tarihinden itibaren yürürlüğe giren (memurların yeterliklerinin takdiri hakkındaki tüzük) tatbıkatta terfilerin mühim bir unsuru haline gelmiş bulunmaktadır.

KÖY KALKINMASI DÂVASININ MUAYYEN VE MÜSBET BİR HALE GETİRİLMESİ

Yazan: Sıtkı TUGAL

Köyün kalkınmasından kastettiğimiz mana nedir? — Köylerin gerçek ihtiyaçlarının ifadesi olacak bir kalkınmanın tarifindeki lüzum ve zaruret — Kalkınma anlamının belirli ve ameli mahiyetiyle ortaya konulması — Biz bugün nasıl bir kalkınma yapmak istiyoruz ? — Köylerde yapmak istediğimiz işler nelerdir? — Hakikatta köylerimiz nasıl bir kalkınmaya muhtaçtır.? — Köylerimizde kalkınma hareketlerinin şümulü ne olacaktır.? — Kalkındırılmış köy nasıl bir köy demektir.? — Topyekun ve Bünyevî bir kalkınma zarureti karşısındayız. — Topyekûn kalkınmanın

kadro ve teşkilâtı meselesi

Köylerimizin kalkınması davası, memleketimizde yeni bir cereyan değildir. Bu hayati mesele, hemen yarım asrı aşkın. bir zamandan itibaren bizde neticesiz söz ve münakaşalar konusu olmuştur.

Davanın bu nazarı sahadan gönüllere inmesi ikinci meşrutiyet devrindedir. Fakat dava, sözde kaldığı ilk devredeki gibi ikinci devrede de gönüllerde sadece bir ideal olarak tutunabilmiş, koyun asırlardan beri muhtaç olduğu ve beklediği kalkınmanın nihayet az veya çok ciddi bir surette ele alınması ancak Cumhuriyet devrine nasip olmuştur.

Köyün kalkınma davası ele alındıktan sonra bunun gerçekleşmesi yolunda nazarı olarak birçok fikirler, hayattan yani tecrübe ve müşahedelerden gelen bazı uygulama sistemleri ileri sürülmüştür. Fakat, görünüşte pek basit, hakikatta dava için çok önemli ve hatta hayati değerde olan bir cihetin, evet tek bir anlamın lâyıkiyle üzerinde durulmadığı ve bu sebeble davanın çıkmazlara doğru sürüklenmeye başladığı aşikâr bir halde kendisini göstermektedir-

Bu mana nedir?. Bu, bizzat kalkınma dâvasının hakiki hüviyetinden ibarettir. Köy kalkınması dâvası, bahis konusu olduğu her işde ve her yerde kalkınma anlamı daima mücerret ve müphem bir mefhum olarak ifade edilmiş ve böyle de devam edip gitmiştir. Amma, bu dâvanın çerçevelemesi gereken iş kadrosu nelerden ibarettir? Yani köylerin kalkınabilmeleri için neler yapılmak lâzımdır? Bizi bu hedefe eristirecek yollar hangileridir?. Dâvanın ana hatlarını belirtecek olan bu gerçek hüviyetiyle devamlı ve derli toplu bir halde meşgul olmamışızdır.

Köyün kalkınması dâvasının ana hatlarıyla böyle derli toplu meşgul olmamakla beraber, zaman zaman bu dava cereyanlara, hadiseler ve icaba göre türlü renk ve şekiller altında ve fakat daima tek zaviyeden mütalâa edilmiş ve bu yüzden muayyen ve müsbet esaslara bağlanması mümkün olamamıştır.

Köyün kalkınması dâvasının ideal gayesi, köylümüzün yirminci yüzyılın ileri şartları içinde refahlı huzurlu bir hayat ve yüksek bir ahlak seviyesine ulaştırılmasıdır. Bu, hepimizin bildiğimiz ve gönülden dilediğimiz bir şeydir. Amma böyle bir kalkınma nasıl temin olunacaktır? Ne gibi işlerin hangi çalışma şartları içinde yapılabilmesiyle bu gayenin gerçekleşmesi mümkün olabilecektir? İşte dâvanın bilinmiyen tarafı yani üzerinde durmadığımız tarafı bu iş portresidir.

Böylece iş ve hareket sahasında muayyen bir hedefi bulunmayan ve ana hatları belli olmayan bir dava, nihayet bir ideal halinde milletin gönlünde ve edebiyatında yaşayabilir. Fakat hiç bir zaman devletçe fiiliyatta benimsenmesine ve teşkilatlandırılmasına imkân bulunamayacağı gibi bu hususta meçhullere doğru alınacak bütün tedbirlerin neticesiz karacağı da şüphe götürmez bir hakikattir.

Zatı, son çeyrek asırlık tatbikat devresinin gözümüzün önüne sermiş olduğu gerçekler de bunu teyit etmektedir. Koyun bir bütün olan ihtiyacını tam manasiyle kavrayamayan ve köyde gerçekleşme seciyesini ve imkânlarını taşımayan her hangi bir hareketin akıbeti de bundan başka bir şey olmayacaktır.

206 sayılı idare dergisinde çıkan bu konuda ki ilk yazımın sonlarında işaret ettiğim gibi köylümüzün kalkınması hesabına hakikata neler yapmamız lazımsa yani, köylü birbirine bağlı ve muğlak hudutsuz ihtiyaçları karşısında onu kalkındırabileceğine kani olduğumuz işler ve çalışma pumanınız neden ibaret olacaksa her şeyden önce bu yapmak istediklerimizi ana hatlarıyla belirtip umde haline getirmek ve bunları devletçe programlaştırmak ihtiyacındayız.

Köy kalkınması davasına serahat vermek onu hayata geçirebilmenin ilk ve yegâne şartıdır. Bu, her türlü fantazyadan uzak ciddi bir meseledir.

Bizim köy kalkınması davamızın mesnet ve şumulü itibarıyla kaderini ve izahını kendiliğinden hazırlayan tarihi, idari, içtimai, Mıhı, Ahlâkî, Tabîi, Coğrafi, Zirai, ve İktisadi vakıalar ve zaruretlere esasen iç siyasetimizin ana hatlarını belirten hal ve şar darı da meydana getirmişlerdir. Şu halde, bütün bir memleketin topyekûn kalkınması siyasetine temel olacak böyle bir köy kalkınması dâvasının büyük bir dikkatle üzerinde du-

rarak onu mütalaa etmek şüphe yok ki o memleket için hayatî önemde bir işdir.

Bu memleketin henüz planlamamış olmakla beraber amel sahasında bir nüfus ve iskân davası, bir sağlık davası, bir imar ve inşâ davası, bir su ve yol davası, bir ziraî kalkınma ve bir orman davası vardır. Yine bir millî eğitim ve kültür davası vardır. Öyle bir dava ki kadrosu, müfredat programlarının ve öğretim sistemlerinin ıslahından tutunuz da aslını ve harsını kaybetmiş, duygu yolunu şaşırmış bazı mahalli yığınların temsili ve eğitimi işlerine kadar birçok önemli vazifelerle ve maksatlarla yüklüdür.

Yine bu memleketin bir makine, sanayi ve madencilik siyaseti, bir ekonomi siyaseti, devlet işletmelerinde ve idarelerinde teşkilâtlanma ve rasyonelleşme siyaseti, toplumu terkîp eden sınıflarımız arasında muvazeneli bir işbirliği siyaseti vardır. Ve nihayet bu ebedî Türk yurdunda bir içtimai kalkınma, bir ahlâk ve zihniyet inkılabımız bahis konusudur.

Hangi milletin ve hangi politika adamlarının fahiş hataları yüzünden insanlık bu gün ne kadar korkunç ve ne derece ciddi tehlikeler karşısında kalmış olursa olsun biz en fena bir hercümerç ihtimalleri içinde dahi yaşayabilmemizi ve millet olarak tutunabilmemizi sağlamak için bu millî dâvalarımızı ve politikalarımızı gerçekleştirmeye devamla mecburuz. Bu uğurdaki çalışmalara Millî Savunma hazırlıkları ve tedbirleri kadar ciddiyet ve hareket hızı vermek ısrarındayız. Şu kadar ki, bütün bu iç dâvalarımızın ve siyasetlerimizin hususiyle içtimai kalkınmamızın gerçekleşebilmesi, kısaca Türkiyemizin yükselebilmesi ana dâvanın yani köylerimizin kalkınması dâvasının kadro ve teşkilâtlandırılmış olmasıyla mümkündür.

Bu noktayı bir kaç cümle ile biraz daha açıklamak faydasız olmayacaktır:

Aşîkâr bir hakikattir ki, köyün kalkındırılması dâvasına istinat etmedikçe yurttan bir nüfus ve iskân dâvasının geliştirilmesi hayalden ibaret kalacaktır. Doğanların onda yediye yakın nisbetinde büyük bir kısmını yaşatamayan, kendi sayısından belki üç dört misli fazla nüfusu besleyebilecek geniş topraklarda darlık ve sıkıntı çeken köylü halk kütelleri arasında nüfus ve iskân dâvasına tekaddüm eden daha birçok meseleler var demektir.

Yine köyün kalkınması esasına dayanmayan ve onunla birlikte yürütülmeyen bir sağlık, bir imâr ve inşâ dâvası, bir su ve yol dâvası bir kere düşünelim; hangi imkânlarla tutunabilir ve devam ettirilebilir? Yurdun ziraî kalkınması demek, büyük çiftliklerin ve kombinaların gösterecekleri inkişâflardan ziyade asıl köyün ziraî kalkınması demek değil midir?

Orman dâvasının müşkülleri her şeyden önce köyde halledilmezse bu dâvanın şimdi olduğu gibi çıkmazdan kurtulabilmesine imkân var mıdır?

Bir Millî Eğitim ve kültür dâvasının temelini tereddüde düşmeden köye dayamak ve köyde geliştirmek ve onu muhitten merkeze doğru getirmek zorundayız. Köyün iç alemi ile sosyal kıymetlerini millî bünyesinde denkleştirmedikçe, benliğinin bu asil duygusunda hayata doğru bir akış başlamadıkça orada yapılacak eğitim, yönetim ve temsil gayretleri desteksiz, şehirlerimizde ve kasabalarımızdaki millî eğitim hareketleri de bu öz kaynağın saf ve berrak feyzinden mahrum kalmaz mı? Yurdun genel dirlik düzenliğinden alınız da şehir ve kasabalarımızın iş hayatına, intizamına, sokaklarının manzarasına ve temizliğine kadar köyün eğitim ve yönetiminin tesirlerini birinci plânda dikkate almak mübalağalı bir iddia sayılmamalıdır.

Köyde iş sahası imkânları yanında mübadele mekanizması çalışmadıkça makine ihtiyacı, makine kuvveti mahdud ve belirli bir çizgi üzerinde durmaya mahkûmdur. Köyün kalkınması kadro ve teşkilâtının kıymetlendireceği vakitler ve emekler köylüye bunlardan tasarruf fikrini telkin ettiği gün köylerde birçok faaliyetler kendi özellikleri içinde makineleşmek ihtiyacını duyacak ve makine, köyde asıl o zaman daha iyi anlaşılacaktır.

Memleketin sanayi ve madencilığının ve iç ekonomi şartlarının gelişmesi, evveleminde bu büyük kitlenin istihsal, mübadele, istihlâk imkânları ve ihtiyaçları derecesinde yani iktisadi kalkınması nisbetinde mümkündür. Bizim sanayimiz ve fabrikacılığımız ancak bu büyük müstehlik halka bağlandığı ve bu büyük kitle mübadeleye tam mânasıyla katıldığı takdirde korunabilir. İstihsalâtımızla dış ekonomi ve dış ticaret arasındaki münasebetler bu politikanın kalburüstü başka bir konusudur.

Devlet idarelerinde ve işletmelerinde tasarruflu bir teşkilâtlanma ve buralardaki çalışmaların rasyonel bir hale getirilme hareketleri, yurdda hakikî ve muvazeneli bir işbirliği, nihayet bir İctimaî kalkınma, bir ahlâk ve zihniyet inkilâbı köyün kalkınması dâvasıyla sıkı sıkıya bağlı olan meselelerdir.

Bunun içindir ki köylerimizin kalkınması dâvası aynı zamanda yurdumuzun kalkınmasının da yegâne ve müsbet temeli olarak başlı başına bir tefekkür ve inşa prensibi halinde belirli ve müsbet esaslara bağlanmalıdır. Binaenaleyh bu ana dâvanın hedefi ideallerle değil, köyün gerçek ihtiyaçlarıyla, şümulü ise kitabî mülâhazalarla değil, bu gerçek ihtiyaçların gerektirdiği iş nizamının kadrosuyla ölçülecek, gayesi, Türk köylüsünün mânevi varlığından koparılp da şimdi aradığı ve arzuladığı sosyal ahlâk seviyesiyle ve layık olduğu yüksek bir hayat seviyesiyle ifade o-

lunacaktır. İşte bu dâvadır ki bütün iç dâvalarımıza ve siyasetimize mesnet olacaktır.

Köylerimizin kalkındırılması için nazarî olarak ileri sürülmüş fikirlere, yahut uygulanmasına çalışılmış sistemlere muvazi olarak şimdiye kadar bizim bu köy kalkınması dâvasından anladığımız mânalar birbirinden çok farklı olmuştur:

Köyün kalkınmasını ziraatın ıslahında ve sağlık işlerinin yoluna konulmasında bulan bir kısım münevverlerin yanında toplu eğitim ve öğretimi yegâne kalkınma çaresi olarak ısrarla savunanlar da vardır. Köyde iktisadi çelişme ile köylünün ancak kalkınabileceği ve köylüyü zenginleştirmedikçe kalkınmanın mümkün olamayacağını ileri sürenler az olmadığı gibi köyü kalkındırmak için sayılarını azalmak ve onu yola, suya ve makineli vasıtalarla kavuşturmak lâzım olduğu ve yoldan, sudan, vasıttadan başlamayan her hangi bir hareketin bir kalkınma demek olamayacağını iddia edenler de çoktur.

Bu da, göstermektedir ki köy kalkınması davasında bizi gayeye doğru götürecek iş kadrosunun ve çalışma yollarının tesbitinde çeşitli fikirlere ve kanaatlara saplanmış bulunmaktayız. Bu çeşitli fikirler ve kanaatlar telif edilerek bu ana davanın esasları tayin edilmedikçe, ve prensipleri ortaya konulmadıkça bu günkü durumu çevreleyen hal ve şartlar içinde köyün kalkınmasına doğru isabetli bir gidişe ihtimal verilmiyeceği gibi yurdun diğer iç davaları ve siyasetleri de bu sağlam mesnetten mahrum kalacaklardır. İç meselelerimizdeki sayısız müşküllerin ve çetinliklerin sebeplerini esasen bu noktada aramamız lâzımdır.

Köyü ve köylüyü kalkındırmak için şimdiye kadar yanılmak istenilen ve bundan sonra da yapılmasına çalışılan işlerin ana hatlarını bir kere gözden geçirelim:

Gerçek, biz bu gün köylerde nasıl bir kalkınma yapmak istiyoruz? Biz şimdiye kadar köyün işlerini ve ihtiyaçlarını nasıl mütalaa etmişizdir? Köyün kalkınması hesabına köyler için çizdiğimiz iş bilânçosu neden ibarettir?

Bu soruların cevaplarını halen yürürlükte bulunan köy kanununun 13 ve 14 üncü maddeleriyle bu iki maddenin birleştirilmiş bir şeklinden ibaret olan yeni köy kanunu tasarisının 18 inci maddesinde bulacağız.

Sözü geçen maddelerde sıralanmış olan işler doğrudan doğruya köyün ve köylünün kalkınmasıyla ilgili bulunması gereken işler demektir. Kanun ve tasarinın diğer maddeleri bu işlerin gerçekleştirilmesine ait usullere, köy idaresine, teşkilâta ve diğer türlü devlet hizmetlerde ilgili hükümlere dairdir

Gerek kanunda, gerekse tasanda köy işlerini çerçeveleyen ve birçok fıkraları bulunan bu üç maddenin buraya aynen alınması elbette okuyucuyu sıkacaktır. Fakat, hem yapacağımız tahliller için, hem de köy kalkınmasının ifade ve izahı bakımından yapılacak mukayeselerin yeter bir vuzuhla takibini mümkün kılabilmek için bu tafsilâta ihtiyaç bulunduğundan tasarının 18 inci maddesinin hiç olmazsa hulasa halinde yazıya alınması zaruri olmuştur.

Tasarının 18 inci maddesinde köy işleri olarak sayılan bütün iş ve hizmetleri mahiyetleri itibariyle tasnif edince köylerde hulasaten:

1 — Sağlık : (Bataklik kurutma, menba suyu getirme, su kuyuları, temizlik, helâ, hamam, lağım, mecraları yapılması)

2 — Bayındırlık: (Yol, köy meydanı, sokak, köy konağı, okula emece, cami, konuk odası, köy dükkânları, pazar yeri, imar planı, spor yerleri, sulama arkları, köprüler, sel sedleri yapmak ev ve ahırları birbirinden ayırmak.)

3 — Ekonomi: (Köyde nalbant, demirci, arabacı, dülger, kalaycı, ebe, kunduracı, berber, sağlık ve ziraat elemanları yetiştirmek, köyde el ve ev sanatları kurmak, köyde dokuma dikim ve sütçülük yaptırmak.)

4 — Tarım : (köyde ziraat adetleri yapmak, damızlık ve bakım yerleri, bağcılık, bahçecilik, orman yetiştirme, ağaçlama, köye modern ziraat aletleri temini, değirmen, sun'î gübre temini, ziraî hastalıklarla mücadele, ağaçların aşılması.)

5 — Milli Eğitim ve kültür : (Okula arsa, imece ve bakım, öğrenci işleri, akşam okuluna, kurslara öğrenci göndermek, spor faaliyetleri.)

6 — Sosyal yardım : (Askerde bulunanların ailelerine, yoksullara imece yardımı, fakir ve kimsesiz çocuklara bakım, yanan fakir evlerinin yapımına yardım, fakirlere ve çiftçilere paralı parasız tohumluk yardımı, fakir hastaların tedavisi...)

İşlerinin bahis konusu olduğu ve köydeki kalkınmanın bu çerçeve içinde mütalâa edildiği görülmektedir.

Gerçi, bu büyük kalkınma dâvasının gerçekleşmesini yalnız başına Köy Kanunundan beklemek mümkün bir şey değildir. Ama bu dâvada kalkınmaya zemin hazırlayacak, ona temel olacak köyün imkânlarını teşkilâtlandırarak ön plânda bir kanun olması haysiyetiyle Köy kanununda köydeki işlere verilecek mevkiin büyük önemi aşıkârdır.

Şimdiki mevzuatımız arasında köyün kalkınmasıyla alâkalı olarak çiftçiye topraklandırma, çiftçi mallarını koruma, sıtma savaşı, sular, yabani ağaçların aşılması, hayvan cinsinin İslahı, hayvan hırsızlığının

men'i gibi kanunlar da uzaktan ve yakından bu dâvada söz sahibidirler Ancak işin temelini yine Köy Kanunu teşkil edecektir.

Şimdi yürürlükteki Köy Kanununda ve hazırlanan tasarısında köy işleri olarak tesbit edilen ve yukarıda altı bölümde özetlenen işlerin köylerde gerçekleşebilme şanslarını, gerçekleştirmeleri halinde dahi köyün kalkınması bakımından ifade edebilecekleri mânayı ve neticelerini inceleyelim:

Acaba bu işlerin kanunda ve tasarıda derpiş edilen idare ve organizasyon şartları içinde gerçekleşme şansı ve imkânları nedir? Sonra böyle bir iş kadrosıyla köyü kalkınmış sayabilir miyiz? Köylerin kalkınmaya olan ihtiyaçları hakikatte bu işlerden mi ibarettir?

Köy Kanunun 13 ve 14 üncü maddelerindeki köy işleriyle kanun tasarısının 18 inci maddesinde yer alan köy işlerinin bazı küçük farklarla hemen aynı olduğuna yukarıda da işaret etmiştim. 26 yıldanberi tatbikine çalışılan bu kanunun mecburi veya ihtiyari köy işi olarak saydıklarından herhangi biri hiç bir yerde maksada uygun olarak gerçekleşmemiştir.

Yeni köy kanunu tasarısında, köy işleri tek bir madde ile ve kül olarak mütalâa edilmiştir. Yürürlüktekinden fazla olarak tasarıya bir de köy iş programları ve köy bütçeleri bölümleri konulmuştur.

Tatbikat bakımından bu iki müessese çok önemlidir. Tasarının 19 uncu maddesindeki esasa göre her köyün bütçe ve imece imkânları ve ihtiyaçları nisbetinde köy işlerinden en lüzumlu olanları için İhtiyar Meclisi kararıyla dört yıllık bir iş programı yapılacaktır.

Köy bütçesinden bahseden 29 uncu maddesine göre de bu iş programlarına alınacak işler için her yıl köy bütçesine ödenek ve imece konulacaktır.

Ayrıca tasarının 106 inci maddesinde derpiş edilen birlikler ile iki ve daha ziyade köyleri birlikte ilgilendiren ve birlikte faydalandıran ve bu köylerin tasdikli iş programlarına, dahil bulunan veya yeniden programa sokulacak olan işlerin ortakça yapılmasına imkân verilmiştir, ki bu da tatbikat bakımından faydalar sağlayabilecek bir müessese mahiyetindedir Fakat bütün bunlara rağmen yine bu köy işlerinin, fiile çıkabileceğine ihtimâl veremiyorum.

442 sayılı kanunun metninde yazılı olmamakla beraber onun ruhuna uygun olarak evvelce de yine böyle bir tatbikat sistemi kurulmuştu. Köy iş programları, köy bütçeleri ve köy iş birlikleri bu sisteme dahildi. Bu müesseselerin faydalı olabilmeleri ve köy işlerinin bu yönden gerçekleş-

bilmesi için idare âmirleri tarafından hudutsuz gayretler de sarfedildi. Fakat netice bugün hepimizin bildiği gibi (mahallî ve mevzii kalan bazı eserler dışında) asla tatmin edici mahiyette olmadı

Bu menfi neticenin sayılmakla bitmeyecek kadar çok ve çeşitli olan sebeblerini burada ve yalnız bu zaviyeden açıklamağa lüzum yoktur. Biz milletçe daima bu hakikatlerle başbaşa yaşamaktayız. Bu itibarla tasarı böylece veya bu esaslar dahilinde kanunlaştığı takdirde onun metnindeki iş programları, bütçe ve birlik müesseselerinin evvelce talimatnameler ve umumî emirlerle ihdas edilmiş olan benzerlerinden hiç bir farkı olmayacaktır. Köy bütçeleri ve köy iş programları yine zaruri olarak bucaklarda ve ilçe köycülük bürolarında hazırlanacaktır. Çünkü, köyün idamesinin ve tüzelkişiliğinin şimdiki bünyesi bu formaliteleri dahi kendiliğinden yerine getirebilecek bir durumda değildir.

Köy işlerinin usûl ve formalite voliiyle intibak edeceği bir uygulama sistemiyle gerçekleştirilmesi şansına ait incelemelere burada son vererek bu işlerin köyde hasıl bir iş bütünü'nün ihtilatlî birer parçası olduklarını bir kaç misâl ile belirtelim:

Birinci misâl - İçme Suları:

Her köyün mahallî bir işi olmak itibariyle içme sularının temini köy idarelerine bırakılmıştır. Tasarının 18 inci maddesinin A bendine dahil 2 inci fıkrasında, köye temiz menbalardan ve kapalı yollardan içilecek su getirmek ve çeşme yapmak hükmü yazılıdır.

Devamlı tecrübeler göstermektedir ki, köylerimizin aşağı yukarı onda sekizi sıhhi tesisatlı temiz içme suyuna muhtaçdırlar. Bu gibi köylerin de çoğunluğu yani yine onda sekizi temiz kaynaklardan kapalı yollarla köye getirilecek içme sularına güç yetiremiyorlar. Bilhassa yılda en çok haddi yirmi lirayı geçmeyen ve birçok köylerde idare masraflarına ancak kâfi gelebilen salma parası ile ve yine yılda en çok yirmi günü aşmayacak olan imece çalışmalarıyla bu gibi esaslı işlerin başarılmamasına imkân bulamıyorlar.

Kapalı yollardan gelecek bir içme suyunun hele biraz uzak mesafelerden getirilmesi zarurî ise ne büyük emek ve masraflara mal olacağını köylü ve köy idareleri pek iyi bilirler. Suyollarının çiftçi, yolcu, çocuk, çoban ve bağcı taraflarından sökülmemesi, yahut suyollarının her hangi bir gazezkârlığa uğramaması endişesiyle bir hayli derinlerden demir boru veya çimento büzlerle geçirilmesi mecburiyeti bu emek ve masrafları bir kat daha ağırlaştırmaktadır. Basit künklerle veya kehrizlerle bir iki karış toprak altından geçirilecek bir suyun az ömürlü olacağını, ona verilecek: emeklerin er geç heder olmuş bulunacağını da köylümüz bil-

mektedir. Bu sebebi e susuz köylerin bîr çoğu yaşın ur ve kış sularının birikintileriyle geçinmektedirler.

Bundan başka bir içme suyunu fennî şartlarla köye getirmek, onun tesislerini sel sularının ve insanların kolay kolay tahrip edememeleri için gereken tedbirleri almak köylünün kendi başlarına yapabileceği bir iş değildir.

İçme sulan için hükümetten köylere teknik eleman gönderilemez mi? Lüzum görülecek yerlere nara yardımları yapılamaz mı?

Bugün köylerimizin dörtte üçü sağlık şartlarına uygun içme suyu tesislerine muhtaçtır. Bu dörtte üçünün yekûnu otuz bin köye yakındır. Otuz bin köyümüzden hangi berine ne kadar ve ne müddetle bu yardımların yapılabileceğini, bugünkü malî imkânlar ve personel durumu içinde mülâhaza etmek neticeyi kavramak için kâfidir, sanırım.

Köylü böyle yardım ihtimallerine zati hiç güvenmemeli ve hele bütün mahallî hizmetlerini dahi devlete yaptırmaya çalışan kasaba ve şehirlilerin zararlı itiyatlarına asla kendini kaptırmamalıdır. Devlet, köye mümkün olabilen her yardımı yapmalıdır, fakat bu yardım muayyen işler için değil, onun bünyevî faaliyetlerini hızlandırmak ve kuvvetlendirmek için olmalıdır.

İkinci misâl - Köy Yolları:

Tasarının 18 inci maddesinin B bendine dahil 3 üncü fıkrasında: Köy sınırı içindeki yolların ve köprülerin motorlu vasıtaların da geçebileceği şekilde yapılması ve onarılması köyün önemli işlerinden biri olarak sayılmıştır. Bu arada zirai yolların da alâkalılar tarafından yapılması hükmü konulmuştur.

Bundan başka yine bu fıkra göre köy gruplarını devlet yoluna bağlayacak müşterek bölge yolunun devletin teknik yardımıyla müştereken yapılması da köylere düşen işlerdendir.

Köy yolu deyince biz, yalnız kurak mevsimlerde motörlü vasıtaların geçmesine imkân veren toprak tesviyelerini veya tabu yolları düşünmekteyiz. 26 yıldanberi Köy Kanununa göre üzerinde en çok durulan ve çalışılan bu anlamdaki yol işidir. Her yıl imece ile belki binlerce kilometrelik yol düzelmektedir. Fakat bu çalışmaların neticeleri yıllık değil sadece birer mevsimlikten ibaret kalmaktadır. Hava şartları değişince yine bu yollarımızda her şey eski haline yüz tutmaktadır.

Böylece her yıl mevsimlik hatta bazı kerre aylık gidiş geliş mukabilinde onbinlerce kol kuvveti harcamaktayız. İstikrar kabul etmeyen ve sonu gelmeyen bu gidişe devam etmemek için yol hakkındaki telâkkilerimizi düzeltmemiz lâzımdır. Yollarımız devamlı hareketlere her mevsim

için elverişli bulunabilecek evsafa yapılmalıdır. Köyler için yapacağımız yolları bundan sonra kumlu şoseler, stabilizeler olarak mütalâa etmeliyiz.

Mevsimlik faaliyetlere sahne olan zirai yolların mevsimlik onanma tâbî olması kadar tabii bir şey yoktur. Fakat âmme hizmeti konusu olan daimi gidiş ve geliş yollarını her halde bundan sonra temcit pilâvî halinden çıkarmamız, az fakat temiz ve esaslı yol yapımı sistemine yönelmemiz zaruridir.

Böyle olunca, umumiyetle köy yollarının da (bazı kısa iltisak yoları hariç) köylünün bu günkü teşkilâtı, vasıta ve imkânlarıyla kendiliklerinden başaramayacakları bir iş olduğu anlaşılabacaktır. Zaten 26 yıllık tecrübelerin gösterdiği hakikat de budur. Bu gerçeği hazırlayan sebeplerin başlıcalarından birisi de yurdumuzda nüfus kesafetinin az oluşu ve köylerin seyrek bulunuşudur. Son seçimlerin neticesine göre memleketimizde nüfus kesafeti genel olarak kilometre başına 27 kişiyi bulmaktadır.

Bir köyün, yanını kendisine düşen yol uzunluğu ortalama 10 kilometre tutarsa bu uzunluktaki esaslı bir yolun ne büyük emek ve gayretlere bağlı bulunduğunu anlamak güç değildir. Bundan başka yol inşası da su yolları gibi teknik imkânlar isteyen bir iştir.. Köylünün kendi başına onardığı veya yeniden açmış olduğu yollara birçok yerlerde yol demek caiz olamaz. Köylü kendi kendine öyle virajlar ve öyle meyiller bırakmıştır ki buralardan ancak zor şer kağnılar ve mekkâreler geçebilir.

Acaba yol hususunda da hükümetçe köylüye teknik eleman ve para yardımları yapılamaz mı? Ortalamâ 300.000 kilometre uzunlukta bulunan köy yollarımızın hükümet yardımıyla yanılmasının bugünkü ve yarınki şartlar içinde devlete neye malolabileceğini tahmin etmek zor değildir. Olsa olsa bu yardım pek mahdut ve sembolik olarak mümkündür ki bunun da netice üzerinde bir tesiri olamayacaktır

Binaenaleyh bugünkü köy idaresi teşkilâtının çalışma ve çalıştırma imkânları ve takatıyla, yıllara taksim edilmek suretiyle dahi olsa köy yolları esaslı olarak yapılamıyacağı gibi şimdiye kadar olduğu veçhile basit düzeltmeler halinde bu işlerin devamından da köyün kalkınması hesabına bir fayda temin olunamayacaktır.

Üçüncü Misal - Sağlık İşleri:

Tasarının 18 inci maddesine dahil a bendinin birinci fıkrasında bataklıkların kurutulması, beş ve onuncu fıkralarında her evde helâ, köyde lâğım yapılması, altıncı fıkrasında hamam, çamaşırlık ve umumi helalar, onbirinci fıkrasında köyde bir mezbaha inşası zikredilmiştir.

Bataklık tarifine giren yerlerin kurutulması hakkında Sıtma Savaş Kanununda hususi hükümler ve mükellefiyetler mevcuttur. Bu hükümlere göre ilgili köylülerin bataklık kurutma işlerinde çalışmaları mecburidir. Bataklık târifine girmiyen ve fakat anofel sürfelerinin yetişmesine müsait olan küçük su birikintilerine gelince, daha ziyade bunların kurutulmasını âmir bulunduğu anlaşılan birinci fıkranın köylerde yerine getirilmesi birçok engellerle karşılaşacaktır. Bu su birikintilerinin çoğu köy hayvanlarını sulamak ve hatta kendi içme sularını temin etmek gibi zaruri ve ciddi sebeplerle bilhassa köylü tarafından meydana getirilmiştir.

Köyün önünde gördüğünüz şu yosunlu, içi haşaratla dolu, tabii rengini kaybetmiş, kimi vakit içinde köy hayvanlarının dolaştığı su birikintisi yok mu? işte o gölcük köy halkının da içmekte ve kullanmakta oldukları şudur. Gölcüğün kuruması Allah göstermesin o köyde hayatın da kuruması demektir. Saatlerce uzaktaki kaynaklara kim gidecek veya oradan kapalı yollarla köye suyu kim getirecektir? Arteziyen köyde bugün için teşebbüs zemini bile olmamıştır. Ancak yıl iyi gelirse bu gölün kapalı yapılacaktır. Yani sarnıcın suyu yine kış mevsimlerinde gübrelî yollardan o kapalı çukura dolacak, su yine lâğım suyundan farksız olacak, şu kadar ki, biraz daha soğuk, biraz daha dinmiş durulmuş bulunacak ve kuruma tehlikesi de kalmıyacaktır.

Memleketimizin bazı bölgelerinde köylülerimiz içme sularının temizliği hususunda pek hassastırlar. Onlar kaynak sularında olduğu gibi kuyu sularının da temizliğine büyük dikkatler sarfederler. Fakat bazı bölgelerde de köylümüz yukarda tasvir ettiğim şekilde büyük bir ilgisizliğe düşer, nerede ve ne surette olursa olsun bir köy için temiz su temini imkânsız olmayan yurdumuzda, böyle ağır hal ve şartlara katlanmakta devam ederler.

Akarsuyu olmayan bazı yerlerde işlenecek, yumuşatılacak maddelerin ıslatılması maksadiyle küçük gölcükler ve durgun su birikintileri hazırlanmaktadır. Yine akarsuları bol olmayan yerlerde mandaların girmesi için de böyle gölcüklere lüzum görülmektedir. Binaenaleyh sivrisinek yapsın veya yapmasın bu gibi su birikintilerinin tersine olarak muhafazası idamesi köylü için kaçınılmaz bir ihtiyaçtır.

Evlerde kuyulu veya lâğımlı helâlar her şeyden evvel köyde ev tipleriyle, inşa imkânlarıyla ve itiyatlarla ilgili bir meseledir.

Bunu ancak bu konularla birlikte halletmek gerektir. Tecrübeler göstermiştir ki emek ve para sarfedilerek şu ve bu köyde yaptırılmış olan kullanışlı hamam, çamaşırlık ve umumi helâlara uğrayan olmamış-

tır. Bazı yerlerde köy için tayin edilen akarsulu kesim yerleri de aynı ilgisizlikle karşılaşmıştır.

Fakat bu hareketler, hiçbir zaman bir inatçılık ve yeni tesislere karşı tikslenme meselesi değildir. Bu halin bugünkü köyün özel ve gerçek hayatında meknuz ruhi, itiyadi ve ızdırari birçok sebepleri vardır.

Görülüyor ki şimdiki iş ve kadro şartları içinde köyde böyle bir sağlık hareketinin gerçekleşebilmesi ve gerçekleşip gelişse bile köyün hakiki kalkınma ülküsüne vefa edebilmesi pek mümkün bir şey değildir. Bu hususda da en vefalı bir hareket, köyün kendi bünyesinde faaliyetini tanzim ederek temizliğin, sıhhat ve sağlık tesislerinin lüzum ve önemi hakkındaki inanç ve itiyatları yettir derecede geliştirmeye ve buna mani halleri ortadan kaldırmaya çalışacak bir kadrodan beklenilmelidir.

Dördüncü misâl - köyün ekonomisi:

Tasarının 18 inci maddesine dahil C bendinin 1,2 ve 3 üncü fıkralarında köy için sanatkârlar, hizmetliler yetiştirmek, köyde boş zamanların kıymetlendirilmesi bakımından,, dokuma ve dikim işlerinin yapılmasını sağlamak, köye süt sanatları sokmak hükümleri bulunmaktadır.

Fakat yürürlükteki Köy Kanununda da aynile mevcut olan bu hükümlerle 26 yıldanberi köyde müsbet hiç bir hareket hazırlanamamıştır. Bunun sebebi, diğer köy işlerindeki mani sebeplerle müsterektir. Köy, bu günkü gibi kifayetsiz bir kuruluş halinde kaldıkça, kendi idare, sosyal ve ekonomik manzumesi içinde yerini almış bulunmadıkça sözü geçen fıkralarda yazılı olduğu gibi köy sanatkârları yetiştirmek, köyde ev ve dikim sanatları kurmak, köye süt sanatlarını sokmak gibi işlerin başarabilmesi imkânsızlıklar içinde demektir.

Köyde sütçülük ve süt sanatları ticari mahiyette olarak yer yer memleketin şu köyünde ve bu kasabasında hem de kafası, sermayesi iş görebilir insanlar tarafından tecrübe edilmiştir. Bu teşebbüslerden zararsız kurtulanlar çok değildir. Ev istihallerini artırmak için çiftçi ailelerince yapılan bu gibi teşebbüsler ise mahdut bir mesai çerçevesi içinde kalmak şartıyla muvaffak olmuşlardır. Fakat bu başarı, çiftçi ailelerini hiç bir yerde bu bakımdan kalkındıracak veya kalkınmasına yardım edecek kadar genişleyememiştir. Köyün bu günkü mahdut mübadele imkânları bu hususta daha fazla gelişmeler sağlanmasına elverişli değildir.

Beşinci Misâl - Tarım işleri:

Tasarının 18 inci maddesine dahil C bendinin sekizinci fıkrasında

köye orak, harman makinaları, pulluk, traktör, bağ makinaları almak ve alınmasını teşvik etmek, dokuzuncu fıkrasında değirmen, sun'î gübre temini, onikinci fıkrasında yabancı ağaçların aşılınması işleri yazılıdır.

Köyde bir zirai kalkınmanın esas şartları şüphe yok ki, sadece bunlardan ibaret değildir. Bununla beraber kalkınmada kayda değer olan bu ziraat alet ve makinalarını alabilmek, gübre ve aşılama işlerini sağlamak için köyde bir teşkilata ihtiyaç bulunduğu burada seranaten kendisini göstermektedir, tasarıda bu vazile köy kuruluna verilmektedir. Ama köy kurulunun şimdiki durumu esasen buna müsait değildir.

Bundan başka bir koy muhtarı veya ihtiyar meclisi köy için bu alet ve makinaları temin etmek isterse, humarın peşin veya takas ile bağlı bedellerini, köyde çalıştırma şamarını düşünmen ve bu uğurda bazı müşkülleri yenmek zor undadır. Böyle meseleler karşısında köy idaresine yardım edecek bir nizam ve itiyat bu gün için mevcut değildir. Bunu bir Sisteme bağlı bulunmadıkça da bütün bu işler köyde şahıslara bağlı ve mevzi kalacaklardır.

Şimdiye kadar bu hususda yapılan türlü tecrübeler, bu uğurda sarf edilen emek ve gayretlere rağmen bu teşebbüsler ya mevzu veya akım kalmışlardır. Bilhassa ziraatla ilgili her teşebbüs ve her yenilik, köyün psikolojisinin ve köyün kompleks, iş bütünüünün çok hassas bu tarafıdır. Bu Konuların onun özel ve pratik faaliyet sistemleriyle birlikte geliştirilmesi zaruridir. Bu da, göstermektedir ki, köyde bu bakımdan da yepyeni bir aktif bünye varlığına ihtiyaç vardır.

* * *

26 yıllık bir tecrübe devresinin realitelerine dayanan bu misallerle ortaya çıkan hakikat şudur: tasarıda köy işleri olarak sayılan hizmetlerin hayata geçebilmesi bu günkü köyün idare teşkilatı bünyesi içinde maalesef mümkün değildir. Böyle olunca bu işlerin ölçüsü dahilinde ele alınmış bir kalkınma dahi kabil olamayacak demektir.

Kaldı ki tasarıda tesbit edilen işlerin hemen hepsinin gerçekleşmiş olması bile bu ihtimali bir an için Kabul edelim - köyün asıl manasiyle kalkınmış bir hale gelmesini temin edemeyecektir. Çünkü, köyün kalkınmasının gerektirdiği işler sadece bu çerçevede içindeki işlerden ibaret değildir. Bu, yalnız tecrübelerin, tetkik ve müşahade neticelerinin değil aynı zamanda realitenin ve mantığın da birleştiği bir noktadır.

442 sayılı Köy Kanununun 13 ve 14 üncü maddelerini şöyle bir yana bırakarak gelecekteki önemi itibariyle Koy Kanunu Tasarısının köy işlerine dair olan 18 inci maddesinde mühim gördüğüm bazı iş konularının köyün ihtiyaçları ve gerçeklikleri karşısındaki durumlarını kısaca tahlili bir mukayeseden geçirelim:

1 — Köyde Sağlık:

Köylerde temizlik, elbise, vücut, gıda, su, ev, eşya, sokak temizliği hakkındaki telâkkiler bunların asıl ve doğru mânalarına aykırı olarak devam eder. Bu aykırı telâkkilerle itiyatları besleyen fiilî ve manevî sebepler, bünyeden gelecek bir reaksiyonla ortadan kaldırılamazsa köyde bir sağlık kalkınmasına varabilmek ne kadar müşküldür. Hayvan muzahrefatının şu veya bu suretle faydalarını düşünerek bundan müstağni kalamayacak olan köyün bu noktadaki zaruretlerini anlıyoruz. Fakat insanların çeşitli ifrazlarından tiksinti duyamadıkça, köylü bu maddelerin yollarda, köşelerde açık ve kapalı her yerde varlığını ve bunların buralara bırakılmasını tabii görmeye devam ettikçe köyde sağlık kalkınmasının yalnız bir tenbih ve icra işi değil, aynı zamanda bir eğitim işi olduğunu da düşünmek mecburiyetindeyiz.

Köyde veremin adı ince hastalıktır. Bu ince hastalığa tutulanları hemen herkes sezer. Fakat hasta her tarafa balgam bırakır, her yeri gezer, ağız ağıza herkesle konuşur, her kaptan yer ve içer. Kızıl, kızamık, satlıcan (zatürre) köylerde kış mevsimlerinin tabii ve beklenen ziyaretçileridir. Sıtma mı? Bu herkeste olabilir onun adına kalkıp da şimdi hastalık mı diyeceğiz!...

Buna mukabil, vücudu kuvvetlendirecek bir gıda fikri, vücudun mukavemetini artıracak ve hastalığa karşı ona yardım edecek yahut doğrudan doğruya şifa sağlayacak bir ilâç hazırlığı itiyadı tamamıyla denecek derecede mefkuttur.

Halbuki genel sağlık hakkında, bilhassa verem hakkında aralarında hekimliğin en esaslı kaidelerinden bir kısmını espri halinde yaşatan ve eskidenberi (yaz gelince dere tepe yurt olur, Sivrisinek ağzı kanlı kurt olur) koşmasıyla sıtmanın sivrisinekten geldiğini ve ne zalim bir hastalık olduğunu belki de medeni dünyanın keşfinden önce sezen bu hassas köylü nasıl oldu da kendisini boyla kaptı koyuverdi?

Sağlık probleminin düğüm başları bundan ibaret değildir. Köy kadını tarlada, köyde ağır işlerden vakit bulup da kendisini evinin işlerine ve çocuklarının bakımına veremezse, ailenin ve çocuğun sağlığını hangi yollardan garanti edebiliriz? Bu çok önemli noktaya bir az ileride ve köy eğitimi bahsinde tekrar döneceğiz.

İtiraf edelim ki köylünün, sağlık kontrolü ve muayenesi köyünde yapılmaz, yani bu milletin doktorları, seyyar eczaneleri, teşkilâtlı hastaneleri köyün yanıbaşında bulunmaz, genel sağlık, temizlik, vücut sıhhati, ev ve çocuk bakımı telâkkileri ve itiyatları düzeltilmez, köylü basit bir tedavi işi için kasaba, şehir dolaşmaya mecbur kalır, her yıl veremden,

kızıl, ve kızamıktan on binlerce kurban vermeye mahkûm olursa başka türlü her ne yapılmış olursa olsun köyde bir sağlık politikası sadece kitapta kalmaya mahkûmdur.

2 — Köyde Bayındırlık:

, Köyde yolun aynı zamanda bir ahlâk meselesi olduğunu yukarıda kısaca belirtmiştim. Bunu biraz daha açıklamak isterim; köy bayındırlığının ana konularından biri olan köy içi ve köy dışı yollarının dayanıklı ve devamlı gidiş geliş elverişli bir halde inşası bir mesele, bu yolların muhafazası ve bakımı başka bir meseledir.

Bir yolun şose halinde yapımı, köyün ve köy gruplarının imkânlarını teşkilâtlandırarak ve lüzumlu vasıtalarla teçhiz ederek işe başlatılmalarıyla mümkündür. Bundan sonrası bir zaman ve gayret işidir. Fakat o yolun idamesi, köyün idare bünyesiyle köylünün bütün bir ahlâk ve itiyatlar silsilesi meselesidir-

Yolun hendeklerinden faydalanarak tarlasına yağmur suları akıtmaya çalışan veya yolu bıçak gibi eninden ikiye bölerek bostanına su götüren, yolun taşlarını bahçe duvarlarına harcamaktan çekinmeyen, ara geçitleri dururken kağnısıyla geçitsiz yerlerden tarlasına daha kısa mesafeden atlayan ve böyle birçok çeşitli hareketlerle az zamanda yolu da, hendeklerini de harabeye çeviren laubali bir zihniyet ve itiyatlar köylerde zararlı birer iş olarak telâkki ve aforoz edilmedikçe köy yollarının sadece inşasından ve mevcudiyetinden bahsetmek ciddi bir mâna ifade etmiş olmayacaktır.

Bu şartlar içinde köy yollarının muhafazası da devlet için ayrıca bir dikkat ve takip konusu olacaktır. Fakat hemen ilâve edelim ki yolların muhafazaları hakkındaki kanun müeyyideleri geniş ve تنها sahralarda, delilsiz şahitsiz yerlerde bilhassa bu ahlâk ve itiyatların tesiriyle daima neticesiz kalmışlardır.

Köylerde evlerin, odaların ahırlardan ayrılması tasarının 18 inci maddesinin B bendine dahil 15 inci fıkrasında yazılıdır. Ancak köyde odaların ahırlardan ayrılması basit bir mesele değildir. Kış mevsimlerinde hayvanların ısıcağından edilen istifadeden sarfınazar, köylü için pek önemli olan bu hayvan varlığıyla daima yakından tesis etmek istediği alâka ve bakım zaruretleri, onların her zaman el altında ve göz önünde bulunmasını gerektirmekte ve teşkilâtli evlerin inşa güçlüğü de bu âdetin devamını zaruri kılmaktadır. Köylümüz sadece başını sokabilecek bir yer temininden daha fazlasını düşünemeyecek durumda oldukça ev-

lerin, ahırların, sokakların ve umumiyetle köy bayındırlığının manzarası her yerde ve her zaman aynı olacaktır.

Bu neden böyledir? Zengin olsun fakir olsun köylümüz bir baş solacak yerden fazlasını yapmayı, yani iyi ve teşkilâtlı evler kurmayı neden başaramıyor? Bu mecburiyetin sebepleri nedir?

Şimdi en müsait hal ve şartlar içinde bir köylümüzü tasavvur edelim ki bu vatandaş sağlık şartlarına uygun bir ev yaptırmak kararındadır. Taşını, kerpicini de hazırlamıştır. Ama bu evin kerestesini nereden, ne saman ve hangi şartlar altında sağlayabileceğini, ustayı nereden getireceğini, yerini, plânını kiminle hazırlayacağını, kireci, tuğlayı, kiremiti nereden alacağını, parası kâfi gelmezse inşaatını yarım bırakmamak için üstünü kimlerden bulabileceğini düşündükçe köylerde ciddi birer imkânsızlığa delâlet eden bütün bu istifhamlar karşısında bu vatandaşın elleri böğründe kalırsa köylerimizde temiz ve sıhhi binaların yükselmesini ev tiplerinin kendiliğinden ıslahını beklemek elbette nafîle bir intizar olacaktır. Böyle birçok imkânsızlıklar içinde köylümüzün bilgisi kıt ustalarla ve mahdut malzeme ile ister istemez yapmak mecburiyetinde kalacağı evler de bir baş sokacak damlardan başka bir şey olmayacaktır. Hele kereste meselesi köylerde birçok bakımlardan fena şartlarla mahmûl ve hazin bir maceraya dönmüştür.

Bütün bu sebeplerle köyün kalkınması nizamını ve kadrosunu onun imâr ve inşasına da teşmil etmek, köylülerimizi çaresizlikler içinde kendi başlarına damlar yapmaya çabalamak derdinden kurtarmak lâzımdır.

3 — Ekonomi: (Sanatlar ve sanatkârlar)

Bilhassa bu günkü yol durumu, mevsim icapları ve nüfusun yayılma şartları altında köylerimizde el ve ev sanatlarının gelişmesi, kalkınmanın istediği işlerden biridir. Fakat bu sanatların ancak bir köy ekonomisi cihazının bütünlüğü içinde verimli olabilmeleri mümkündür. Köylünün lüzumu kadar boş vakitleri ve hele geniş ölçüde ihtiyaçları bulunmasına rağmen köyde bu sanatların bu gün karşılaştacağı birçok engeller bulunmaktadır. Tecrübeler bize göstermiştir ki köye hizmet için yetiştirilen veya temin olunan açıcılar sanatkârlar, koruyucular köyde tek başlarına o kadar önemli bir iş yapamamışlardır. Bunlar köyün teşkilâtlı bünyesi içinde kendilerine düşen vazifelere ve hizmetlere bağlandıktan sonradır, ki faydalı olabileceklerdir.

4 — Tarım:

Köy Kanunu Tasarısının, köyün ziraatle ilgili fıkralarını daha yukarılarda pratik bir görüşle incelemiştik. Sözü geçen fıkralardaki tarım-

sal hükümler, diğer kanunların köylere temin ettiği zirai yardımları da takviye edilmiştir. Fakat bunlarla acaba köyde bir zirai kalkınmaya varmak kabil olabilecek midir? Bizim zirai kalkınmamızın bunlarda başka daha birçok meseleleri yok mudur?

Köylerdeki zira atımızın tabii inkişafını bulabilmesi, genel olarak bir zirai asayiş ve emniyet nizamının kurulmasına bağlıdır: Canlı cansız küçük büyük zirai olan her varlığı türlü hasarlardan, tecavüzlerden, çalınmalardan korumak bu gün köylerde şiddetle duyulan bir ihtiyaçtır şu köyün veya bu köyün elverişli topraklarında bağcılık, bahçecilik gelişmiyor ve ağaç yetiştirilemiyorsa bunun başlıca sebeplerinden biri de köylünün tembel veya teşebbüsten mahrum oluşu değil, zirai dirliği: yolunda bulunmamasıdır. Birçok köylerde çocuklar bile bağ ve bahçe yetiştiriciliğinin amansız hasarcılarıdır.

Köy ziraatının, bizim kendi özelliklerimize göre kurulacak bir teminata da ihtiyacı vardır. Yangınlar, kasıtlı kasıtsız hasarlar, çalınmalar mevzii kuraklıklar, tabii nebatî ve haşere afetleri, çift hayvanatının Ölü mü, çiftçi aileleri personellerinin sakatlıkları ve ölümleri gibi zararlar bu teminatın çerçevesi dahilinde dikkate alınmalı, zirai hasarların he biri kendi hususiyetlerine göre bir teminat rejimine bağlanmalıdır.

Bir köyde ekini yanar», hasara uğrayan veya hayvanı çalınan, ölen yahut çalışan yegâne koldan (ölüm, askerlik, sakatlık gibi sebeplerle mahrum kalan bir çiftçi ailesinin bu yüzden düşeceği aciz ve inhilâlden yani açlığa ve hareketsizliğe yahut başkasının hizmetine girmeye mah kum bir durumdan kendisini kurtaracak mesleki ve bünyevi bir teşkilâta malik olması şarttır.

Yine bizim köylerimizde yer yer bozulan toprakların, evsafını kay beden tohumların ıslâhı ve mübadelesi zarureti de baş göstermiştir.

Köyde zirai kalkınmanın başlıyabilmesi, devam ettirilmesi ve zira teşebbüslerin himayesi için daha başka tedbirlere de lüzum vardır. Teknik Ziraat okulları mezunlarının köylerde şimdiki atıl ve müstehlik hallerini gördükçe teşkilâtlı bir zirai kalkınmanın lüzumu bir kat daha kendisini göstermektedir.

Köyün zirai kalkınmasıyla yakından ilgili olan bir içtimai teminat meselesi de vardır: Çiftçi ailelerinin himayesi maksadıyla köyde kurulacak sosyal mahiyette sigortalar bu cümledendir. Bundan başka çiftçiyi topraklandırma, tapulama, zirai alanlara mahsus yeni bir intikal rejim; ve köyde bir iç iskân konuları şüphe yok ki bu kalkınma için elzem şartlardır.

tâyin ettiği bu çizgiyi geçmemek ve kadın kazanıp getirmekten ziyade yuvasını idare etmek, ailenin çocuklarını ruhen yetiştirmek, bedenlen kuvvetlendirmek ve nihayet onların ideallerini yapmak mevkiindedir. Bu mevkiin çevrelediği esaslı hayat fonksiyonları itibariyle de toplum hayatının gelişmesinde kadının pek müstesna ve herhangi bir şeyle kıyaslanması, yahut ikamesi imkânsız olan büyük rolleri ve vazifeleri vardır.

Tarlada çalışan köy kadını, salonlarda vakit öldüren şehir kadınları gibi sosyal kıymetlerini kaybetmiş, tabii vazifelerinin çizgisini aşmışlardır. Bu halin bilhassa köyde tesirleri elem vericidir.

Acaba köy kadınının bu anormal çalışmalarıyla sağlayabildiği kazancın aile ekonomisi bakımından hakiki değeri nedir?

Tarlada çalışan kadın, nihayet bir erkeğin istihsal kuvvetine iştirak etmiştir. Kadının bu çalışmasıyla ne bir fazla istihsal, ne de fazla bir kıymet husule gelmiştir. Kadın bu mesaisiyle bir yevmiyecilik yapmıştır ve işte ailesine kazandırdığı şey bu yevmiyelerden ibarettir. Amma bu hesap sadece riyazidir Çünkü eğer kadın tek başına çalışmaya mecbur kalmamışsa bu takdirde kocasının, babasının, kardeşinin veya ortağının işini kolaylaştırmış bilfarz on günlük isin altı veya yedi günde bitirilmesine âmil olmuş demektir. Fakat köyün bu günkü iş hayatında vaktin pek o kadar kıymeti ve önemi onadığına göre kadının bu çalışma günlerini bir dereceye kadar kısıcımına olması dahi netice itibariyle fazla bir kazanç sağlamamıştır. Köyde vakitlerin kıymetlendiği yani köye makinenin nüfuz ettiği zamanlarda ise kadının kol kuvveti hiç bir şey ifade etmiş olmayacaktır.

Kaldı ki kadının tarlada çalışması. erkeklerde hotbin âdetlerin doğmasına da sebep olmuştur. Kadınları, yaz mevsiminin yakıcı güneşi altında tarlada ekin biçmekle meşgul bir ailenin bakasım kahvelerde dedikoduya dalmış ve yine o ailenin delikanlı oğlunu da ağaçların gölgesinde uyumuş bulursunuz. Bazı yerlerde, kadın müşkül şartlar alfanda tarlada uğrasın dururken kocasını evinin gölgesinde çorap dokumakla meşgul görürsünüz. Kadının tabii ve sosyal vazifelerinin çizgisini aşması böyle delâletti ve tersine bir takım âdetlerin belirmesine ve tutunmasına yol açmıştır.

Buna mukabil, tarlada çalışan kadın asıl fonksiyonlarından başka bir de cinsî cazibesini ve erkeği toplum karşısında ikmal eden sosyal kıymetlerini kaybetmiştir. O artık kadınlığın tabii ve ruhî tesirlerinden uzak ve tam manasıyla bir erkeğe eşit İktisadî bir kol olarak belirmiştir.

Sosyal manada hayat arkadaşlığı rolünden sıyrılan köy kadınının kocasıyla manevî bağları çözülmüş ve ailedeki ilgisi yalnız menfaate inhisar ederek tamamiyle maddileşmiştir. Bu sebeple de ziraat işlerinin bir kadına çok geldiği yerlerde ikinci bir kadın getirmek uygunsuz bir hareket sayılmamakta ve hatta bu iş bazan birinci kadının isteğiyle yarılmaktadır. Bu ikinci kadın, erkek işinden daha ucuz ve daha itaatlidir. Her iki kadının birbirlerine ve erkeğe eşit zirai birer kol mesabesinde bulunduklarından ekseriyetle imtizaçları da yerindedir. Kocalarıyla manevî münasebetleri ne varsa aynıdır. Köylerde çok karılılığın devamını daha ziyade bu noktada aramalıdır.

Böyle bir yuvada iş hayatının soğuk ve monoton ifadesinden başka bir şey duyulmaz. Bu yuva, erkeğini kuvvetlen dermekten ona çalışma zevk ve gayretini verebilmekten uzaktır. Yuvanın bu sert ve perişan durumu erkeğin manevî gücü ve iş randımanı üzerinde menfi tesirler yanmaktadır. Bazı yerlerde kadın, ister birinci, ister ikinci olsun hele çocuğu da yoksa ancak eskiden memnun olduğu müddetçe o evde kalmak ister. Bu gibi yerlerde evin çocuksuz birinci kadını, çocuğu olsun olmasın kayıtsız kadınları rahat olmadıkları bir evde tutabilmek mümkün değildir. İş görebilecek bir kadını memnuniyetle evine kabul edecek ve onun başlığını derhal ödeyecekler hazırdır.

Köylerimizde komşuluk münasebetlerde, işbirliği ve dayanışma törelerine ne olmuştur? Bunlar ecdattan kalma feyizli gelenekler hakkında devam etmiyorlar mı? Esef olunur ki bu münasebetler, dedelerimizden kalma saf ve samimi halleriyle köyde artık mevcut değildir. Müşterek hal ve şartlar içinde yaşamalarına rağmen komşusuna ailenin kazancını, teşebbüslerini, iş tutumunu ve diğer durumları hakkında sır vermek istememekte ve her işi tek başlarına yürütmeye köylerde dikkat edilmektedir. Bu yüzden aralarında işbirliği ve dayanışma halleri kendiliğinden kurulamamakta ve bu hususta yapılan zorlamalar tabiatıyla akamete uğramaktadır.

Bu halin köy topluluklarının iç âleminde ve köyün bu günkü yaşama telâkkisinden gelen sebepleri ve neticeleri üzerinde daha fazla durmayacağım. Köyün muhtaç olduğu kalkınmanın ana hatlarını belirtmeye çakişırken böyle bir tafsilâta esasen lüzum da yoktur.

Yalnız hakikat şudur ki: Köylerimizde bu yazdıklarımı daha geniş ölçüde çerçeveyen ruhî ve içtimai bir muvazenesizlik hüküm sürmekte ve bu. köylerde istenmeden tezahürlere mense olmaktadır.

Köyde eğitim ve kültür kadrosunun hissesine düşen önemli diğer bir mesele daha vardır: Bu, yurdumuzun muhtelif bölgelerindeki bir kı-

m halkımıza Türk harsının, Türk ölküsünün hazım ve temsil ettirilmesidir.

Bu hususta lüzumundan fazla iyimser ezanlarımızın yazdıkları veya hayallerinde yaşattıkları gibi biz bilhassa akide ve millî kùltür bakımlarından öyle tezatsız ve yekpare bir millet halinde, yani düpedüz bir ipte insanlar değiliz. Geçen eski zamanların ve idarelerin siyasi ve içtimai kusurlarından birken tarihi bir dalâlet, coğrafyamızın da işirakiyle bu gün karşımıza bu vadede çok önemli meseleler çıkarmıştır.

Ancak, bu sahadaki eğitim ve kùltür politikası da bünyevî bir köy kalkınma sının teşkilât ve kadrosu içinde gelişebilecektir. Bunun dışında böyle bir politikanın basan ile yürütülmesine ihtimal yoktur. Kùltürel temsil işleri icraattan ziyade bir iknadır ve fiilden ziyade inanca bağıdır. Binaenaleyh tek cephele teşebbüslerle değil, bütün bu muhit şuuru ile beslenmesi gereken bu politikaya en elverişli muhiti köylerde kalkınıp yolu ile hazırlayabilmemiz mümkündür. Bu sebeple de bu mesele ana dâva ile sıkı sıkıya ilgilidir.

Binaenaleyh hüküm şudur: Ne Köy Kanunu tasarısındaki eğitim ve kùltür işleri, ne de diğer kanunlarımızda bugün mevcut olan işler ve müesseseler eğitim ve kùltür yönünden köyün ve yurdun ihtiyacı olan kalkınmayı sağlayabilecek mahiyette değildir.

6 — Sosyal Yardım:

Köy Kanununun ve tasarısının bu yazıya hùlasaten aldığımız maddelerinde gördüğümüz türlü köy işleri hakkında yine yukarıda yapmış olduğum izahlar arasında tahsisen belirtilmesine çalıştığım köyün içtimai işleri Köy Kanununda olduğu gibi tasarısında da öylesine yer almıştır ki bunların fiile intikal edebilmeleri çok müşküldür. Bu işler, pratik cepheleri bakımından tetkik edilince görülecektir ki bu sosyal hareketlerle ilgili olarak köyde çözülecek daha bazı düğüm noktaları ve tesbit dilecek hal ve şartlar vardır.

Bir asker ailesinin ne demek olduğunu köyde herkes bilir. Fakat köyün ölçüsüne göre bu ailelerden yardıma muhtaç olanlar kimlerdir? yoksul, öksüzler kimlere denilir? Fakir kızlar kimsesiz çocuklar köye öre hangi şartlar içinde bulunanlardır? Bu sorular bugünkü köyün gereklikleri içinde birçok müphem mefhumlara işaret etmektedir.

Bu halin başlıca sebebi şudur: Köyün iç âlemine nüfuz edince görülüyor ki köyde zenginlik ile fakirlik arasında kesin farklar bulmak sanıldığı kadar basit bir şey değildir. Köyde toprağı, hayvanatı ve kalabalık kol kuvvetleriyle sivrilen bir kısım ailelerle, ortaklık hizmetkârlık ve

çobanlıktan başka bir iş tutamayacak kadar maddî alâkadan malının olan aileler arasında kalan ve köy halkının bir kısmını teşkil eden çiftçi ailelerinin maddî varlıkları itibariyle birbirlerinden ayırt edilmeleri çoğu yerde mümkün bir iş değildir.

Bir ailede hizmet hayvanları az, fakat sağın hayvanları fazladır, bir ailenin toprağı çoksa diğerininki daha verimlidir, birinde kol kuvveti fazla ama ötekinde arazi çoktur. Maddî alakası, yani toprağı bulunmayan bazı ailelerin hizmet kazançları bakarsınız çiftçi ailelerin kazançlarından fazla olmuştur. Hepsî de bankaya aşağı yukarı aynı mikdarlarda borçludurlar. Masraf yerleri aynıdır. Bu misalleri daha da çoğaltmak kabildir.

Birçok köylerde halkın üç sınıf üzerine salma listesine yazılmasının sebebi budur. Köylerin bir kısmında halkın bu listelerde dört veya beş sınıfa ayrılması orta hallî köylülerden bazılarının özel varlıklarını komşularından saklayamamaları neticesidir. Bununla beraber orta sınıflar arasındaki salma tahakkuku farkları bunların varlıklarına göre aralarında esaslı bir derece tâyinine sebep olamayacak kadar cüz'îdir. Hele bir yardım mevzuuna gelince bu hususta bir ayırım işi daha da güçleşmektedir.

Şimdi köyün bu realitesi karşısında müstahaklarına yapılacak bir içtimai yardımın ne gibi engellerle karşılaşacağını tasavvur edebiliriz. Yürürlükteki Köy Kanununda da mevcut olan bu müessesenin çalışamamasının sebepleri bunlardan ibarettir. Hastahaneye gidecek bir köylü hastanın eğer masrafı devletten verilecekse hasta köyün sivrilmiş bir zengini dahi olsa fakrûhal ilmühaberi ibraz edecektir. Bu hasta fakirin yol ve tedavi masrafını Köy Kanununa göre köyden ödemek gerektiği anlaşıldıktan sonradır ki hasta artık fakir değildir.

Bütün bu sebeplerle, tasarısındaki sosyal yardım ve dayanışma müessesesinin köyde faydalı olabilmesi daha bazı şartların ve esasların vücuduna bağlıdır. Bunları da yine köyün kalkınması hamlesi içinde ve teşkilâtında aramak gerekecektir.

Buraya kadar hiç sözü geçmeyen bazı meselelerin de köylerin muhtaç oldukları kalkınmada ehemmiyetli rollerini göze alarak bunları açıklamak isterim:

A — Köyde gerçek dirlik düzenlik:

Gerçek bir dirlik düzenlik ihtiyacı köylerimizde yaşayan bir hâdisedir. Öyle bir dirlik düzenlik, ki devletin kontrolundan uzak تنها köylerde bir takım şirret insanlar haklarına razı olanları, hırsızlar namusluları,

kuvvetliler zayıfları, çoklar azları doğrudan doğruya veya dolayısıyla tehdit ve tesir altında bulunduramazsınlar. Köyün melek gibi insanların şirretlerden, namuslu ve emeğine güvenen insanların da haksız ve mütecevizlerden görünür görünmez şekillerde çekmekte oldukları iç huzursuzlukları ve ızdırapları vardır. Bu ızdırapların köy işlerini ve hizmetlerini aksatan menfi tesirlerinden başka birçok tezahürleriyle de köylü arasında birlik ve beraberliği ve birlik halinde alınacak faydalı teşebbüsler hiç olmazsa manen baltalamaktadır.

Köyün kalkınması kadrosunun esaslı gövdelerinden biri de köylüyü gerçek bir iç ve gönül huzuruna kavuşturmak olacaktır.

B — Köyde mübadele işleri:

Köylerimizde ticaret ve mübadele işleri mutavassıtların lehine bir düzene girmiş bulunmaktadır. Mübadele işlerinin köylü lehine bir mekanizmaya sahip olması köyün kalkınmasında önemli neticeler sağlayacak ve köydeki istihsali de kıymetlendirecektir.

C — Köyde sosyal teminat:

Köylerimizde kimsesiz kalan yahut ailesi tarafından bakılamayan çocuklarla iyileşmesine fennen imkân görülemeyen hastaların, maddi varlığı kendisini idare edemiyen sakatların (körler, sağır, dilsizler, ehemmiyetli topallar, çalışamayacak hale gelmiş sakatlar) ve düşkün ihtiyaçların sosyal teminat altına alınmaları da köyün içtimai kalkınması bakımından ele alınacak bir meseledir.

Köyde karı kocadan ibaret bir müstahsil aile, çoğu zaman kendilerini ancak geçindirebilirken yıldan yıla çoğalarak sayılan bazan altı ve yediyi veya daha fazlasını bulan çocukların bakım ve geçimlerinde uğrayacağı müşkilâtı tasavvur buyurunuz. Elimizde mazbut bir istatistik bulunmamakla beraber köylerde çok çocuklu ailelerin daha ziyade orta halliler ve fakirler arasında bulundukları görülmektedir. Bir de bu müstahsil ailede babanın öldüğünü veya sakatlanarak çalışamayacak bir hale geldiğini farzedelim. Ailede bir sefalet faciası bütün şiddetiyle başlamış demektir.

Beş altı veya daha fazla çocuğun köyün haline göre bakımlarında müşkülâta uğrayan bu bahtsız ailede esasen daha çocukların üçleşmesinden itibaren tabii istifanın dramı hiç kimsenin dikkatini çekmeksizin kurulmuştur bile. Gıdasızlığın, kimsesizliğin, temizliğe riayetsizliğin biriktirdiği sefalet bu ailede küçük çocukların derilerini kemiklerine yapıştırarak birer kadit haline getirmiş, aile daha az çocuklu iken büyütebilmiş oldukları diğer çocuklarda ise kan ve sıhhat bırakmamıştır.

Bu yuvanın istihsal faaliyetlerine, nüfus varlığına dayanan ve onunla övünen camianın ve devletin haberi, müdahalesi olmadan kızıl, kızamık, sıtma, verem ve zatürre gibi hastalıklar, başlayan bu dramı sür'atle tamamlayacak ve ailevi belki de tek çocukla bırakacaktır. Facia yalnız bir evde değil, köyün orta ve fakir aileleri arasında daha ziyade aynı tempo ile devam eteceğinden zamanla bu, tabii ve olağan haller arasına pirmiş ve böylece köyde bu husustaki dikkat ve hassasiyeti ortadan kaldırmıştır.

Eyileşmesine imkân bulunamayan hastalarla köyde geçimlerinden âciz sakatlar ve ihtiyarlar meselesi de köylü içinde bir ızdırap kaynağıdır. Sıhhatte iken bütün varlığı ile camia içinde çalışmış cephelerde çarpışmış hasta ve sakatların, gücü kuvveti yerinde iken toplumun kendisinden faydalandığı ihtiyarların düştükleri aciz ve sefaletle başbaşa bırakılmaları vicdan duygusu faal medeni bir cemiyette imkânsız bir şey olmak lazımdır. Ortaklıkta böyle sürünenleri bulunan bir toplulukta içtimai adaletten bahsedilmesi.

İşte, köylerimizde bu sosyal hareketleri sağlayabilecek bir teşkilata da ihtiyaç vardır. Beraber yaşamak, birlikte sevinmek ve birlikte ağlamak, birlikte duymak, birlikte harekete geçmek modern toplumların tutmak istedikleri en mesut bir gayedir. Fertlerin vicdanlarına ve hür tefekkürlerine dayanan toplumun nurlu ve insanî şıarı kendi fonksiyonunu yanabildiği nisbette komünizm beliyenin kapkara ve sinsi yürüyüşü gerileyecektir.

Köyde artık, fikirler ve teklifler arasında bir tercih yapıp ta yalnız başına şu bakımdan veya bu bakımdan işe başlamak veya köyün kalkınmasını tedrici tekâmüle bırakmak bilhassa bizim için modası geçmiş bir sistemdir. Bu günkü köyün, yaşayan ve şümulü olduğu nisbette de tam bir bütünlük seciyyesi arz eden ihtiyaçlarına cevap verecek ve köylünün iç âleminde yepyeni bir gelişme ile komşusunun şahsında ve onun faaliyetlerinde kendi öz menfaatlerini sezdirecek ve onları bütün faaliyetlerinde kader birliği manzarası içinde terkip edecek topyekûn bir kalkınmaya başlamak zorundayız. Kaybetmiş olduğumuz bunca zamanları telâfiye imkân bulmamız ve atom devrinin dinamizmine uyabilmemiz ancak bu topyekûn kalkınma ile mümkün olacaktır.

Birimiz hepimiz için, hepimiz birimiz için prensibi bu sayede fantazi bir ifade olmaktan kurtularak hayata geçecek, demokrasimizin gerçek bir hürriyetin temeli olarak köyün bünyesinde lâıkiyle yerleşmesi ve gelişmesi bu topyekûn kalkınma ile gerçekleşecektir.

Hukuk kaidelerine dayanacak bir iş ve ödevler, vazife ve mesuliyetler nizamı ile köy halkının her gün heder olan milyonlarca enerjisi kıymetlendirmek bu suretle topyekûn kalkınma gayretleri köyde ve köylüdeki bütün imkânlardan faydalanacaktır. Bu büyük kalkınma hareketinin muvaffakiyet sırları işte bu topyekûn kalkınma faaliyetlerinin içinde saklıdır. Köy kalkınması dâvası hakikatta tam mânasıyla yurdumuzun kalkınması dâvasıdır. Yurdun kalkınmasının yolu zaten köyden başlayacak ve yine orada gelecektir. Binaenaleyh bu büyük harekete şüphe yok ki, icabına göre herkesten fedakârlık istenilecektir. Bu yurdun evlâdı, bu memleketin vatandaşı bu fedakârlığı yurdu için, daha doğusu kendisi için yapmaya da mecburdur.

Âmme iktidarını hukukî prensipleriyle bir halk idaresi olarak köye götürmek, millet ve hükümet münasebetlerini köyde tanzim etmek, milletin aydın evlâlarını onun alın yazısına ve yaşayışına iştirak ettirecek bu topyekûn kalkınmanın esaslı şartlarındandır.

Köylere her meslekten teknik elemanlar verilecektir. Memleketin idealist çocukları köyde kendilerine verilecek görevlere gitmekte tereddüde düşmeyecek, itirazlar, teber, dilekçelerle devlet makamlarını bizar etmeyeceklerdir. Köyde de bu çocuklar yalnızlık ve imkânsızlık içinde bocalamak durumunda kalmayacak, elverişli iş ve çalışma şartları bulacaklardır.

Bu teknik unsurların kadrosu köyün otonomik yetkisi ve teşkilâtı binde köylerin ve köy gruplarının idare bünyelerini kuvvetlendirecek ve köylü ile birlikte bu muazzam hamlelerin heyecanlarını yaşayacaklarıdır. Dâva, nüfusumuzun yüzde seksenini sinesinde yetiştiren ve yüzde yüzünü besleyen köyün dâvasıdır.

Binaenaleyh, köyü kalkındırmanın muayyen ve müsbet mânasını biz, nüfus sayısını dikkate almaksızın köy varlığının esaslı unsurlarını taşıyan bütün köylerimizi bayındırlıkla, ticareti, sanatı ziraatı ve ekonomiyile, eğitim. öğretim ve kültürüyle, sosyal nizamı zihniyet ve ahlâkiyle, birlik, düzeni ve idaresiyle bir halk idaresi şuuruna dayanan kendi otonomisi içinde yeniden toparlayıp teşkilâtlandırmakta ve böylece kalkındırmakta buluyoruz.

Kalkınma yoluna girmiş bir köy bu şartlar altında ve bu maksatlarla kurulmuş, bünye cihazları faaliyete geçmiş bir köy demektir. Kolin gerçekten kalkınmış olması ise kendi kendine yeten bünyevî varlığı hedeflerine ulaşmış bulunmasından başka bir şey değildir.

Köyün bundan başka bir iddiası da olmayacaktır. O yine kendi özelliklerinin çerçevesinde kalacak ve hududunu tecavüz etmeyecektir. Yani o, bu milletin temel varlığı vasfını daima muhafaza edecek şehirlere benzemeye asla çalışmayacaktır.

Köylerin topyekûn kalkınmasının hazırlık safhaları ve bu kalkınmanın kadro ve teşkilâtı ile bunların görev ve yetkileri, kalkınmanın hukukî, ekonomi ve sosyal müesseseleri, köy idarelerinin ve köy gruplarının bünyevî seciyeleri, topyekûn kalkınma dâvasının mali portresi ve köy organizasyonlarında personel ikmal durumları hakkında üçüncü bir yazı ile tecrübe açıklamalarında bulunmaya çalışacağım.

(206) İdare Dergisine ait bir tashih

206 ncı sayılı idare dergisinin 89 uncu sahifesinde başlayan (köy realitesi karşısında münevverlerimiz) yazısının birinci sahifesinin aşağıdan yukarı 28 inci satırında (köylerimizden) kelimesi, (köylümüzden) ikisi sahifesinde yukarıdan aşağı yedinci satırındaki (köylerimizden) kelimesi de yine (köylümüzden) ve derginin 95 inci sahifesine isabet eden sahifesinin de aşağıdan yukarı 6 ıncı satırında (kalıplaştırdığı) kelimesi (kalıplaştırdığı) olacaktır, düzeltiriz.

TERCÜMELER

FRANSADA İDARİ TEMYİZ DAVALARI VE İPTAL DAVALARIN İKİLİĞİ (*)

Avukat

Yazan: Rene - Jean DUPUY

Çeviren: Dr. Atalay AKAN

Özet:

Giriş

- I — İptal dâvalarının ikiliği içinde temyiz dâvaları,
- II — İptal dâvalarının tevhidı.
- III — Temyiz dâvaları muhtariyetinin devamı.

Netice:

Danıştay'daki temyiz dâvalarının, 10 yıl evvel bile hususi bir ehemmiyeti olduğu sanılmamakta, idi. Müessese, iyice biliniyordu. Lafarrier'e göre bunun doktrin ve içtihat tarafından çevresi vukufla ve sarıh olarak çizilmiştir. Elbette bu saha, yeni idari karakterdeki kaza mercileri-

İl'in ihdasından sonra genişlemiştir. Fakat, bu genişleme ana hatlarını değiştirmiyordu.

İptal dâvası geniş ve dar mânasiyle, buna aykırı idi. bu kanun yolu, iptal dâvasının bir neticesi ise de, iptal dâvası, aktif idari otoritenin kararlarının iptaline müsait olduğu halde temyiz dâvasının, ancak kazai kararlara müessir olduğu mülâhaza edilmekte idi. Bunu yapmak için de, temyiz hâkimi, meslekdaşı iptâl hâkiminin, maddi hâdisenin takdiri hasında iktisap etmiş olduğu geniş yetkileri haiz bulunmamakta ve temyiz kararı işi aşağı derecedeki bir kaza merciine yollamak neticesini doğurmakta idi.

* Alger Hukuk Fakültesi Ders Görevlisi Rene - Jean Dupuy'nin bu kıymetli etüdü "Droit Public et de la Science Politique" mecmuasının 1950 Temmuz - Eylül nüshasından çevrilmiştir.

Harb ve bunu takip eden yollarda kazaî mahiyette yeni teşekküller meydana çıkmıştır ki Daniştay bunların kararlarını da temyiz yolu ile tetkik etmeye başlamıştır. Büyük Kurulun kararları, yeni hal suretler meydana getirmiştir. Bilhassa temyiz hâkimi, kendine bu gün hâdise ler üzerinde çok daha geniş bir kontrol yetkisi tanımıştır ki bu, kanun yolu karakterinde gayri kabili münakaşa bir tekâmüldür. İçtihat ve doktrinde oldukça geniş akisler uyandırmıştır. Temyiz dâvası yeni bir ilgi doğurmuştur ve bu ilgi de, tabiatıyla bu dâvanın iptâl dâvasından tefrik hususunun yeniden gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Bu farkı: ehemmiyetli bir surette azaldığı müşahade edilmektedir. Parlak bir şe kilde formüle edilmiş olan bir doktrine göre, temyiz dâvası can çekişme halindedir ve ölüme mahkûmdur. Bu dâva neticede, bir nehirden ayrılır yeni bir nehir teşkil ettiği sanılan bir kolun, kendi başına, deniz yolun: bulamadan ana yatağı ile birleşmesinde olduğu gibi esas menşesine döne çektiir.

Temyiz dâvaları ile iptal dâvalarının tefriki veya birincisinin ikincisi içinde erimesi meselesinin ehemmiyet muhakkaktır.

Usul sahasında, iki kanun yolu da aynı rejimden faydalanmakta is de ikisinin daima farklı rolleri haiz oldukları mülâhaza edilmiştir. Bunda şu netice çıkarılabilir ki, eğer bu gün rol aynı ise, iptâl dâvası hâkim: idare hâkiminin kararları üzerinde, idari kararlar hakkında haiz bulunduğu yetkilerin aynine sahip olacaktır.

Bu hal, iki kanun yolu arasında tam bir mutabakatın tahakkukun ifade eden cazip bir ahengin mevcudiyetini farz ettirmektedir ki bu d idari temyizi, adlî temyizden daha ziyade ayıracaktır. Pratik sahada ha sahipleri idari fiilleri, hangi hukuki şekil altında tezahür ederse etsin, dē ha geniş bir surette tenkit etmek imkânlarının artmış olduğunu göreceledir.

Mamafih bunun böyle olup olmadığı sorulabilir. Kayıt etmek lâzımdır ki mantık sahasında kanun yollarının mutlak surette aynı olmasını icap ettiren hiçbir sebep yoktur. Yakın zamanlara kadar bu kanun yollarından her birine mahsus içtihatların bulunması kimseyi hayrete düşöl melekte idi. Tam ve ahenkli olmayan mutabakatlar da vardır. Gün'ü hakikatler sahasında kazaî kararlar hatta İdari kaza kararları hiç değilse Devletin ana fonksiyonunu istimale ehliyetli hakiki hâkimlerden sadır oldukları zaman riayete lâyük olurlar.

Temyiz dâvaları ile iptâl dâvalarının aynı olması görüşünde, İdari ve kazaî kararların aynı muameleye tabi oldukları farzedilmekte ve bunların mahiyetlerinin aynı olduğuna dayanılmaktadır.

Çok münakaşalı olan İdarî ve kazaî tasarrufların tefriki meselesi mevzua yabancı değildir. Çünkü dâvaya konu olacak tasarrufun mahiyeti, kanun yolunun seçilmesine tabi olacaktır. Binaenaleyh iki kanun yolunun tedahülü, meşe enin, gerek şekil ve gerek esas bakımından, her iki kategori tasarrufların birliği mânasında hallini gerektirecektir. Konunun ehemmiyeti anlaşılmaktadır. Ve biz belki de çok kesin neticelerden sakınmamızı sağlayacak olan bu mübahasanın oldukça ileri bir inkişafa lâayık olduğunu sanmaktayız. Bu hususdaki Danıştay içtihatları, diğer hususlarda olduğu gibi zahiri katıyetine rağmen ince tez farklarından içtinap etmiş görülmektedir.

İdarî kararların iptaline gidilmesine müsait olan kanun yollarının kazaî tasarruf ar için de aynı olamayacağını sanmaktayız. Bize öyle geliyor ki iptâl dâvası ile temyiz dâvası arasındaki bütün müşabehet tesadüfidir ve idareci ile hâkim arasındaki tefrikin kifayetsizliğinden doğmaktadır ve devam da edemeyecektir.

İptal dâvaları ile temyiz dâvasının tarihçesi, bu iki kategori tasarrufun yekdiğerine benzetilmesi yüzünden başlangıçta, nasıl tehdül ettiklerini ve bunların tedrici bir tefrik ile nasıl ayrıldıklarını bize göstermektedir.

İptal dâvaları ile temyiz dâvasının tarihçesi birçok defalar yapılmıştır. Eğer bu tarihçe, bizim ele aldığımız cepheden ve bu iki kanun yolunun yekdiğeri ile münasebetine ait tekâmülü gösterecek bir tarzda olsa idi tekrar bu nokta üzerinde durmazdık. Binaenaleyh şimdiye kadar bu mesele ile meşgul olan müelliflere göre, iptal dâvası bütün iptal ihtilâflarına hâkimdir, temyiz dâvası ancak bunun bir küçük kardeşi olarak ikinci derece ede kaldığı ve bu gün tamamen tevhide doğru gidilmesinin tabii bulunduğu ve böylece müşterek kaynağa avdet edilmiş olacağı, umumi telâkkisi mevcuttur.

Biz öyle geliyor ki şimdiye kadar gösterilenin aksine olarak, tarihi hâdiseler tamamen farklı idi ve iptal dâvaları, temyiz dâvalarının bulunduğu müşterek bir daldan bölünmüştü. Öyle ki eğer bu gün İdarî temyiz dâvası iptal dâvalarına benziyorsa, bu da müşterek kaynaktan gelmiş olmanın neticesidir. Ve artık İdarî sahada temyiz yoktur veya hiç değilse kat'î surette iptal dâvası ile tedahül etmiştir.

Başlangıçta Danıştay, düşüncesi henüz gayri vazih iken, iptal dâvalarını, bir nevi temyiz yolu istimali tarzında mütalâa etmeye teşebbüs etti. Tabiatıyla bu saha adli temyizden çok daha dardır. Fakat bu, Danıştay'ın kazasına dahil bütün İdarî otoriteler kararlarını içine almakta idi. Bunların hukukî mahiyetleri, inkılâp hukukunun, aktif idare ile İdarî

kaza arasında mutlak tedahül hatasını yapmış olması sebebiyle, iyi bir şekilde tesbit edilememiştir. Fakat ana fikir şu idi ki, Danıştay, İdarî bir karar aleyhine vaki bir müracaat üzerine bu kararı bir hüküm olarak mütalâa etmekteyiz. Şüphesiz ki temyiz mefhumunu doğuran bu kontrol, umumi hukukun sahasına dahildi. Profesör Waline, iptal dâvası mefhumunun açıkça adli nizamdan nasıl ayrıldığını, fakat 7 - 14 - Kasım - 1790 tarihli kanuna dayanan salahiyet tecavüzü veya salahiyetsizliğin bir nevi temyiz olarak mütalâa edildiğini göstermiştir. Mebdeden beri kullanılan tabir: Tasarruf Nakzedilmiştir. Bu düşüncüyü meydana çıkarmaktadır. 1826 da Görmenin (Danıştay salahiyet nizamnamesine sahiptir) diye beyan etmektedir ve Danıştay'ı ihlâl edilmiş kaza mercilerinin intikam alıcısı olarak görmektedir. Filhakika bütün kararlar hâkimlerden südur etmiş gibi telâkki edilmekte idi. Bu, Nazır - Hâkim nazariyesinin tamamen hâkim olduğu devirdi. Bundan başka bugün, iptal dâvalarının tekâmülünde en göze çarpan kararlar olarak, askerî tetkik jürileri kaza mercilerinin kararları zikredilmektedir Diğer taraftan Danıştay'ın idare nizamında yüksek bir mevki işgal ettiği tezahür etmekte ve bu hâdise mukavemet edilmez bir şekilde daima ince ve muvazeneli düşünmeyi gerektirmektedir.

1849 da 3 Mart tarihli kanunun İdarî tasarruf ile kazai kararlar arasında bir tefrik yapmayı ihlas ettiğini sanmaktayız. Bu metin, Adalet Bakanı için, kanun nefine iki kanun yoluna baş vurma hükmünü tesis ediyordu. Bir taraftan, (bir İdarî kazanın iptali mümkün bütün kararlarına) karşı (madde 44) diğer taraftan kanuna aykırı İdarî tasarruflara karşı; fakat hususiyle iptal dâvaları hususunda bilgi sahibi bir müellifin işaret ettiği gibi (İptal dâvaları içtihadı iki kategori kararlara aynı sıfatla tatbik edilen bir temyiz içtihadı) olarak mütalâa edilmekte devam olunuyor.

Temyiz mefhumunu heyeti umumiyesi ile iptal ihtilâfına bağlayan bu telâkki, maddi hâdiselerin tetkiki hususunda hâkimin büyük bir ihtiyatla hareket etmesini icap ettirmektedir. Danıştay da, Temyiz Mahkemesi gibi, sansürüne sunulan karar ne olursa olsun, maddi hâdisedeki hatayı tetkik etmeyi ret ediyor. Filhakika yalnız kanunilik kontrolü bahis mevzudur. Cormenin, Dufour, Duschene gibi eski müellifler Temyiz Mahkemesine yapılan müracaatla, müşabeheti dolayisiyle bu suretle düşünerek maddi hâdiselerin tetkikinin, iptal hâkiminin yetkisi dışında bulunduğunun mütalâa etmektedirler. Daha 1865 de Serrigny, Teşkilât ve Salahiyet adlı kitabında iptâl dâvasını mülâhaza ederek paragrafına “Danıştay, Temyiz Mahkemesi gibi” başlığını koymuştu.

Hakikati söylemek lâzım gelirse, uzun bir tekâmülün neticesi olarak doktrinca bu tedahül, uzun zaman devam etmekte ise de hukukî, vaziyet tekâmüle doğru yürümektedir. Serrigny'nin yazdığı devirde dahi, iptal dâvası temyiz telâkisinden ayrılmıştı.

On yıl seçtikten sonra 1885 de temyiz dâvası iptal dâvasından tefrik edildi. Eski müellifler tarafından yapılan tefriklerin acık olması sebebiyle Laferriere bu tefriki ilk yapan müellif olarak mütalâa edilmişti. Hakikatte, bu tefrik Laferriere'den birçok yollar daha eskidir. 1856 dan itibaren bunu gayet açık surette meydana çıkaran Foucart'dır. Amme hukuku kitabının üçüncü kısmının birinci şapitirinde, iptal dâvalarını tetkik ettikten sonra idare hukuku meselelerine çok vukufu olan bu müellif eserinin 5 inci şapitirinde: “Danıştay salahiyetsizdik, salahiyet tecavüzü. şekil noksanı, kanuna muhalefet sebepleri de idare hâkimlerinden sudur eden kararları iptâl ederek nihai olarak Temyiz Mahkemesi gibi kararı vermektedir” diye yazmakta ve Sayıştay, tadil komisyonları, millî muhafaza jürileri gibi., kaza mercilerini işaret etmektedir.

Bu hukuksınasın doğru görüşü, eserinin 1031 - 1051 sayılarında Nazır - Hâkim nazariyesini reddeden hususlardaki tafsilâtı ile karşılaştırıldığı zaman daha iyi aydınlanacaktır. Doğrusu aranırsa, bu müellif bilhassa umumi hukukun Nazır - Hâkim prensibine hücum etmektedir. Çünkü, nezaretin kaza mercii olması hallerini mümkün olduğu kadar tenkis etmek istemekte ve bu kaza merciine, bilhassa nazır kararlarının meşkükiyeti sebebiyle, taraftar olmamaktadır. Filhakika öyle olur ki “İdareci - Hâkim, muhtelif vazifelerini karıştırır, binaenaleyh bu muadil otoriteden zuhur eden kararların hakikî karekterini tefrik için en büyük zahmetlerle karşılaşılır.” demektedir. Kazaî karananla idarî kararlar arasındaki tefrik 1852 den itibaren fiilen ve süratle inkişaf etmektedir. Danıştay, aktif idarecilerin aldıkları kararların “kazaî kararlar teşkil etmediğini” ve “idarî kararlar olduklarını” tesbit etmiştir.

Bundan sonra Nazır - Hâkim nazariyesi zayıflamağa doğru gidiyor ve daha sonra Laferriere bu nazariyeye öldürücü darbeyi vuruyor. İptal dâvası, temyiz umumi telâkkisinden ayrılmaya başlıyor. İptal hâkimi, fevkalâde geniş bir tarzda rolünü iktisap etmeye doğru gidiyor ki bu da, hâkimler üzerinde değil, aktif idareciler üzerinde kontrol rolünü almasıdır.

Bu tarihe kadar, kazaî ve idari tasarruflar hususunda umumileşmiş olan temyiz, selâhiyetsizlik, salahiyet tecavüzü ve esaslı şekillerin ihlâli üzerine müesseseti. İkinci imparatorluğun ilk yıllarından itibaren ve bilhassa, 2 Aralık, 1864 kararnamesinden sonra iptal dâvaları yeni manzam

dâva sebeplerini de ihtiva etmeye başladı ki, bu sebepler yalnız bu dâvaya mahsustur. Artık iptal dâvası, sadece kanuniliğin kontrolüne dayanmayıp, bir iyi idare vasıtası da olmağa başladı ve bu sebepledir ki bir müellif haklı olarak, buna İdarî hareketin “düzenleme nazariyesi” demiştir. Diğer söyleşiyle bu dâva sebepleri politik sahaya girmiştir. Binaenaleyh hareketini genişleterek dar kanunilik kontrol kadrosundan çıkıyordu. Temyiz dâvası ise, bilâkis eskiden umumi durum olan iptidai vaziyet üzerinde sakince arka plânda kalıyor, kazaî kararların kanuniliğinin bir kontrolü olarak duruyordu. Bu kontrol, idare fonksiyonundan ayrı bir fonksiyon kullanan ve bu sebeple de kaza mercii seklinde teşkil edilmiş olan yani aktif idarecilerin tabi bulundukları bir usul ve şekil kaidelerinden daha sıkı bir statü ile teçhiz edilmiş merciler üzerinde yapılmaktadır.

Bu itibarlardır ki iptal ihtilâfının tamamen ilgili bulunduğu sahaya girmektedir.

Bu hukukî hal, 1939 - 1945 harbine mukavemet etmeyecektir öyle geliyor ki İdarî otoritelerin kararları ile kazaî tasarrufların tefriki aynı derecece bir bağılılıkla mütalâa edilmeyerek ve temyiz hâkiminin yetkileri iptal hâkiminin yetkileri ile birleşecektir. Bununla, iptal ihtilâflarının tevhibi yolunda yeni bir isticala katılmıyor muyuz? Kaydedelim ki bir birlik (Tarihçenin ana maksadı bunu Göstermektedir). Eskiden terciyi üzerine müesses iken bu defa da, iptal dâvalarının umumileşmesine avdeti intaç etmeyecektir.

Bunu bilmek için doktrin ve müsbet hukukun müteakip hallerini nelerin örttüğünü tafsilâtı ile tetkik etmek mecburiyetindeyiz. İkilikten tevhibe doğru gideceğiz ve bu suretle bu tekâmülün hakiki mânasını anlayabileceğiz.

1 — İptal ihtilâfları ikiliği içinde temyiz dâvası.

İptal dâvası Pe temyiz dâvası arasındaki ana fark: birincisinin aktif idarecilerden çıkan kararlara bakması, İkincisinin ise idare hâkimlerinin kararlarını sansür etmesidir.

Bu durum, iptal ihtilâflarının ikiliğini doğurmakta ve bu ikilik de İdarî tasarruflarla kazaî tasarrufların tefrikine dayanmaktadır-

En büyük hukukşinasların bu mübahası da çarpıştıkları husus, iki kategori tasarrufları karıştırıp karıştırmamak meselesidir.

Bu meseleye verilecek menfi cevap, tasarruflardan herbirisi için farklı muameleleri doğurur. İdarî tasarrufun kazaî tasarrufa gayri şuurî bir benzetilmesinden hareket edilmektedir. Bilahare birincinin, hususi

bir dinamizmi haiz olduğu kabul edildi. Hususi bir kanun yolu iptâl dâvaları gittikçe daha geniş olarak bu tasarrufları mualllel kılan usulsüzlüklere karşı müeyyide oldu. Temyiz dâvasını doğuran yalnız kazaî tasarruftur. Burada ehemmiyetli olan nokta, ilkönce İdarî tasarruf fe kazaî tasarruf arasındaki tefrikin, tam mânasını tesbit etmektir. Çünkü verilecek bu mâna, temyiz hâkiminin fiiliyle diğer hâkimin işi arasında büyük bir mâna farkı tevhit etmektedir. Bu tefrik sebebiyle, temyiz dâvası Danıştay'ın tetkikine yalnız kazaî kararın götürmekte, diğer taraftan Danıştay, bu kazaî kararlar üzerinde mahdud bir kanunilik kontrolü yapmaktadır.

A — Temyiz yolu, kazaî kararları Danıştay'ın tetkikine sevk eder. Bu kararlar, mahiyetleri sebebiyle idarecinin tasarruflarından tefrik olunurlar.

Bu maddî telâkki, birçok müellifler tarafından muhtelif şekillerde ileri sürülmüştür. Nazariyeler, birçok noktalar üzerindeki ihtilâflara rağmen kararı kazaî tasarrufa dahil edip etmemelerine göre sınıflandırılırlar.

Birinciler, Duguit, Bonnard tarafından formüle edilmişlerdir. Bu müelliflere göre, kazaî tasarrufun tahlili, hukuk nizamına tecavüzü isbat etmeye teşebbüs eden bir ihtilâfı meydana çıkarır. Bu suretle, bu ihlâl keyfiyeti vaki olup olmadığı tesbit edilir. Ve bir karar meydana çıkar.

Bonnard, Duguit'den ayrıldığı, düşünce farkları bir tarafa bırakılırsa, kazaî tasarruf için hüküm, karar unsuru mevcudiyetini tamamen reddedip, esas olarak maddî hâdisenin tesbitine dayanmaktadır. Bu tesbite de Jese'in, yalnız hâkim kararlarının haiz bulunduğu muhkem kaziye fikrini ilâve ettiği gibi başka unsurlar da eklemektedir.

Bu nazariyelerden birisine dayanmak veya hepsinin bir kompozisyonunu yapmak çok güçtür.

Hâkimin rolü esas itibariyle, Hukuk nizamının hesabını tasfiye etmek fonksiyonudur. Hâkim, hak sahiplerinin salâhiyetlerini, kanun kaidelerine uygun olarak istimal edip etmediklerini kontrol etmeye mecburdur. Ve netice itibariyle de, hukukî vaziyetlerin sıhhatini takdir eder ki meydana gelmiş olan bu hukukî vaziyetler, zahiren sıhhatli, fakat hukukan kısmen veya tamamen mualllel olabilirler.

Bu suretle kaza fonksiyonunun konusu “Hukukî mevsukiyet ile hukukî emniyeti” sağlamaktır.

Netice şudur ki, kazaî operasyonun sıklet merkezi hâkimin bu tesbitinde bulunmaktadır. Ne ihtilâf iddiası ve ne de karar, hâkim tasarrufunun hakikî kuruluş unsurlarını teşkil etmezler.

Uzun zaman dâvada, iki karşılıklı iddianın bulunması istendi. Halbuki öyle kazaî tasarruflar vardır ki. Sayıştay kararları gibi. hiçbir ihtilâfın, münakaşanın mevcudiyetle dayanmaz. Duguit, bu ihtilâf unsurundan yerine bir taraflı bir iddia ikame etmek suretiyle, feragat etmek orijinallğini göstermiştir ki bu bir taraflı iddia da, hukuk nizamına usulsüz bir tecavüzün vaki olmasına istinat etmektedir.

Bununla beraber, iddia da, kazaî tasarrufun hususî bir unsurunu teşkil etmemektedir. Bu da, dışta kalmakta ve sadece kazaî tasarrufu hazırlamaktadır. Haklı olarak dendiği gibi: “Bu iddia, umumiyetle hâkimden sudur etmeyin kaza fonksiyonunu hiçbir vakit istimale yetkisi olmayan kimseden gelmektedir.”

Adaletle müracaata tezahür eden iddia, hâkimin yetkisini istimal için şart olan bir tasarruftur.

Bundan başka, hâkim kendisine arz edilen hukukî vaziyetin. kanuna uygun olun okradığını tahkik ettikten sonra, tamamen hukukî olan vazifesi nihayet bulmuştur. Kazaî tasarrufa bir çok hallerde ilâve edilen karar, hüküm de, bu tasarrufun dışında kalır.

Duguit: “Kararla tesbit arasında, çözülmez ve kat’î bir bağ vardır, ve karar bu tesbitin neticesi olarak alınmıştır” demekle karıştırmak sanılmaktadır. Kazaî yetki ile mücehhez bir organ, bu tesbiti tahakkuk ettirmeye mahsus tedbirleri ihtiva eden bir karar aldığı zaman, bunu kazaî tasarrufa ilâve eder, kazaî tasarrufu tamamlar, fakat bu ikinci tasarruf, bu karar kazaî tasarrufa birincisi gibi, tesbitiyle aynı mahiyette olarak katılmaz.

Bonnard, kararın, hükme dahil olduğuna inanmakla beraber, bazı kazaî tasarrufların iddianın mesnetsiz olduğuna dair kararlar gibi kararı ihtiva etmeyeceklerini kabul etmektedir. Bu halde tahakkuk tedbirlerinin ve kararın kazaî tasarrufta yeri yoktur.

İşaret etmek lâzımdır ki bu kaydın Bonnard’a, kazaî tasarrufa kararı dahil eden tezin zayıf tarafını göstermesi lâzımdı. Eser kazaî tasarruf mutlaka bir kararla neticelenmiyorsa, bu kararı kıstasa sokmağa lüzum yoktur.

Bundan başka Profesör Jese, iddianın mesnetsiz olması faraziyesinden başka da, ezcümle meseleyi müstehire hali gibi kazaî tasarrufta kararın bulunmadığı diğer halleri de göstermiştir.

Böylece hâkimin maddî hâdiseyi tesbit etmesi yalnız başına kaza fonksiyonu sahasını teşkil etmektedir. Bunun “büyük bir hukukî kıymeti” vardır. Amme kuvveti alanlarının cebir yetkilerini kullanabilmelerinin şartı budur. Bu, İcra Fonksiyonuna müsaade etmektedir. Filhakika biz-

zatihi bu keyfiyet, ne dâvayı kazanana, ne topluluğa esaslı bir avantaj sağlamaz. Ve hiç değilse, hukuk nizamının tasfiyesi kadar bununla ilgilidir. hakimin maddi hadiseyi tesbit etmesinin normal neticesi, kazai yolla usulsüzlüğü bildirilen hukukî vaziyetlerin icra kuvveti tarafından maddeten değiştirilmesi olmak lazım gelecektir. icra fonksiyonunun “Hukukun hâdiseye mutabakatının tahakkuku” için müdahalesi icap edecektir.

Nihayet, kazaî tasarrufun esas unsuru olarak, hâkimin tesbiti kalmaktadır. Bunun hukuk nizamının hesabının tasfiyesine teşebbüs etmesi itibariyle hususi bir kuvvece mücehhez bulunması tabiidir. Usulsüz vaziyetin bertaraf olunması kat’î olarak yapılmalıdır ve maddi hâdisenin tesbiti de prensip itibariyle kat’î olacaktır ki bu da muhkem kaziyeyi izah eder. Bu, ekseriya bir şekil unsuru olarak mütalâa edilmiştir. fakat hakikati söylemek lâzım gelirse, kazaî tasarrufun hususi mahiyetinin bir neticesidir.

Bu teze belki de itiraz edilmek istenerek: Bu suretle hareket eden yalnız hâkim değildir. Mukayyet yetkili memur aynı şeyi aynı derecede yapmaktadır Ezcümle av müsaadesi veren veya böyle bir talebi reddeden bir kaymakam, aynı şeyi yapmaktadır, denecektir.

Duguît bunu cerh etmeye çalışmıştır: Kazaî tasarrufta maddî hâdisenin tesbiti bir gaye olarak mütalâa edilmek lâzım gelirken, aktif idarecinin ameliyesinde ancak İdarî kararın intacı için bir vasıta olacaktır. Elbette, idareciyi tahrik eden maksadın hâkimin takib ettiği maksadın aynı olmadığı kabul edilebilir. takat biz hakikatte ancak yarısına kaani olduğumuz bu delillere baş vurulmasına ihtiyaç olmadığını düşünmekteyiz.

Bize öyle geliyor ki en iyisi, maddî bir kıstasa iştirâk olunduğu zaman- hatırlanacağı gibi, tasarrufu yapan hukukî ajanın şahsiyeti ne olursa olsun, tasarrufun aslına, bünyesine yaklaşmak lâzımdır. Ajanın sıfatı, tasarrufun muhtevasına tesir etmez. Mahdut salahiyetli bir idareci bir hukuk karnesini araştırdığı ve kendisinin takdirine sunulan hukukî vaziyetlerin, kanunlara uygun olmadığını tahkik etmeye giriştiği zaman, bir hukukî tasarruf yapmaktadır. Aynı otoriteler, ekseriya çok muhtelif tasarruflar yaparlar, eğer idareci bu suretle kazaî tasarruflar yapıyorsa, buna karşı hâkim de öyle ameliyeler yapmaktadır ki, kanunların bu ameliyeleri hüküm olarak tavsif etmelerine rağmen, bunlar hüküm değildirler, İdarî tasarruf mahiyetini haizdirler: Gayrimenkul ferağları, taksimin tasvibi, dâva açmak müsaadesi, medeni hale ait tasarrufların neticesi...

Organlarla fonksiyonlar arasındaki bütün bu ihtisaslar, fevkalâde

mühim pratik neticeleri haiz iseler de, hukuk tekniği sahasında bir netice doğurmazlar.

Kazaî tasarrufa gelince, eğer bu tasarrufun, bazen idare otoriteleri hatta, fertler tarafından yapıldığı doğru ise, hakimlere tevdiini tercih etmek lâzımdır. Aksi takdirde, herkes kazaî tesbit yapmağa girişebilir, fakat iyi bir hukuk sisteminde, prensip itibarıyla bunu yalnız hâkim yapmalıdır.

Bu suretle, İdarî nizamın en yüksek hâkimi olan Danıştay, kaza fonksiyonunun istimali ile idare fonksiyonunun kullanılmasını kontrol ettiği zaman aynı suretle hareket etmez.

B — Bu itibarla Danıştay'ın, kanun yollarındaki rolü ikileşmektedir. Temyiz hâkimi olarak, işe baktığı zaman, kazai fonksiyonun istimalini kontrol eder. iptal davası yolu ne de idarenin faaliyetlerine nezaret eder.

Hâkimden istenilen tek şey, kanunu gözönünde tutarak tesbiti yapmaktır. idareci, kanuna uyar ve bunu da, müsbet veya menfi tasarruflarda ifade eder. Binaenaleyh birincisinin statik bir rom vardır, ikincisi ise özel bir dinamizm ile hareket etmektedir. Hakim geçen maddeleri mütalaa eder ve bunları karşılaştırmak için kanuna doğru yükselir. İdareci, kanunu yürüterek müstakbel hâdiselere doğru hareket eder ve bizatihi hâdiseleri yaratmağa katılmak için ilerler. Binaenaleyh hâkim, objektif kanunilikle, hadiseleri karşılaştırarak bir nevi laboratuvarında çalışır. İdareci elbette kanun namına, İçtimâî hâdiselerin içinde önde yürür, fakat bazan, tıpkı seferlerinin mukaddes mevzuunu unutarak yolunu şaşırarak ehlişahip askerleri gibi maddi ve günlük vazifesinin müşkülleri ile karşılaşması halinde, vazifesinin mecburi kıldığı kanuni zaruretleri rastgele ihmal edecektir.

Bu suretle idarecinin büyük bir hareket serbestisinden faydalanması izah olunur. Hâkim, resen karar veremeyip tarafların iddia ve müdafaaları ile mukayyettir. O, kuvvetin ayrılması prensibine sıkı bir suretle riayetle mükelleftir ve meselei müstenire halinde kararını almak talik edebilir. İdareci de, hukukan aynı şekle riayetle mükellef olmasına rağmen, pratik olarak bu Hususta takaddüm etmeyi arzu etmesi halinde sık sık hasarla karşılaşmağa sevk edilmiştir. Onu, sevkeden şudur: Eğer yanlışlığını anlarsa, bazı şartlar altında tasarruflarını geri alabilir ki, bu hal hâkime hiçbir vakit müsaade edilmemiştir.

Buna mukabil, eğer idarenin kanunsuz tasarrufları, hakları zarardide ederse bu hal idarenin mesuliyetini tevhit edecektir. Halbuki kazaî bir

karardan doğan böyle bil hal vukuunda tazminat dâvası hiçbir surette açılmaz

Bu itibarla temyiz dâvası, hâkimler tarafından yapılan mahdut bir kanuniliğe riayetin kontrolüne dayanmaktadır. İptal davası, fazla olarak maddi hâdiselerde kanunların takdimini ve idarecilerin daimî vazifelerinde ahlakilik ve sadakatlerinin takdirini de ortaya koyar. Binaenaleyh temyiz hâkiminin vazifesi daha fazla çerçevelenmiş, müracaat sahası mahduttur. Bu saha da, kanun sahasıdır. Fakat otoritesi, daha büyüktür.

a — Temyiz dâvası sahası, iptal dâvası sahasından daha dardır. Hâkim, ancak muayyen alâkadarlar tarafından tahrik edilebilir ve ancak mahdut temyiz sebebini tetkik edebilir.

1— Temyiz dâvası, iptal dâvaları gibi umumi bir dâva karakterini haiz değildir. İptal dâvaları, asanda ihtilafsızdır ve dâvanın kabulü için de, zaruri olan menfaatlerin ihlâl edilmesi keyfiyeti hususunda, geniş telâkkisini muhafaza etmektedir. Temyiz dâvası, esas itibariyle ihtilafli kaza olan asımda menşei itibariyle hakkın ihlâlini farzetmektedir.

Dâvadaki hususi veya amme şahsı olan tarafların müteakabil durumlarının esas hâkim huzurunda tarafsız olarak görülmesinde müessir olan bu haktır ve binaenaleyh yalnız mağdur olan temyiz yoluna başvurabilir. Halbuki aktif idarecinin bir kararı şu veya bu ferdin hakkı endişesinden ziyade, bir otoritenin, işin muayyen bir manada halledilmesinde bizzat menfaat göstermesi sebebiyle ittihaz edilmiştir. Bundan şu netice çıkar ki, iptal davası yom ile bu karara karşı, kararın iptalinde doğrudan doğruya şansı ve meşru menfaati oran herkes dava açabilir.

Bunun böyle olması yerindedir. Çünkü, ancak mağdur olan taraf temyiz müracaatlarında bulunur kaza mercii azaları kendi menfaatlerine aykırı olarak ittihaz edilmiş karar aleyhine temyize baş vuramazlar. Hâlbuki kaza mercii olmayan, bir meclisin azaları için bu meclis kararları aleyhine iptal dâvası açmak mümkündür.

Bu sonuncular, hâkim değildirlir, işte taraftırlar.

Aynı fikir, nisbeten mahdut olan temyiz hâkiminin vazifesini izah eder.

2 — Esas itibariyle, maddi hâdiselerin tetkiki münasebetiyle iptal dâvaları ile temyiz dâvaları farkı üzerinde durmak teamül haline gelmiştir.

Bir an için nazari plân üzerinde durduğumuzda, böyle bir farkın mevcudiyeti bize normal görünmektedir. Biliyoruz ki Temyiz Mahkemesi,

gayet umumî olarak, esas hâkim tarafından dâvadaki maddî hâdiselerin tavsifini takdir ediyorsa da, bu hâkimler tarafından müstakilen tesbit edilen hâdiselerin maddiyatına karışmamaktadır.

Bu, temyizin üçüncü derecede bir kaza mercii olmamasıdır. İş daha evvel bir veya iki hükmün mevzuu olmuştur. Burada bahis mevzuu olan nokta, hâkimler tarafından kanunun iyi veya kötü tatbik edilmiş olmasının araştırılmasıdır.

Şayet, iş hâkim tarafından görülmemiş, idareciler tarafından tetkik edilmiş ise, yüksek hâkim idare edilenlerin mukadderatını idarenin keyfine bırakmak istemiyorsa, iptal hâkimi durumunda olduğu gibi hareket ederek yukarıdaki kayıtlarla bağlı kalamaz.

Bundan anlaşılmaktadır ki, bu müracaatların menşesinde Danıştay, idarecileri hâkim gibi mütalâa ederek maddî hâdiseler muvacesesinde büyük bir temkin göstermiştir.

Gördüğümüz bu devirde, iptal dâvası temyize dahildi. Doğrusu söylenince, hem de çok mahdut bir temyiz yolu idi.

Elbette Danıştay, 19 uncu asırdan beri iptal hâkimi olarak hâdiseleri muayyen derecede tetkik ediyordu. Fakat kanunî tavsifi, tahkik için bunu mahdut bir derecede tetkik etmekte idi.

Büyük Kurul, oldukça çabuk, bu kontrolün kâfi olmadığını hissederek tavsif kadar, hâdiselerin maddiyatına ait kontrolünü inkişaf ettirmeye girişti-

Nazır - Hâkim nazariyesinin terki, idarecilerin tasarruflarına olan itimatta açık bir zayıflamaya sebep olmuştu. Salahiyet saptırması (Maksada muhalefet) hamlesinin atılması, Danıştay'ın durumundaki bu tekâmülü iyice gösterir. İdarî kararın, bu kararı meydana getiren vaziyetlerden ayrılmaz olduğu tezahür ederek, Danıştay'ı hâdiselerle alâkalanmaya mecbur etti.

Kanuna muhalefet sebebinin, iptâl müracaatlarına ilâvesi Danıştay'ın maddî hâdisenin tetkiki hususunda yeni bir genişleme ve yeni bir sür'atle hareket etmesini tevlit ediyordu. Bu yeni dâva sebebinin, adlî temyiz dâvasına onu daha fazla yaklaştırdığı düşünülebilirdi. Fakat bu böyle olmadı. Kanuna muhalefetin iptal dâvası hâkimi tarafından maddî hâdisenin takdir edilmesinin inkişafını niçin tevlit ettiği ekseriya sorulduğu sanılmaktadır. Temyiz Mahkemesi ile arasındaki fark, Temyiz Mahkemesi işi değil, kendisine sunulan hükümleri tetkik ettiği halde, Danıştay'a iptal dâvası yolu ile başvurulduğu zaman İdarî bir kararı tetkik etmektedir. Bu kararı veren, İdarî bir hâkim olarak mütalâa edilmemekte ve idare diğer bir sahada hareket etmektedir. Maksada muhalefet gibi dâ-

va sebeplerine dahil olan kanuna aykırılıklar idare edilenleri, idarecilerin keyfi hareketlerinden mümkün olduğu kadar uzaklaştırmaktadır.

İşte bunun içindir ki, kanuna muhalefet, maddî hâdiselerin tetkikinin fevkalâde genişlemesine sebep olmuştur. Bu sebep, Danıştay'ı işin esas hâkimi yapmıştır. Bu nokta, Danıştay'ın meşhur Dessay, Gomel, Camino kararlarında tezahür etmiştir.

Bu son karar zamanında meselenin halli şöyledir: “Danıştay, kendisine sunulan tedbirlerin uygunluğunu takdir edemezse de, bu tedbirlerin mucip sebebi olan hâdiselerin maddiyetini tahkik., kendisine aittir”

Bu suretle, iptâl hâkimi açıkça Temyiz Mahkemesinden, uzaklaşmaktadır. Fakat Camino içtihatlarında,, aynı zamanda, maddî hâdiselerin tesbit edilmiş olması halinde de kanunda “derpiş edilmiş olan müeyyidenin tatbikinin mucip sebebinin kanunî olup olmadığının da” araştırılmasının vazifesine dahil olduğu çıkmakta idi. Danıştay ezcümle disiplin işlerinde sık sık muatebe edilen hâdiselerin tavsifinin kontroluna girmektedir.

Hâdiselerin kanunî, tavsifi iptal hâkiminin yetkisine dahildir. Bu da, esas hâkiminin, dâva sebebi hâdiseye tekabül eden hukuk kategorisine iyice temas edip etmediğini tahkik eder, filhakika hatalı tavsif hâdiseye mutabık olmayan bir hukuk rejiminin tatbikini tevlit eder.

Fakat Danıştay, mahdut bir kontrol olan, tavsifin kontrol edilmesi ile iktifa etmedi. .burada da, yeni sahalara kazanmak için Temyiz Mahkemesi tarafından tâkip edilen yoldan uzaklaşarak, müdahalesini daha ileri götürdü.

Filhakika “İptâl hâkiminin tetkik yetkilerinin hududu, maddî ve hukukî hâdiselerin tefrikinden istidlal edilmeyip, hâkim salahiyetleri ile idaresinin takdir salahiyetinin karşılaşmasından çıkan bir salahiyet taksiminden doğmaktadır.”

Bu sebepledir ki, iptal hâkimi, temyiz hâkiminden daha ileri gitmekte, sade ve basit olan kanunilik kontrolünü tecavüz etmektedir. İdareci, kanunilik mahdut sahası içinde tetkiklerini yapan hâkim gibi hareket etmediğinden, Danıştay bir müracaat üzerine, tasarrufların uygunluğunun takdirine koyulmaksızın son hududa kadar gider ki, buradan itibaren idarecinin takdir yetkisiyle karşılaşır. Filhakika kanuniliğe dahil olan muayyen bir uygunluk sahası vardır. Vedel'in yazdığı gibi “muhalefet edilen kanunilik, uygunluk değildir. Fakat kanunla tayin edilmiş uygunluk, ajanın takdirine bırakılmış uygunluktur.”

Kanunun bizzat uygunluk karakterlerini tayin etmediği zaman, iptal hâkimi, bunu da kontrol etmek için kanunî mânası olan bir genel prensip

veya bir metin bulmağa çalışır ve buna yaklaşıp ve dayanarak idarenin faaliyetini kontrol eder. Burada ekseriya maksada muhalefet nazariyesinden yardım görür.

Bu suretle, idarecinin ekseriya hareketinin sebep ve saikini kontrol ederek ekseriya onu, uygunluğu serbestçe takdir etmeden mahrum kılar. Dekan Hauriou “Salahiyet tecavüzü, kanunun ihmali suretiyle değil, bir nevi meslekî suç olup, kaziyeleri kanunun hükümlerinden çok daha uzaklara götüren mesleki vecizelerin ihmali suretiyle irtikâp edilmesidir. Bu suretle iptal mefhumu, kanunilik mefhumundan çok daha geniştir” ifadesiyle bunu demek istiyor.

Hauriou, daha i eri gidiyordu, elbet ki dâvanın bu özel dinamizminin beşinci bir iptal sebebini, maddî hâdisede hatayı doğurmayı intaç edeceğine inanıyordu. Fakat eğer dâvanın teknik teşkilâtında yanılıyorsa, o, bunun hakikî mahiyetini çok doğru bir görüşe tahlil ediyordu, bu böyledir. - Biz bunun üzerinde duruyoruz - çünkü idareci hâkim değildir.

Bu itibarla Danıştay, bir iptal dâvasına baktığı zaman bir temyiz hâkimi gibi hareket etmemekle, kanunsuzluğu müeyyidelendirmekle iktifa etmeyip, idarenin ahlâkiliğ.ni de aynı derecede tetkik etmektedir. Binaenaleyh müdahalesini iki sıfatla yapmaktadır: İdareciler hakkında bir hiyerarşik mafevk olarak ve idare olunanlar hakkında bir hakim gibi.

İptal hâkimi, bu sahayı da tecavüz etmiştir. İdareci tarafından ileri sürülen mucip sebep, kanuna veya bir umumi hukuk prensibine tasarrufun bir sıhhat şartı olarak tesis edilmemiş bulunduğu hallerde, mucip, sebebin mevcut olmamasını müstakil bir iptal sebebi saymıştır Bu 20/Ocak/1922 tarihli Trepont kararının hal suretidir ki, dâva konusu olan tasarrufu iptal için gerekçenin, ademi mevcudiyetini hukukî bir sebep saymıştır. Fakat bu, ancak bir talep üzerine yapılabilir. Bu kanundan değil, işin mahiyetinden doğmaktadır. Fakat Danıştay “Maddî hâdisedeki hata ihtilâfını kanunsuzluk ihtilâfına dahil etmek” için sebep mefhumuna baş vurmaktadır.

Temyiz hâkimine tahsis edilmiş vaziyetin, iptal hâkimi olan Danıştay'ın durumundan nasıl uzaklaştığı görülmektedir. Temyiz tekniği sahasında, maddî ve hukukî hâdiselerin tefriki dar mânasında anlaşılmaktadır. Çünkü Yüksek mahkeme, işin esas hakimî değildir ve bunun böyle yapılmaması, işin evvelce hükme bağlanmış olmasındandır.

Bu itibarlardır ki Danıştay'ın temyiz hâkimi olarak takip ettiği hareket hattını, iptal hâkimi sıfatıyla takip etmemesi anlaşılmaktadır. Bu fark, yalnız Danıştay'a bu iki kanun yolunun her birinde arz edilen tasarrufu» mahiyeti sebebiyle izah edilir.

Temyiz müracaatında, Danıştay’a kazaî bir karar aleyhine baş vurulmuştur. Binaenaleyh hareketi, bilhassa tahdit edilmeli ve yalnız kanunilik sahasında cereyan etmelidir. Bu temyiz müracaatını izah eder. Esas hâkim huzurunda ileri sürülmemiş olan iddia ve müdafaa ve delillerin burada ortaya atılamayacağı anlaşılmaktadır (İntizamı ammeden olan delil hali hariç). Halbuki iptal dâvasında, iş hükmüne bağlanmamış olduğundan davacı istediği bütün delilleri ileri sürebilir.

Temyiz hâkiminin, iptal hâkiminin yaptığı gibi aynı zamanda tam kaza hâkimi olarak karar verememesi de yine du sebepken ileri gelmektedir. Temyiz dâvasının nakledici tesiri yoktur.

Temyiz dâvasının bizatihi mahiyetinden, Danıştay’ın hiçbir tetkik tedbiri almak emrini veremeyeceği neticesi çıkmaktadır ve Danıştay işi yeniden muhakeme etmemektedir. Şûranın bu sıfatla tetkik ettiği tasarrufları yapan organlar, hakim olarak mütalaa edildikleri ve işin muayyen bir mânada hal şekli ile ilgili idareciler olmadıkları cihetle, idari temyiz müracaatında maksada muhalefetin de tasavvur edilemeyeceği bedihidir.

Uzun zaman, metinlerin sarîh olarak müsaade etmediği hallerde kanuna muhalefet itirazı bile kabul edilmüyordu. Bu “Kanunilik hakimini” hayrete düşürebilir. Fakat iptal dâvasında “Kanuna muhalefet” tabirinin taşıdığı hususî mana malûmdur.

Bilâhare bu kanuna muhalefet, bir temyiz sebebi olarak temyiz müracaatında da göz önünde tutulacaktır. fakat yüksek mahkeme, iyi bir temyiz hakimi olarak maddî hadiseler karşısında mutlak kaydı ihtiyatını muhafaza edecektir.

Danıştay, bir kazaî karar karşısında Temyiz Mahkemesinden daha da temkinli idi. Esas hakimi, hadiseleri serbestçe takdir etmesine hiçbir istisna kabul etmemekle kalmayıp, tavsif üzerindeki kontrolünün genişlemesini de kabul etmiyordu.

Hiç değilse, temyiz hükmü prensip itibariyle iptâl dâvasını müeyyidelendiren karardan daha güç elde edildiğine göre, diğerinden daha katî bir mana taşımaz mı?

b — Filhakika bu, idarei kaza ile faal idarenin tefriki prensibine temas etmektedir.

Danıştay, Temyiz hakimi olarak madunu olan bir kaza merciinin kararını iptal etmekte ve dâvacıyı Danıştayın doktrini dahilinde karar vermek mecburiyetinde olan esas hakimine yollamaktadır, idare bilindiği gibi, pasif durumunu muhafaza edebilir ve hem ilk noktazarından ve he de Danıştayın görüşünden farklı bir hal suretine gidebilir.

1939 yılına kadar temyiz davasının umumî manzarası bu idi. Müelliflerin tenkit ettikleri asıl nokta, maddî hadiseler hakkındaki tutumu idi.

Bu temkin mübalağalı görünüyordu ve elbette bu, temyiz mantığı ile vaz edilmemişti. Bu, birinci dünya harbi sonunda tesis edilen hususi idari kaza mercilerinin kurulmasından sonra ancak sık sık tatbik edilen idari temyiz dâvası ile izah ediliyordu. “İdarî kazanın on yıllık içtihadının 'temyiz Mahkemesi’ tekniği kadar müessir bir temyiz tekniği kazandırabilmesi tabiidir”.

Bize öyle geliyor ki, hadiselerin bu görüşü doğrudur, çünkü, zamanla temyiz müracaatı hissedilir derecede tekâmül etmiştir.

Fakat Danıştayın, temyiz hakimi olarak Adli Temyiz Mahkemesine iltihak etmesi beklenebilirdi. Kabul etmek lâzımdır ki hayretle görüldü ki Yüksek Kurul bunu da geçerek ve temkinli hareketinden büyük bir hamle ile atlayarak intikal devresini aştığını hissettirmedi. Hattâ bu sahasının, iptal hakimi sahası ile o kadar tedahül ettiği tezahür etmektedir ki iptal ihtilâflarının tevhidine bre inanılabilir.

II — İptal ihtilâflarının tevhidî:

Bu tevhit, temyiz dâvasının iptâl dâvası tarafından yutulmasından meydana gelecektir. Bu hal, bunu telkin eden müellifler için rencide edici değildir. Çünkü evvelce gördüğümüz gibi, bunlara göre, temyiz iptal davasından çıktığından bununla karışmak için tekrar avdetini beklemek lâzımdır. Bu temessül, idarecilerin tasarrufları ile hakim tasarrufları arasındaki farklar maddeten gayri kabili temyiz olduklarından, kazaî ve İdarî fonksiyonların teşevvüşüne dayanacaktır. Yine, iki müracaat yolunun tevhidinde ısrar edenlerin, Danıştaya arz edilen tasarrufun mahiyetinin nazara alınmasında ilgi göstermeme, erine hayret etmemelidir.

Fonksiyonların bu nazari müşâbehetinden iki kanun yolunun teknik teşevvüşü doğacaktır.

A — Burada idari tasarruflarla kazai tasarrufların maddî sahadaki tefrikini kabul etmeyen ve çok tanınmış olan bir nazariyeyi izah etmiyeceğiz. Carre de Malberg’in dirayeti ile en iyi şekilde aç klanmış olan bu husus, şüphesiz ki birçokları nazarında mevkiini muhafaza etmektedir. Sadece hatırlatalım ki bu görüş tarzında, yalnız tasarrufların şekli, organların sıfatı muranasının, hâkim tasarrufunun, idarecinin tasarrufu ile olan münasebetini tanıtmayı temin edeceği zannedilmektedir. Binaenaleyh Danıştayın telâkkisi de bu olacaktır.

Danıştay, kendisine sunulan bir karar, kanunun kaza mercii olarak vasıflandırdığı bir teşekkülden çıktığı veya kanun özel bir muhakeme usu-

lû vazettiği ve kendisi nihai olarak karar verdiği zaman kendisini temyiz hakimi olarak mütalâa edecektir. Danıştayın eski kararları ve bilhassa yeni kararları, bu hususta ileri sürülmektedir. Ezcümle 2/Şubat/1945 tarihli Monreau kararı.

Bu hadisede Danıştay Etibba Odası tablosuna kayıt muamelesinde bir kazaî tasarruf mahiyeti görmektedir. Çünkü mesele, bir kazaî merci olan Millî Etibba Odası Disiplin Meclisinin yetkisiyle ilgilidir.

Tabloya kaydın, bir müsaadenamenin verilmesini veya ret edilmesini intaç eden bir aktif idareci tasarruf olduğuna işaret olundu, fazla olarak da bu, sadece kanunilik mülâhazasına değil, idare politikası mülâhazalarına dayanmaktadır. Fakat maddî bakımdan İdaridir. Şekil ve organik bakımdan ise bu tasarruf kazaidir. Danıştayın nazara alacağı yalnız bu noktadır. Kazaî otorite kararının esaslı hatları şunlardır: Birincisi kararın mucip sebebe dayanması, İkincisi muarızalı karakterde bir usulü muhakemeye tabi olmasıdır ve bu usulü muhakeme o suretle organize edilmiş bulunmalıdır ki bu nâma lâıyk bir içtihadın yapılmasını müsait kılacak zarurî bir istikrarın meydana gelmesine imkân versin.

Böylece bu şekli ve organik karakterler bir müessesede bulunduğu zaman kanun vazınının bunu bir kaza mercii yapmak istediği ve bu müessesenin nihai olarak verdiği kararların temyiz yolu ile Danıştayın kazasına girdiği anlaşılacaktır. Binaenaleyh bu, Danıştayın sansürüne sunulan tasarrufun bir kazaî karakter arzemesi halinde, iptal davasının aldığı hususî bir manzara olarak tezahür etmektedir.

İki kanun yolunun bu teknik müşabeheti bu şartlar içinde hakikat olarak meydana çıkmaktadır. Bir müellif “Danıştaydaki temyiz davası bir iptal davasıdır” diye yazmaktan çekinmemiştir.

İdare sahasındaki temyiz hakimine aynı şartlar altında müracaat olunacaktır ve bu hakim bu gün dava sebebinin, iptal hakimi kadar geniş bir şekilde tetkik edecektir.

1 — Temyiz müracaatı dâvanın kabulü için, aynı kabul şartlarını arzedecektir.

Kazaî mercilerin kararları nihai olarak verilmiş olmalıdır, nasıl ki, şâyanı kabul bir iptâl dâvası açılmasını müsait kılmak üzere, aktif idareciler tasarruflarının kati obaları lâzım geldiği gibi. Danıştay tarafından tâkip edilecek usulü muhakeme her iki halde de aynı olacaktır. Bu, temyizde yeni deliller ve tazminat talebi sürülmesi memnuiyetini izah için muvazi müracaat nazariyesinden faydalanılmamasına kadar ileri gitmektedir. İptal davasına benzetilmek arzusu ile, kaza mercilerinin secim ile gelmiş âzaları ekalliyetinin, kendi fikirlerine aykırı olarak alınmış kararlar aleyhine serbestçe temyize baş vurabilecekleri bile telkin edil-

mektedir. Bu kaza mercilerinin, bilhassa meslekî kaza mercilerinin, müdafaa edecekleri özel menfaatleri vardır,

2 — Aynı birlik, iki kanun yoluna müracaat sebeplerinde de mevcuttur. Salâhiyetsizlik ve şekil noksanı sebepleri temyiz tarafından daima müeyyidelendirilmişlerdir. Maamafih M. Liet - Veaux, bu sonuncuyu “Temyizin hususî bir ihtilafla müeyyidelendirildiğini, çünkü muallel olan kararın kazaileşmiş bir usulü muhakemeye göre ittihaz edilmiş olduğunu” işaret etmiştir. Filhakika tarafların müdafaalarını yapabilmesi lâzımdır, Maamafih iptal hakiminin disiplin sahasında da aynı zaruretlerde karşılaştığı kaydedilebilir. Burada da, kanuna aykırılık aynı derecede bulunur. Ve bilhassa bu münasebetle, temyiz hakimi, maddî hadisenin tetkikinde iptal hakimile birleşir ve bunu hadisenin maddi tamamîyetinin kontrolü kadar hukukî tavsifi üzerinde de yapar.

Danıştay, temyiz hakimi olarak, bu gün gayri kabil itiraz bir şekilde hadiselerin maddiyatını tahkik etmektedir. Moineau kararında: “Dosyadaki evrakın mütalâasından bu dosya mucibince karar vermiş olan Millî Etubba Odası Disiplin Meclisinin kararının maddeten doğru olmayan hadiselerle dayanarak ittihaz edilmiş olduğu anlaşılmamaktadır.” demekle meşhur olan bu kararı ile aynı derecede hadiselerin tavsifini de kontrol etmeyi kabul etmiştir.

Doğrusu söylenirse, Danıştayın bu yeni duruma iki merhalede vardığı sanılmaktadır. Birincide Moineau kararında formülü henüz ihtiyatlıdır. Esas hakim tarafından hadiselerin serbestçe takdiri hesaba katılarak, kararı mucip sebeplendirip, sebeplendirmediğine göre karar vermektedir.

Böylece temyiz hakimi, hadiselerin tavsifi üzerinde durmayı kabul etmemekle beraber bu tavsifin dava konusu olan tasarrufu haklı kılıp kılmadığını araştırmaktadır.

Binaenaleyh bu görünüşte temyiz hakimi, hadiselerin tavsifinin kontrolü hususunda, henüz iptal hakimine mülâki olmamıştır.

Müellifler, bu kaydi ihtiyatıyı tenkit etmekte idiler. Elbet de, İdarî kaza mercileri kendilerini hususiyle İdarî otoritelerden tefrik etmeye müsait olan usulü muhakeme garantisi arzetmektedirler. Fakat bunlar, temyiz organının giriştiği nezareti tahdit edecek derecede olmamalıdır.

Bundan başka esas hâkim üzerindeki kontrol, hâdisenin maddiyeti üzerinden ziyade esas itibariyle hâdiselerin tavsifi hakkında yapılmalıdır. Yüksek Kurul, müteakip kararlarında bu geri kalan ihtiyatını da bırakmakta gecikmedi.

16 Mayıs 1947 tarihli Teyssier kararında Danıştay, bir doktorla bir yardım kliniğinin yaptıkları bir mukavelenin serbestçe doktor seçmek kaidesini ve meslekî vakan ihlâl edip etmediğini takdir etmektedir.

Yine 2 Temmuz 1947 tarihli Levaux kararı ile Danıştay, düşman lehine çalışmış olan bir müteşebbisin aleyhinde ileri sürülen bir nafia işinin ehemmiyet ve devamını takdir etmiştir.

Bize öyle geliyor ki, iptal davaları hakkındaki içtihatlar hususunda geniş bir içtihat karşısında bulunmaktayız.

Danıştay uygunluğu kontrol etmemektedir. Fakat bu saha, iptal hakimi için de aynı derecede ihlâl edilmeyen bir sahadır.

Bu suretle temyiz davası bu gün. Danıştayı iptal davasında yaptığıının aynı olan maddi hadiselerin tetkikine sevk etmektedir. Dava konusu olan tasarruf, ister bir kaza merciinden sudur etsin, ister İdarî bir otoriteden çıkmış olsun. daima bir İdarî tasarruftur ve Danıştay bunu tetkik edecektir ve bunu yok etmek mecburiyetindedir. Danıştayın nihai olarak verilmiş olan idari kaza mercileri kararları hakkında karar vermesi halindeki fuzuli ve eski ihtiyatını terk ettiği gün hareketini, uzun zaman yaptığı gibi, temyiz mahkemesini model tutarak değil iptal hakimi sıfatıyla kendi öz durumuna uydurmasının mukadder olduğu sanılmaktadır.

Maddî hadiselerin bu tetkiki, Danıştayı mahdut kanunilik kontrolundan da ileri götürecektir. Bunu, temyiz müracaatı için, ananevî olarak meçhul olduğu mütalâa edilen, salâhiyeti saptırma (maksada muhalefet) mefhumuna başvurmak sayesinde yapacaktır. 14 Ağustos 1943 tarihli Gremeau işinde Danıştay, Etibba Odası Yüksek Konseyinin "salahiyetlerini kendime verilmiş olan maksattan başka bir maksatla kullanmış" olup olmadığını araştırmaktadır. 28 Şubat 1945 tarihli bir kararı ile daha acık olarak, Etibba Odası Disiplin Meclisinin bir kararını maksada muhalefet bakımından iptal etmiştir.

İki kanun yolunun müşâbeheti sahasında, mühim bir mania da yıkılmıştır. öyle geliyor ki, maddî hadiselerin saf tavsifi sahasını geçmek ve İdarî kaza mercileri tasarrufları üzerinde iptal davasında olduğu gibi günden güne ileri bir kontrol istimal eden temyiz hakiminin, bu yeni dava sebebinde kaydı ihtiyatı ile hareket etmediğinden kimse şüphe etmemektedir. Binaenaleyh hâkimin idareciden daha iyi muameleye tâbi tutulması lâzım geldiğine inanılmamaktadır. Her ikisi de aynı kanunilik ve ahlakilik kontroluna tâbi tutulmamalıdır.

Temyiz hâkiminin, bir kaç yıldan beri kaybedilen vakti telâfi etmek yolunda olduğu ve yeniden vasıl olunan iptal ihtilâfları tevhidinin hak

sahiplerine daha büyük bir himaye sağladığı sanılmaktadır. Bu itibarla bundan memnun olmak lâzımdır. Bununla beraber eğer idari kazadaki taraflar, bu noktadan hakimlerine karşı himaye edilmek ihtiyacında iseler, onların daima kaza fonksiyonunu istimale ehil olmadıklarını da kayıt etmek mecburiyetindeyiz.

Temyiz davasının bu çünkü inkişafı bu imkânı karşılamaz mı? Ne olursa olsun iki kanun yolunu ayırmakta fayda vardır.

III — Temyiz davası muhtariyetinin devamı:

İptal ihtilâflarının birliği nazariyesi eşyanın bir dış görüşünden hareket etmektedir. Filhakika, bir taraftan müsbet hukuk, hakkın fonksiyonu ile idareci fonksiyonu arasındaki farkı inkâr etmemektedir. Diğer taraftan ve netice itibariyle, temyiz davasını tetkik eden Danıştay, aktif idarecinin iptal hakimi olduğu zamandaki kadar geniş bir şekilde hareket etmemektedir.

A — Müsbet hukuk tetkik edildiği zaman, kaza fonksiyonunun ve idareci yolunun muhtariyetleri red edilemez. Elbette Danıştay, şekli ve organik kıstaslara sık sık başvurmaktadır. Bir teşekkülün mevcudiyeti ve bu teşekkülün kazaî veya idari mahiyeti hakkında kanun vaznı tarafından açık bir beyanda bulunulmamış olduğu zaman durum böyledir. Yüksek Kurul, hak sahiplerine muayyen garantiler sağlayan hususî bir usulü muhakemeyi, kanunun da ifadesine uygun bir suretle tesis eder ki, bu usulü muhakemeye göre müdafaa serbestisi ve muarızası temin edilerek ve kararlarının mucip sebebi ihtiva etmesi veyahut da bu kararların nihaî olarak verilmesi gerekecektir.

Fakat aksine olarak Danıştay, ekseriya kanunun çalışma kaidelerini bizzat derpiş etmemiş olduğu bir teşekkül mahiveti hakkında tetkiklerde bulunmaktadır. Bu halde Danıştay, bu müesseseye verilmiş olan rolün aslına girmektedir ve eğer bu vazifenin mutad olarak hâkime tevdi edilmiş olduğunu müşahade ederse, o takdirde teşekkülün maddeten kazai olan karakterine vasıl olmakta ve bunu, keza mercilerinin usulü muhakeme garantisi ve sekli kaidelerine tabi tutmaktadır-

Böylece Danıştay, eğer demek cesaretinde bulunabilirsek, maddî ve şekli kıstaslardan faydalanmakta ve bu suretle hareket ederek kaza fonksiyonunun en doğru fikrini vermektedir ki bu fonksiyonun, iyi istimali için hakikî hakimlere yani muayyen şekil kaidelerine tabi kılınmış ve özel bir durumda kurulmuş teşkilâta ithal edilmiş ajanlara tevdiî lâzımdır.

Kaza fonksiyonunun organik ve şekli hatları, esas mahiyetinin muhtariyeti alâmetleridir. Eğer, hakimlere tevdi edilmiş olan hizmet, amme

ajanlarına verilmiş olan hizmetin aynı ise, bunların özel bir statüyü haiz olmalarına ve tasarruflarının hususî bir usul muhakemeye tabi tutulmasına ne lüzum vardır? Bu sebeptedir ki bunun organik ve şekil unsuruna ait sahasının reddedilemeyeceğini düşünmekteyiz: Bu hakim fonksiyonunu da aynı derecede karakterize etmektedir. Fakat bunu, yalnız dışından yapmaktadır.

Maddî bakımdan kazai fonksiyon, organik ve şekil karakterlerinin uygun bir tertibi sayesinde doğru olarak ikmal edilmiştir. Profesör Lampue'nin haklı olarak işaret ettiği gibi "Disiplin fonksiyonunun kazaileşmesine" doğru olan bir hareket, bunun kazai bir fonksiyon teşkil ettiğinin göz önünde tutulması hadisesinden dokmakta ve bu itibarla da bu fonksiyonun tamam olarak istimali için, bazı şekil kaidelerine riayet etmekle tahdit edilmiş bulunması lâzımdır.

Bu tedbirlerin alınmış olmasının sebebi, hakiki kazaî tasarrufun muhkem kaziye ile teşhiz edilebilmesindedir. Hakimin tesbitini karakterize eden bu muhkem kaziye, alelade idarecilerin tasarruflarına tanınamaz.

Kaza fonksiyonunun özel mahiyeti vardır, o da, hukukî vaziyetin ihtası ile İdarî veya cezri otorite müdahalesinin zarurî bir irtibat bağı olmasıdır ve mümkün olduğu kadar iyi kullanılması için organik ve şekil kaideleri mülâhazaları ile ihate edilmesi lâzımdır. Bu itibarlardır ki temyiz hakiminin, kazai çalışmayı kontrol eden organın bu kaidelere riayet edilmiş olmasına nezaret etmesi anlaşılmaktadır. Bu kontrolü, kaza fonksiyonunun hem şekil hem de maddi bakımlardan istimali üzerinde yapılacaktır.

Bu çift kontrol bu gün muhakkak bir inkişaf göstermektedir. Fakat bu muhtariyetinin idamesi ile gayri kabil telif değildir.

B — İki kanun yolunun aynı noktaya müteveccih bulunması zahiridir.

Elbette, her iki kanun yolunun müşterek noktaları vardır. Bir defa, her ikisi de aynı yüksek kaza merciinde nihayetlenmektedirler. Bu suretle bu yüksek kaza mercii, iptal ihtilâflarının her iki kolunda da faaliyetde bulunmaktadır. Bu itibardır ki temyiz davası usulü muhakemesi, iptal davası usulü muhakemesine pek yakındır. Yine evvelce gördüğümüz müşterek ana metin, başlangıçtan itibaren salâhiyetsizlik ve şekil noksanlığının İdarî kararı tenkit etmek isteyen kimseye, tıpkı bir idari kaza merciinin kararına karşı dava ikamesi halinde olduğu gibi, Daniştay kapısını açmasını izah etmektedir.

Nihayet temyiz davası neticeleri, temyiz kararının merbut bulunduğu nisbi otorite ile de daima tefrik edilemezler. Ezcümle toprak tevhidî hususunda bu, komisyon kararı arının herkes hakkında bir otoriteyi haiz bulunmaları kaidesinin neticesi olarak mutlak bir otoriteyi haizdir. Kazai tasarrufun esas mahiyeti, mutlak bir otoriteyi icap ettirmektedir.

Bununla beraber müsbet hukukda, idari kaza kararları nisbî bir otoriteye haizdirler ve bundan temyiz kararının bu suretle iptal davası üzerine ittihaiz edilmiş olan karardan ekseriya tefrik edildiği neticesi doğmaktadır.

Şu muhakkaktır ki Danıştay, ister temyiz müracaatı ister iptal davası üzerine işi tetkik etsin, her iki halde istimal ettiği kaza fonksiyonu birdir. İşte bu, iki kanun yolunun en uzak birleşme noktasıdır. Fakat biricik noktadır.

Nair - Hakim nazariyesinin terk edilmesinden beri danışta ya sunulan idareci kararı, bir hüküm olarak mütalâa edilemez. İdari teşekküllerin maddî ve şekli kıstasların yardımı ile kazaî merci olarak muameleye tabi tutulmalarından itibaren kararları, aktif idarecilerin kararlarına benzetilmemektedir. Binaenaleyh Danıştay, bu iki kategori tasarruflar hakkında aynı durumda bulunamaz. Bu, şekil sahasında bir kayıt olmakla beraber kıymeti haizdir ve bu hususta da ileri sürülebilir.

Danıştay uzun zaman, kanunsuzlukla mualllel olan hükümleri nakzetmek için salahiyet tecavüzü tabirini kullandı. Binaenaleyh bu devirde İstilahındaki sarahatın mevcut olmamasına ve iptal davası nevine mahsus tabirin suiistimaline rağmen iptal hakimi olmaktan çok farklı olarak temyiz hakimi sıfatı bahis mevzuu idi-

Bu gün, rolünün muhakkak bir genişlemesine rağmen Danıştay, bir temyiz müracaatı üzerine bir temyiz bakimi olarak hareket ettiğim beyan etmekten çekinmektedir. Danıştay istilahında, bu yeni tespitin manasını inkâr etmek ve onda, daima ve sadece iptal hakimi sıfatını görmek herkese daha az ifrat edilmiş olacağı hissini vermektedir.

Hakikatte, temyiz organının davayı kabulü kadar muamelesinde de henüz farklar bulunmaktadır.

1 — Temyiz davasının kabulüne ait, tahlil etmiş olduğumuz, özel görünüşler değişmemek te devam etmektedirler. Danıştaya kazai bir tasarruf hakkında başvurulmaktadır. Bu fikir, müşabehet doktrinini ret etmemizi, sağlamaktadır. Ezcümle, seçimle meydana gelmiş meslekî kaza mercilerinin ittihaiz ettikleri kararlara karşı muhalif üyelerin, müdafaa etmekte hususî menfaatleri bulunduğu bahanesiyle, müracaat edebilmelerine müsaade edilmesi hususunun teklifi haksızdır. Bu teşekkül-

ler, ya kaza mercii değildirler veya bu sıfatı haizdirler. Bu son halde, hususî menfaatleri olamaz, Objektif kanunilik hizmetindedirler ve tarafsız şahıslar olarak kalmak mecburiyetindedirler. Eğer azalardan hazaları, ekseriyetten farklı düşüncede iseler, humar da bizzat kaza organı tarafından usulüne göre alınmış kararlarla bağliırlar. Yalnız davada taraf olanlar, şahsî menfaat sahibidirler ve yalnız nihai olarak mağdur olan temyiz müracaatında bulunabilir. Danıştay, temyiz hakimi olarak bir hükmü tetkik edip hadiseyi kanuna bağladığı zaman, bunu demek istemektedir yani bu görüşte, bu bir kazai tasarruftur.

Dava konusu olan tasarrufun mahiyeti, temyizde yeni delillerin ileri sürülmesi memnuiyetini izah eder, bu, temyizün üçüncü bir kaza mercii derecesi olması neticesine varamaz. Muvazi müracaata başvurmamak, tarihi sebepler üzerine dayanan bir inşa ve iptal davasının bir yardımcı vasıtası olarak mütalâa edildiği devirde, bize hem faydasız hem de doğru görülmemektedir. Nihayet yine bu doğrudur, çünkü Danıştay “Jury J’honneur” jürisinde bir kaza mercii sıfatı görerek, temyiz hakimi sıfatıyla bunların kararları hakkında hükümet nazariyesini tatbik etmek suretiyle kendisini salahiyyetsiz saymak mecburiyetini hissetmedi. Bu, yüksek kurulun temyiz hükmündeki rolünün, iptal davasındaki rolüne daima intibak etmemesidir.

2 — Temyiz müracaatı, kaza fonksiyonunun, bütün yönlerden istimalinin Danıştay tarafından kontrolünü tevhit eder.

Her şeyden evvel, şekil kaidelerine riayet olunmasına nezaret eder. M. Liet - Veaux’nin ihtimamla işaret ettiği gibi, şekil noksanlığını müeyyidelendirir. Bu, kaza fonksiyonunun müesses iyi bir tekniğe uygun olarak bir kaza merciiine tevdi ile izah edilir.

Temyiz hâkimi, bir nevi bu kontrol dışına çıkarak, evvelce gördüğümüz gibi, eskisinden daha çok inkişaf etmiş bir halde maddî hâdiselerin tetkikine girişmektedir. Fakat bu kontrol genişlemesi, hâdisenin maddiyatına veya hukukî tavsifine teveccüh eden temyiz dâvası mefhumunu öldürmeye kâfi değildir.

Hâdiselerin maddî tamamlığının kontrolü, bir temyiz hâkimi için çok üzücü olarak tezahür edebilir. Bununla beraber bu endişe, temyizün rolünün gayri kâfi bir surette araştırılmasını tevhit edebilir. Maddî ve hukukî hâdiselerin tefriki tamamen nisbidir. “Bu bir dereceye kadar hâkim tarafından takip edilen siyasî içtihat fonksiyonudur.”

Bizzat Temyiz Mahkemesi de, hâdiselerin tesbitini kontrole gayret etmektedir ve bunun için mucip sebeplendirmek mecburiyetini inkişaf ettirmiş ve bunu, hükümlerin kanunî mesnedi mefhumu olarak kabul et-

miştir. Vergi sahasında, açıkça esas hâkim tarafından yapılan hâdiselerin tesbitini, tetkik etmek yetkisini kendisinde göstermektedir. Bu son genişleme yüksek mahkemesinin, işin mutad garantilere tamamen riayet edilerek görülmemiş olması korkusuna kapılması ile izah olunmaktadır. Filhakika vergi sahasında, yalnız bir kaza merci derecesi vardır ve tabiatıyla Danıştay daha geniş bir kontrol yapmağa sevk olunmuştur. Aynı mahiyetteki bir korku, Danıştay'ın temyiz hâkimi olarak yaptığı tetkiklerin inkişafını izah eder. Elbette, bu hususta kaza mercilerinin iki dereceli teşkilâtı haiz olması kaidesine ekseriya riayet eder. Fakat ekseriyet azası, çok defa hukuk formasyonundan mahrum ve daimi hatadan salim olmayan bu teşekküllerin teveccüh gösterilen hâkimlerine, mutad itimadın ne derecede bahşedilebileceği hayretle sorulmaktadır. Bu hatalar ki insanı zaaf ve ihtirasları ile meydana çıkarır. Yüksek kurulun, kendilerine tevdi edilmiş olan kazaî vazifeleri yapmağa iyi hazırlanmamış İdarî teşekküllerin çoğalması ile, hâdiselerin maddî bakımdan tamamîyetini kontrol etmeye varması normaldi. Kaldı ki bu komite, konsey ve komisyonların geniş olarak tayin edilen vazifeleri, bir nevi takdir salahiyetini de icap ettirmektedir. Bunlara tanınmış olan nisbeti kolaylığından sakınmak lâzımdır. Ve binaenaleyh hiç değilse, hâdiselerin yanlış olarak tesbit edilip edilmediğini tahkik etmek gerekir. Filhakika hâdiselerin maddiyatına ait takdir salahiyeti yoktur. Ya onlardır ya değillerdir. Bununla beraber Danıştay'ın temyiz dâvasında bu noktadaki kontrolünün, iptal dâvasında olduğu kadar geniş bulunduğu inanılarak hataya düşülebilir İptal hâkimi, filhakika çok büyük bir tetkik yetkisiyle mücehhezdir. Hususiyle tekemmül etmiş bir dosya gözü önündedir dâva lâyihasına cevap olarak nazırların hususi muhtıralarına sahiptir, tahkikatına hâkimdir ve kendisini aydınlatmağa yarayacak bütün vesikaları talep edebilir.

Temyiz hakimi bilâkis, daha evvel esas hâkimi tarafından tetkik edilmiş dosyaya sahiptir. O, ancak esas hâkimler tarafından görülmüş hâdiseleri kontrol edecektir. Bu cihetledir ki, temyiz dâvasında, kaza merciinin bir tasarrufu hakkında karar verecektir. İptal dâvasında bilâkis, iş idare tarafından muhakeme olunmamıştır ve bu sebeptendir ki idare bizzat, davacının dediklerine cevaben bir muhtıra hazırlayabilecektir. Yine iptal hâkimi, dâvanın çok derin tetkikine girecektir. İdarî temyiz hâkimi, ancak bidayet hakimlerine sunulmuş olan dosyanın görünüşüne göre karar verecek ve tabiatı ile kontrolünün yapılabilmesini temin için bunlardan kâfi derecede mucip sebep isteyecektir. Ve temyiz mahkemesi gibi kanunî mesnedin bulunmaması veya mucip sebebin kifayetsizliği,

noksanlığını istidlal eder. Bu, karardaki sükûtu müşabih kılma kaidesinin kaza mercilerine kabili tatbik olunmaması beyanını bilhassa izah eder.

Kayıt etmek lâzımdır ki, bu suretle hareket hareket etmek suretiyle nihai olarak karar veren İdarî kaza mercileri, bir nevi müratebe mafevki sıfatıyla iş yapmaktadırlar. Mamafih bu mefhum, adlî sahaya da yabancı değildir ve temyiz mahkemesi bizzat kendisini de, kendine tabi kılınmış mahkemelere karşı bu şekilde mütalâa etmektedir. Bu hâdiselerin, tam olarak tesbit edilmesi ehemmiyetlidir, çünkü tam manasiyle kazaî tasarruf teşkil eden kararlara takaddüm ederler ve esas hâkim tarafından yapılmış olan tavsiflerinin kontrolünü temin için de zaruridirler.

Bu kontrol, mucibi hayret değildir. Bir temyiz hâkimi için tamamen normaldir ve idarî kaza mercilerinin kat'î kararları hakkında Danıştay'ın eski ihtiyatlı hareketli haklı olarak tenkit edilmiştir.

Temyiz müracaatının, temyiz tetkikatında mucip sebep kontrolünün, maksada muhalefete (Salahiyyet saptırmasına) tekaddüm etmesi itibariyle iptal dâvası sebeplerinin takip etmiş olduğu tarihi tekâmülû alt üst ettiğine işaret olundu. Bir hâkim için, oldukça mucip hayret olan maksada muhalefet takibinden, farklı olarak, bir kazaî tasarruf münasebetiyle mucip sebeplerin tetkiki hakkı tabiidir.

Danıştay'ın iptal hâkimi olarak, kanunilik sahasını da açıkça tecavüz edip, hâdisenin tavsifini kontrol ettiğini gördük. Bunu, yalnız maksada muhalefet mefhumuna geniş bir surette baş vurarak değil, uygunluğun gittikçe daha fazla kanuniliğe dahil olması sayesinde, idarecilerin takdir yetkisi üzerinde yaptığı muhakkak bir nezaretle de ifa etmektedir. Temyiz Hâkiminde aynı durumu aramak manasız olacaktır. O, kanunilik sahasında durmaktadır ve temyiz organının bağlı olduğu tabii hudutları tecavüz etmemektedir.

Hâdiseler, kanun kendilerine hukuki neticeler bağladığı için, nazari itibare alınmamışlardır. Bu vaziyet Teyssier kararında açıkça tezahür etmektedir. Bir temyiz dâvası üzerine Danıştay'ın, hâdiselerin tavsifini kontrol etmesinin bu kararla başladığı söylenmektedir. Hâdiseyi hatırlatalım, bir hekim ile bir yardım kliniği arasında yapılmış bir mukavelenin hekim seçmek kaidesini ne dereceye kadar ihlâl edip etmediğini takdir etmek bahis mevzuu idi. Elbette böylece mukavelede taraf olan tabibin meslekî vakarını takdir etmeye varılmak lâzım gelecekti, fakat bu son takdirin, hukukî bir ameliyenin otomatik, bir hukuk meselesinin hal sureti olması gerektiğini düşünmek lâzımdır: Mukavele, hekim seçmek

serbestisini tahrip edici mahiyette miydi bir mukavelenin manâsını tefsiri bahis mevzuu idi ve bu hususta bu kararı Yargıtay'ın içtihadı ile karşılaştırmak mümkündür. Yargıtayca, mukavelelerin tefsiri esas hâkimlere ait ise de, mukaveleler açık ve sarîh oldukları zaman, mâna ve medlulunu bu hâkimlerin kabul etmemesine müsaade edilmemiş olduğuna karar verilmektedir. Hâdisede de böyledir. Çünkü temyiz hâkimine müsaade edilmiş olan meslekî ahlâkın takdiri, bir hukuk ameliyesinin devamı olmuştur.

Doğrusu söylenirse, Danıştay'ın tavsifi kontrol etmeye girmek fırsatını bulduğu bu karar, ilk karar değildir. Daha eskiden,, 1947 den evvel bazı hâdiselerin ekonomik nizamlara veya meslekî ahlâka aykırılık teşkil eder mahiyette olup olmadıklarını takdir etmiştir. Buradaki takdire girişme, uygunluğu takdir mahiyetinde değildir. Profesör Waline hâdiselerin, düşmana karşı bir mücadele teşkil edip etmediği meselesinin bilinmesinin bir hukuk meselesi olduğunu göstermiştir “ki bu bir temyiz hâkiminin tabîî vazifesine dahildir.” Kezalik Teyssier kararının Moineau kararına nisbetle hakikî bir içtihat tahavvülü olmadığını düşünmekteyiz.

Bu son hâdisede, bir octozon tedavinin şarlatan bir teşebbüs teşkil edip etmediği bahis mevzuu idi. Eğer Danıştay, bir kaydı ihtiyat göstermekte ve takdirin serbestçe esas hâkimlere ait olduğu kanaatinde ise bu, halledilmesi Danıştay'ca müşkül olan bir teknik meselenin bahis mevzuu olması ve tamamen bunun için meslekî kaza mercilerinin kurulmuş olması halidir. Yapılacak yegâne şey, bu serbest takdiri de hesaba katarak, hâdiselerin, alınan tedbiri haklı kılacak mahiyette olup olmadığını araştırmaktır.

Danıştay'ın organlara,, kendi ihtisaslarına ait geniş bir teknik takdir yetkisi bırakması normaldir. Şayet ahlâkiliğin takdiri oldukça derin teknik bilgileri icap ettiren bir tetkikten çıkmakta ise, Danıştay ihtiyatlı olacaktır. Eğer bu, sade hukukî tavsif meselesinin bir neticesi ise daha sıkı bir kontrole tabi tutacaktır.

Elbette iptal dâvasında da, Danıştay, teknik organların yapacakları işlerde aynı ihtiyatı göstermektedir. Yalnız, bu halde bile iptal hâkiminin daha büyük tetkik vasıtalarını malik olduğunu hatırlamak lâzımdır. Tahkikatta hâkim olduğundan kanaatinin teşekkülü için zaruri olan bütün tedbirlerin alınmasını emredebilir. Temyiz müracaatında bilâkis, temyiz hâkimi olarak yalnız bidayet hâkimlerine sunulmuş olan dosyaya maliktir, önüne vazedilen teknik meseleye icap eden hal suretini vermek için, ihtisas sahibi otoriteye geniş bir surette itimat etmeye mecburdur.

Ve tahkik Vasıtaları da yoktur. Çünkü temyiz müracaatı muntakıl değildir. Ve yeni bir kaza derecesi olamaz, halbuki iptal dâvasında, bilâkis iş, birinci defa muhakeme olundu denebilir.

Binaenaleyh Danıştay, gayri kâfi teşkilâtı haiz bulunduğu kanaatinde olduğu bu kaza mercilerine, bu teknik organlara, körü körüne uymaktan esef etmektedir.

Yine, mesele bozulmağa müsait bir teknik mesele değilse, hâdiselerin maddî tamamîyetinin tahkikine, hukukî tavsiflerinin dakik bir kontrolünü rapteder.

Bu teşekküllere karşı ihtiyatlı davranması, bilhassa yurtseverlik ve meslekî sahalarda ahlâkiliği kontrol etmekle vazifeli kılındığı zaman, çok kat'îdir. Bu da, salahiyet saptırması mefhumuna başvurulmasını izah eder: Böylece tabloya kayıt meselesinde, kayıt talebinin kabul edilmemesinin, ezcümle bir rakibin meslekten bertaraf edilmesi arzusu ile yapılmış olmasından korkulur, kaldı ki bir hâdisede, şüpheyi doğuran bütün sebeplerin bulunması halinde Danıştay, bir maksada muhalefet sebebi görmüştür. Fakat şunu iyice anlamak lâzımdır ki, Yüksek Kurulun böyle bir durumu, ancak bu yeni kaza mercilerinin arzettikleri kat'î noksanlıklar ve bizzat kanunun kendisini, temyiz müracaatı üzerine tetkiklerde bulunduğu zaman mecbur kıldığı ahlâk kontrolünü yapması ile izah olunur. Filhakika bütün ihraç meselelerinin ve bir mesleğin tablosuna kayıt muamelelerini ortaya koymaları sadece kanunilik sahasında vaz olunmayıp bilhassa ahlâkılık, fakat kanunla ortaya esaslı hatları konulan bir ahlâkılık sahasındadır. Bu ahlâkiliğin kanuniliğe, kanunlarla yapılan ithali tipine ait bir haldir. Bu haller içinde maksada muhalefeti tetkik eden bir temyiz hakimi, istisnâî bir vazife ifa eder, fakat kanunilik hâkimi olmakta devam eder.

Yine mahdud olan kanunilik kontrolünü tecavüz ederek işi, esas hâkim gibi tetkik etmekte de ileri gitmektedir. İptal hâkimi, işin henüz muhakeme edilmemiş olduğu mülâhazasını daima rehber ittihaz ederek, idarenin takdir salahiyetini mümkün olduğu kadar aşındırmak arzusu ile ahlâkiliği veyahut uygunluğu bile bizatihi kanuniliğe ithal etmektedir. Hauriou'nın iptal dâvasına ait nazariyeleri ancak buna tatbik edilmekte devam etmektedir. Temyiz müracaatında ise, yalnız kanunilik kontrolü vardır.

Bu Camino (1916) kararı safhasında, ana hatları itibariyle böyledir. Fakat bu safha iptal dâvası ile geniş bir surette açılmıştır.

Hülâsa olarak, temyiz hâkimi halen şu şekilde hareket etmektedir:

a — Hâdiselerin maddiyatını kontrol, b — bunların hususî tavsifini tahkik. Bu son vazifede, rolünü tecavüz etmeksizin, eğer mesele de hususi teknik bilgileri zaruri kılmıyorsa, çok uyanık davranır. Aksi halde çok ihtiyatlı hareket eder. Nihayet, kanun bu ahlakiliği, kendi öz tatbikatı için bir şart olarak vaz etmiş olduğu zaman, bir ahlakilik kontroluna girişebilir ve maksada muhalefet (Salahiyet saptırması) nazariyesinden faydalanabilir.

Onun rolü, bu suretle çerçevelenmiştir: Maddî hâdisede hata ve bunun yanlış tavsifi kanunun ihlâli unsuru olarak tezahür etmektedirler. Fakat şunu kaydetmek lâzımdır ki, bunu az çok geniş bir şekilde ihtiva etmesi, kendisine kararı nihai olarak arzedilen kaza merciine karşı hissettiği itimadın derecesine bağlıdır. Sayıştayın bir kararı muvacehesinde, Danıştay'ın, eski ihtiyatına avdet etmek temayülünü doğuracağı ve kontrolünü tavsifin tetkikine hasredeceği bedihidir. Ananevî sıfatları ve azalarının sonsuz kıymeti, herkesçe kabul edilmiş bulunan bir kaza merciine karşı salahiyet saptırması evleviyetle tasavvur edilmez.

Bu suretle Danıştay, şayanı memnuniyet bir şekilde, hak sahiplerini daima daha fazla himaye etmek endişesi altında, temyiz hâkimi rolünü, hususile elastiki bir tarzda anlamakta ve hareketini kendisine kararı arzedilen kaza mercilerinin kıymetine göre tanzim etmektedir. Bu kadarında, hareketi, iptal hâkiminin hareketiyle karışmamaktadır. Elbette, kendisine tabi kılmış olan İdarî mahkemelerin hâkimden ziyade idareci olarak hareket etmeye teşebbüs etmeleri nisbetinde ona yaklaşmaktadır. Fakat bu, muhtemel bir genişlemedir. Hiyerarşik mafevk, isteyerek kanun yolundan çıkmış olanları, bu yola sevk etmeye gayret edecektir. Ve onların hâkim rollerinden daha dar bir telâkkiye götürmek için kendisinininkini genişletmeye sevk edilmiştir. Bunu unutmayalım ki, kaza fonksiyonunun doğru istimali için, hâkimlere tevdi lâzımdır. Binaenaleyh Danıştay müdahalesi veya müdahalelerinin tahdit edilebilmesi durumunda, kanuniliğin muhafızı olmak vaziyetine riayet edecektir.

Eğer Danıştay'a temyiz yolu ile tabi olan bazı kazaî teşekküller, istikbalde gittikçe daha fazla, hâkim tesbitine yabancı mülâhazalara tabi olurlarsa, bu vakit dâvanın hakiki bir surette hükme bağlanmamış olduğunu yüksek kurulun göz önünde tutacağım ümit etmek lâzım gelecektir. Fakat kabul etmek lâzımdır ki, henüz vasıl olmadığımız bu safhada hâkimlerin yapacakları iş kalmayacaktır, fiilen aktif idareciler alacaklardır.

Bu gün için, görünüşe göre, hukuk tekniği daima alttan olarak müsbet hukuku idare etmek hususuna devam etmekte ve iptal ihtilâfının iki

branşı henüz dokunulmaz bir şekilde özel karakterlerini muhafaza etmektedirler. Bundan başka, nazârî husus, pratik mülâhazalara mükemmelen katılmaktadır. Burada müsbet hukuk, başka yerlerde olduğu gibi amme menfaatinin zaruretlerini temine teşebbüs etmektedir. Amme menfaati, doğuracağı engeller dolayısıyla, iptal dâvasının umumileşmesinden hiçbir şey kazanmayacaktır. Devlet Şûrasının, ilk ve nihai hâkim olması faraziyesi yüzünden işlerinin gayri kabili tahammül artması amme menfaatine bir şey kazandırmaz. Hak sahiplerinin dâvalarını, kazaî teşekküllere götürmeleri, kendilerinin süratli ve tesirli bir suretle himayelerini sağlayacak ve Danıştay'ın, temyiz hâkimi olarak üzerine aldığı fonksiyonlarını lâyikiyle ifa etmek için gayretlerini sarf etmesini mümkün kılacaktır.

İNGİLİZ POLİS TEŞKİLÂTI DOĞUŞU, GELİŞİMİ, KARAKTERİSTİK TARAFLARI

BÖLÜM : L

Ş. 1. Genel Bilgi

Yazan : Yusuf Danışman

İngiliz Anavatan toprağı, Avrupa batısında yeşil ovaları, renk renk gölleri ve giritili süslü sahilleriyle dikine oturtulmuş bir adadır.

Ayaklarını golfstrimin sıcak sularında yıkar. Başını kutup rüzgârında serinletir.

Mesahası 141992 kilometre murabbıdır. Toprağı münbit, yeraltı madenleri zengin ve yüksek vasıflıdır.

Bu ülkede eski ve yeni eserler ahenkle bağdaşır. Feodal devirlerden kalma şatolar, kiliseler adeta modern bir vitrinde teşhir edilen nadide antika eşyaya benzerler.

Nüfusu 46,000,000 olup ırkî menşce bakımından karışıktır. Mağrur, muhafazakâr ve soğukkanlı olan bu halk modern demokratik müesseselerin mimarları sayılırlar. Esas İngiliz amme müesseseleri, kara Avrupası memleketlerinden farklı olarak bir şahsın malı değildir, yüz yılların ve nesillerin emeği mahsulüdür.

Halkın canını ve malını koruyan, düzenliğı muhafaza eden ve bu maksatla önleyici tedbirler alan, suçu ve suçluyu araştırmak ve adalet makamına tevdi etmekle görevli bulunan “Polis” de İngilizlerin en eski ve en demokratik müesseselerinden biridir.

Bugünkü mevcudu 71178 dir. Vasati 700 kişiye bir polis düşmekte ve bu miktar kırlarda 1/1000 ile şehirlerde 1/400 arasında değişmektedir.

Özel bir mahiyet arzeden bu sisteme nüfuz edebilmek için evvelâ müessesenin tarihi üzerinde araştırmalarda bulunmağı faydalı görmekteyiz.

Ş. 2. İngiliz Polis Müessesesi, Doğuşu ve Gelişimi

Ömrün semeresi olan medeniyet, zincir gibidir. Geçmiş ile gelecek yılların halkaları sosyal zaruretlere ve şartlara göre şekillenip birbirine bağ-

lı, temadi etmekte ve ancak daha iyi mütalâa olunabilmesi bakımından bir takım safhalara bölünmektedir. İşte biz de aynı mülâhazayı güderek İngiliz Polis Müessesesini üç devreye ayırdık.

- 1 — Uyanış devri (1285 - 1662)
- 2 — Gelişme devri (1662 - 1829)
- 3 — Kökleşme devri (1829 - 1950).
- 1 — Uyanış Devri : 1285 - 1662.**

Milâttan önceki yıllarda Orta Asya'dan Batıya doğru göç eden savaşçı kabileler Avrupa'nın muhtelif bölgelerine yayılmış, bir kısmı da zamanla Manş denizini aşarak İngiliz adalarına yerleşmişlerdi.

Cermen, Norman, Danimarkalı, Anglosakson ve Brötan'lardan ibaret bu kabileler eski günlerine ve eski memleketlerine hasret çeker ve anane haline gelen kavgalarına devam ederlerdi.

Milâttan sonra 800 - 836 yıllarında tahta geçen Ecgberth memleket idaresini birleştirdi ve İngiltere'de iç düzenlik ancak bu devrede kurulabildi. Fakat bu şekil Krallığa rağmen esaslı meseleler yine Millet tarafından halledilirdi.

1066 yılında İngiliz Kralı Edward ölünce tahtın varisleri arasında anlaşmazlık başgösterdi. Normandi dükü William ordusuyla birlikte İngiltere topraklarına çıktı. Ve harbi kazandı. İstilâyı müteakip de İdarî taksimatı küçülttü. Feodalizmi ve diğer Fransız müesseselerini İngiltere'ye yerleştirmeye çalıştı. 1285 de kök salan Constable (+) müessesesinin de bu meyanda görmekteyiz. Düzenliği tesis ile görevli bulunan bu müessesenin memurları yıllık seçilirler ve hizmete mükellefiyet yolu ile bakar-

(+) Constable kelimesini Bizanslılar "Atağası" manasında Comes Stabuli olarak kullandılar. İngiltere'ye yukarıda arzettiğimiz gibi Franklardan geçti ve Üçüncü Henry zamanında kasaba ve köylerde bulunan 100 kişilik müsellâh eratin yeminli kumandam idi. Can ve mal emniyeti ile ilgili görevleri vardı. Constable müessesesi feodalizmin inkiraz bulması üzerine sivilleşti ve 18 inci yüz yılın sonunda "Polis"'e inkilâp etti.

Polis kelimesi Yunancadır. Yunanlılar teşkilâtı komüne Politis derlerdi. Romalılar, Ogüst devrinde, hukuk ve düzenliği koruyan bir zabıta kuvveti kurdular. Adına Politia dediler. Fakat zamanla bu idare kötü ellerde zulüm aleti olarak dejenere bir halde dağıldı.

Nihayet Charlemagne ayar ve ölçüleri, bazı vergileri, pazarları, gıda maddelerini, davarcılığı, vebalıları, memlekete gelecek yabancılara ait işleri düzenlemek ve onlara muavenette bulunmak üzere polis adında bir kuvvet tesis etti.

İngilizcede eskidenberi Polis kelimesi mevcuttu. Fakat bu kelime ya sokakların aydınlatılması yahut da sağlık manasında kullanılıyordu. İngilizceye bugünkü mânada ancak 1792 de girebildi.

lardı. Birer de muavinleri vardı. Feodalizmin inkırazından sonra müessese sivilleşti ve sulh yargıcına bağlandı.

Bu devirde, kolluğun en mühim görevleri şunlardı: Suç işlenince halkı takibe sevk etmek için yaygara koparmak; şahitlere yemin verdirmek; sanıkları kırbaçlamak; ağır suçluları tevkif etmek celpleri ve yazılı emirleri infaz eylemek; vukubulan suçluları, ölüm miktarını, vatandaşın kiliseye devamını raporla sulh yargıcına bildirmekti. Zamanla suçluları taharri etme işi de kendilerine verildi.

2 — Gelişme Devri: 1662 - 1829.

Aradan takriben 400 yıl gelip geçti. Buna rağmen henüz düzenli bir sistem kurulamamıştı. Yalnız bu uzun süre zarfında İngiliz milleti müesseseye karakterini aşılamış ve onu zaman ve muhitin icaplarına uydurabilmişti. Ezcümle; İngiliz Kolluğu mahalli idi. Halk kendi güvenliğini kendi içinden seçtiği kimselere tevdi etmişti. Bu vaziyete göre halkın mümessili sayılırdı.

Kolluk, icraî yetkilere malik olan Sulh Yargıçları tarafından murakabe edilirdi. Esasen Kolluk memuru Sulh Yargıcının gözleri ve elleri mesabesinde idi. Yâni gözleriyle taharri etmeğe, görmeğe; elleriyle de celpleri, yazılı emirleri icraya, yakalamağa ve tevkife memur edilmişti. Fakat bunlar parasız çalıştıklarından işleri muavinlerine terkederlerdi. Muavinleri ise meslek için uygunsuz kimselerdi. Her türlü kirli vakalarda parmakları vardı. Sonra cahil idiler, zalimdiler. İngiltere’de bu yıllarda hırsızlık, soygunculuk da artmıştı. Kısaca: teşkilât millî ihtiyacı karşılayamıyordu.

1662 yılında Restorasyonla İngiliz Kolluğu yem bir hamle yaptı. Charles II kanunu ile komünler Kolluk memurlarını seçmedikleri takdirde Kıral bu yerlere resen kolluk memuru tayin edebilecekti.

Fakat bunlardan daha mühimi 18 inci yüz yılın başında Devlet teşkilâtında vukubulan bazı değişikliklerin adli teşkilâta da tesir etmesi idi ve kolluğu ticarî meta olmaktan ve düşmüş olduğu bataklıktan kurtarmağa yararlı bulunacak ilk adımların atılması idi.

1749 da Metropolitan sahanın Kolluk Müdürlüğüne romancı, tiyatro muharriri ve büyük hukukçu Sir Henry Fielding getirildi. Henry, Islahata 7 kişi ile bir mahalleden başladı. Bu yeni memurlar, mücrimi modern metotlarla taharri eden ve yakalayan bugünkü disiplinli Polisin dedeleri idiler. Çalıştıkları yere izafeten kendilerine Bow Street gözcüleri denildi.

1754 de Henry’nin ölümünden sonra boşalan yere kardeşi amâ John memur edildi. John da ağabeyisinin islâhatını devam ettirdi. Bu iki kardeşin sisteme getirdikleri en büyük yenilik ikramiyeyi kaldırmak oldu. Zira

Kolluk memuruna ikramiye ödenmediği takdirde mücrim yakalanmıyordu. Birçok masum şahıslar da ikramiye uğrunda lekeleniyordu.

Nihayet 1782 de suçları önleme kastiyle atlı ve yaya devriye sistemi ihdas olundu.

Bütün bu gelişmelere rağmen sistem halâ halka emniyet telkin etmiyordu. Hattâ Lord Shelburne “İngiliz Kolluğu bozuktur, zayıftır, şerefsizdir” diye sistemi kötüledi ve politik müdahalelerden masun kalmasını ve Fransız sisteminden istifade olunmasını da tavsiye etti.

Bu ifade cidden hakikati tesbit ediyordu. Zira memurlar halâ meyhanelerde cürüm ortaklarıyla beraber eğleniyorlar ve suçluları yakalamak için ikramiye bekliyorlardı.

3 — Kökleşme Devri : 1829 - 1950.

7

Nihayet 15. Nisan. 1829 da yeni ıslâhat tasarısı meclise verildi ve kanun 19 Haziranda meriyete girdi.

Bu radikal hamle ilk olarak Londra şehri civarında 700 mil murabbai sahası bulunan Metropoliten bölgede vukubulmuştu. Yeni sistem teessüs edince eski bekçi teşkilâtı lâğvedildi. Yeni Polis kuvveti, bölgesini gece ve gündüz devriye altında bulunduruyordu. Devriyelerin yarım saatte bir bağırımlarına son verildi. Bu suretle halk artık huzur içinde yatağında uyuyabiliyordu.

Mavi redingotlu ve silindir şapkalı bu devriyelerin miktarı o zaman 1000 kadar idi. Bu yeni kuvvet İngiltere’de görülen ilk disiplinli, maaşlı ve üniformalı polisti.

Her yeniliğin bir tepki yaratması az çok tabii görülmeli idi. Nitekim bu teceddüt hareketi de dedikodulara sebebiyet verdi. Ezcümle: yeni teşkilâtın kurucusu Sir Robert Peel’in bir darbei hükümet hazırlayarak Duke de Wellington’ı tahta getireceği veya İngiliz hürriyetinin yerini bir müstebit idareye terk edeceği veya halkı koruma maskesi altında memlekete hafiyeciliğin yerleştirileceği ve ilh... rivayetleri ortalıkta dolaşmakta idi.

Fakat yeni sistem sadakatle uygulandığı için faaliyeti başarılı oldu ve bu ıslâhatın müsbet neticeleri taşra teşkilâtına da sirayet etti. Şehirler 1833 de Lighting and Watching ve Belediye Kanunu ile; County’ler ise 1856 tarihinde Polis Kanunu ile müesseselerini yeniden düzenleyip modern bir hale soktular.

İskoçya’da bu ıslâhat 1822 de vukubuldu.

İrlanda’da ise modern Polis müessesesi The Royal Irish Constabular adı altında Kraliçe Viktorya devrinde 1867 yılında kuruldu.

Nihayet yeni sistem sömürgelerde ve bilhassa diğer İngiliz camiası memleketlerinde de örnek tutuldu.

Kısaca 1829 tarihli kanunla teessüs eden modern Polis halkın güvenlik ve düzenliğini sağlamak, canını, malını korumak ve önleyici tedbirler almak ve suçluyla takip etmek suretiyle İngiltere’de adetâ sosyal bir ihtilâl yarattı.

§. 3. İngiliz Polisinin Karakteristik Tarafları

İkinci bölümdeki araştırmalarımızdan da anlaşıldığı veçhile İngiliz polisi mahalli bir müessesedir. Bununla beraber İçişleri Bakanlığı, uhdesinde bulundurduğu yetkilerle her kuvvetin idare, disiplin, tayin, terfi, görev süresi, ödenek, tekaütlük ve diğer masraf konularını tevhit etmiştir.

Diğer taraftan modern münakale insanlar arasındaki münasebetleri artırmış ve önleyici tedbirlerle takibat işlerini daha mütecanis bir duruma sokmuştur.

Polisin görev ve yetkileri de demokratik hayatın gelişmesiyle o idarenin icabı olarak müşterek kalıpta şekil almıştır.

Mali bakımdan ise İçişleri Bakanlığı 1856 yılından beri her kuvvetin bütçesini teftiş ederek sarfiyatın düzenli olduğuna kani bulunduğu takdirde o kuvvete umumi bütçeden yardım yapmaktadır.

İşte bütün bu merkezileşme temayülleriine rağmen polisin millileştirilmesi meselesinden henüz bahs olunmamaktadır.

İngiltere’de, askeri mahiyette sayılan jandarma teşkilâtı mevcut değildir. Polisi himaye eden Memurin Muhakematı Kanunu da yoktur. Askerler, disiplin suçları müstesna umumî hükümlere tabidir.

Bugünkü telâkkilere göre İngiliz polisi âmmenin hadimi addolunmakta ve kanunu temsil etmektedir. Vatandaşın vakarlı dostudur. Soğukkanlıdır. Aleyhinde tezyif edici söz de sarf edilse nezaketini bozmaz ve uluorta hitaplara kulak asmaz.

Kısaca: İngiliz polisi kuvvetli, sakin, otoriteli, silâhsız, temiz giyimli, kanunun ve nizamın bekçisidir.

§. 4. İngiliz Polisi ve Nevileri

İdarî taksimat esas tutulduğu takdirde İngiliz Polisi 3 kategoride incelenebilir :

- 1 — Metropolitan Polis.
- 2 — County Polisi. (County mahallî idarelerin müşterek ihtiyacını karşılayan bir teşekküldür.)
- 3 — Şehir Polisi. (Bu sınıfa Borough Polisi de dahildir)

1 — Metropolitan Polis :

Metropolitan Polis 1829 yılında kurulmuştur. Sınırı yeniden 1946 tarihli Polis Kanunu ile tadil görmüştür. Bu kuvvet Londra şehri civarını mütarekesi altında tutar. Mesahası 700 mil murabbıdır. Muhitinden merkezine olan mesafesi takriben 15 mil kadardır. Bu sahanın tam merkezinde Londra şehri eski çağlardan kalma imtiyazıyla müstakil polis kuvvetine maliktir. Mesahası 1 mil murabbıdır.

Metropolitan Polisin bu günkü üniformalı kadro mevcudu 18.335 dir. Bu rakama ilâveten 1403 sivil; 338 kadın polisi vardır. Memur ve müstahdem kadro yekunu merkez teşkilâtı hariç 20,076 dır. Bu miktarın 16.168 ı polis memuru, 2,997 si komiser muavini, 1,139 u komiser, 75 i başkomiser, 46 sı muraktır.

Metropolitan Polisin Genel Müdürlük Makamı Scotland Yard'dadır. Bu bina 8 katlıdır, Westminster Parlamentosunun gölgesinde ve Taymis nehrinin bir kaç mil mesafesindedir. İnşaat (2,500 ton granitle ve ancak 1890 da ikmal edilmiştir.

Scotland Yard'da 1,500 kişi çalışır. Genel Müdür de bu binada oturur. Teşkilâtı murakabesi altında tutar. Genel Müdür Adli kısmın da başıdır. Yılda 27,300 Türk lirası alır. Kendisine bir muavin, 4 asistan yardım eder.

Metropolitan saha 4 bölgeye ve her bölge de 23 er kısma bölünmüştür. Her kısımda 6 ilâ 10 karakol mevcuttur. Kısımların sınırı orada yaşayanların miktarına ve suç sayısına göre değişir. Her kısımda ayrıca detektif komiser vardır. Bir kısmın sınırı içinde işlenmiş suçları, o kısmın detektifleri tahkik ederler. Dedektifler üniformalılarla ahenkli teşriki mesaide bulunurlar. Sulh ceza mahkemelerinin baktıkları işler müstesna diğer suçlara detektifler el koyarlar. Hırsızlık ve emniyeti suiistimal gibi suçlar mahiyeti itibariyle ehemmiyetsiz de olsalar bunlar detektiflerin salahiyyetleri dahilindedir. Üniformalı Polis bu konularla nadiren meşgul olur.

Metropolitan Polis doğrudan İçişleri Bakanlığına bağlıdır. Gelirinin tamamını genel bütçeden sağlar. 1949 - 1950 yılı gelir yekûnu 181,816,089 Türk lirasıdır. 1948 yılına nazaran 15,186,854 Türk lirası artmıştır.

Metropolitan Polis Londra ve civarı için kurulmuştur. Bununla beraber şehir ve county Polis kuvvetleri yardım dileğinde bulunurlarsa onların da muavenetine koşar.

Metropolitan Polisin mahallî görevleri dışında millî görevleri de vardır. Hanedanı, maruf eşhası, kabine üyelerini, maruf ecnebi ziyaretçileri himaye eder. Yabancıları göz altında tutar. Patlayıcı Maddeler Kanununu uygular.

Bütün İngiliz ve Gal Polisinin teşhisi hüviyet evrakı Metropoliten poliste temerküz etmiştir,

2 — County Polisi :

İngiltere ve Gal'de 62 County vardır. Bunların Polis mevcudu 21,725 kişidir. Bu miktar her county'de en az 25 ile en çok 2,500 arasında değişmektedir.

County kolluk teşkilâtı 1839 tarihli Polis Kanunu ve onu tâdil eden 1888 tarihli Mahallî İdareler Kanunu ile doğmuştur.

County Polisi müsavi sayada katılan county Sulh Yargıçlariyle County Meclisi Üyeleri tarafından murakabe edilir. Bu Heyete (Muhtelit Komite) denilmektedir. Polis kuvvetimin başında icrai yetkiye malik Polis Müdürü vardır.

Her County bölgelere inkisam etmiş ve her bölgenin başında da birer murakıp bulunmaktadır.

2 veya daha fazla Countyler masraflarını azaltmak için Polislerini birleştirebilirler. Bu takdirde masraf paylaşılır. Bu gün 51 Countynin Polis kuvvetine 47 Polis Müdürü kumanda etmektedir.

3 — Şehir Polisi :

İngiltere ve Gal'de 83 şehir vardır. Polis mevcudu 21,928 dir. Bu miktara Londra şehri polisi dahildir.

1946 tarihli Polis kanunu ile nüfusu az olan şehirlerin Polis kuvvetini icabında county polisi takviye edebilecektir.

Her şehirde bulunan Polis miktarı en az 65 ile en çok 2500 arasında değişmektedir.

Genel murakabe şehir meclisinindir. Her kuvvetin başında birer Polis Müdürü vardır.

§. 1949 yılı County ve şehir polisi gelir bütçesi yekûnu 348,660,000 Türk lirasıdır. Bu miktarın 174,330,000 lirasını genel bütçeden yardım olarak sağlanmaktadır.

§. İskoçya'da 18 County ve 24 Şehir vardır. Polis mevcudu 7000 kadardır. Bu miktarın takriben 1/3 ü Glasgow şehrindedir.

İskoçya'da Polis miktarı 1914 yılından beri % 20 nisbetinde artmıştır.

§. Şimalî İrlanda Polis mevcudu 3.000 kadardır.

§. İngiliz Polisi hizmetin devamlılığı bakımından 4 kategoride mütalâa olunabilir.

1 — Normal zamanlarda çalışan (Daimî Kuvvet)

2 — Fevkalâde ahval zuhur ettiği takdirde çalışan (Özel Polis)

3 — Evvelce Poliste çalışmış, tecrübe görmüş olanlarla mütekaitlerden mürekkep (İhtiyat Kuvvet)

4 — Hususî teşebbüslerin istihdam ettikleri (Sivil Kuvvet)

1 — Daimî Kuvvet üzerinde ilerde tafsilen duracağımızdan burada temas etmiyeceğiz.

2 — Özel Polis :

1673 tarihli kanun carî olan âdete ilk defa hukuki bir karakter vermişti. Yani Yargıçlar ciddi bir karışıklık zuhurunda düzenliği temin için bazı eşhası Kolluk hizmetine tayin edebileceklerdi. Ezcümle 1848 yılı Londra nümayişinde 170,000 Polis muhafızlık etmişti.

1673 tarihli kanun bundan sonra 1831 de tâdil görmüş ve 1937 de de Factory kanunu ile son şeklini almıştır. Bu yeni kanunun hükümlerine göre karşılık zuhur eder veya ağır bir cürüm işlenir, düzenlik normal polis kuvvetiyle tesis edilemez ise Sulh Yargıcı, sekenenin canını ve malını korumak, düzenliği sağlamak maksadiyle o yerde veya o civarda ikamet eden bazı eşhası muvakkaten ve nihayet azamî 3 ay müddetle ve yemin ettirdikten sonra kolluk görevine tayin edebilir.

Özel Polis meslekî bilgilerle teçhiz olunmamıştır. Bununla beraber normal Polisin haiz bulunduğu bilcümle yetkiye sahip ve her türlü masuniyetinden de faydalanırlar. Özel Polise zaruri masraflarını karşılayacak miktarda ödenek de verilir.

3 — İhtiyat Kuvvet :

Normal kuvvet, harp dolayısıyla askere alınabilir. Bu takdirde Polis kuvvetini takviye etmek gerekir. Mütekaitlerle, evvelce Poliste tecrübe görmüş ve ayrılmış kimseler mesleke mükellefiyet yolu ile tekrar alınırlar. Normal zaman avdet edip bu kadroda eleman yetiştikçe, ihtiyat kuvvet yerini aslî kuvvete terkeder.

İhtiyat Kuvvet yazılı kanunlarda, Common Law da mevcut bilcümle Polis yetkisinden, imtiyazından tam manasiyle istifade eder ve külfetlerine de aynı derecede katlanır.

§. İngiliz Polisi ifa ettiği hizmet bakımından da başlıca iki sınıfa ayrılmaktadır.

1 — Üniformalı Polis

2 — Sivil Polis

1 — Bizde İdarî Polis adile tanınan kuvvete İngiltere'de Üniformalı Polis denmektedir.

Bilhassa önleyici tedbirlerle meşgul olur ve devriye görevine önem verir. Seyrüsefer Polisi de bu sınıfa dahildir.

2 — Sivil Polis, Dedektif namıyla de maruftur. Adli polis, siyasî Polis sonra ahlâk zabıtası bu kısımda mütalâa olunur. Mesleke girme ve yetiştirme usulleri üniformalı sınıftan farklıdır.

Sivil Polis bir taraftan şüpheli eşhası gözaltında tutarak önleyici tedbirler alır. Diğer taraftan da suçluyu takibeder. Yakalar ve mahkemeye tevdi eyler. Siyasî Polis normal zamanlarda Adli Polis Müdürlüğüne bağlı küçük bir bürodur. Harp zamanında ordudan aldığı elemanlarla kadrosunu takviye eder. Sulh zamanında adına Özel Büro, harp zamanında ise Entelejans Servis denilmektedir.

§. 5. İngiliz Polisinde İntihap Usulleri ve Ehliyet Şartları .

Memleketin düzenliği, halkın canını ve malını koruyan memurlara dayanmaktadır. Okullar, Kurslar ne kadar parlak zekâlı memur yetiştirirse yetiştirsin Polis karakterli ve namuslu bulunmadıkça güvenlik o yerde arzu edildiği şekilde yerleşemez. Bu sebepten tayin muamelesi tekemmül ederken adayda bir takım vasıfların bulunması şart koşulmuştur.

Bir adayın polis kuvvetine tayin edilebilmesi için haiz bulunacağı ehliyet şartları :

- 1 — Hüsnuhal varakası (referans verilmeli)
- 2 — Terhis tezkeresi.
- 3 — Mülkî memuriyetlerdeki hizmeti.
- 4 — Evvelce Polislik yapmış ve iyi sicil almış ise buna dair vesaiki.
- 5 — Meslekten tard edilenler hizmete kabul olunmazlar.
- 6 — Asgari yaş haddi 30 dur. Polis Müdürlüğü için 40 dır. Hizmete ihtiyat olarak alınanlarla; tayini, yetkili makamın teklifi, İçişleri Bakanlığının tasvibiyle yapılanların yaş haddine bakılmaz.
- 7 — Boy, asgarî 5 ayak 8 inçes olmalıdır.
- 8 — Zamanımızın icapları Polisin sağlık ve yapı bakımından da çok kuvvetli bir bünyeye sahip olmasını gerektirmektedir. Zira karşılaşacağı vakalar çeşitli ve değişiktir. Bu yüzden polis zeki, kararlı ve müşahedesinde kuvvetli bulunmalı ve bilhassa sağlık bakımından en kötü şartlar altında dahi çalışabilecek durumda olmalıdır.

Bilhassa melekâtı akliyesi ve bedeni sağlam ve dairesinin işlerini başarmağa elverişli bulunduğuna ve sonra da aşağıda gösterilen vücut armalarından arı olduğuna dair Emniyet Sağlık Kurulunun raporu gereklidir.

- a — Kalp veya akciğer hastalığı,
- b — Deforma ayaklar (düztaban, kıvrık parmak v. s.)
- c — Fıtık,
- ç — Varisli verit

d — Varikosel,
 e — Cilt hastalıkları,
 f — Gudde şişkinlikleri ve verem belirtileri,
 g — Çarpık bacak,
 ğ — Havas noksanlığı (rekâket ve sağırılık gibi),
 h — Fazla büyümüş bademcik veya adenciler,
 i — Çehre bozuklukları ve kusurlu dişler (üst çeneden en az 12, alt çeneden en az 10 sağlam dişle karşılaşmak. Hiç bir ısırışın gayri tabiiliği olmamalıdır. - Alt veya üst çenenin dışarı fırlaması gibi. Diş etlerinde pyrohea yahut iltihaplı diğer hastalıklar),

ı — Fena teşekküllü göğüs,
 j — Bütün uzuvların tam teşekkül etmesi, mafsallarda oynaklığında kusur bulunmaması,

Görülen noksanlıklar evrakına kaydolunur. Sağlık Kurulu bu yazılara göre talibe verilecek vazifeyi ifa etmesine engel olup olamayacağını kararlaştırır.

9 — İngiliz Milliyetinde bulunmalı ve İngiliz anadan babadan doğmuş olmalıdır.

10 — Evrakını hazırlayan ve iyi evsafi haiz bulunan kimse okuma, yazma, amâlî erba, coğrafya (bilhassa İngiliz adalarına dair), umumî malûmat ve zekâ veya Polis Müdürlüğünün tensip edeceği daha yüksek dereceli imtihanı başarı ile geçmiş bulunmalı ve mesleke intisabından önceki hizmetlerine dair bilgi vermelidir. Yanlış beyanatta bulunanlar disiplin cezasına çarptırılır.

11 — Polis Müdürünün haberi olmadan başka işlerde çalışan ve kazanç temin eden kimse Polis kuvvetine tayin olunmamalıdır.

12 — Karısı veya aile efradından birinin dükkânında veya buna benzer diğer iş yerinde ikamet edenler; alkollü içki ve umumî eğlence yerlerini düzenleyen kanunlara göre karısı veya ailesi efradından birinin lisanslı yerlerde çalışmakta veya bu yerleri işletmekte olanların tayinleri yapılmamalıdır.

13 — Aday karısının veya aile efradının ⁽¹⁾ dükkânı veya iş yeri bulunduğu bölgeye tayin olunmamalıdır. Mafafih Polis Müdürü, hilâfına karar verebilir.

14 — Başka bir dairede veya herhangi bir işte çalışmamak veya böyle bir yeri kiralamamak veya bu şekilde kâr teminine tevessül etmemelidir.

¹ Aile efradından kasıt: ebeveyn, kız ve erkek evlât, kız ve erkek kardeşlerdir.

Adayın talebi yukardaki sebepler yüzünden reddedilirse şehirlerde murakabe komitesine; Contylerde Muhtelit Komiteye itiraz edebilir. Metropoliten polise girecekler, itirazlarını İçişleri Bakanlığına yapmalıdırlar.

Aday ehliyetsiz sayılmaz ve mesleke kabulünde başkaca bir mani görülmezse Polis olarak tayin edilebilir.

Şehir ve Countylerde tayini Polis Müdürü yapar. Bu tayin murakabe veya muhtelit komitenin tasdikinden geçer.

Şehir ve County Polis Müdürünü murakabe veya muhtelit komite tayin eder ve İçişleri Bakanlığının tasdikinden geçer. Böyle bir makama tayin edilecek şahsın meslekte daha önceden tecrübesi bulunması lâzımdır. Bu makama getirilecek bu evsafı kimse yoksa istisnai olarak hariçten başka bir kimse tayin olunabilir. Polis, görevine başlamadan önce hizmetini korkmadan iyi ve sadakatle göreceğine dair yemin eder.

Namzetlik devresi iki yıldır. Polis Müdürü bu müddeti bir yıla indirebilir. Başka bir yerden nakledilmiş de namzetlik devresini orada ikmâl etmişse veya Poliste iki yıl müddetle ihtiyat olarak hizmette bulunmuşsa buralarda geçen hizmet adaylık müddetine mahsup edilir.

İlk bir yıllık devrede Polis bilhassa görevine ait konuları hazmetmelidir. Bu bahislerden 6 ayda bir imtihana tabi tutulur. İkinci yıl Müdürlüğün muhtelif dairelerinde staj görür ve tatbikatını arttırır.

Namzetlik tecrübe devresidir. Polis Müdürü, namzedi bu süre içinde bedenlen veya aklen görevini ifaya müsait bulmaz veya tavrı hareketini uygun görmez veya her ne suretle olursa olsun polise elverişsiz olduğuna kanaat getirirse görevine son verebilir. Bu takdirde durum bir hafta önceden adaya bildirilmeli veya bir haftalık ücreti peşinen kendisine ödenmelidir. Şayet memur ilk 12 aylık imtihanları başarı ile verir ve hakkında düzenlenen raporların tetkikinden kâfi derecede yetiştiği anlaşılırsa iki yıl sonra tayini asaleten yapılır.

§. 6. İngiliz Polisinde Eğitim

Ferdin hukukuna önem veren Devletler Polisin yetki ve iktidarının hududunu da tayin eder ve görevini ifa hususunda ona yardımda bulunurlar. Bu şekilde yetiştirilen polis hareketinde daha seri, daha enerjik daha kararlı olur. Aksi takdirde ele geçen fırsatı tereddütle kaçırabilir.

Polis görevini başaramazsa; yetkisinin, iktidarını aşarsa kanunun tayin ettiği neticelere şahsen katlanır. Fakat diğer taraftan cemiyet de bir takım zararlara maruz kalır, işte bu sebeplerden Polise, yetki ve görevi hakkında pratik bir bilgi verilmelidir. Esasen polise intisap etmek isti-

yenilerin hukukî ve meslekî bilgilere vukufları şart koşulmamıştır. Adayların ilk olarak, tayin muamelesi tekemmül eder. Sonra masrafları polis bütçesinden ödenmek suretiyle okullarda yetiştirilir.

İkinci dünya harbinden önce her teşkilât kendi elemanını kendisi yetiştirdi. Fakat zamanla kuvvetler arasında seviye farkı göze çarptığından İçişleri Bakanlığı yetkili makamlarla ve polis Müdürleriyle istişarede bulunarak yeni rejimi tesbit etmek zaruretinin duymuştur. Yeni duruma nazaran İllerde acemilerin yetişmeleri için 13 haftalık okullar açılmakta, Öğrenciler tahsil müddetince okulda yatmakta ve haftalık kendilerine 42 şer şilin ödenmektedir. Evliler için bu miktara 12 şer şilin zam yapılmaktadır. Hastalık halinde kendilerine tıbbî ihtimam gösterilebilir ektedir. Öğrencinin aldığı paranın 15 şilini yemek masrafına karşılık kesilmektedir. Hastalık devam ettiği müddetçe tedavi de kesintiye tabidir. Okulda sivil elbise giyilir. Beden terbiyesi elbisesi için ayrıca 11 şilin ödenmelidir-

Bu gün okullarda eğitim derslerinin 2/3 si polisin görevine mütealliktir. Tedrisat kısmen nazarî kısmen tatbikidir. Dersleri şöylece iki sınıfta tatad edebiliriz.

A — Teşkilât, disiplin, polisin görevi ve yetkisi, adli görev, ceza usulü muhakemeleri, ceza kanunu, tahkikat, polisin infazıyla sorumlu diğer kanun ve nizamnameler ve bilhassa seyrüsefer, düzenliğin temini ve tecemmuat, polisin halkla olan münasebeti, patoloji, tıbbî adli, zehirleyici gıdalar ve yaralanmalar hakkındaki faydalı bilgiler.

B — İlk yardım, yanaşık nizam, yürüyüş, kumanda etme, silâhlı talim, temizlik, intizam, beden terbiyesi, nefsi müdafaa, can kurtarma, yüzücülük, boks, jiu-jitsu, silâh kullanma, keskin nişancılık, silâh ve patlayıcı maddeler hakkındaki bilgiler.

Acemi talim terbiye okulundan çıkanlar polis ve nihayet komiser muavini olurlar. Diğer üst derecelere geçebilmeleri için Hendon Polis Kolejini başarı ile ikmâl etmeleri gerekir. Öğrenci bu suretle yüksek rütbelerdeki görevleri yapabilecek duruma girer, mezun olanların tayinleri Komiser olarak yapılır.

Hendon Polis Koleji 1933 yılında kurulmuştur. Teessüsünden sonra bilhassa mezunlarına üst dereceler sağlanması ve militarist talim terbiye sistemi antidemokratik addolunmuş ve ağır tenkitlere maruz kalmıştı. Fakat Kolej uzun yıllar sonunda müsbet ve semereli neticeler verdiğiinden himayeye mazhar olmuştur.

Okulun başında bir Müdür bir de programı düzenleyen, eğitim sisteminin islahı ve gelişimi için istişarelerde bulunan üç kişilik talim terbiye heyeti vardır-

Koleje üç türlü öğrenci girmektedir

1 — Acemi talim terbiyesi görmüş ve Komiser Muavinliğine kadar yükselmiş ve tu derecede de iyi sicil almış memurlar.

2 — Yüksek dereceli okullardan mezun olupta Polise ehil bulunanlar.

3 — Müsabaka imtihanını muvaffakiyetle verenler.

Hariçte Koleje imtihanla girmek kabil olduğu için önceden yorucu memuriyete intisap edenlerin miktarı azalmaktadır. Doğrudan memuriyete girenlerin Koleje geçebilmeleri, çalıştıkları birliklerde gösterdikleri ehliyet bağlıdır.

İngiltere Hendon Polis Koleji:

Hendon Polis Koleji 1934 yılından önce kurulmuştur. Polise âmir yetiştirir. Dersler üç devrelik program içinde düzenlenmiştir.

Okulun ders konuları şunlardır:

- 1) Kurs içinde talebelerin vazifeleri
- 2) Bir polis birliğinin dahili teşkilâtı ve rütbeler
- 3) Polis nizamnameleri, disiplin talimatnamesi
- 4) Anayasa ve diğer kanunlar
- 5) Avam Kamarası hakları
- 6) Polisin merkezi ve mahallî hükümet makamları ile temasları
- 7) Polise lâzım olan mahallî bilgiler
- 8) Gece devriyeleri
- 9) Polis yayınları
- 10) Suç ve suçluların tasnifi
- 11) Tevkif müzekkereleri
- 12) Mahkemelere İdarî kanunları
- 13) Tevkif ve yakalamalar
- 14) Sokaklarda dolaşan hasta ve deliler
- 15) Mevkuf ve mahpuslara yapılacak ihtimamlar
- 16) Mevkuf ve mahpusların takip ve yakalanmaları
- 17) Mahkûmların hakları, kefalet ve parmak izleri
- 18) Polis mahkemelerinin görevleri
- 19) Mahkemelerin içtihatları
- 20) Şikâyetler, celpler ve bilgiler
- 21) Suçlularla ilgili olarak yaş tesbiti
- 22) Mücrimlerde ehliyet
- 23) Kayıp olan ve bulunan eşyalar
- 24) Mevzuata muhalif hareket

- 25) İfade alma ve şahit dinleme
- 26) Mahkeme emirlerinin çeşitli tipleri (yakalama, arama tevkif)
- 27) Bunların tanzimi ve icra safhası
- 28) Hayvanların hastalıkları ve tedavileri
- 29) Kulüpler, içkili yerler ve eğlence yerleri
- 30) Sarhoşluk
- 31) Pazar yerlerinde veya diğer seyyar satıcılar
- 32) Murabahacılar ve rehinciler
- 33) Eskiciler
- 34) Serseriler hakkında kanun
- 35) Fakir ve muhtaçlara bakım kanunu
- 36) Kasdi ve hainane zararlar
- 37) Şahıs ve malın tarifi
- 38) Çocuk ve gençlerin korunmasına ait kanunlar
- 39) Çocuk mahkemeleri
- 40) Çocuk suçları
- 41) Kara, deniz ve hava kuvvetleri kanunları
- 42) Piyango ve diğer oyunlar
- 43) Şehir polisinin hususî kanunları
- 44) Köpekler
- 45) Yangınlar
- 46) Bacaların, temizlenmesi
- 47) Patlayıcı maddeler
- 48) Umumi Hıfzıssıhha kanunu
- 49) Muhakeme usulleri
- 50) Ani ölümler ve intiharlar
- 51) Cürümlerin önlenmesi
- 52) İtiyat halinde suç işleyenler
- 53) Hırsızlar ve şüpheli eşhas
- 54) Polis murakıpları
- 55) Özel mücrimler
- 56) Fuhuş ve gayri ahlâki haller
- 57) Adam, öldürmek
- 58) Teşhis usulleri ve tatbikatı
- 59) İfade alınmada yemin
- 60) Vasiyetnameler
- 61) Devriyelerin faaliyetleri
- 62) Gözetleme
- 63) Rüşvet, suiistimal
- 64) Ecnebler

- 65) Ayak izleri ve diğer işaretler
- 66) Sirkat “Muhtelif şekillerde”
- 67) Soygunculuk
- 68) Cürüm mahallinde tetkikler
- 69) Parmak izleri
- 70) Mücrimlerin sicil dairesi
- 71) Âme nizamı
- 72) Kanunsuz tecemmuat
- 73) Irza karşı işlenen suçlar
- 74) Gayri ahlâkî ve gayri tabîî cürümler
- 75) Çocuk düşürmeler ve gayri tabîî doğumlar
- 76) Hile
- 77) Alkollü içkiler Kanununa aykırı hareketler
- 78) İki karılı kocalar
- 79) Kalp para
- 80) Gasp
- 81) Mücrimlerin araştırılmasında fennin yardımları
- 82) Lekelerin ve elbiselerin muhafazasındaki önem
- 83) Akli malûliyet
- 84) Yaralama
- 85) Polisin halkla olan münasebeti
- 86) Polis bütçesi
- 87) Polisin tekaüdiyesi
- 88) Dedektiflerle üniformalıların teşriki mesaisi
- 89) Kazaların önlenmesinde alınacak tedbirler
- 90) Sağlık bahisleri
- 91) Poliste muhabere - telefon
- 92) Motörlü vasıtaların muhtelif tipleri
- 93) Motörlü vasıtalar ve ruhsat tezkereleri
- 94) Motörlü vasıtaların sigortaları
- 95) Şoförlerin ehliyetleri
- 96) Umumi yollar talimatı
- 97) Seyrüsefer işaret ve muhabereleleri
- 98) Vasıtaların ışıklan
- 99) Yaya geçitler
- 100) Motörlü vasıtaların ruhsatname kayıtları
- 101) Motörlü vasıtalarda teknik tedbirler
- 102) Motörlü vasıtaları kullanma ve tamir etme
- 103) Motörlü vasıtaların kazalarına ait deliller
- 104) Seyrüsefer Kanunu

- 105) Ateşli silâhlar ve bunlara ait ruhsatîyeler
- 108) Hava seyrüseferi
- 107) Poliste fotoğrafçılık
- 108) Seyrüsefer kazalarında ifadelerin alınması ve bir plân düzenlenmesi
- 109) Talim
- 110) Beden eğitimi
- 111) Yüzme
- 112) Nefsi müdafaa
- 113) İlk yardım

§. 7. Üniformalı Polisin Meslek Dereceleri

1947 tarihli Polis Nizamnamesinin 1 ve 2 nci maddelerine göre üniformalı polisin dereceleri aşağıdaki şekilde tertiplenmiştir:

Polis Müdürü
Murakıp
Komiser
Komiser Muavini Polis

Bazı büyük kuvvetlerde yukardakilere ilâveten:

Müdür Muavini
Başmurakıp
Başkomiser
Tâli Bölge Komiseri
Karakol Komiser Muavini
Komiser Muavin Vekili

gibi dereceleri de mevcuttur. Bu sonuncular İçişleri Bakanlığının tasvibile ihdas olunmaktadır.

Polis Müdürü ve yardımcıları

Polis Müdürlükleri - Metropoliten Polis Müdürlüğü hariç - İdarî taksimata göre kurulmuştur. Teşkilât her taksimat içinde merkezidir. En mühim makamı Polis Müdürü işgal eder. Polis müdürlerinin muavinleri de vardır. Müdürlükte tecrübeli, yetişkin, lüzumu kadar murakıp da istihdam olunmakta ve Genel Müdür asistanlarıyla polis müdürünün maiyetinde çalışmaktadırlar.

Murakıplar:

Polis müdürlükleri kendi taksimatı içinde bölgelere ayrılmıştır. Her bölgenin başında birer murakıp mevcuttur. Bunlar binlerce polis arasından yavaş yavaş temayüz etmiş, yükselmiş kimselerdir.

1933 tarihli İslahattan sonra bölgelerinde bulunan üniformalı, sivil her iki sınıf mensubini kontrol ederler. Bölgeleri dahilinde alınan önleyici tedbirlerden ve polisin adli görevlerinden sorumludurlar. Karakol âmirleri tarafından düzenlenen evrak, müdürlüğe ancak murakıplık kanalıyla savkolanmalıdır.

İyi murakıp maiyeti üzerinde iyi disiplin kurabilen ve maiyetini halkın hizmetine iyi sevk edebilen kimsedir.

Murakıplar müdürlükte haftada bir kere toplanır ve bu suretle aralarında mevcut olan ahengi takviye ederler. Diğer taraftan tamim ve nizamnamelerde görüş birliğini temin de mühim rol oynar.

Komiserler, karakolda görevli bulunan Komiser Muavinleri

Her murakıbın maiyetinde iki komiser vardır. Birisi adli diğeri İdarî işlere bakar. Murakıbın gayububetinde kıdemlisi ona vekâlet eder.

Komiserler mahiyetindekilerin huyunu, karakterini iyi bilmelidirler. Genel olarak komiserler karakolda ikamet eder, hem karakol içini, hem karakol dışını murakabeleri altında bulundururlar. Komiserler mühim işlerle meşgul olurlar. Karakolun normal hizmetini ise komiser muavinleri görürler. Karakol işlerinin iyi yürütüldüğünden halka ve nezarethanede bulunanlara iyi muameleden komiser ve komiser muavinleri müştereken sorumludurlar.

Komiser muavinleri operatörlere benzerler. Bir hâdiseye el koydular mı onu hemen tahkik edip kararını vermelidirler. Komiser muavinleri bu işleri yaparken bir taraftan ferdin hürriyetini tahdit ettiklerini düşünmeli diğer taraftan da hakikî mücrimi salıverdikleri takdirde cemiyete emniyetsizlik getireceklerini müdrük olmalıdırlar.

Komiser muavinleri yapılan her isnadı karakolda bulunan defteri mahsusa işlemelidirler.

Komiser muavinleri tevkife yetkilidirler. Ancak bu yetkilerini ağır mahiyetteki suçlarda kullanır. İhtar ve celp müzekkereleri dolduramazlar.

Seyrüsefer, ateşli silâhlar, ecnebiler ve kumar kanunlarıyla ilgili suçlarda celpnameleri murakıplar düzenleyebilirler.

Komiser muavinleri ve polis

Her karakolda yeter miktarda komiser muavini ve polis vardır.

Polis, devriye görevine çıkmadan 15 dakika önce âmiri bulunan komiser muavininin huzurunda bulunur ve lâzım gelen talimatı alır-

§. 8. Maaş, tazminat, ikramiye ve ödenekler

Hizmette bulunan memurların tahsisatına maaş, ücret v.s. gibi namılar verilir. Bu yapılan hizmetin bedeli, mükâfatı gibi görünür. Maaş memuriyete merbuttur. Memuriyetin kabulü ona tatbik olunan kaidelere ve şekillere muvafakati tazammum eder.

İngiliz Polisinin Maaş Dereceleri

Polis Memurları

Yeni tayin edilen	Haftalık	105	şilin
İki yıl ve daha sonra	“	108	“
Üç yıl ve daha sonra	“	111	“
Dört yıl ve daha sonra	“	114	“
Beş yıl ve daha sonra	“	117	“
Altı yıl ve daha sonra	“	120	“
Yedi yıl ve daha sonra	“	123	“
Sekiz yıl ve daha sonra	“	126	“
Dokuz yıl ve daha sonra	“	129	“
On yıl ve daha sonra	“	132	“

Komiser Muavinleri

Yeni terfi eden	Haftalık	150	şilin.
Bir yıl sonra	“	153	“
İki yıl sonra	“	156	“
Üç yıl sonra	“	159	“
Dört yıl sonra	“	162	“
Beş yıl sonra	“	165	“

Bir günlük yevmiye yedi günlük yevmiyenin 1/7 de biridir.

Memur, rütbesi içinde, sürelerini doldurdukça üst dereceye yükselir ve o derecenin tahsisatını otomatik olarak alır. Cezalar hariç maaş kesintiye tâbi değildir.

Erkek Başkomiser ve Komiserler

Metropolitan ve Londra şehri Başkomiseri

Yıllık 700 İngiliz Lirası

Metropolitan ve Londra şehri Birinci Sınıf Komiseri

Yıllık 600 İngiliz lirası

Metropolitan tâli Bölge Komiseri

Yıllık 520 İngiliz lirası

Londra şehri İkinci Sınıf Komiseri

Yıllık 532 İngiliz lirası

County Başkomiseri ” Komiseri

“ 590 “ “

“ 515 “ “

Kadın Başkomiser ve Komiserler

Metropolitan Başkomiseri (1)

Yıllık 600 İngiliz lirası

” 1. Sınıf Komiser

“ 510 “ “

“ 2 “ “

450 “ “

“ County Komiseri

“ 440 “ “

Murakıplar

Metropolitan ve Londra şehri Murakıbı Yıllık 975 İngiliz lirası

1000 den fazla polise malik Countylerin ve 400 den fazla polise malik

şehirlerin murakıbı

Yıllık 760 İngiliz lirası

200 ilâ 1000 polise malik Countylerle 20 ilâ 400 polise malik şehir-

lerin murakıpları

Yıllık 695 İngiliz lirası

(1) Şimdilik kadın Başkomiser yoktur.

65 ilâ 200 polise malik Countylerle 120 den az polise malik şehirlerin murakıpları

Yıllık 655 İngiliz lirası

65 den az polise malik Countylerin murakıpları

Yıllık 610 İngiliz lirası

Başmurakıplar

1250 den fazla polise malik countylerle 700 den fazla polise malik olan şehirlerin Başmurakıpları

Yıllık 875 İngiliz lirası

Diğer countylerin başmurakıpları

Yıllık 820-870 “ “

159-200 kadar polise malik olan şehirlerin Başmurakıpları

Yıllık 695 İngiliz lirası

Müdür Muavinleri

Müdür Muavinlerinin maaşı birliğin büyüklüğüne ve polis miktarına göre değişir

Yıllık 800 -1400 İngiliz lirası arasındadır.

Emniyet Müdürleri

Büyük Countylerde

Yıllık 1900 — 2400 İngiliz lirası

Küçük

” 600 — 800 “ “

Şehirlerde

700 2400 “ “

§. Zamlar.

Polise verilecek zamlar, ikramiyeler ve ödenekler İçişleri Bakanlığının tasvibine iktiran etmelidir.

Bir memur gündelik normal mesaisi üstünde ve mübrem bir iş zımnında çalıştırılır ve bu süre de yarım saati aşarsa buna karşılık kendisine munzam bir ödenek verilir ve aynı zamanda istirahat alır.

Bir saatlik mesai için:

Komiser muavinine 4 şiling 3 peni.

Polise 3 ” 6 ”

bu paradan tekaüdiye kesilmez.

Yukarıdaki zamlar normal olarak görevini ifa eden ve gayri muntazam zamanlarda çalışan veya fevkalâde bir iş için hazırlıklı bulunmaları kendilerine ikaz olunup ta hizmete çağırılmayan veya fazla hizmetten dolayı dedektif ödeneği alanlara ödenmez-

Diğer taraftan maaştan kesilen gelir vergisine karşılık aynı nisbette maaşa zam yapılır.

§. İkramiyeler.

Bir polis memurunun nakdi mükâfat alabilmesi için meslekte en az devamlı beş yıl çalışması ve bağlı olduğu Emniyet Müdürlüğünden üstün zekâlı, uzak görüşlü, mümtaz ve görevini başarı ile yürüttüğüne dair bir not verilmesi lâzımdır.

İkinci bir ikramiyenin alınabilmesi, en az aradan bir yıl geçmesine ve yeniden iyi bir notun verilmesine bağlıdır.

İkramiye geri alınmışsa aradan bir yıl geçmedikçe yenisi ödenmez.

Polis memuru, nakdi mükâfatı hatalı hareketile zayı ettiği takdirde lütfâ nail olabilmesi için kendisine iki aylık mühlet vardır.

Nakdi mükâfat cezaî kararın katiyet kesbetmesile otomatik olarak zıyaa uğrar. Emniyet Müdürleri de nakdi mükâfatın ziyama karar verebilirler. Nakdi mükâfat ilgili memura yazı ile bildirilmelidir.

§. Çeşitli ödenekler.

Mesken bedeli:

Polisin yetkili makamları memura meccanen bir ikamet mahalli temin etmeli veya kendisine mesken bedeli vermelidirler. Mesken bedeli, memurun evli veya bekâr olduğuna ve her rütbeye ayrı olmak üzere ve makul bir nisbet dahilinde teayyün eder.

Üniforma bedeli:

Polis kuvvetine mensup olan üyeye üniforma aynen verilmezse bedeli ve bakım masrafı nakden ödenmelidir.

Çizme bedeli:

Polis kuvvetine mensup olupta çizmesini ayniyattan almayanlara çizme bedeli nakden ödenir. Haftalık çizme bedeli 2 şiling 6 penidir.

Sivil elbise bedeli:

Polis kuvvetine mensup olan bir üyenin en az haftada bir kere sivil elbise giymesi gerektiği takdirde rütbesile mütenasip kendisine sivil elbise bedeli ödenir. Bu nisbet aşağıdaki şekilde tesbit edilmiştir.

<u>Murakıp</u>	<u>Yıllık</u>	<u>35.10</u>
Komiser	”	32.00
Komiser Muavini ve Polis	Haftalık	10 şiling

3 aylık bir devre içinde görevi icabı 6 gün sivil elbise giyen memura haftalık ödeneğimin 1/6 ri hesap edilerek ödenir.

Muşamba bedeli:

Muşamba bedelini ilgili Polis Müdürü tayin ve tesbit eder ve içişleri Bakanlığının tasvibine sunar.

Dedektif ödeneği :

Polis kuvvetine mensup bir üyenin dedektif ödeneğini alabilmesi için bu hizmette en az devamlı bir hafta çalışması lâzımdır. Ödenek her

rütbe için ayrı olmak üzere aşağıda gösterildiği şekilde tesbit edilmiştir. Mamafih İçişleri Bakanlığı bu miktarı tadil edebilir.

Rütbesi	Süresi	Dedektif ödeneği
Murakıp ve komiser	Haftalık	25 şiling
Komiser Muavini ve Polis	”	20 şiling

İaşe ve İbate bedeli:

Polis kuvvetine mensup olan ve murakıplığın dunundaki rütbeyi işgal eden bir memur, normal görevinden fazla veya mutad görev yeri dışında çalıştırılırsa, kendisine iaşe ve ibate gibi zaruri masraflarını karşılayacak bir ödenek verilir. Mutat görev yerini ancak Polis Müdürü tayin edebilir.

Bu nevi mesai bir saatten fazla 5 saatten az ise çay, kahve, gazoz ve diğer alkolsüz meşrubatla sandviç gibi hafif yemeklerin masrafını karşılayacak cüz’i bir miktar para iaşe bedeli olarak ödenir. Mesai 5 saati aşarsa iaşe bedeli tam olarak verilmelidir. O yerde yatmak zaruretinde de kalındığı takdirde memura bir miktar da ibate yevmiyesi tediye olunmalıdır.

İaşe ve ibate bedeli cetveli

Komiser muavin ve Polis	Komiser	Murakıp	Ödeneğin nev’i
2 şiling 6 peni	3 ş.	3 ş. 6 peni	Bir öğün için hafif yemek ve meşrubat
4 şiling	4 ş. 6 p.	5 şiling	İki öğün için
4 şiling	4 ş. 6 p.	5 şiling	Bir saatin üstünde 8 saatin altında iaşe ödeneği
5 şiling 6 peni	6 ş. 6 p.	7 ş. 6 p.	saatin üstünde 12 saatin altında
8 şiling	9 şiling	10 ş. 6 p.	12 saatten az 24 saatten çok
8 şiling 6 peni	9 ş- 6 p.	10 ş. 6 p.	Her gece için ibate bedeli

Mamafih Polis Müdürü bu miktarları azaltıp çoğaltabilir.

İbate ve iaşe masrafları avans şeklinde de verilebilir, ikamet yevmiyesi:

Polis kuvvetine mensup olan üye muvakkaten ve yardımcı olarak bir

başka kuvvette çalıştırılırsa rütbesi gözönünde tutularak kendisine muayyen nisbette ikamet yevmiyesi ödenmelidir.

İkamet Yevmiyesi Cetveli

Murakıp	Günde	8 şiling	
Komiser	“	6 ”	6 peni
Komiser Muavini	“	5 ”	6 ”
Polis	“	4 ”	6 ”

İkamet yevmiyesinin ödenebilmesi için üyenin iltihak ettiği kuvvette en az üç gün çalışması ve evinden gayri yerde yatması gereklidir.

Ek Görev Ödenegi:

Polisin aşağıdaki görevleri ek addolunur.

- 1 — Hayvan Sağlık Kanununa göre uhdesindeki işler;
- 2 — Ölçü ve ayarların teftişi;
- 3 — 1938 tarihli Gıda ve İlaçlar Kanununa göre teftiş ve örnek alınması, 926 tarihli Gübrelerle Besleyici Maddeler Kanununa göre işler;
- 4 — Patlayıcı Maddeler Kanunu ve 1928 tarihli Petrol Kanununa göre gayri menkullerin teftişi;
- 5 — 1912 - 1938 tarihli Dükkânlar Kanununa göre komiserin görevi;
- 6 — Mahallî otoriteler namına lisans vergileriyle ilgili müstahdemler, arabalar gibi kanunlar.

Aşağıdaki görevler ise ek addolunmaz.

- 1 — 1909 ve 1922 tarihli sinema, selliloit ve sinema filimleri kanunun muvazzaf kıldığı işler,
- 2 — Şehir Meclisi kararlarının sureti icrası,
- 3 — Oyun yerlerinin murakabesi,
- 4 — Ayak satıcılarının şahadetnameleri,
- 5 — Hizmetçilerin kayıtları,
- 6 — Umuma açık dinlenecek yerlerin teftişi,
- 7 — Arabaların teftişi,
- 8 — Lisanslı kayıtların teftişi,
- 9 — Plâjların ”
- 10 — Pazar yerlerinin ”
- 11 — Yangın malzemelerinin ”
- 12 — Sokak lâmbalarının ”

Polis memuru, Komiser muavininin gaybubetinde veya bu makamın inhilâlinde Komiser Muavin-inin işlerine bakarsa fazla mesaisi için ken-

disine vekâlet ettiği kimsenin ücreti ödenir. Bu mesai en az iki hafta devam etmelidir.

Müteferrik tazminat:

Acemiler yetiştirilirken bir işle görevlendirilirse kendilerine içişleri Bakanlığınca kararlaştırılan tazminat ödenir.

Polisin hastalığı bir ayı aşarsa çizme bedeli hariç diğer munzam ödenekleri Polis Müdürünün veya şehir murakabe komitesinin kararı ile kesilir.

§. 9. Tekaüdiye, Dul ve Yetim Maaşı, ikramiye ve Sigorta.

Tekaüdiyenin hukukî mahiyeti ihtilaflıdır. Bir kısım ilim adamları mecburi bir sigorta mekanizmasile iktisap olunmuş bir intifa telâkki ederler. Diğerlerince, memura maaşı üzerinden yapılan tevkifatın hizmetin hitamından sonra iadesi şeklinde kabul olunmaktadır.

Kanaatimizce tekaüdiye temadi eden maaşlardır.

İngiliz mevzuatına göre tekaüt maaşı çeşitlidir.

A — Hayat boyunca ödenen genel tekaüdiye:

1 — Polis mesleğinde devamlı yıllık hizmeti bulunan her üye, doktor raporuna lüzum kalmadan, yetkili makama üç ay önce dilekçe ile bilgi vermek suretile tekaütlüğünü isteyebilir.

Polis Müdürü ve asistanının tekaüt olabilmeleri 60 yaşını doldurmalarına veya doktorun vereceği rapora bağlıdır.

Tekaüdiye yıllık maaşın 30/60 dır. Hizmet süreleri 25 yılı aşkın olanların tekaüdiyelerine her fazla yıl için 2/60 i zam yapılır. Tekaüdiye haddi yapılan bu zamlarla 40/60 ın üstüne çıkmamalıdır.

2 — Polis kuvvetine mensup üyenin hizmeti 10 yılı aşar ve fakat bedenen ve aklen çalışmağa elverişli olmadığı doktor raporu ile tebeyyün ederse memur genel tekaüt maaşını yine alabilir. Bu süreyi aşan her hizmet yılı için tekaüdiyesine 1/60 ilâve olunur. Memurun hizmet süresi 20 yılı aşarsa, 20 yılı aşan her yıl için 2/60 ilâve olunur. Bununla beraber tekaüdiye haddi yapılan bu zamlarla 40/60 km üzerine çıkmamalıdır.

B — Hayat boyunca ödenen özel tekaüdiye:

Polis kuvvetine mensup olan üye görevini ifa sırasında bedenen veya aklen malûl olur ve doktor raporile çalışamayacak bir durumda bulunduğu tebeyyün ederse kendisine özel tekaüdiye verilir.

Aşağıdaki dört hâl içinde polis görevli addolunur-

- 1 — Görevi esnasında veya görevli bulunduğu bir şeyi rapor etmek üzere iken veya görevi başından evine dönerken; veya
- 2 — Mutat görevini ifa eylerken; veya
- 3 — Görevini ifa etmesinden mütevellit; veya
- 4 — Yangında can ve mal korurken veya yangının sönmesine yardım ederken;

Malûliyet hâli kazaen değil de memurun kendini tehlike içine kendisini sakınmadan atmasından ileri gelirse özel tekaüdiye daha yüksek nisbette ödenir. Ezcümle:

Hizmet süresi	Ödenen yıllık maaş nisbeti
11 yıldan az	45/60
11 ilâ 16 yıl	48/60
16 ilâ 21 yıl	51/60
21 ilâ 26 yıl	54/60
26 ilâ 30 yıl	57/60
30 veya daha fazla yıl	60/60

Maluliyet hâli memurun görevini ifa ederken kazaen vuku bulursa :

Hizmet süresi	Ödenen yıllık maaş nisbeti
11 yıldan az	30/60
11 ilâ 16 yıl	32/60
16 ilâ 21 yıl	34/60
21 ilâ 26 yıl	36/60
26 ilâ 30 yıl	38/60
30 veya daha fazla yıl	40/60

Yaralanmanın kazaen vuku bulduğu kestirilemiyorsa polis otoriteleri iki ölçü arasında bir miktara karar verirler.

Polis kuvvetine mensup üye, kendini tehlike içine bilerek atar ve yaralanma neticesinde kısmen çalışamayacak duruma düşerse ve hizmet süresi 11 yıldan az ise, yıllık maaşının 20/60 si ödenir.

Hizmet süresi 11 ilâ 20 yılı bulanların 11 yıldan fazla olan her hizmet yılı için özel tekaütlük maaşına 1/60 nisbetinde ilâve edilir. Bu kategoriye giren tekaüdiye yapılan zamlarla 40/60 nisbetini aşmamalıdır.

Kazara vukubulan kısmî malûliyet hali:

Memurun hizmet süresi 11 yıldan az ise yıllık maaşının 10/60 nu

ödenir. 11 yıldan fazla, ise her yıl için özel tekaütlük maaşına 1/60 ilâve olunur. Hizmet süresi 20 yılı aşarsa, 20 yıldan fazla olan her yıl için 2/60 ilâve olunur. Bu kategoriye giren tekaüdiyeler yapılan zamlarla 40/60 nisbetini aşmamalıdır.

§. İkramiye:

Polis kuvvetine mensup olan bir üye görevini ifa ederken kendi kusuru olmadan bedenlen veya aklen çalışamayacak derecede malûl olur ve hizmet süresi de henüz 10 yılı doldurmamış bulunursa tediye edilen maaşları tutarının 1/12 ri kendisine ikramiye olarak ödenir. Bir yılı doldurmayanlar yalnız tekaüdiyeleri kesintilerini alırlar.

§. Tekaüdiye kesintisi:

Yıllık maaşın % 5 i dir. Polis kuvvetine mensup olan bir üye ikramiye ve tekaüdiye almamış veya hakkında mecburi istifa ve ihraç kararlarından biri verilmemişse meslekten ayrılmasını müteakip maaşından kesilen % 5 ler kendisine iade olunur.

Mamafih polisin yetkili makamları mecburi istifa ve ihraç halinde de tekaüdiye kesintisinin üyeye veya karısına veya çocuklarına ödenmesini ve nisbetinin miktarını takdiri bir şekilde kararlaştırabilirler.

§. Dul ve yetim maaşları:

Polisin yetkili makamları uygun gördükleri takdirde görevi esnasında yaralanan veya hastalığa yakalanan ve ölen bir üyenin yetimlerine veya dul karısına bir maaş bağlanmasına ve ikramiye ödenmesine karar verebilirler.

Dul ve yetim maaşının ve ikramiyesinin ödenebilmesi polis kuvvetine mensup olan üyenin meslekte en az beş yıl çalışmasına ve ölümün, görevini ifa ederken aldığı yaradan veya yakalandığı hastalıktan mütevellit bulunmasına bağlıdır.

Vefat eden polis kuvveti üyesi, Polis veya komiser muavini rütbesinde bulunursa, dul karısına yılda £ 30; Komiser veya Başkomiserin dul karısına yılda £ 40; daha yüksek rütbelerde bulunanların dul karılarına yılda £ 50 tediye olunmaktadır.

Yetim maaşı 16 yaşına kadar ödenir. Polis ve Komiser Muavinin beher çocuğu için yılda £ 10; Komiserlerin beher çocuğuna yılda 12; daha yüksek rütbelilerin çocuklarına yılda £ 15; verilmektedir.

Çocuklar 16 yaşına basmadan validelerini kayıp ederlerse yukardaki nisbetlere % 50 ilâve olunur.

Mamafih dul ve yetim maaşı ve ikramiyesi miktarı ölümün kazara vuku bulmasına veya müteveffanın bilerek kendisini tehlike içine atmasına göre değişir.

Polis otoritesi, uygun görürse müteveffanın nafakasile mükellef bulunduğu diğer akrabalarına da maaş bağlayabilir.

Kadın polis vefat edince kocası sağ bulunursa çocuklarına tazminat ve ikramiye ödenmez-

Dul polis karısı evlenince dul maaşı kesilir.

§. Sigorta:

Polis görevini ifa ederken aldığı yaralarla veya hastalık sebeble vefat eder ve fakat meslekte henüz beş yıllık hizmeti bulunmazsa yetimlerine ve karısına polis bütçesinden hiç bir şey ödenemez.

Bu yüzden mesleke yeni giren Polisin kendisini en az 5 yıl müddetle sigorta ettirmesi keyfiyeti kanunen mecburi hâle sokulmuştur.

§. 10. Melbusat ve Teçhisat:

Her hangi polis kuvvetine mensup olan bir üyenin üniformasını, elbisesini, teçhizatını ve malzemesini polisin yetkili makamları sağlar.

Komiserler ve bu derecelerin üstündeki sınıfın teçhizat ve melbusatı, kendilerine nakden ödenebilir.

Talepname muayyen zamanlarda doldurulmalıdır. Mutadın üstünde veya nadiren elbise ve teçhizat kullananların talepnameleri, özel surette düzenlenir. At, bisiklet, motosiklet, otomobil veya arabaya görevi icabı sık sık binenler veya ahır ve karakolun temizlik işlerine bakanlar talepnameyi belli bir zamana bağlı kalmadan, lüzum hasıl oldukça dol dururlar.

Polis ve Komiser muavinlerine mahsus melbusat cetveli

Ceket ve kaput (bluz, çapraz düğmeli ceket, devriye ceket, kışlık ceket, yazlık ceket, ve diğer lüzumlu şeyler.)

Bluz veya elbise yalnız seremoni için verilmemişse miadı uzundur.

Pantolon

Kaput

Şapka

Başlık ve serpuş

Polisin yetkili makamları, İçişleri Bakanlığının muvafakatim alarak her memura göreve mütenasip yılda iki çift çizme verir.

Aşağıda tatad olunan teçhizat ve malzemenin talepnamesi zarurî görüldükçe doldurulur. Bunlar:

Kol zırhı ve kopça; düğme, şerit ve kordon, eldiven, kelepçe, çanta, elektrik feneri, tozluklar, iş elbisesi, cep not defteri, sopa veya cop, bel kemeri, yazılı emir kartı, yağmurluk, düdük ve zincir.

Melbusat ve teçhizat memura görevi icabı verildiği için bunlar yine mirî malı olarak kalır. Yâni memur teşkilâtın ayrılırken bu gibi melbusat ve teçhizatı yine teşkilâta iade etmelidir. Sonra, miadı dolan teçhizat ve melbusat da - çizmeler hariç - polisin yetkili makamlarına verilmelidir. Bunlar münasip zamanlarda satılarak polis bütçesine gelir sağlanır.

Zayi olan, hasara uğrayan veya kötü dikilen elbiselerin tamir masrafı polis otoritelerine aittir. Ancak bu işlerde memurun şahsî kusuru bulunmamalıdır.

Yetkili makamlara iade olunan kullanılmış melbusatın temizlettilmeden başka bir kimseye devredilmesi sureti katiyede memnudur-

§. 11. Tedavi ve Bakım.

Polis kuvvetine mensup olan her üye Polis Sağlık Dairesi memurları tarafından tedavi olunur. Sağlık dairesi yok ise bu işe hariçte serbest çalışan bir hekim tavzif edilmelidir. Hastalık halini tevsik edecek raporlar herhangi bir doktordan temin olunabilir.

Memur kendi kusuru olmadan bir hastalığa yakalanır ve bu yüzden görevine bakmağa muktedir bulunmazsa gelmediği günlerin yevmiyesi kesilmez. Tedavisi meccanen yapılır.

Kendi arzusile hastahane yatmak isterse mâni olunmaz; yalnız tedavi ücret', yevmiyesinden kesilir.

Yaralanma ve hastalık memurun kusurundan tevellüt etmez ve doktor, tedavisi için hususi bir bakıma lüzum gösterirse tedavi masrafı alınmaz.

Polis kuvvetine mensup olan şahıs kendi kusuru olmadan yaralanır ve sağlık durumu yüzünden tekaüde sevk edilirse tedavisi yine meccanen yapılmalıdır.

Polis kuvvetine mensup olan üye, ihmâl ve kusuru olmadan dişlerinden bir hastalığa yakalanırsa, polis otoritesi bu hastaya bir diş doktoru sağlamalı ve tedavisini de meccanen yaptırmalıdır. Bu yüzden istirahatli bulunduğu takdirde yevmiyesinden kesinti yapılmaz.

§. 12. Sicil İşleri

Memuriyete intisap eden şahsın ahvali hususiyesi ve mesleki durumu

üzerinde bazı bilgileri elde topluca bulundurmak ve mumaileyh hakkında bir hataya düşmeden işlem yapmak gerekir. Bu yüzden polis mesleğine giren her şahsın sicili tutulur. Başka bir yere nakledilirse yeni Müdürün talebi üzerine evrak ve yer müdürlüğüne gönderilmelidir. Sicil şu bilgileri ihtiva etmelidir.

Memurun eşkâli,
Doğum yeri ve günü,
Ailesi,
Askerlik hizmeti,
Tayin tarihi,
İşgal ettiği makamlar,
Nakil ve diğer değişiklikleri,
Maaş değişiklikleri,
Terfi durumu,
Paraları,
Hastalığı ve süresi,
Mesleki terkedışı,
Vazifesi başına gelmediği günler,
Mükâfatı ve mücazâtı,
Polis mesleğinden ayrılışı ve sebebi.

Mesleği terkeden kimseye - mecburî istifa ve ihraç hâli müstesna - bir vesika verilmelidir. Bu vesikada memurun eşkâli, rütbesi, meslekteki hizmet süresi bulunmalıdır. Polis Müdürü isterse;

Örnek tavrıdır,
Çok iyi tavrıdır,
İyi tavrıdır,
gibi meşruhatı da ilâve edebilir.

§. 13. İzinler

İnsan vücudu sürekli çalışmaya müsait değildir. Mesaisinin verimli olması için yeter miktarda dinlenmelidir. Bilhassa zabitanın uyanıklığı. kendisine bu imkânların sağlanabilmesine bağlıdır.

İngiltere'de yılın üç günü bayramdır. Polis bu günlerde görevli ise iznini bunu takib eden günlerde kullanır. Diğer taraftan haftada bir gün izinli sayılır. Günlük normal mesaisi 8 saattir-

Yıllık izinler rütbeye göre değişiktir.

Başkomiser	27	gün
Tali Bölge Başkomiseri	24	“
(Bu rütbe yalnız Metropoliten poliste mevcuttur.)		
Komiser	24	“
Tâli Komiser	22	“
Karakol Komiser Muavini	22	“
(Bu rütbe yalnız Metropoliten Poliste mevcuttur.)		
Komiser Muavini	20	“
Polis	18	“
Polis Müdürleri ve haftalık izin kullanmayan diğer âmir sınıfı	42	“

Bu sonuncu grupta bulunan âmirler bulundukları rütbelerde 10 yıllık bir süreyi doldururlarsa her yıl için izinlerine 6 gün ilâve olunur.

§. 14. Terfi.

İngiliz polisi meratip süsmesine tâbi tutulmuştur. Bir memurun küçük derecelerden yukarı derecelere yükselebilmesi için üst derecenin sorumluluğunu üzerine alabilecek ehliyet, iyi karaktere ve tecrübeye mâlik olması gerektir. Terfide iltimas memnudur. İngiliz polisinde karakter ve ehliyet genel olarak tezkiye ve imtihan ile tesbit olunur. Kıdem ancak müsavi evsafı haiz iki aday arasında mevzuubahistir. Komiser ve daha küçük derecelerdeki memurlar açık bulunan kadrolar için müsabaka imtihanına tâbi tutulurlar. İmtihanda başarı gösterenler bir üst derecede bir yıl aday olarak çalışırlar. Bu sürenin sonunda asaleten nasbolunabilmeleri bağlı bulunduran kesim amirlikleriyle mürakiplerin haklarında iyi not vermiş olmalarına bağlıdır. Mamafih memur adaylığını yaptığı üst derecenin maaşını alır.

Genel bilgilerin imtihanım sivil dairelerin müdürleri, meslekî imtihanları ise mesleğin üst derecelerinde bulunanlar yaparlar.

Şimdi terfide her dereceye mahsus olan ehliyet şartlarını sıralayalım;

Komiser Muavinliğine terfi için aranılan şart-ar:

Polis nizamnamesinin 1948 yılında değişen 28 inci maddesine göre polis mesleğinde en az 4 yıl çalışmış olarak; (Polis Müdürleri veya Polis Mürakabe Komiteleri bu süreleri kısaltabilirler.)

İhtar ve tevbih hariç son iki yıldan beri cezaya çarptırılmamış bulunmak ;

Ve nihayet imtihanı başarı ile vermektir.

Aday aynı derecede bulunan genel bilgilerden başka bir yerde imtihana girmişse komisyon bu adayı imtihandan muaf tutmalıdır.

Polis teknik sahada çalışıyorsa sualler ona göre tertiplenmelidir. İmtihan konuları iki ayrı kategoride toplanmıştır.

A — Genel Bilgiler

B — Meslekî görev.

A — Genel Bilgi İmtihanı

a — Yüksek sesle okuma,

b — Yazı (imlâ, tahrir ve bilhassa rapor düzenlenmesi)

c — Hesap (4 işlem, kesri adi, kesri aşarî, basit ve mürekkep faiz hesapları, ölçüler)

d — Coğrafya (bilhassa İngiliz Adaları)

e — Umumi bilgi, zekâ ve muhakeme

B — Polis Görevi İmtihanı

(Sorular polisin elkitabından çıkarılmalıdır.)

a — Ceza Kanunu,

b — Ceza usulü muhakemeleri ve deliller,

c — Meslekle ilgili kanun, nizamname ve talimatnameler, belediye talimatnameleri

e — Her kuvvetin gördüğü işlerin hususiyetine göre diğer kanunlar.

f — Mahallî idarenin esasları.

Komiserliğe terfi için aranılan şartlar:

En az iki yıl komiser muavinliğinde hizmet etmiş olmak.

Bu sürenin içinde ihtar ve tevbih dışında bir cezaya çarptırılmamış bulunmak ve

Ehliyet imtihanını başarı ile vermektir.

İmtihan kâğıtları İçişleri Bakanlığında bulunan bir heyet tarafından incelenir ve muvaffakiyet ve ademi muvaffakiyet dereceleri evrak üzerinde belirtilir ve ilgili müdürlüğe iade olunur. İmtihan büyük kuvvetlerde yılda bir kere uygulanır. Küçük birliklerde ise zaruret hasıl olunca yapılır.

İmtihana girmek isteyen kimse dilekçe ile müdürlüğe müracaat etmelidir.

İmtihanda muvaffak olamayan aday müteakip imtihanlara ancak aradan bir yıl geçtiği takdirde girebilir.

§. 15. İnzibatî suçlar, İnzibatî Cezalar ve Muhakeme Usulü:

Memuriyet inzibat demektir. Memur olmağa muvafakat eden kimse kendisine hangi hizmet tahmil olunursa hizmetin icrasını temin eden nizamlara ve vazettiği vecibelere riayeti temin eden kuvvei müeyyidelere bilâ ihtiyar tâbi olur. Şefler emretmek kudretini bu esaslardan alırlar.

Mesleğe yeni giren her memura bu ruh sindirildiği takdirde işler aksaksız yürür. İşle bu maksatla her İngiliz polis kuvvetinde disiplin konusunu birinci bölümde ihtiva eden basılı bir rehberin bulundurulması mecburi tutulmuştur.

§. İnzibatî suçlar.

1 — İtibarı sarsan fiiller:

Nizamsız ve tarafkârane hareketler, yakışsız sözler ve tavırlar veya,

2 — Kaba muameleler:

Maiyetine karşı bayağı, küfürlü hitaplar, dürüst muamele veya kasten veya ihmâl ve tekâsül ile yanlış şikâyet veya polis kuvvetine mensup herhangi bir üye aleyhinde dedikodulu sözler; veya

3 — Emirlerle itaatsizlik:

Makul sebep olmadan verilen kanunî emirlere riayetsizlik veya ihmâl veya herhangi surette kale almamalar; veya

4 — Görevi ihmâl:

Görevi dikkatli, zamanında ve gayretli yürütmeme, avare dolaşmalar ve dedikodular. Devriye hizmetini emirlere uygun şekilde yapmamak veya görev yerini terketmek veya gönderilen yere makul sebep olmadan gitmemek veya dikkatsizlik ve ihmâl ile mevkuflu kaçırmak veya suçlunun gizlendiği yer malûm iken suçlu hakkında lâzım gelen ilgiyi göstermemek veya rapor vermemek veya Yargıç huzuruna götürmemek veya görevi iktizası bir şey hakkında rapor düzenlememek, delil toplamamak veya mücrimin lehinde ve aleyhindeki deliller dindeyken kaçırmak veya resmî defter ve evrak üzerinde zarurî olan bazı kayıtları tutmamak veya ihmâl ve tekâsül göstermek veya hastalık gibi makul bir sebep olmadan görevi başına geç dönmek; veya

5 — Yalancılık :

a) Resmî evrak ve defterlerdeki kuyudata rağmen bilerek yanlış ifade vermek; veya

b) Bilerek veya ihmâl ile yanlış iş yapmak veya resmî makamâtı natamam muamele ile yanlış yola sevk etmek,

c) Muhik bir sebep yokken resmî vesikayı ve kaydı silmek veya tâdil etmek veya tahrip etmek; veya

6 — İtimadî selbeder mahiyette görülen hareketler:

a) Görevi itibarile muttali olduğu bir sırrı ifşa etmek

b) Bir şahıs hakkında yazın emir ve ihzar müzekkeresi düzenlenmekte iken doğrudan veya dolayısıyla o şahsa haber vermek emrin kanunî şekilde uygulanması hâli müstesnadır -

c) Kendisi mezun kılınmadığı hâlde matbuata veya yetkili olmıyan diğer eşhasa bilgi vermek.

d) Polise ait defterleri, yazılı ve basılı vesikaları uygunsuz şekilde ahar bir şahsa göstermek; veya

e) Üstlerine saygısızca muamelede bulunmak.

f) Dilekçe düzenleyip imza toplamak veya muhaberede hiyerarşik mercii atlamak-

g) Kanunsuz toplantı yapmak veya böyle bir toplantıda bulunmak ve polis kuvvetile ilgili bir meseleyi münakaşa etmek; veya

7 — Rüşvet ve sahtekârlık:

a) Rüşvet almak veya;

b) Doğrudan veya dolayısıyla polis müdürünün veya polisin yetkili makamının muvafakatini almadan birisinin hukuk müşavirliğini yapmak veya bahşiş, hediye veya diğer değerli kendisine tevdi edilen eşyayı kabul etmek.

c) Umumhane tutanlarla, bira perakendecilerini, mezecileri veya diğer lisans sahiplerini haraca bağlamak.

d) Memuriyet nüfuzundan faydalanmak.

e) Polis müdürünün muvafakatini almadan bir şahsı bir işe yerleştirmek için hüsnühâl varakası düzenleyip vermek.

f) Polis müdürünün muvafakatini almadan lisans erbabının dilekçe ile müracaatlarını nazarı itibara alarak lisans vermek; veya

8 — Otoriteyi kötüye kullanmak:

a) Ortada muhik bir sebep yok iken bir kimseye kanunsuz veya lüzumsuz müdahalede bulunmak veya yakalamak, tevkif etmek; veya

b) Bir mevkufa lüzumsuz yere şiddet göstermek ve gayri medenî muamelede bulunmak veya görevini icra ederken temasa geldiği kimselere şiddetli muamelede bulunmak; veya

9 — Temartüz

Hastalığını veya yaralanmasını mübalağalı göstermek suretiyle görevinden kaçınmak; veya

10 — Görevi başında bulunmamak:

Geç kalmak, muhik bir sebep olmadan görevi başına veya resmigeçide veya mahkemeye veya görevlendiği diğer yerlere geç gitmek; veya

11 — Pislik:

Gerek görevi esnasında veya görevi dışında umumî yerlerde yakışsız, kirli elbise ve teçhizat giyinmek ve kuşanmak; veya

12 — Elbise ve malzemeye hasar vermek :

Polis otoritesine ait veya kendisine emaneten tevdi edilen elbise, teçhizat, kitap, vesika ve eşyayı bilerek dikkatsizlikle kötü kullanmak veya ziyaa uğratmak veya her ne suretle olursa olsun ziyaa ve hasara uğrayan bu eşyayı raporla bildirmek; veya

13 — Sarhoşluk:

Görevi esnasında sarhoşluğundan ötürü uygunsuz görünmek, veya

14 — Başkasını içkiye teşvik etmek, veya üstünün muvafakatini almadan alkollü meşrubat içmek veya görevli iken bir kimseden alkollü içki talep etmek, veya her ne suretle olursa olsun kendisine içki verilmesi hususunda tevessülde bulunmak, veya

15 —Görevli iken alkollü içki kanununa göre açılan lisanslı yere girmek veya böyle bir yere görevi dışında da olsa üniformalı girmek - görevinin icrası bakımından böyle bir yerde bulunması zaruri ise bu hâl tabiatıyla müstesnadır -; veya

16 — Üstüne para ikraz etmek veya mağdurundan para istikraz etmek; veya

17 — Her türlü şerait içinde görevine bitarafhane el kovmamak, veya vakalara müdahale etmemek veya siyasete faal bir şekilde karışmak veya ikâmet mahallini polis müdürünün ıtlasına arzetmemek veya kendisine polis otoritesi tarafından temin olunan eve polis müdürünün muvafakatini almadan başka bir kimseyi pansiyoner olarak kabul etmek veya bir kısmını kiraya vermek.

Yukarıda tatad olunan disiplin suçlarını işleyenler inzibatî cezaya çarptırılırlar.

§. İnzibatî cezalar:

İngiliz Polisinde uygulanan inzibatî cezalar ağırdan hafife doğru şöylece sıralanabilir.

- 1 — Tart;
- 2 — Mecburi istifa;
- 3 — Kıdem tenzili;
- 4 — Maaş kat'ı;
- 5 — Nişanların sökülmesi; (cesaret, kahramanlık, fazilet nişanları gibi),
- 6 — Para cezası;
- 7 — Tevbih;
- 8 — İhtar;

İhtar dışındaki bütün cezalar sicile işlenir. Cezaların miktarı ve nev'i emirde bildirilmelidir.

Kıdem tenzili en çok 12 aydır. Para cezası bir haftalık maaş tutarını geçmemelidir.

İnzibatî cezalar her müdürlükte ve kısımda murakıp ve müdürün bilgisi altında özel bir deftere işlenir.

Polis müdürü, polis kuvvetine mensup herhangi bir üyeye elini işten çektirebilir. Eli işten çektirilenlere sivil elbise bedeli, dedektif ödeneği, munzam vazife ödeneği, muvakkat görev ödeneği verilmez, emniyet müdürünün tesbit edeceği miktarda ve maaşlarının yarısından az, 2/3 sinden çok olmamak üzere bir miktar para ödenir.

§ İnzibatî Cezalarda Muhakeme Usulü.

Disiplin âmiri, polis kuvvetine mensup olan bir üyenin disiplin tüzüğünde yazılı olan suçları işlediğini bir raporla iddia ettiği veya aleyhinde herhangi bir şikâyet vâki olduğu takdirde suç mahalli ile zamanı ve durumun iyi hatırlanmasına yarayacak diğer bilgiler yazı ile müttetime acele bildirilmelidir.

Sanık mütemmim bilgi talebinde bulunmazsa hâdiseyi ya inkâr veya kabul eder. Her iki hâlde de müttetim müdafaa şahitlerinin adlarını ve ilgili diğer bilgileri açıklayıp vakayı kendi görüşüyle izah etmelidir. Müttetim vakayı inkâr eyler ve emniyet müdürü de aksi kanaatte bulunursa sanık emniyet müdürünün huzuruna çıkarılmak dır. Emniyet müdürü şahitleri d'nlere ve icabederse yüzleştirme yapar. Gelmeyenleri ihzar yolu ile celbeder. Ve diğer delilleri de toplanarak bir karara varır. Karar yazılıdır. Fakat katıyet ifade etmez. Karar, Metropolitan Poliste İçişleri Bakanlığının tasvibine arzolanduktan sonra dergide neşredilir.

Şehirlerde emniyet müdürlerinin kararlarını ikinci derecede murakabe komitesi, Countylerde muhtelit komite inceler.

İhtardan maada bilcümle inzibatî ceza kararları ikinci derecede tetkik olunmalıdır. Bu takdirde müttehim muraflaa talebinde bulunabilir. Talebi hakkında bağılı bulunduğu müdürlüğe de haber vermelidir. Müttehim dilediği takdirde kendisini müdafaa edebilmek için polis kuvveti üyelerinden birini vekil tayin edebilir. Müttehim muraflaaya gelmediği takdirde karar gıyabında verilebilir.

Polisin disiplin Mercileri Şunlardır:

Londra şehrinde	Polis Müdürü Muteriz Polis Müdürü ise Belediye Mahkemesi veya Belediye Meclisi
Metropolitan Polis County Polisi	Genel Müdür Polis Müdürü Muteriz Polis Müdürü ise muhtelif komite
Şehir Polisi	Murakabe Komitesi
Tyne şehri	Tyne şehri Polis Başmüdürü

Disiplin mercilerinin verecekleri kararlar son olarak İçişleri Bakanlığına temyiz olunabilir. Temyizi kabil olan cezalar şunlardır:

Tart

Mecburi istifa

Kıdem tenzili

Maaş kat'ı

Son ikisi nizamnameye 1943 tarihinde ithâl olunmuştur.

İçişleri Bakanlığı layihayı inceltip rapora bağlattıktan sonra ya itirazı haklı görür; veya itirazı reddeder; veya disiplin cezasını değiştirir.

İçişleri Bakanlığı namına, tahkikatı yapan kimse, icabında tarafları celbedip huzurunda dinleyebilir. İçişleri Bakanlığı temyiz masrafının tamamını veya bir kısmını muterizden veya polis bütçesinden ödenmesine karar verebilir.

§. İnzibatî cezaların Yargılanmasında Muhakeme Usulü.

Disiplin merciinin temyizi kabil olan kararları aleyhinde itirazı mucip bir hâl görüldüğü takdirde kararın tebliğ edildiği tarihten 10 gün

içinde (*) İçişleri Bakanlığına aşağıdaki şekilde bir dilekçe ile müracaat olunmalıdır.

İçişleri Bakanlığı Yüksek Katına

(Bu haneye muterizin adı ve sicil numarası;)

Ben, (günün adı yazılacak)

..... / /1950 tarihinde disiplin koduna göre tard veya mecburi istifa, kıdem tenzili, maaş kat'ı - cezasına çarptırıldım.

Hükümde fiilime temas ettirilen disiplin kodu maddesi..... dir.

Kararın tefhim tarihi:

Kararın tebliğ tarihi:

Ben bu karara itiraz eyler, nazarı itibare alınmayan delilleri sunar, müdafî şahitlerin adreslerini de bildirir, iddiamın doğruluğunu beyan ederim.

Cezaya çarptırıldığım gün haftada İngiliz lirası almakta idim. Eli işten çektirilmişse bu da yazılmak ve eline ne kadar para geçtiği açıklanmalıdır.

Tarih

imza ve adres

Muteriz bu dilekçenin aslını İçişleri Bakanlığına, bir suretini de disiplin merciine gönderir ve müdafaasının kim tarafından yapılacağı hususeten dilekçesinde açıklar.

İçişleri Bakanlığı incelemelerini evrak üzerinde yapar, açık duruşmaya da karar verebilir. Mamafih duruşmalar genel olarak gizlidir.

Tahkikata memur edilenlerden birisi heyetin başkanıdır. Başkan İçişleri Bakanlığınca tayin olunur. Hey'et, şahitleri yeminli dinler ve icabında yüzleştirme yapar. Duruşmayı başkan idare eder. Zabıtlar stenografi ile tutulur. Duruşma veya inceleme bir sonuca varınca heyet kanaatim üç kopyeli bir raporla İçişleri Bakanlığına sunar ve yargılama masrafinin kime ve ne nisbette tahmil edileceğini tayin eder.

§. 16. İstifa

Polis memuru istifa etmeden veya meslekî görevinden çekilmeden en az bir takvim ayı önce bağlı bulunduğu murakıplığa bilgi vermesi veya polis müdürünün yazılı muvafakatini alması lâzımdır. Aksi takdirde yargıç marifetiyle £ 5 lirasından fazla olmamak üzere para cezasına çarptırılır.

* İtiraz mücbir sebeple geçtiği takdirde süreyi İçişleri Bakanlığı uzatabilir.

Hizmet süresi henüz üç ayı bulmayan polisin istifa edip çekilmesine derhâl müsaade olunabilir.

§. 17 Polis Federasyonu

İngiliz polisinin sosyal zaruretlerden doğduğuna ve bünyesinde mündemiç dinamizmle daima iyiye doğru geliştiğine evvelki yazılarımızda temas eylemiş ve fakat müessesenin genç ve taze kalmasına saik olan karakteristik taraflarını teşrih etmemiştik. Bu sistem hayatîyetini üç kuvvetli kaynaktan almaktadır. Bunlar:

- 1 — İdealist, ıslahatçı şefler,
- 2 — Aydın ve uyanık âmmе efkârı,
- 3 — Mesleğe kanun yolu ile sokulmuş demokratik zihniyet.

Biz Polis Federasyonu başlığı altında bilhassa üçüncü faktör üzerinde duracağız.

Federasyonun gayesi:

Federasyon İngiliz polisini münferit vakıalar dışında bilgili, müreffeh ve muktedir seviyeye yükseltmeğe çalışan meslekî bir kurumdur.

1919 yılında İçişleri Bakanlığı ve polis otoritelerinin muvafakatile kurulmuştur.

Polis kuvvetine mensup olan ve murakıplıktan küçük rütbede bulunan herkes federasyonun tabii üyesi sayılır.

Kuruluşu:

Federasyonun üç uzvu vardır:

- 1) Şube kurulu
- 2) Merkezî Komite
- 3) Genel İdare Kurulu

Her Şube de tâli üç kola bölünür:

- a) Polis Kolu
- b) Komiser Muavini Kolu
- c) Komiser Kolu

Şube Kurulu:

Bir polis kuvvetindeki polis mevcudu 7 kişiyi aşmaz ise orada şube tâli kollara bölünmez. Aştığı taktirde şube kurulu beş kişiden terekkep edecektir. Üye miktarı 200 den fazla olan yerlerde Şube Kurulu 7 kişiden ibaret bulunacaktır. Metropolen polis sahasında her kısım birer üye gönderir. Genel müdürlük şubeleri de birer kısım addolunur.

Kollara seçilecek üyeler reylerini serbestçe kullanırlar. Seçim yıllıktr. Ekim ayında yapılır. Toplantılar 7 Kasımı aşmaz. 2 veya 3 kurul birleşerek karar verebilirler.

Merkez Komitesinin sureti teşekkülü:

Merkez Komitesi Şube Kurulundan gönderilen delegelerle teşekkül eder. Her şube kurulunun seçtiği delege miktarı, malik olduğu polis kuvvetine göre değişiktir. Polis kuvveti 200 den az ise Merkez Kuru una bir üye; 200 ile 500 arasında, iki delege; 500 ilâ 1000 arasında 3 delege; bu kuvvet binden fazla ise 4 delege gönderir. Metropiten Polis Merkez Kuruluna taşra delegeleri sayısı kadar iştirak eder. Bu suretle teşekkül edecek komite toplantısı her yıl Kasım ajanda yapılır.

Genel İdare Kurulu:

Genel İdare Kurulu Merkez Komitesinin kendi aralarından seçtiği 6 kişi ile teşekkül eder. Bu miktarın ikisi Londra şehri ve Metropiten Polis delegelerinden 2 şerde County ve şehir polisi delegeleri arasından seçilecektir.

Genel Kurul ikişer ikişer tâli gruplara ayrılarak da faaliyette bulunabilir.

Genel Kurulun kendi içinden seçtiği bir veya birkaç kişi ve İçişleri Bakanlığının tayin ettiği komite üyelerde temasa gelir ve polisin müşterek menfaatini sağlayacak şekilde çalışır.

Seçimler gizli yapılır. Her üye yalnız bir oy kullanır. Şube Kurulları, Merkez Kurulu ve Genel İdare Kurulu Başkan ve Kâtiplerini kendi aralarından seçerler. Oylar müsavi olduğu takdirde Başkanın bulunduğu taraf kazanır.

Her Şube Kurulu en çok dört gün toplantı yapar. Bu süre temdit edilmek istenirse polis müdürünün muvafakati alınmalıdır.

Merkez Kurulu toplantısı iki günü aşmaz.

Genel Kurul iki ayda bir gün toplantı yapar. Merkez Kurul ile Genel Kurulun toplantı süreleri İçişleri Bakanlığının muvafakati ile temdit olunabilir.

Herhangi bir şirkette veya ticarî bir mevzu ile iştigal eden bir müessesede veya polis kuvvetini murakabe gayesile kurulmuş bir cemiyette üye olan kimsenin memuriyeti kendiliğinden düşer. Bir müessesenin ticarî olup olmadığını Çalışma Bakanı tayin eder.

Polis kuvvetine mensup herhangi bir üye meslekdaşlar arasında soğukluk yaratır veya buna teşebbüs eder veya telkinde bulunur veya disiplin aleyhindeki suçları işlemeğe teşvik ederse 3 aydan iki seneye kadar hapse veya 50 pound'u aşmayan para cezasına veya her ikisine birden cezaya çarptırılır. Ve tekaütlük hakkından mahrum olur, memuriyetten tart edilir.

İçişleri Bakanlığı düzenliyeceği nizamname tasarılarını merkez komitesine ve polis otoritelerine tetkik ettirir.

Yukarıda izahına çalıştığımız İngiliz Polisi, en küçük kademedен başlayarak meslekî ve müşterek menfaata ait düşüncelerini Federasyon vasıtasıyla en üst dereceye duyurabilmektedir. Bu suretle her yılın zaruretleri en yetkili ağızlardan tesbit edilmekte ve meslek içinde eşit münakaşa imkânları açılmaktadır.

Diğer taraftan İçişleri Bakanlığı, polis mesleği ile ilgili muhtelif konuları, federasyonun fikrini aldıktan sonra düzenlediğinden, mevzuat ihtiyaca daha uygun şekilde çıkmaktadır.

Kısaca; demokratik memleketlerde esas yapı mesleğin kaidesi üzerine kurulmuştur.

§, Metropoliten Polis Dostluk Kurumu

Polisi tasarrufa alıstırmak, hayatta iken kendisine; vefatı halinde de karısına veya dilediği kimseye muavenette bulunmak üzere Genel Müdürlüğe bağlı bir yardım sandığı vardır. Adına: Metropoliten Polis Dostluk Kurumu denilmektedir. 1948 yılı Mart ayında kurulmuştur.

Merkezi: New Scotland Yard, London, S- W; 1

Üyelik ihtiyaridir. Sandığa yatırılan aidat ve getireceği faiz vergiye tabi tutulmadığından polisi tasarrufa teşvik etmektedir. Aidat miktarı haftalık 1 şiling 6 peni dir, maaştan kesilmektedir.

Üyelik için dilekçe ile sekreterliğe müracaat olunmalıdır. 25 yıllık hizmetini tamamlamadan kurumdan ayrılanlara yalnız ödemiş oldukları aidat yekûnu ödenir.

Kurumun uzuvları: Genel Kurul, İdare Kurulu, Sekreter, mütevellî ve muhasip.

Yıllık toplantı, 31 Mayıstan önce olmalıdır. Fevkalâde toplantı, İdare Kurulunun veya üyelere 50 sinin yazılı müracaatı üzerine her zaman yapılabilir.

Her üyenin bir oy hakkı vardır. Müsavat halinde reisin bulunduğu taraf kazanır. İdare Kurulu seçimi yıllıktır. İdare Kurulunun 5 üyesinden 2 si fahri olmalıdır.

Kurum, üyelere 3/6 tarafından her zaman fesh edilebilir.

Çeşitli vaziyetlerde üyeye ödenen para miktarı:

Mukavele hükmünden faydalandığı zaman hizmet süresi	Hizmet esnasında ölüm	Sağlanan faydalar	
		Tekaütlük	Tekaüt. olduktan sonra ölüm
1 yıldan fazla olmıyan	132	66	66
1 yıldan az 2 yıldan çok olmıyan	124	62	62
2 yıldan az 3 yıldan çok olmıyan	118	59	59
3 “ “ 4 “ “ “	112	56	56
4 “ “ 5 “ “ “	106	53	53
5 “ “ 6 “ “ “	100	50	50
6 “ “ 7 “ “ “	94	47	47
7 “ “ 8 “ “ “	88	44	44
8 “ “ 9 “ “ “	82	41	41
9 ” ” 10 “ “ “	76	38	38
10 ” ” 11 “ “ “	72	36	36
11 ” ” 12 “ “ “	68	34	34
12 ” ” 13 “ “ “	64	32	32
13 ” ” 14 “ “ “	58	29	29
14 ” ” 15 “ “ “	54	27	27

Cetvelin tetkikinden de anlaşılacağı veçhile hizmet süresi ilerledikten sonra yardım sandığına girildiği takdirde ödenen aidat yekûnu az olduğundan muhtelif şekillerde ele geçecek faydalar da o nisbette azdır.

AMERİKA BİRLEŞİR DETLETLERİ CUMHURBAŞKANININ GÖREV VE YETKİLERİ

Yazan :
Hukuk Mezunu ve Felsefe Doktoru
VİLLIAM RENNETT MUNRO

Çeviren
VECİHİ TÖNÜK
Danıştay Üyesi

Cumhurbaşkanlığı büyük bir makam ve vazifedir. Bir adam eğer başkan olmaya lâyıkse çarçabuk vazifesine intibak ile takip olunacak siyaseti tâyin eder.

Theodore Roosevelt

Parlâmentoya veya Cumhurbaşkanına Dayanan Yürütme Erki

Devlet idaresi ilmi, Parlâmentoya dayanan yürütme erki veya cumhurbaşkanına dayanan yürütme erki diye iki çeşit yürütme erki olduğunu belirtmektedir.

Parlâmentoya dayanan veya sorumlu yürütme erki denilen sistemde icra kuvveti görev ve yetkisini yasayıcı kuruldan alır ve yaptığı işlerden ötürü ona karşı sorumludur. Bu kurulun güvenini sağladığı müddetçe de iş başında kalır ve aksi takdirde çekilir. Bu sistemde yasayıcı kurul devletin en yüksek organıdır. Zira, her vakit icra kuvvetini değiştirebilir. Büyük Britanya Parlâmentoya dayanan icra kuvveti sistemini uygulayan memleketlerin klâsik numunesini vermektedir. Zira başbakan doğrudan doğruya Avam Kamarasına karşı sorumludur.

Cumhurbaşkanına dayanan veya bağımsız yürütme erki ise yetkilerini yasayıcı kuruldan almaz, doğrudan doğruya halktan alır. Bu itibarla yasayıcı kurulun denetiminden azadedir. Yasayıcı kurulun itimadını kazansa da kazanmasa da işbaşında kalır. Amerika Birleşik Devletlerindeki yürütme erki bu tiptendir. Cumhurbaşkanı yetkilerini doğrudan doğruya kendi hakkı gibi kullanır, Kongrenin bir memuru gibi değil.

Daha İyi Olan Usul

Bu iki hükümet tarzının birbirlerine nisbetle değerleri hakkında birçok şeyler yazılmıştır. Her ikisinin de kuvvetli ve zayıf tarafları vardır. İngiliz sistemi yasayıcı kurulda kuvvetli önderlik sağlamak ve alınan tedbirlerin ameli ve müessir bir surette uygulanmasını kolaylaştırmak değerini haizdir. Fakat bu sistem de bütün yetkilerin bir elde toplanması

mahzuruna yol açar. Başbakan kendi seçtiği kabinesi üyeleriyle Britanya'yı idare eder, bazı hususlarda Birleşik Krallığın gerçek yasayıcı uzvudur. Parlâmento verilen kararları sadece tasdik etmektedir. Amerikan usulü ise muvazene ve frenleme prensibine dayandığından hükümet iktidarının bir elde toplanmasına engel olmak esasını kabul etmiş olmak meziyetini haizdir. Fakat bu usul de Kongreyi anayasal bir liderden mahrum ettiği için yasama mekanizmasını işlemez bir hale getirmiştir, getirmiştir. Bir parlâmento ekseriyetine dayanan kuvvetli bir cumhur. Bir parlâmento ekseriyetine dayanan kuvvetli bir Cumhurbaşkanının gerçek bir başkan gibi hareket ederek devletin yasama programını fiilen dikte ettiği zamanlar olduğu doğrudur. Fakat, Kongrenin böyle zamanlarda verdiği takdir salahiyeti geçici ve istiyerek yapılmış bir feragattir. Eğer isterse kendisinin Anayasaya dayanan yetkileri yine eskisi gibi devanı edebilir.

Birleşik Devletlerin Cumhurbaşkanına Dayanan Hükümet Usulünü Sekmesinin Sebebi

Amerikan anayasasının mimarları gerek cumhurbaşkanının gerekse Kongre ile mahkemelerin zulüm ve itisafına karşı otomatik olarak korunulabilecek bir sistem kurmayı amaçlamışlardır. Bu anayasa mimarlarının böyle hareket etmeleri de gayet tabii idi. Zira sömürge devirlerindeki kral vekillerinin (genel valilerin) salahiyetlerini çok kötü ve kıyasıya kullandıkları hatırlarda idi. Bundan başka 1787 den önceki bütün insanlık tarihi de kuvvetli bir yürütme erkinin sadece şahsı istibdadın üstü kapalı bir müteradifi bulunduğunu isbat etmekte idi. Bu bayağı ve kıratlara rahmet okutacak ihtiraslara yol açmakta idi. Böylece Dionysius'dan On dördüncü Lui'ye kadar tarihte meşhur olan zalimlerin heyulası anayasanın yapıldığı tuğla saraya girip çıkmışlardır. Bazıları anayasa yapılırken Amerika Cumhurbaşkanı için Üçüncü Core örnek alınmış ve tamamiyle başarı elde edilememekle beraber bunun tam aksine hareket edilmiştir derler.

Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkilerinin Kaynakları

1. Anayasa

Birleşik Devletler Cumhurbaşkanının bellibaşlı yetkilerini doğrudan doğruya anayasa belirtmektedir. Anayasa cumhurbaşkanına açık ifadeli hükümleriyle Kongreden çıkan kanun ve kararlara karşı veto hakkı vermektedir. Yine anayasa hükümlerine göre federal devlet memurlarını atamak, Senatının rey ve muvafakatiyle muahedeler akdetmek, suçluları affetmek, ordu ve bahriyenin başkomutanlığını yapmak, Kongreyi özel ve olağanüstü toplantılara çağırarak, bakanlardan yazılı rapor istemek.

kanunların iyi bir şekilde uygulanmasına dikkat ve itina etmek ve anayasayı korumak ve savunmak Cumhurbaşkanına ait görev ve yetkiler cümlesindendir. Bunlar anayasal görev ve yetkiler olup Kongre (saygınlarla âyan üyelerinin birlikte toplanmalarından vücut bulan meclis yani parlamento) bunları bertaraf edemeyeceği gibi takyit ve tahdit de edemez.

2. Federal Kanunlar,

Birleşik Devletler Cumhurbaşkanı, anayasanın bu açık hükümleriyle verilmiş bulunan yetkilerden başka federal kanunlardan da birçok yetkiler almış bulunmaktadır. Kongre (yani mebusan ve âyan) zaman zaman cumhurbaşkanına kanunların teferruatıyla düzenleyemediği işlerde geniş takdir salâhiyeti vermiştir. Meselâ, 1933 te Cumhurbaşkanına doların altın nisbetinin azaltılması, munzam kâğıt para çıkarılması ve para ihtiyatı için gümüş madeni satın alınması hususlarında takdir salâhiyeti verilmişti. 1933 - 1935 yılları arasında Kongreden çıkmış olan kanunlar, uygun gördüğü zaman ve uygun gördüğü tarzda kullanılmak üzere Cumhurbaşkanına verilmiş olan yetkilerin daha birçok misallerini vermektedir. Bu kanunlar Cumhurbaşkanından söylenilen şeylerin yapılmasını istememektedir, bu hususların takdirini onun sağduyusuna bırakmıştır. Bu ise hakikata gerektiği zaman kanun hüküm ve kuvvetinde emir ve kararlar çıkarmayı tazammun eden bir yetkinin Cumhurbaşkanına verilmesi demektir. Bir dâva münasebetiyle Yüksek Mahkeme (Supreme Court) bunu erk ve yetkinin usulsüz devri tarzında vasıflandırmıştı-

3. Kazâî Kararlar

Cumhurbaşkanı, bazı yetkilerini de mahkeme kararlarından almaktadır. Anayasanın sâkit olduğu hallerde mahkemeler işe karışarak onu dillendirmek yetkisini haizdirler. Meselâ Anayasa suçluları affetmek yetkisini Cumhurbaşkanına vermektedir. Fakat henüz hüküm giymemiş olan bir kimseyi de affedebilmek edemeyeceği hakkında Anayasada açık bir hüküm yoktur. Yüksek Mahkeme Cumhurbaşkanının böyle bir yetkiyi de haiz bulunduğunu belirtmiş bulunmaktadır. Yine Anayasa Cumhurbaşkanının bazı memurları Senatonun rey ve muvafakatiyle tayin edeceği hakkında hüküm koymuştur. Fakat bu tarzda atanan memurların azli halinde böyle bir rey ve muvafakatin alınmasına lüzum olup olmadığı hakkında bir hükmü muhtevi değildir. Yüksek Mahkeme Cumhurbaşkanının Senatonun rey ve muvafakatini almadan azil salâhiyetini kullanabileceğini içtihaden tesis etti. Daha bunun gibi diğer birçok misaller verilebilir.

(devam edecektir.)

Vecihi Tönük

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE İDARE HUKUKU ANLAYIŞ VE KAVRAYIŞI

Yazan
FREDERİCE JOHN FORT
Hukuk Doktoru

Çeviren
VECİHİ TÖNÜK
Danıştay Üyesi

Filhakika biz Amerika'da her nekadar menşei itibariyle İngiliz olan bir hukuk sistemine malik isek de kuvvetlerin ayrılığı prensibinin açıkça kabul edilmiş olmasına göre bu hukuk geniş ölçüde Fransız hukukunun niteliklerini de taşımaktadır.

Hükümet faaliyetlerinin artarak inkişaf etmesi ki İngiltere'de zoraki değil kendiliğinden olmuştur - Amerika'da da idari makamlara geniş ölçüde hem teşriî hem de kazaî salâhiyetler verilmesini istilzam ve intaç etmiştir. Fakat burada kuvvetlerin ayrılığı ilkesi bu nitelikteki yetkilerin serbestçe devir ve ihalesine engel olmaya, frenlemeye yaramıştır. Bu yolda atılan her adım itiraz ve muhalefetle karşılaşmıştır- Hernekadar bu erklerin ayrılığı ilke ve inanışının olayların musirane zorlayışları karşısında zayıflığı sabit olmuş ise de Amerika'da bu yoldaki inkişaf ve ilerleyiş İngiltere'deki gibi olmamıştır. Kanunların idari makam ve heyetlere teşriî ve kazaî nitelikte sayılan yetkileri veren hükümlerinin anayasaya aykırı bulunduğu mahkemeler huzurunda şiddetli itiraz ve iddialara konu teşkil etmiştir. Bununla beraber idari makam ve heyetlere devir ve tefviz olunan teşriî ve kazaî salâhiyetler ok adar yerleşmiş ve kökleşmiştir ki İngiliz hukukuyla aynı hatlar üzerinde tetkik ve mukayese edilebilir. Amerika'da, idari makam ve heyetlerin elinde sırf İdarî mahiyetteki görev ve yetkilerden başka teşriî ve kazaî salâhiyetler de gittikçe toplanmakta ve artmaktadır. Bu itibarla kuvvetlerin ayrılığı prensibi siyasî ve içtimai icap ve zaruretler ile fena halde baltalanmış sayılabilir.

Amerika'da, devletin icra uzvu da bizzat bizimki kadar faaldir ve onun hedef ve gayelerinin hududunu aşağıdaki tarzda tetkik ve muhakeme etmek kabildir. Maliye, Millî Savunma, Dışişleri, Kamu Sağlığı, ve Millî Eğitim gibi ilk ve esaslı görevleri yürütmekle yükümlü dairelere ilâveten Federal Devletlerarası Ticaret Komisyonu, Federal Ticaret Komisyonu ve Federal Demiryolu İş Meclisi ve İş Mahkemeleri kurulmuş olduğu gibi İşçi Gündelikleri Ödeme Kurulları, Memurlar Kurulu Sınav Ko-

misyonları, Yarış Komisyonları, Su Murakabe Komisyonları, Bina Komisyonları, Sigorta Daireleri ve Doktor, Cerrah ve müteahhitler gibi serbest meslekler erbabının meslekî münasebetlerini tanzim eden birçok heyet ve meclisler de kurulmuştur.

Bu itibarla idare hukukunun dikkatle tetkik ve tâmika muhtaç mevzuu ve safhaları: a) niyabete müstenit yaşama, b) yargı erkinin idâre ile münasebetine tealluk etmektedir. Bu yasama ve yargı naipliği (legislative and judicial delegations) hakikatte Birleşik Devletler Anayasasının kuvvetlerin ayrılığı ilkesinin mutlak olmaktan uzak bulunduğunu göstermektedir. Anayasanın bu prensip üzerindeki salâbet ve sertliğinin daha çok bir derece meselesi olduğunu meydana çıkarmaktadır. Şu son elli yıllık anayasa tarihinin ışığı altında onun elastikiyetinin ve uysallığının gittikçe artmış olduğunu müşahade etmek gayet kolaydır. Yapıcıları tarafından nekadar sert ve değişmez bir nitelik verilmeye gayret olunmak suretiyle düzenlenmiş olursa olsun anayasanın kesin ve açık kuralları sinesinde toplayan değişmez bir kaideler mecmuası olmadığını, bunun aksine olarak sosyal inkişafların tesiriyle hâsıl olan yeni ihtiyaçları karşılayabilecek değişiklikleri yapmaya müsait bir âlet ve vasıtanın başka bir şey olamayacağını isbat için bundan daha iyi misal bulmak mümkün değildir. İdari makam ve heyetler tarafından çıkarılmış olan teşriî mahiyetteki hukukî tasarrufların muteber olmadıklarına mahkemelerce karar verilince umumi efkârı da arkalarında sürükleyebilen müdafiler anayasanın tadiline teşebbüs etmişlerdir. Nitekim New York devletinin işçi, gündeliklerinin ödenmesi hakkındaki kanunu, hata mevcut olmayan hallerde dahi hukukî mesuliyet esasını kabul ettiği ve halbuki bu esasın anayasaya aykırı olduğu mahkemelerce karara bağlanınca yasama kuruluna tanınmayan bu yetkinin verilmesi için anayasada değişiklik yapılmıştı. Federal devletin anayasasında da buna benzer sebeplerle değişiklikler yapıldığı olmuştur. Meselâ Amerikan Kongresine (ayan ve mebusanın bir arada toplanmasıyla vücut bulan meclis, yâni Amerika Birleşik Devletleri parlamentosu) umumi gelir vergisi koyabilmek yetkisini veren anayasanın onaltıncı tâtili gibi. Zira Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi (Supreme Court) böyle umumi gelir vergisi gibi bir vergi koymak yetkisinin anayasa bakımından kongre’de bulunmadığına müncer olan bir karar ittihaz etmişti.

Amerika’da niyabet yolile yasama (delegated legislation) konusunda ilkönce incelenecek husus bu bahiste cumhurbaşkanının hâiz olduğu görev ve yetkililerdir. Bu konuda Cumhurbaşkanının hâiz olduğu görev ve yetkilerin gittikçe büyümekte ve çoğalmakta olduğu herkesçe kolaylıkla

görülmekte ve bilinmektedir. Nitekim Profesör Corwin bu hususta şöyle yazmaktadır: Son yıllarda Cumhurbaşkanının yürütme görev ve yetkileri kongre (Congress âyan ve mebusan meclisleri) tarafından kabul edilmiş bulunan ve sâdece umumi prensi)) ve hükümleri ihtiva ve ifade eden kanunların kendisinin emir ve direktifleri dâiresinde Devlet dairelerinin başında bulunanlar (yâni bakanlar) tarafından tanzim ve tahrir olunan tüzüklerle tafsiyle ve itmam olunması yolunda kendisine verilmiş olan yetkilerle ayrıca genişlemiş ve artmış bulunmaktadır. Kongre kendi görev ve yetkilerini başkasına devir ve ihale edemez, denmesi âdet hükmündedir. Fakat bugün, Kongre uygun ve gerekli görmedikçe görev ve yetkilerini başkasına devir ve tefviz edemez denilmesi kaide haline gelmiştir. Durum Field V. Clark davasıyla isbat ve tenvir olunabilir- Bu davada Yüksek Mahkeme (Supreme Court): (1 Kasım 1890 tarihli kanunun üçüncü maddesiyle Cumhurbaşkanına ithalat resimlerinin müsavileştirilmesi ve azaltılması ve Amerika Birleşik Devletlerinin ziraî ve sair mahsulâtına ithalat veya başka vergi ve resimler konulduğuna hâsıl olan memleketlerden gelen şeker, şekerpekmezi, kahve, çay, ve hayvan derilerinin serbest ithalinin durdurulması hakkında, verilmiş olan salâhiyetin Anayasaya aykırı olarak teşriî salâhiyetin Cumhur Reisine tefviz ve devri demek olduğu yolundaki itiraz yerinde değildir.) diye karar vermişti.

Devlet dairelerinin başında bulunan bakanların yasama görev ve yetkilerine Monghola Bridge dâvası misal getirilebilir. Bu dâvada Harbiye Nâzırının deniz seyrüseferlerine tahditler koymak için tüzükler yapabilmesi bahis konusu idi. Mahkemenin hüküm ve kararının gerekçesi şöyle idi: (Kongre, yaptığı kanunla Harbiye Nazırına doğrudan doğruya hareket ve nefaza geçmek üzere kanun hüküm ve kuvvetinde ve aynı neticeyi hâsıl edebilecek surette karar almak salâhiyetini vermiş bulunmaktadır.)

Yüksek Mahkemenin teşriî niyabeti destekliyen diğer kararlarına da şunlar emsal olarak gösterilebilir: 1 - Ormanların muhafazası için zaruri kaide ve nizamların konması, 2 - Denizde seyrüseferin tanzimine ait nizamlar, 3 - Demiryolları muhasebesi için yeknesak bir usul koyan nizamlar.

FRANSIZ SİYASÎ PARTİLERİ

Yazan:
Hukuk Mezunu ve Felsefe Doktoru
Villiam Bennett Munro
Harvard Üniversitesinde Profesör

Çeviren
Vecihi TÖNÜK
Danıştay Üyesi

Birleşik kalmayı korumak için tek çare ve tek yel ayrışık kalmaktır.

Jules Ferry

Fransız siyasi hayat ve müesseselerini irdeleyecek bir Amerikalı irdemenin yapacağı ilk şey eğer muktedir olabilirse kafasındaki bütün siyasî bilgi ve kavramları çıkarıp atmak olmalıdır. Merih yıldızından gelmiş bir adam gibi siyasî partilerin niçin oldukları, ne yaptıkları, nasıl yaptıkları hakkında hiçbir fikri yokmuş gibi hareket etmeli ve böylece tetkiklerine başlamalıdır.

Fransız ve Amerikan parti sistemleri arasında hükümeti karşılıklı denetlemek arzusundan başka hiç bir müşterek nokta ve bir benzerlik yoktur. Amerikan ve Fransız partileri teşkilât, amaç ve usul bakımlarından birbirlerine benzemezler. Siyasî bir terimi kullanış itibariyle Fransa ve Amerika'da hemen hemen aynı ise de yine aralarında bir fark bulunduğundan bu farkları birbirine karıştırmak iyi bir şey olmaz. Amerika Birleşik Devletlerinde siyasî bir parti bütün Birleşik Devletlere veya bu Birleşik Devletleri vücuda getiren ayrı ayrı devletlere şâmil geniş ve sabit kadrolu bir teşkilâttır. Her parti Kongre'de (Amerikan âyan ve mebusan meclislerinin bir arada toplanmasından vücut bulan yasama kurulu) veya devletlerin yasama kurullarında kendi temsilcilerinden mürekkep gruplara maliktirler. Memleket içindeki parti teşkilâtı ve yasama kurullarındaki parti gruplarının birbirleriyle belli münasebetleri vardır. Fakat Fransa'da hal ve vaziyet böyle değildir. Memleket içindeki parti teşkilâtıyla parlamentodaki parti grupları arasında birçok hallerde sıkı bir münasebet yoktur. Saylavlar Meclisindeki tek bir parti grubunun üyeleri memleket içindeki bir değil birçok partiler teşkilâtından gelmiş olabilir. Saylavlar Meclisi ile Âyan Meclisindeki parti grupları da aynı adı taşımazlar. Memleket içindeki bazı önemli parti teşkilâtının ise parlamentoda temsilcileri yoktur. Parlamentodaki parti grup-

ları ile dışarıdaki parti teşkilâtı arasında sürekli bir akış vardır. Ve parti grupları çok çabuk değişmektedir. Millet Ölcüsündeki bazı partiler ve meselâ Radikal Sosyalistler ile Komünist Partileri gibi partiler nisbeten sabit ve muhkemdirler. Fakat bunların parlamentoda aynı adı taşıyan gruplardan tamamıyla ayrı bütün ülkeye şâmil veya mıntakavî teşkilâta malik oldukları da vakidir. Bir kelime ile başlangıçta Fransız Parlamentosundaki parti grupları ile Fransız siyasî partileri arasındaki fark belirtilmelidir. Parlâmentodaki parti toplulukları birçok cihetlerden sun'îdir ve dâima bir değişme ve oluş halindedir.

Parti Gruplarının Çokluğu ve Bunun Sebepleri

1937 yılına ait Political Handbook of the World'a göre Fransız Sayıtlar Meclisinde bu tarihte onüç parti topluluğu vardı. Bunların içinde beşten yüz kırk yediye kadar üyesi olanlar bulunuyordu. Yirmi dokuz sayıtlar da bu parti gruplarından hiçbirine mensup bulunmamakta idi. Fransız siyasî hayatını irdeleyen yabancı pazarlar Fransadaki muntazam partilerle parlamento içindeki parti gruplarını birbirinden ayırarak tetkik etmiye çalışmışlardır. Fakat bunun sebepleri ne o kadar az ne de o kadar basitti. Bununla beraber bu çokluk başlıca dört sebepten ileri gelmektedir:

1. — Siyasî partiler vücut bulalı beri Fransız teşkilâtında devamlılık bulunmaması, 2. — Fransız siyasî mizacının menfî ferdiyetçiliği,

3 — Parlamento sisteminin bâzı usulleri, 4 — Fransız siyasetine genel siyasetin esaslı meseleleriyle ilgili olmayan şahsî dâvaların parça parça sokulması ve yeni istikametler alınması.

1. — Siyasal Sürekliliğin Yoksunluğu

Söze başlarken siyasî anlamda modern Fransa'nın çok modern olduğu tekrarlanmalıdır. Fransa'da 1789 devriminden Önce ne siyasî partilerle hükümet etmek usulü vardı ne de bu tarihten hemen yüzyıllık bir zaman geçmeden bu usul gerçek bir ilerleme kaydedebildi. Ondokuzuncu yüzyıl boyunca Fransa'nın belli başlı siyasî dâvası devletin bünye ve mahiyetinin hükümdarlık mı yoksa cumhuriyet mi veya imparatorluk mu yahutta daha başka bir şey mi olması lâzımgeldiği cihetlerine teallük etmekte idi. Bu yıllar boyunca hükümet şekli hakkındaki uyuşmazlıklar bir tarafa bırakılsa bile geniş ölçüde ve fazla sayıda gayri memnunlar vardı. Bunlar bir imparator veya hükümdar tahtta iken cumhuriyet isterlerdi. Kısa ömürlü Cumhuriyet sıralarında da krallık için kıyamet koparırlardı. Amerikalılarla İngilizlerin anladığı mânada siyasî partiler

genel olarak hükümetin şeklinin Cumhuriyet olması hususumda anlaşmaya yaklaşıldığı vakit görülmeye ve inkişafa başlayabilmişlerdir. Bir millet olarak ise Fransızlar hükümetin sürekli şeklinin Cumhuriyet olmasından ancak geçen elli yıl içinde uzlaşmaya varabilmişlerdir. Hakikatte ise hâlâ küçük bir grup teşkil eden tepkiciler (reactionnaires) vardır ki bunlar Fransa’da krallığı ihya etmek veya diktatorial bir hükümet kurmak istemektedirler ve büyük devrimin sonuçlarıyla hâlâ bağdaşamamaktadırlar (¹).

¹ C.T. Muret, French Royalist Doctrines since the Revolution. New York, 1933

MESLEKÎ DÜŞÜNCELER

İDARE SANATI ⁽¹⁾

Cemal BABAÇ

Mukaddeme :

Meslektaşlarımın bekledikleri mükemmel eserlere bir çığır açabilmek ümidiyle bu konu üzerinde kalem yürütmek cesaretini gösterdim. Bir az daha beklemek faideli ve lâzımdı. Ancak; bu karanlık sahada çekilen ızdırap karşısında, karınca, kararınca bir hizmette bulunmayı kendime vazife bildim. Sade ve samimi bir lisanla maksadı canlandırmaya çalışırken sevine, sevine beklediğim tenkitlere açık kapılar bırakmaktan çekinmedim.

İlmin mutena değerini küçümsemeden idarenin kitabı vardır, veya yoktur tezlerinin tükenmez münakaşalarını sayın bilginlerimize bıraktım.

Kamu faydasına hizmet yolunda başarı kazanabilmenin temel şartlarını araştırarak tecrübelerle kazanılan tatbik ve icra san'atı üzerinde durdum. Meslektaşlarımdan müsamaha tanrıdan yardım beklerim.

İdarecilik ve Sanat:

Elini vicdanına koyan her munsif idareci, kazanılmış Hukuk Kültürünün, uygulanmakta bulunan mevzuata dair bilgilerin maksadı temine kâfi gelmediğini itiraf ve bir lakını hatalar irtikâp, kabiliyetin zarurî kıldığı müddetler zarfında birçok tecrübeler vesilesiyle meleke ve maharet iktisab edildikten sonra bu malzmeden faydalar istihsal olunabileceğini kabul eder.

Meselâ;

Aynı zamanda, aynı kanunun, aynı maddesini uygulayan iki idareciden biri kanun vaz'ının arzulandığı hayırlı ve müsbet sonuca varırken diğeri bu kanunun müeyyidelerini dahi kullanmış bulunmasına rağmen ba-

¹ Sahibi tarafından ayrıca kitap halinde yayınlanacaktır.

şarı gösteremeyince bunlardan birincisine tecrübeli ikincisine acemi veya kifayetsiz denilip geçiliyor.

Bunun gibi aynı konu üzerinde ayrı idarecilere başvuran iki şahsa kanunun tayin eylediği aynı menfi netice tebliğ edildiği halde vatandaşlardan biri memnun diğeri mahzun olunca iş yine böyle bir pamuk ipliğine bırakılıyor. Diğeri mahzun olunca iş yine böyle bir pamuk ipliğine bağlanıp bırakılıyor.

İdareciler arasında bazı yerlerin adı çıkmıştır. Oralarda vazife almak şanssızlık sayılır, garipdir ki bu yerler halkının beğendiği ve adlarını sevgi ile andığı idareciler de vardır.

Devlet ve Mahalli idareler tarafından henüz derpiş edilmemiş halka ait bir ihtiyacı gören, bir ızdırabı his eden bazı idarecilerin mahalli ve kanunî imkânlar içinde bu idarelerle halkın samimî işbirliğini organize ederek sürat ve suhuletle bu zaruretleri karşılayan tesisler kurdukları veya hizmetler ifa ettikleri, buna mukabil bazı idarecilerin yaptırmaya kanunen mecbur bulundukları tesisler ve hizmetler muvacehesinde kör, hissiz beceriksiz, başarısız kaldıkları bir hakikattir.

Bir yerde teşkilât cezasız, hatta ciddi bir mürakabeye dahi tabi tutulmaksızın vakarla, intizamla ve azami randımanla çalışır, halkın hürmetini kazanır. Bir başka yerde idarecinin ceza'î müeyyideleri tatbiki şiddet göstermesine, amansız teftiş ve murakabesine, bağırıp çağırmasına rağmen, işler isteksiz, düzensiz ve randımansızdır. Halk da, memurlar da idareciden daima müştekidir.

Bunlara benzeyen birçok misaller bize tecrübe, meleke, maharet, zekâvet, kiyaset, vesaire vesaire kelimeleri ile ifade edilmek istenilen idare sanatının mevcut bulunduğunu isbat etmektedir. Hal böyle olunca; bazı hasletlere, yeter kültüre sahip her idarecinin sanatındaki kabiliyeti nisbetinde muvaffak olduğu sonucuna varırız.

Sanat fezasında tabiat, kabiliyet ve istidat için bir had tâyin etmemiştir. Bu cihetle idare sanatı da hudutsuz bir yaradılış bir ruh, bir duygu bir ibda konusudur.

Bu sonsuz ufukların sahasında enginlere açılmadan öğrenilmesi gereken kaideler, usuller vardır. Her sanat kolunda olduğu gibi bunları bellemek icabeder.

Tanrının azamet ve iktidarını işbat eden netice mübdi sanatkârlar vardı ki; biz onlara dahi, eserlerine harika deriz. Onlar; iyiyi, doğruyu ve güzeli ilham ile bulurlar. Eserlerine ve şahsiyetlerine karşı hayranlık duyduğumuz bu üstün insanların tahlilini yapmak mümkün değildir.

Her sanat kolunda tecelli eyleyen ilahi şahikaların eteklerinden yükselmek isteyen müstebit hayranlar, kendi aralarında kademelenirler bu teşvik edici kıstas önünde şahsiyetleri teşekkül, değerleri tebellür eyler.

Ancak; Sanat fezasının hayale sığmaz enginlerine açılmadan malzeme, alet ve sanat fezasının tabi bulunduğu kanunlar, istediği hasletler ve kabiliyetler hakkında bilgi edinmek lâzımdır.

İdare; Sanat kollarının en müşkülüdür. En tehlikelidir. İdarecinin omuzlarında hizmetini deruhde eylediği büyük insan topluluklarının vebali, amansız tahdidi, hayale çıkmaz şeytani vesveseleri, delilikleri vardır.

Böyle olmakla beraber denilebilir ki, üst kademelerin denetim ve gözetimi sayesinde tehlikelere karşı tedbirli davranmak mümkündür. Hadise kâfi zaman verirse, üstün liyakati nisbetinde bazı tedbirler alınabilir.. Fakat hayat, hayır ve şer kuvvetlerinin devamlı boğuşmaları içinde akıp gitmektedir. İdareci ekseriya bir göz açıp kapayacak zaman zarfında kendine düşeni yapmak mevkiindedir ve sonunun kötü çıkmasından sorumludur. Kendisine çatan hadiseler karşısında; gözlerini kapamak, sinmek, pasif kalmak, veya fevri hatalar irtikâp etmek halkın ve üstlerin güvenini sarsar. Bu hoşnutsuzluk, idarecinin şahsına müessir olmakla beraber, bütün idare mekanizmasını, uygulanmakta olan hat ve hareket kaidelerini hedef tutar.

Kötü idareciler, İçtimaî nizamın bozulmasına, cemiyeti uçurumlara sürükleyecek ihtilâllerin zuhuruna lâzım olan vasatı hazırlamakla en büyük günahkâr olurlar.

Sazı eline alıp teller üzerinde henüz oynamaya başlayan bir biçareyi konser vermek üzere seçkin dileyiciler huzuruna çıkmanın neticelerini, hüznün, öfke ve hicap tabloları halinde tasavvur ederken her hatasıyla koca bir kitleye ızdıraplar çektiğinden habersiz bir idarecinin vücuduna hangi şartlarla tahammül edildiğini ferd ve cemiyet hayatında böyle ehli-

yetsiz tasarrufların telâfi eylediğimiz akıbetlerini düşünmek hakikaten faidelidir.

Heykel yapmaya özenen bir heveskâra, hakikî sanatkârın ancak rüyasına girebilen en iyi taş, en mutena aletler verildiğinden kısa bir zaman sonra taşın, aletlerin ve zavallı heveskârın hali perişandır. Cemiyetin, kanunların ve idarecilerin münasebetlerini bu misal muvacehesinde mukayese ve tasavvur ettiğimiz zaman mevzuun nezaketi ve idare sanatının önemi ve mevkiî kuvveti etebarüz eder.

Kuvvetli bir sanatkâr alelade bir kâğıdın üzerine çizdiği bir kaç çizgi ile hislerini ve fikirlerini nasıl ifade edebilirse sanatkâr bir idareci de çetin halk kitlelerini mevzuatın kifayetsizliğine rağmen maksada doğru götürebilir.

Evet; kötü alet sanatkârı çok üzer. Yalnız şu muhakkaktır ki; en fena aleti en iyi şekilde ancak sanatkâr kullanabilir. Ve yine muhakkaktır ki; en iyi aletin kıymetini ancak yine sanatkâr bilir. Ve onu canı gibi severek korur. İdareci ile mevzuatın münasebetlerini bu zaviyeden görmek lâzımdır.

Bilhassa ileri medeniyet seviyelerine erişmek azmiyle büyük inkılâp hamlelerine başlamış olan milletlerin idaresinde kuvvetli, karakterli, mahir, sanatkârlara mutlaka ihtiyaç vardır.

Bu lüzuma itina olunmadığı takdirde; inkılâp uğrunda cemiyetin sarf ettiği cihetten elde edilecek netice beyhude enerji israfından, sukut hayalden ibaret kalır ki, bu da en az müteakib hamleleri felce uğratan verici reaksiyonlara fırsat hazırlayan feci bir amildir.

Sağlam ve ehliyetli bir idare kadrosuna istinad etmeden inkılâp hamlelerine girişenlerin tarihe devr edecekleri hesap bütün hüsnü niyetlerine, fedakârlıklarına rağmen sadece hüsrandır. Böyle önderler daha hal hayatlarında bednam olurlar.

FİTRÎ KABİLİYETLER VE HASLETLER

Her sanat kolunda olduğu gibi idare sanatında da yaradılışın büyük rolü vardır. Fitrî vasıflar ve kabiliyetler idareci için lüzumlu olduğu kadar idare edilenler tarafından da noksanları dikkat ve hassasiyetle aran-

dıĒından muvaffakiyet aleyhinde başlıca engellerden biri olur.

Ferden bir sanatkâra lâzım olan vasıflar; şair, Ressam, Heykeltıraş için kâfidir denilebilir. Ancak; ses, raks veya sahne sanatkârlarında cemiyetin istediği diğer evsaf vardır ki idareci için bunların da üstünde daha hassas hasletler aranmaktadır.

Evet; bir sahne sanatkârı büyük bir edibin eserini canlandırırken bol zamana, çok vasıtaya maliktir. Rejisörün dikkatli mürakabesi arkadaşlarının ahenktar yardımları sayesinde kusursuz olmanın imkânlarının bulur.

İdareci için hal hiç de böyle değildir. Onun ruhu kendisine başvuranların veyahut ansızın gelip çatan vakıaların emirlerine tabidir.

Uyanık bir şuur ve iradenin kamçısı altında rolünün reaksiyonlarındaki müsbet neticeleri de düşünerek his ve asap manzumesini kullanmak ne kadar zordur.

İdareciliği müdevvenat hafızı ve metin sarihi softalar gibi anlayanların nazarında idarenin bedii sanatlarla alaka ve münasebetini düşünmek bu yolda kıyaslar yapmak, vatandaş idaresinde kanun vazının sultanı dışında bir de sanat kanunları aramak bir nevi hafiflik telâkki edilir.

İdarecilik bu kadar ucuz ve kolay olsaydı.... insanları iyiye, doğruya, gözle yöneltmek, onların ferd ve cemiyet halinde ihtiyaçlarını tatmin, ıztıraplarını tehvîn ve menfaatlerini tanzim etmek adil bir kantarla madde tartmaya benzemiyor.

İdareciden cemiyet ve ferd yalnız dileğine uyan maddenin kendisine tebliği veya tatbikini istemiyor. Artık modern hukuk telâkkisi de bir takım basma kalıp mütearifelerin kıyamete kadar tatbikine müsaade etmemektedir.

Fizikte atom devrini açan yeni esaslar, değişmez farz olunan eski kaidelerden bazılarını gülünç bir mevki'e sokarken ferd de, cemiyet de kendi yaşayış nizamlarının tedvininde ve tatbikinde din ve ahlâk şarilerinin enfüsi görüşünden ayrılmayan hukuk ulemasının bu menbadan istinabet olunan naslarına, körü körüne, bağlı bulundurulmaktan çektiği ıztırapları muhtelif vasıtalarla: Şiirle, resimle, nesirle, sahne sanatkârları ile ve nihayet matbuatla, Partiler arası tenkidler ve Propagandalarla ifade ede gelmektedir.

Ne garibdir ki; Hükümetler, devriler, partiler yıkılır yeni partilerin,

yeni hükümetleri iş başına geçer İslâhat yapılır.. Her bakanlıkta âmirler ve memurlar değiştirilir de ortada değişmeyen bir şey kalır., ferdin ve cemiyetin feryadı..

Acaba bütün hüsnü niyetlere rağmen kusur nerededir. Muhalife sorarsanız kusur mevzuattadır, muvafık bunun aksi kanatadadır. Gizli ellerin mahirane sabotajından vehimlidir. Mes'ul Hükümet erkânı iyi idareci bulunamadığından şikâyet eder. Halbuki, halk: bu arada size hayır ve minnetle yad ederek bazı iyi idarecilerden hasret ve sitayişle bahseder.

Bir tetkik yapılacak olsa, her köyün meşhur muhtarları, her belediyenin hayırla yadedilen Belediye Başkanları, her bucağın ilçe ve ilin hürmet ve hasretle anılan idare şube başkanları, idare emirleri vardır. Bazı kusurları müsamaha olunarak sena edilen bu idareciler, acaba kumaş tacirleri gibi toptan iktisap ettikleri mevzuata müteallik bilgilerini madde madde satan softalar mıdır?. Şahsiyetlerini tebarüz ettiren başka hususiyetleri, insanın ve cemiyetin ruhuna hulul eden hisleri, hal aşına tavırları, jestleri, ifadeleri, kucaklayıp sürükleyen heyecanlı ve bunların üstünde uyanık bir şuurun, parlak bir zekânın, bilgi şulesini taşıyan engin ve azimkâr ruhları yok mudur?..

Halk tarafından sevilmiş ve sayılmış olmanın sırları nelerdir. Halka hizmet endişesiyle kanun maddelerini buğday daneleri gibi cemiyetin üstüne serpen, her fırsatta vaazlar veren müeyyidelerin tahditlerini cehennem alevleri gibi parlatan biçareler hakkındaki şikâyetler sebepsiz midir?..

İdaresizlik karşısında idarecilik nedir? Bütün bu suallerin cevaplarını ararken,

Ferdi mes'uliyet kaygısı ile mevzuat sahifelerinin kabuğu altında kımıldanmağa mecalsiz kaplumbağaları tasavvur etmek, ne gülünç ne çirkin ve ne haziindir.

Bunun yerine mevzuatı tezgâhının mukaddes vasıtalarından biri olarak dikkat ve hassasiyetle kullanan insan ve sanatkâr idareciyi tasavvur etmek kalbe ne kadar ferahlık vermektedir.

Mükemmel bir idarecinin yaradılışındaki hususiyetleri araştırırken tarih sahifelerini çevirmek cemiyetlerin sevk ve idaresinde bizzat büyük işler başarmış büyük insanlar üzerinde durmak bunların maddi ve manevî müşterek ve mümeyyiz vasıflarını tesbit etmek lâzımdır

Elimizde kalan tablolar, heykeller, tarih metinlerindeki tasvirler ve nihayet muhitimizde bizzat vâkı müşahedelerimiz ve cemiyetten aldığımız intibalar bize bu tip insanlar hakkında sureti umumiyyede bir fikir vermektedir.

Maddî Unsurlar:

İdarecilerden boylu, boslu, güçlü, kuvvetli, mütenasip, tamülaza sıhhatli, siması emniyet bahş ve karakteristik işmizazlara kabiliyetli, gür ve erkek sesli obanlar gerek ferd gerekse cemiyet tarafından ilk müşahedede kuvvetli bir intiba bırakmaktadırlar.

İdarecilikte ilk intiba pek mühimdir, idarecinin gerek fertlerle gerekse topluluklarla münasebatının esasları, bıraktıkları ilk intihanın tesirlerine bağlıdır.

Maddî intibalar muhataplarında kuvvetli bir tesir bırakmamış ise bu boşluğu manevî hasletlerin yardımı ile doldurmak ihtiyatla idare edilecek uzunca bir zamana ve mühimce başarılarla mütevakkıftır.

Muhakkak olan şudur ki; maddî vasıfları mükemmel olan bir idareci muhataplarından ilk ve büyük puan kazanmıştır. Çünkü gerek ferdin gerekse cemiyetin haleti ruhiyesi emirlerine, nehiyelerine, gözetim ve denetimine tabi olacağı şahsiyetl er hakkında ilk görüşün ittibaina müsteniden heman hüküm vermeye mütemayilde. Bu hüküm eğer bir sukut hayal ise değiştirilmesi pek güçtür. Körlük, sağırılık, kellik, topallık, çopurluk, kamburluk, tüysüzlük, nirsuzluk ve ilâh maddî gösteriş noksanlığını ifade eden sıfatlar heman ilk günlerde yeni idarecinin ünvanı memuriyetine ilâve edilir. Bu Ünvan bir radyo yayını gibi süratle taammüm eder.

Yaradılış itibariyle pek zayıf, uçuk benizli, çökük avurtlu, fersiz gözleri derinden bakan, ince sesli bir müessese müdürüne içtima'î muhiti ilk intihada (kabir sineği) demişti: zeki, tedbirli, ve meslekte pek bilgili olan bu zat maiyetinin ve muhitinin müstehzi, merhametsiz ve güvensiz reaksiyonu karşısında büyük ızdıraplar ve zahmetler bahasına manevî hasletlerini kullanarak noksan başarı ile vazifesini ifa edebildi.

Yalnız büyüklerini değil mahalle veya köy hakkından her hangi birini maddî manevî gösteriş, haslet veya kusurlarıyla lakaplandırması milletimizin itiyatları icabıdır. Soyadları kanununa, rağmen köylerimizde, ma-

hailerimizde, mekteplerimizde bu lakaplar halâ takılmakta, isimler, soyadları hafızadan silinse dahi kudretle yaşamaktadır.

Genç, tüysüz, gösterişsiz bazı idare âmirlerine müracaat eden iş sahiplerinin müşfik bir eda ile (oğlum baban nerede?) diye sordukları vakidir.

Böyle bir soruya maruz kalmamak muhitleri tarafından pek toy ve tecrübesiz telâkki edilmemek endişesinin verdiği ruhi tesirler altında bazı genç idarecilerin: devamlıca kaşlarını çattıklarına, pos bıyık bıraktıklarına, sakallarını akşamdan tıraş ettiklerine, her fırsatta hakikatten bir kaç yaş büyük olduklarını söylediklerine, hülâsa olgun adam hüviyeti takınmağa çalıştıklarına şahit olmaktadır.

Artık son baharını idrak etmiş bulunan idarecilerden bazılarının da bunun aksine bir ruh haleti tesiri altında saçlarını, bıyıklarını boyadıklarına, sabahları dikkatle sinekkaydı tıraş olduklarına, dik ve çalak hareketler yaptıklarına hülâsa genç görünmeğe çalıştıklarına, sık sık tesadüf etmekteyiz.

Muhitlerinin gözünden kaçmayan ve her an bir istihza mevzuu olan bu oyunlar, harici eşkâlin gösterişin ferd ve cemiyet ruhunda bıraktığı ehemmiyetli tesirleri ve idareci ruhundaki reaksiyonlarını isbat etmektedir.

Bu sebepledir ki; cemiyetin hoş görmeyeceği gösteriş kusur ve noksanlarının gülünç olmayacak derecede ıslahına veya tashihine gerek genç, gerekse yaşlı idareciler tarafından itina edilmelidir.

Kabili tashih olmıyan kusurların ise maneî hasletlerle telâfisine çalışılmalıdır.

İdare şubelerinin başına geçirilecek zevatın intihabında bu cihetler göz önünde bulundurulmalıdır.

Manevî Unsurlar :

Fikrî ve medenî seviyesi geri kalmış fertlerden müteşekkil cemiyetlerin psikolojisi idareciyi muktedir bir pişiva ilahi kudrette bir çoban gibi telâkki eder. Ve ona kayıtsız şartsız tabi olur. Tanrıdan istediklerini ondan da ister, inanır, güvenir.

İleri cemiyetlerde de heyecan halinin tabi bulunduğu esaslar böyle olmakla beraber ferdî şuur biraz daha munsıftır.

İdareci evvelâ mevkiinin sonra eşkâli hariciyesinin temin ettiği psikolojik prestij halesi içinde manevi hasletlerinin de göz kamaştırıcı nuru ile cemiyetin ve ferdin ruhunu teshir eder. Bu psikolojik büyüünün devamı müddetince, idarecinin arzuları sanki allahın iradesine mutabıktır, cemiyet bunların tahakkukuna mistik bir imanla ve azami takatiyle çalışır-. Artık başarı şehrahi açılmıştır. Kazanılan her başarı idarecinin sahir kudretini bir kat daha yükseltir.

Ancak; bu şahane yükseliş daha yukarıdan yere çarpılmanın tehdidini taşır.. Küçük bir hatanın münakaşası veya tenkidi perestişi sarsar, hataların devamı, münakaşaların ve tenkidlerin sirayeti ise aynı kuvvette itimatsızlığı, iktidarsızlığı, nefreti, ve kini celp eder. Bu hale düşen bir fabrikanın müdürü, bir ilçenin kaymakamı değil millî bir kahraman dahi olsa yere devrilmesi mukadder bir biçaredir.

Tarihin büyük adamlarını ve kahramanlarını ibretle gözden geçirdiğimiz zaman onların çoğunu suur ile hissinin müşterek hududunda bulmaktayız. Ruhi bünyelerinde, mantık ve muhakemenin vazih ilmin silik izlerine mukabil insanları peşlerinde sürükleyen engin hislerin, büyük heyecanların, geniş muhayelenin, inatçı, cesur, haşin ve zalim bir iradenin yıldırım iltimaları vardır.

Cemiyetin bu önderleri mistik bir taassup, derin bir imanla büyük hatalarına kadar takib ettiğini günün birinde haklarındaki tenkit ve münakaşanın kitleye sirayetini müteakib tahdid ettiğini veya yere çarptığını görmekteyiz.

Diğer taraftan -bu tiplerle mukayeselerine imkân bulunmayan başta Hazreti Muhammed olmak üzere pek nadir şahsiyetlere Mevhup İlâhî prestijlerin kıyamete kadar devam edeceğinden de şüphemiz yoktur. Bu ışık altında günün realitesini gözden geçirelim:

Bir tarafta: Hukuk müessesesinin asırdide prensiplerine müstenit kanunlar, tatbikatı tanzim eden tüzükler, yönetmelikler, genel ve özel emirler ve bunların idare uzuvlarını tehdit eden müeyyideleri, İdarî ve adli kaza organlarının ölçülü, içtihatlara, prensiplere bağlı kararları, beri tarafta her gün bir tekâmül merhalesi aşan medeniyetin ferd ve cemiyet ruhunda yarattığı ferman dinlemez tepkilerin tesirlerinden doğan ihtiyaçların ve iztiraplarını feryatları., doktorundan ilâcından memnun

olmıyan bütün ihtimamları kâfi görmeyen nekahat hastalarının ruh haleti içindeki mızımlılığı ile idareciyi bir baba gibi takip eden cemiyet ferdlerinin büyük dudaklı, asık çehreleri ve isyankâr sinir buhranlarının tükenmez yaygaraları.. Bu arada yüksek doktrinlerin cemiyete ümit zerk ederken yekdiğerlerini tenkid eden siyasi partilerin propagandaları... Diğer tarafta ebed devam Devlet fikrinin istediğı müstekar ve şuurlu Devlet Cihazı, yanibaşında; doğrudan doğruya ferdler ve Cemiyet zümreleri ile münasebette bulunan amme hizmeti müesseselerinin hiyerarşik icra organları, yahut Demokratik zihniyetin henüz tevsik edemediğı vezinsiz kafiyesiz acayip hizmetkârlar manzumesi vardır.

Bu tezatlar alemi içinde; alim, hakim, ferd ve cemiyet tarafından devamlıca tenkid ve şikâyet tiryakiliğine hedef ittihaz edilen mes'ul idareciler dinamik hayatın ibrete şayan bir levhasını teşkil ederler.

Hukuk Uleması; beşer dahasının binlerce yıldanberi üzerinde işlediğı İçtimai hadiselerden şaşmaz usuller dairesinde istinbad olunan ahkâmı bir ana kıskançlığı ile muhafaza eder. Küçük bir revizyon teklifine kolay kolay razı olmaz.

Yeni fikirleri, mihenginin neticelerini mütalea eden cevahir tacirinin müstehzi tebessümü ile karşılaşır...

Şikâyetin vukuunu müteakip maziye intikal etmiş bulunan İdarî suçlar üzerinde kadavrasını inceleyen bir teşrih hocasının alimane titizliği ile otopsi neticesini gösterir rapor hazırlar gibi hükme varan mahkemeler, Hukuk Uleması ile hemfikir olarak idarecinin kâfi hukuk nasyonuna sahip bulunmadığını, şu madde yerine bu maddeyi tatbik etmesi gerektiğini, kanunu bilmemenin mazeret teşkil etmiyeceğini keyfi idare neticesi, salahiyetin kötüye kullanıldığını en az takdirde hata yapıldığını ileri sürebilirler. Hakim ne derece mutedil ve musnif olursa olsun vereceğı beraet hükmünün dahi arkasından ahlak redaatine kadar varan daha nice şaibelerin gözlerinden kaçırılmış bulunması ihtimali şer kuvvetlerinin fısıltılarıyla kulaktan kulağa yayılabilir.

Ferdî şuurda medeniyetin ve ilmin vardığı seviyeyi idrakten tabiaten mahrum ve iptidai bir halde bulunan maşeri şuur ise zalim, müstebit hotgâm ve muhteris karakteri ile binlerce yıllık hukuk tarihinin müdellel ve müsbet mutalarına bigâne o günkü ihtiyaca o andaki ızdıraba orijinal,

ilâhi bir çare ister. Bunun için ihtilâle kadar, mazinin muzlim bayatına ricate kadar her türlü fedakârlığa amade bulunur... Bu çaresizlik hengâmesinde bir dalalet, bir imansızlık fırtınası esmeğe başlar. Bu maşeri cinnet nöbetlerini idareci, tek başına teskin ve itfa vazifesiyle mükelleftir.

imdi bizzat ıslahına imkân bulamayacağı ehval ve şerait karşısında idare mesuliyetini deruhde edecek zatın fitraten mütehalli bulunması icabeden manevi hasletlerini araştıralım.. Muvaffak idarecileri gözden geçirdiğimiz zaman bunlardan sūratı intikali ile dikkati çeken keskin bir zekâyâ, mahfuzatına ve halin icaplarına dikkatle tasarruf edebilen, sūratle karara varan hazır ve keskin cevaplı bir iradeye, yüksek cesarete soğuk kanlılıkla muhakemeye, sabır ve sükûnla dinlemeye, tahriklere, uykusuzluğa ve yorgunluğa karşı tahammüle, yapacağı işleri önceden tasavvur edebilen engin bir muhayyileye, kalpleri okuyabilen Sanatkâr hassasiyetine, ifade ve edada çehresinin işmizazlarını, sesin tonunu ve sureti umumiyede jestlerini halin icaplarına göre kullanmaya ve heyecanlı hitabede fitraten müsait bulunanların sevk ve idare de muvaffak olduklarını görmekteyiz.

Fitri hasletlerden gereği kadar nasip alamayanlar müktesebatlarına ve hüsünüyetlerine rağmen devamlıca başarısız ve sevimsiz kalmaktadırlar.

Müktesep kabiliyetler ve hasletler

yahut

İdareciler nasıl yetiştirilmelidir ?

Beden kabiliyetlerinin geliştirilmesi:

İdarecilerin yetiştirilmesinde; fitri kabiliyetlerin ve hasletlerin idare sanatına lüzumlu bedenî ve ruhî temrinlerle geliştirilmesi esastır. O rütbe ki; genç idareci işinin başına geçirildiği zaman amirlerine yük olmadan küçük ikazlarla başarı sağlayabilsin.

Ruhen ve bedenen iyi yetiştirilmemiş olan idareciler daha ilk adımlarında acze, fükure, düşmekte, idare edilenler nazarında kıymetleri azalmakta, bu zaaflarını kavrayan bazı açık gözlerin şeytanî hulul usulleriy-

le arzettikleri yardımları kabul etmekte, bu suretle onların yönetimine girmekte ve farkına varmaksızın bazı hususî maksatlara ve menfaatlara alet olmaktadırlar.

İdareci; mevkii ve gösterişi icabı peşinen muhatabının prestijine nail bulunduğundan gerek ferd ve gerekse Cemiyet tarafından aşırı-saygı, sevgi tezahürleri, emirlere arzulara mutavat, yardıma tehallük, huzur ve istirahat ihtimamları jestleriyle ihata olunur.

Şüphe yok ki her jest bu psikolojik kanunun icabı değildir. Bazı jestler maşeri şuur üstünde bulunan müteakıl terdi şuurun planlı, programlı şeytani zekâsına müstenittir. Bu sebeble idareci şahsiyetine karşı gösterilen ihtimamların mahiyetlerini idrakte ekseriya gani bulunur.

Kendisine karşı izhar olunan prestiji reddetmek tabiat kanununa aykırı bir budalalıktır. Bilâkis bunu usulü dairesinde istemek, teşvik etmek ve beslemek lâzımdır. Bu arada yalnız şahsi maksatlara matuf hülûlkâr jestleri idrak etmek yine usulü dairesinde böylesine muhtaç bulunmadığını ihsas eylemekte akilane ve zarurî bir mukabele olur.

Mevki sahibi zevatın ata biniş veya inişlerinde muhitlerinde bulunanlardan biri tarafından mukabil özengi tutulur. İlk nazarda bu alaka bir saygı gösteriştir. Eğer bu zatın binici olmadığı anlaşılırsa at önce bir binek taşının yanına çekilir ikinci bir yardımcı daha vücudun kaldırılıp eğer üzerine oturtulmasına gayret eder. Atın haşarılığından veya ürkmesinden mütevellit tehlikeleri önlemek üzere bir yedekçi yuları eline alır.. Bir diğeri de müşarünileyhin yanısıra yürür. Bu komik manzarayı muhayyilemizde büyüttükçe bu zatın muhiti nazarında nasıl küçüldüğünü himayeye muhtaç bir çocuk dergisine nasıl indiğini idrak ederiz. Patikalarda attan inmek, yaya yürüyüşte yorgunluk alâmetleri göstermek bazı tehlikeli yerlerden geçişte korkmak, taşlara basılarak atlanacak veya İnce bir kalas üzerinden geçilebilecek derelerin önünde mütereddid davranmak halleri de misalimizin başka, başka nevilerini nazarımızda canlandıracak sahnelerin zuhuruna meydan verir.

Şu küçük istitrat bize idarecinin bu gibi yardımlardan müstağni kalabilecek derecede beden kabiliyetine sahip bulunması lüzumunu isbat eder.

O halde idareci, muhitinin yardımına ihtiyaç hissetmeyecek derecede kuvvetli ve çevik olmalı, serbestçe ve cesaretle yürümeyi her hangi bir engel den atlamayı, tırmanmayı, bir geçitten veya köprüden muvazene ile geçmeyi, ata binmeyi, silâh kullanmayı, nefsini koruyacak kadar döğüşmeyi önceden öğrenmeli ve devamlı temrinler yapmalı, daima idmanlı bulunmalıdır.

Bu kabiliyetler hem şahsi, hem muhiti, hem de vazifesi bakımından büyük faideler sağlar.. Bunlardan en mühimleri maiyetinin ve muhitinin güvenini kazanmak, seyyahlarda sür'at temin etmek, gülünç ve himayeve muhtaç olmaktan kurtulmaktır.

Halbuki; idarecinin yetiştirilmesinde bu lâzıma itina edilmiyor. Liselerdeki beden terbiyesi dersleriyle, asker ocağında yaptırılan talimler ve gencin hiç bir kontrole tabi tutulmaksızın şahsî zevki ve arzusuyla yapacağı spor hareketleri kâfi görülüyor. Buna mukabil meslek hayatı; dinamik kabiliyetlerden mahrum bir vücudun kuru kafasıyla başarı sağlanamayacağını her fırsatta ve zalimce meydanda durmaktadır.

Bizzat ve mahallinde tetkik ve müşahade edilmeyen bir işin iyi bir şekilde sevk ve idare ve mes'uliyetinin deruhde olunabileceği iddia edilemez.. Hele hadise İctimaî olunca bu bir nev'i "anlatılışa göre fetva vermek" demek olur.

Atalarımız; haklı bir tehzil ile bu durumda hiyerarşiyi "it ite, it de kuyruğuna buyurdu" cümlesinde karakterize ederek ne kadar kuvvetle ayıplamışlardır.

"Kurdun ensesi kendi işini kendi yaptığından kalındır."

"El eli ile ancak yılan tutulur."

Atasözleri de mes'ul idarecilere kâfi öğüt vermektedir.

Maiyet sonradan teftiş veya kontrol edilmeyeceğini kestirdiği her işde tabiaten gevşektir. Ancak; bu işlere ait raporlarda sorulara karşı verdiği cevaplarda mükemmel başarı sağlandığından bire beş katarak izahlarda bulunur.

Bunları pek iyi bilen halk, kontrolsüz işe, hareketsiz idareciye güvenmemekte haklıdır. Yine haklı olarak koltuğuna, masasına bağlı, rabatına düşkün idareciyi ilim sahasında dehrî de olsa sevmez, istemez.

Diğer taraftan insan tabiaten tembel ve rahatına düşkündür. Zahmetler gözde büyüdükçe aksine zorlayıcı bir sebep yoksa tenperuerlik itiyat haline girer. Artık lüzum ve zaruret hasıl olsa dahi bu postnişinleri, bu lapalaşmış vücutları istenilen zamanda ve icap ettiği şekilde harekete geçirmek müşkül olur. Hareketin lüzumsuzluğuna, hâdisenin veya işin değersizliğine müteallik safsatalarla malûl iddialar başlar. Bu da sökmeyince memurun kanunlarının yegâne sığınağı olan temaruz son koz olarak kullanılır ve tabîi akan sular durur.

Bu sebeplerle idare âmiri olarak yetiştirileceklere ait meslek kurslarında ders mahiyetinde lüzumlu bedenî temrinler yaptırılmalı, başarı sağlanmadıkça peşleri bırakılmamalı, dinamik bir sportmen ruhu ve spor sevgisi aşılanmalıdır. Bu istidatlardan mahrum bulunanlara emir ve komuta, sevk ve idare mevkii ve mesuliyeti verilmemelidir. Bu kabiliyetleri kaybedenler de geri hizmetlere alınmalıdırlar.

Beden kabiliyetlerinin geliştirilmesi konusunda vardığımız netice meslek şubelerine göre bazı tadilâta tabi tutulabilir. Esasen maksadımız bu konuda bir çığır açmaktan ibaret bulunduğuna göre beklediğimiz meslektaş tenkitleri, bilhassa güzidelere salâhiyetli kalmaları her şube için kesin şartların nelerden ibaret bulunacağını elbette tavzih eyleyecektir.

Manevî hasletlerin geliştirilmesi:

Asıl mesele, idarecinin manevî hasletlerini geliştirmek uğrunda verilecek terbiye ve bilgiler mevzuundadır.

İdarecinin nasıl terbiye ve ne gibi bilgilerle teçhiz edilmesi lâzım geldiği çok düşünülmüş yüksek medenî seviyedeki cemiyetlerin muharrirleri tarafından birçok fikirler ortaya atılmış ve münakaşalar yapılmış ve yapılmakta bulunmuştur.

Ancak henüz İlmî prensiplere tevfikân tatbikatına geçilmemiştir. İş yalnız genel idare elemanlarının yetiştirilmesi mevzuunda özel okullar, kurslar açılmak, konferanslar tertip edilmek suretiyle tedris mahiyetinde ele alınmıştır. İhtisas ve meslek şubelerinin genel idareye yardımcı idare elemanlarını yetiştirmek keyfiyeti ihmal edilmmiştir. Şimdiye kadar katedilen mesafe varılması lâzım gelen merhalenin ilk basa-

mağından pek uzaktır. Kalbe huzur veren cihet, beşer zekâsının bu istikamete yönelmesinden ötedenberi bazı hükümdarların, bazı hükümetlerin ve kültür müesseselerinin tecrübelerine teşebbüs eylemiş bulunmasından ibarettir.

Şimdiye kadar idarecileri devamlıca İçtimaî muhit (tabiat) yetiştirmiş ve tarih tenkit etmiştir, denilebilir.

İnsanlar, tarihlerinin kurulduğu gündenberi madenler, bitkiler ve hayvan cinsleri üzerinde verdikleri bilgili emeklerin muvaffak ve mahsuldar neticelerini almışlardır. Madenleri tahlil ve terkip ederek yeni cisimler atomları parçalayarak kuvvetli enerji, bitkileri ıslâh ederek bol ve mugaddi mahsul istihsal etmişler, at, koşu, koşum hayvanlarını yetiştirmenin yolunu bulmuşlar, vahşi hayvanları terbiye edebilmişlerdir.

Kabiliyet gösteren insanları daha küçük yaşlarda iken pedagojinin mevzu usulleri dairesinde yakalayıp şef, âmir, idareci olarak hususî bir talim ve terbiyeye tabi tutmak suretiyle yetiştirmek mümkün değil midir ?.

Pedagoji ve sosyoloji bize insanların başsız yaşayamayacaklarının farkına varmaksızın kendi içlerinden birini baş olarak seçtiklerini ve ona tabi olduklarını isbat etmiştir. Daha küçük yaşta muhitine hâkim olmanın sevk ve idare etmenin fitrî kabiliyetlerini gösteren güzideleri ne için hususî bir ihtimamla yetiştirmiyoruz ve sonra adam kıtlığından ne hakla bahsediyoruz.

Her meslek zümresi iyi ve mükemmel bir âmir bulmak ızdırabı içinde kıvranırken bütün ünitelerin halka hizmet yolunda yekdiğerleriyle münasebetlerini tanzim ve disiplin altında sevk ve idare etmekten sorumlu ve genel idare âmirlerini bulmak en mühim dâvayı teşkil etmektedir.

Bize iki nevi idareci lâzımdır. Biri; iş bölümü icabı teşkil olunan her şubeyi kendi ihtisası içindeki mevzularda temsil ve idare edecek yardımcı âmirler, diğeri; bunların üstünde her ihtisas şubesini hem kendi işinde kontrol edecek hem de diğeri şubelerle münasebetlerini âmme hizmeti telâkkilerine uygun şekilde tanzim, sevk ve idare edecek, devlet ve hükümet mümessili, siyasî ve İdarî icraat organı olan yük-

sek idare âmirleridir. Yetiştirilme mevzuunda bir ihtisas şubesini idare eden zat ile yüksek idare âmirinin aralarında müşterek cihazlar bulunduğu gibi biri ihtisasına taallûk eyleyen tek mevzuda, diğeri muhtelif ihtisas şubelerini tek maksad etrafında çalıştırmak ihtisasında yekdiğerlerinden ayrılmaktadırlar.

Hal böyle olunca her meslek şubesi kendi elemanları arasından idareci kabiliyetlerini izhar edenleri bir kursta toplayarak o şubeye yarayacak idare terbiyesi ve bilgisi vermelidir.

Gerçi bu takdirde terbiye için geç kalınmış olacaktır. Daha ileri giderek yüksek meslek okullarında hususi tedbirler alınmak suretiyle bu noksanın ikmali de mümkündür. Hattâ daha ilk okullardan itibaren idareci kabiliyetini gösteren çocukların tesbiti sıra ile orta okullarda ve liselere sicillerinin devri suretiyle çocuk hangi sahada inkişaf ediyorsa o sahanın idarecisi olarak hususi bir ihtimama tabi tutulması ve yüksek meslek okulunda da terbiyesinin ve insan idaresine müteallik bilgisinin ve sanatının geliştirilmesi mümkündür.

Çocuk, bir milleti idare edebilecek fevkalâde ruhî, ahlâkî ve bedenî kabiliyet gösterdiği takdirde liseden sonra meslek olarak kendisine yüksek idare ihtisası yaptırılmalıdır.

Terbiye bir maksada göre yapılır. Zamanımızın istediği yüksek idareci tipini tarihin tenkitlerinden, hali hazır cemiyetin istekleriyle muvaffak idarecilerin orijinal hasletlerinden istifade ederek bulmak, terbiyede maksadı ve hedefi tesbit etmek lâzımdır.

Bu suretle kesin karara varılmadan geniş tettebburlara ve dikkatli münakaşalara ihtiyaç hissettiren bu konuda tarihten, cemiyetin istekleriyle muvaffak idarecilerin hal ve şanlarından ve tecrübelerinden faydalanmak suretiyle yüksek idareci tipi hakkında vardığımız neticeyi arz edeyim.

İdareci; cemiyetin müesses diye, ahlâk, namus ve fazilet telâkkisine uygun karakterde, nefsine hâkim, teşebbüs ve icrada cesur, takipte musir ceza ve taltifte âdil, iyiye, doğruya ve güzele ulaşmakta idealist olmalıdır.

Bu maksatları temine matuf esasları bulmak ve tatbikatım tanzim etmek terbiyecileri alâkadar eder.

Bilgi mevzuuna gelince:

Yüksek idare ihtisasına lâayık olanlara verilecek bilgilerin mahiyetleri üzerinde ötedenberi çok söz söylenmiştir.

Hint, İran, Türk, Arap, Yunan ve muasır garp medeniyeti mütefekkirleri kendi zamanlarının icaplarına göre ve millet idaresinin mesuliyetini deruhte edecek zevata, bilhassa hükümdarlara önceden verilmesi lâzım gelen bilgiler hakkında tavsiyelerde bulunmuşlar, bu konuda hâlâ kıymetlerini muhafaza eden eserler bırakmışlardır.

Muasır devletlerin memur statülerine yüksek idarecilere verilmesi gereken bilgiler hakkında icmalı, tafsili kayıtlar konulmuştur ⁽¹⁾.

Demokrasilerde hükümranlığı ele alan halkın sesi göröldükçe, hükümetler iyi memur iyi idareci bulmak endişesiyle kıvranmışlar, bunları yetiştirmenin çarelerini aramaya başlamışlardır.

Devletlerarası idare ilimleri kongrelerinde hukuk uleması ve idareciler tarafından bu vadide temennilerde bulunulmuştur.

Ancak; çok partili sistemin icabı vuku bulan iktidar değışmelerinde temsilde itimat prensibi mevzuunun dışına ve çok ileriye götürölerek bazı yüksek dereceli memurların, yüksek idarecilerin başka partilere temayüllerinden endişe duyularak geriye alınmaları, yerlerine temsile lâayık itimada şayan görölen bazı zevatın gönderilmeleri neticesine varılmıştır. Kalifiye sanatkâr ve bitaraf idareci fikri ile siyasi endişelere müstenit tatbikat yekdiğerlerinden aksi istikamette cephe almışlardır.

Eğer her iktidar değışmesinde yüksek idare âmirlerinin de eriştirilmesi itiyat haline girse devlet teşkilâtında bitaraflık ve istikrar isteyen halk ve âmmе hizmetleri bundan müteessir olurlar ⁽²⁾.

Şu veya bu şahsın veya her hangi bir partinin temsilini, itimadını yalnız hükümetine inhisar ettirip devleti ve sultayı temsil eden, namu-

¹ İdari İlimler Enstitüsü tarafından tertip edilmiş ve “Rune internationale des sciences administratives” mecmualarında intişar etmiş bulunan yüksek idare kadrosunun teşkili hakkındaki anket cevaplarında tafsilen mütalâa olunabilir.

² Amerikada “Spoilssystem” diye vasıflandırılan bir partinin iktidar mevkiine geçtiğı zaman diğеr partinin elemanlarını kapı dışarı etmesi yolundaki tatbikat İngilterede revaç bulmuş, zararları görölmüş zamanımızdan 99 yıl evvel 1853 islahatı ile memuriyetlerin kapıları sadece ehliyete açılmıştır,

sunu, liyakat ve ehliyetine itimat olunan sanatkâr idareciyi bitaraf bırakmak lâzımdır.

Bu takdirde; iktidarı elinde bulunduran her hangi bir parti için endişe edilecek yegâne mesele, iyi kanunlar ısdar etmekten millet için hayırlı hizmetler istemekten ibaret kalır.

İdareci istenilen hizmetleri kanunlar dairesinde mükemmelen yap-t mağa çalışır. Tatbikatta müşkülâtı mucip olan cihetler, hakkında temennilerde bulunur, hizmetlerin gerektirdiği mütemmim tedbirler üzerinde düşüncelerini bildirir. Halkın ihtiyaçlarına ve ıztıraplarına dair bilgiler verir. Tedbirler teklif eder. Bu suretle iktidarın istediği işler mükemmelen başarılmış, ısdar eylediği kanunlar dikkatle tatbik edilmiş olmasına rağmen halk neticeden memnun kalmazsa bu artık idarecinin değil iktidarda bulunan partinin hatası olmak lâzım gelir.

Demokrasinin hayatı ve gelişmesi bitaraf ve müstakar devlet teşkilâtı fikrinin tahakkukuna bağlıdır. Bunun için de memurların ve idarecilerinin iktidar değişmelerinden masun kalmaları icap eder ⁽¹⁾.

Aksi takdirde, her millet bir Musolini, bir Hitler tecrübesine amade bulunur. Necatım bir diktatörün dehasında veya sıfatında arar. Hele geleneği icabı disipline ve tek büyüğe hürmetkâr karakter taşıyan ırklarda bu tehlikenin hemen gelip çatması için ihtilâllere, kan dökülmesine lüzum dahi yoktur. Bir yüzücünün girdap tarafından yutulması gibi her hangi bir hükümet şekli de bütün uzuvları ile birlikte cemiyetin girdabına sessizce gömülür.

En iyisi; âmm ve idare hukuku için müesses, anayasa ile müeyyet, evsaf vazife ve salâhiyetleri genel idare vesair alâkalı kanunlarla mu-

¹ Kaliforniya Teknoloji Enstitüsünde tarih ve idare. ilmi profesörü William Bennet Muuro Fransanın taşra, idaresine ait tetkikinde:

“Bir müessese olarak valilik Fransa da çok önem taşır”. Çünkü bütün taşra idare sistemi valilik müessesesinin mihverî etrafında dönmektedir. Valilik makinesinin teknik mekanizması bir uçak makinesinin sıhhat ve inceliği ile işler. Pariste kabinelerin biri iş başına gelir, biri çekilir. Bakanlar iş başındaki mukadder saatlerini yaşarlar. Fakat valilerle maiyetlerindeki memurlar bütün idareyi ellerinde tutarlar ve işleri yürütürler. Fransa orta seviyeli vatandaşların hayatında hiç bir değişiklik yapmaksızın cumhuriyetten imparatorluğa geçebilir. Fakat bu 89 valilik kaldırıldığı takdirde memleket bir hafta içinde alt üst olur.

“Yeter, ki insan Fransa da doğsun; ötesini vali yapar”

ayyen ve bitarafllıkları masun kalifiye idareci ve memur yetiştirmenin çarelerine tevessül etmektedir.

Yüksek idarecinin hizmeti, hukukî ve teknik olmak üzere iki sahada mütalâa olunabilir:

Hukukî sahada; mevzuatın, hükümet kararlarının ve emirlerinin uygulanmasını yürütmek bunların verdiği yetkileri kullanmak, yüklediği ödevleri yerine getirmek, memurların bu konulardaki tereddütlerini izale, kusurlarını ıslah, noksanlarını ikmal etmek, devletin ve devlet gibi telâkki edilen sair âmme müesseselerinin hususî hukuk hükümlerine tâbi menafimi korumak diye telhis olunabilen hizmetlerin mükemmelen ifa edilebilmesi için idarecinin kuvvetli hukuk terbiyesine ve yüksek hukuk kültürüne birinci derecede ihtiyacı vardır. Emirlerinde ve dileklerinde fikirlerini sarahatle ifade edebilmesi için hukuk diline bütün ıstılahlarıyla vakıf bulunması icap eder. Çünkü; idareci kademe kademe yükseldikçe devlet adamı olacaktır. Bu haysiyet en mudil hukuk problemleri üzerinde fikrî tasarrufatta bulunacak lâzımülcira kararlar verecektir.

Bazı muharrirler ekseriya cevapsız bırakılan siyasî veya fantazik makalelerinde yüksek hukuk kültürü ile iktisap edilen hukuk terbiyesinin idareciyi atalete sevk ettiğini dinamik ve cevval ruhunu öldürdüğünü ileri sürmektedirler.

Bu endişeler yersizdir. Hukuk terbiyesi ve hukuk kültürü mistik bir tevekkülü, mutlak bir esareti intaç etmez. Fikrin hürriyetini boğmaz. Artık hukuk kaideleri maşeri vicdanın müdahalesi sayesinde lâyetegayyer ilahi naslar olmaktan çıkmıştır. Devletin ve halkın karşılıklı menfaatleri ve ihtiyaçları müdevvenatta devamlı revizyonları zarurî kılmaktadır. Modern idareci bu elâstikiyeti idrâk edecek kabiliyette bulunmaya mecburdur. Kanuna hürmetkâr ve riayetkâr bulunmakla beraber onun tatbikattaki aksaklıklarını basiretle takip edecek gereken ıslahatı isteyecektir. Yoksa sırası düştükçe bilmünasebe şikâyet ettiğimiz gibi mutaassıp bir hukuk softası veya hafızı mevzuumuzun dışındadır.

Hukuk terbiyesine muarız olanların hataları, bu iki tipi yekdiğerlerine karıştırmış olmalarından doğuyor. Fitrî kabiliyetleri ve hasletleri gözetilmeksizin itlak şartıyla siyasî bilgiler veya hukuk fakülteleri me-

zunlarının idare mesleğine alınmaları neticesinde zuhur eden muvaffakiyetsizlikler hakikî amillerine bağlanmayarak hukuk terbiyesi ve hukuk kültürü aleyhinde bir delil olarak ileri sürülemez ve bu sakat fikre dayanılarak başka mesleklerden de yüksek idareci seçilemez.

Kanuna kıymet vermeyenlerin, yahut onu perde yapıp arkasından keyfî idareye kaçamak yolları arayanların, daha açık tabiri ile hiylei şer'iyeci eski kadıları istihlâf eyleyenlerin, idare makamlarında yerleri yoktur.

Müstebit hükümdarların, diktatörlerin idarelerinde halkı korumak endişesiyle zulüm kanunlarına bu yolda mukavemet kabili tasavvurdur. Amma; bir yerde hukuk devleti kurulduktan sonra böyle bir tasarrufu akıldan geçirmek cinayet olur.

Hukuk devletinde kanun vaznı Tanrı gibi lâyuhtı ve her muktezayı muhit değildir. Hattı hareket kaidelerinden bazılarının metinleri kanun vaznının kasdından başka manaların idrakine mani olamaz. Bazı hâdiseleri şumulü dışında bırakabilir. Bazı müesseseler veya sureti tesviyeler cemiyetin mizacına ihtiyacatına uymaz da ızdırıp verebilir. Bütün bu ahval ve şerait muvacehesinde yine hukuk prensiplerinin vazettiği içtihat takdir, tefsir, ıslah, tadil veya ilga yolları mevcuttur.

Şu muhakkaktır ki; hukuk terbiyesi, hukuk kültürü idarecinin meşalesidir. Bu nur sayesinde dinamik ruhunun bütün cevvaliyeti ile faaliyet sahasının sınırları içinde cesaretle; metanetle ve emniyetle başarı sağlayabilir.

Kanunlar hayır kuvvetleridir. Şer kuvvetleriyle mücadelede idarecinin mükemmel silâhları rasîn kaleleridir. Hayallerini, istikballerini millet ve memleket hizmetine vakfedenlerin mihrabı kanundur.

Yüksek idare ihtisası için hukuk sahasında verilecek muhtelif hukuk şubelerine ait bilgilerin teferruatına dalmakta fayda mülâhaza etmedim. Ancak hukuk fakültesi programlarının gözden geçirilerek merkezi siklet bakımından bazı bahislerin icmalî, buna mukabil İdarî fonksiyonları ilgilendirenlerin tafsilî elbette lâzımdır. Bu arada ekonominin bütün kemali ile hazm ettirilmesi yerinde olur.

Teknik sahada; sosyoloji, psikoloji, ve sosyal psikoloji, siyasî ve idari yönleri ile millî tarih tabii, İktisadî, beşerî tafsilâtiyle vatan coğ-

rafyası, idare sanatı, devlet muhasebesi, ana hatlarıyla ticarî muhasebe, işletme muhasebesi bilgileri verilmeli, devlet teşkilâtında hizmet deruhte eden muhtelif ihtisas şubelerinin bünyeleriyle çalışma sistemlerinden* bu meslek ve sanatların umumî hayattaki rollerinden ve önemli hizmetlerinden ve bunların kontrolünü mümkün kılacak bilgilerden, bilhassa; insan, hayvan, bitki sağlığını tehdit eden âfetlerden ve bunlarla mücadele usullerinden bahsedilmeli, ihtisasa hürmet terbiyesi ile birlikte teknik mevzuları inceleme, lüzumlu ve enteresan bahisler üzerinde tenevvür etme zevki verilmelidir.

Teknik bilgilerin lüzumu üzerinde olduğu kadar beyhudeliği hakkında da bir takım neşriyat yapılmıştır. Yalnız hukuk terbiyesi ve hukuk kültürü ile idareciliğin başarılabilceği, lüzumu halinde diğer bilgilere ihtiyaç hissettiren işlerin, hizmetlerin veya meselelerin ilgili ihtisas şubeleri teknisyenlerine tetkik ettirilebileceği alınacak raporların suhuletle tatbikına müteallik formalitelerin ancak idareciyi alâkadar edebileceği, aksi takdirde ihtisasa hürmet fikri zayıflayacağından müdahalelerin, İlmî salâhiyet dışı tasarrufların başlayacağı ileri sürülmektedir.

Filhakika; tatbikatta ihtisas şubeleri başkanlarının idareciler aleyhinde; ihtisasa hürmet etmemek, teknik hususata keyfî müdahalelerde veya resen İlmî salâhiyet dışı tasarruflarda bulunmak konularında sık, sık şikâyetlerde bulunduklarına tesadüf edilmektedir.

Haklı delillere dayanan bu şikâyetlerin reaksiyonları ihtisas şubelerinin bağlı bulundukları bakanlıklarda idarecilere karşı itimatsızlık uyandırır. Meslekî tesanüt hislerinin tesirleri altında kendi memurlarını korumak endişesiyle idareciye verilen salâhiyetlerin tahdidi cihetine gidilir ve bu çıkırın tabîî neticesi olarak her ihtisas şubesinin teşkilât manzumesi içinde regülatörle alâkası zayıflar. İstiklâlê doğru giden mukabil salâhiyetler alır. İdareci lüzumsuz bir cihaz halinde ahengi bozulan Devlet makinesinin üstünde asılı kalır.

İdareciyi bir hakim gibi telâkki eden noktai nazarın serdeylediği mütalâalar yeknazarda mantikî bir mecra, takip eder. Bittabi bu telâkkinin nazarlarda canlandırılan, idarecisine liselere kadar verilmekte olan umumî kültürün üstünde artık başka meslek şubelerine müteallik bil-

gilere lüzum ve ihtiyaç yoktur. İcabında; bir hakim gibi bilirkişiye veya yüksek ihtisasa sahip bilirkişiler heyetine veyahut bir ilim müessesesine müracaatla alacağı raporu senet ittihaz eder. Gereğini yapar veya yaptırır. Bu suretle hata, ihtimali ortadan kalkar, neticelerden mütevellit mesuliyet de mütehasıslara teveccüh eder. İdarecinin mevkii sarsılmaz, hâdiseler karşısında bir hakimın vicdan huzurunu duyar-

Ancak bir sel halinde akıp giden hayat hâdiseleri böyle bir idarecinin yaşamasına müsaade etmez. Hâkim bile vesikaların sıhhatine ve hâdiseler ile münasebetine vicdanen kani bulunmadıkça hükme varamaz. İdareci; emrindeki ihtisas şubelerinin branşlarına müteallik kâfi kültüre sahip bulunduğu takdirde, müdahalesinin menfi neticelerini de idrak edebileceğinden bilâkis ihtisasa riayetkâr olur.

Her ihtisas şubesi başkanı veya mensubu lüzumu halinde idarecinin iktidarlarından faydalanmak ıztırarı ile vukubulacak müracaatında, karşısında halle aşına bir çehre, anlatılan meseleleri lâıyk bulundukları önemleriyle idrake müsait alâkalı bir dimağ bulur. Bu şart altında müşküller kısa bir zamanda ve gönül ferahlığı ile halledilir. Hele mesele bir kaç ihtisas şubesinin bir arada çalışmalarını icap ettiren bir hususiyetten doğmuş ise aralarında anlaşmazlığın halli ve işin çıkmazdan kurtarılması ve aksatılmaması böyle bir idarecinin bilgili hakemliğine muhtaçtır.

Âmme hizmetlerinin ve bu hizmetlere müteallik faaliyetlerin her hangi bir tetkik tahkik veya anlaşmazlık sebepleriyle bekletilmeye, iş'ara ve istişara tahammülleri yoktur. Hemen dedikodular, şikâyetler başlar. Hükümet mülkî teşkilât bölgelerinden gelen bu sızıltılardan dağdağlardan huzursuzluk ve endişe duyar. Mahalline müfettişler veya mütehasıslar gönderir. Bunların raporlarına göre hizmetin yeniden yoluna konulması ve yürütülmesine başlanması yeni ve lüzumsuz masrafların ihtiyarını mucip olur. Bu nisbette de hükümetin işlerini arttırır ve yapıcı müsbet faaliyetlere mahsus kıymetli zamanını heder eder.

İdâre âmirliği vazifesini deruhte edenler, cemiyetin, âmme hizmetleri faaliyetlerinin ve teknik şubeler hizmetlerini tanzim eden kanunların devamlı tazyiki altında devlet bünyesinde mevki alan her meslek şubesine ait lüzumlu kültürü; gelip çatan hâdiselerin, yolsuzluk ihbar ve

şüphelerinin ihtilâfların sırasına tabi olarak irtibatsız ve insicamsın bir surette öğrenmeğe mecbur kalmaktadırlar.

Bu mevzulardaki cehaletlerinin devamı müddetince kötü, uzun yıllardan sonra kâfi bilgiye sahip olunca iyi idareci vasıflarını alırlar. Fakat; mesleğin istediği fevkalâde zihni ve bedeni faaliyet bu zevatı süratle yıpratıldığından, vücutlarından istifade edilecek zaman bazı olgunluk çağları uzun sürmez, birer gaza nişanı olmalarına rağmen nikbet sebebi teşkil eden ruhî ve bedenî arızalan meslekten ayrılmalarını zarurî kılar. Yıpranmış, çaptan düşmüş idarecileri iş başında bırakmak esasen mümkün değildir. İktisatta nasıl kötü para iyi parayı piyasadan kovarsa, bu kusurlar da idarecinin bütün prestijini, şanlı ve şerefli mazisini süratle perişan eder. Koskoca bir kıymet, nefret ve istikrahla, kin ve husumetle karşılanır. Putları kırma devrinin ruh halatine benzer bir fırtınanın zalim pençesi tam şefkat ve ihtimama muhtaç bulunduğu anda bu muhterem hizmetkârı yere çarpar, bednam eder.

Kabahati gelin etmişler de kimse güvey girmemiş derler. Bu umumî kaidenin aksine fert, cemiyet, hükümet her kabahati işlendiği yerin idarecisine nişanlanıştır. Hiç bir meclis, yaptığı kanunların; hiç bir hükümet verdiği kararların kabahatini itiraf ve kabul etmez, fert ve cemiyet ise ne kanunun, ne kararın aksaklığını, ne de diğer memurların kusurlarını göremez, her iki kudret, idaresizliğin teşhisinde ittifak eder, kabahat gelini idarecinin koltuğuna verilir. Yeni idareci müteakip nikâha namzet olarak iş başına getirilir. Böylece siyaset adamları vazifelerini yapmış gafil cemiyet de tatmin edilmiş olur.

Artık, hem siyaset adamlarının hem de ferdin ve cemiyetin itiyat haline getirdiği bu kolay hal suretini kısa zamanlar zarfında ortadan kaldırmanın imkânı yoktur.

Hal böyle olunca; idareciden hem yukarıyı hem de muhitini memnun edecek bir kabiliyet beklemek lâzımdır. Bu da onun seçme adam olmasına, iyi bir şekilde yetiştirilmesine, hükümetin devamlı itimadına ve idare sahasındaki halkla memurların hürmetine lâyük bulunmasına mütevakıftır.

Seçilmelerinde dermeyan olunan fevkalâde şartlara riayet edildiği takdirde yetiştirilmeleri sırasında kendilerine yükletilecek ağır bilgi

yüküne ve istihdamları süresince sarfı lâzım gelen dinamik zihnî ve bedenî faaliyetlere tahammül cylemeleri zarurîdir. Belki bu çapta bir adam, üstlerinin hatalarını ıslâh ederek tatbika muvaffak ve muhitinin kusurlarına tedbirlerle mani olabilir.

Yüksek idare âmirlerine mütenazır olarak meslek şubeleri başında bulunacak yardımcı idarecilere hukuk bilgisi ve diğer şubelere ait teknik bilgilerin icmalen verilmesi bütün teşkilâtın ahenkle çalıştırılmasını mümkün kılar.

Bu sahalardaki bilgisizlikleri, meslek şubeleri başına getirilen kıymetli mütehassısları çok üzmektedir. Geçimsizliklerin, anlaşmazlıkların yegâne sebebi idare için gereken bilgilerin mütakabil noksanlığından doğmaktadır.

Yekdiğerlerini anlamayan insanların bulunacakları meclislerden alınacak hasıla elbette menfidir. Bunun içindir ki muhtelit komisyonlara tevdi edilen işler uzun sürer ve ekseriya netice vermez.

Staj

Stajın lüzumu ve ehemmiyeti takdir edilmiş, devletlerin memur statülerinde yer almıştır. Devlet cihazının kuruluşu ve işleyişi tarzı, bürokrasi, formaliteler ve bunların içinde kanun tatbikatının sureti cereyanı bakımlarından stajla kazanılacak olgunluğun sanat sezişleri sahasında da tetkiki lâzımdır.

Verilecek terbiye ile bedenî ve ruhî kabiliyet ve hasletleri geliştirilen ağır bilgi hamulesiyle nazarı olarak yetiştirilen genç idarecinin hemen iş başına getirilmesi sanat bakımından da doğru değildir. Kâmil bir idareci nezdinde staj görmesi lâzımdır. Çünkü nazariyat nihayet hafızayı zorlayan bir hamuleden ibarettir. Bir müddet sonra bu yük, umumî bir takım fikirler ve kanaatler tevlit ederek tahteşşuurun hazinelerine intikal eder. Nazarî bilgilerin seyyal tabiat hâdiseleri muvacehesinde müsmir bir şekilde kullanılabilmesi de uzunca bir zamana mütevakkıftır. Bu müddeti kısaltmak, idareciyi daha genç çağlarda faal hizmete alabilmek, cemiyeti ilk tutumların beceriksizliklerinden, acemiliklerinden korumak, genç idareciye ilk adımlarında, fena not aldirtmamak, üzerinde durulacak önemli konulardandır.

Taklidin, sihirkâr yardımı ianesiyle staja alınacak genci hakikî sanatkârın müşfik ve yetiştirici kemalinden faydalandırmak, ondaki hassasiyeti müsbet sahada tahrik eder. Müktesebatını birer âlet gibi kullanabilmenin ilk sırrını öğretir. Hâdisat içinde yaşarken onlara ruhî bir kudretle tasarruf etmenin canlı numunesini görür. Bir ızdırabın derin acısını bütün meraretiyle hissederken onu gidermenin çarelerine tevessül suretiyle hakikî saadetin tahsilini öğretir, hayatta her ferdin kendi menfaatlerini aramakta orijinal bir aktör olduğunu, gayesine varmak için muhayyilesinin işlediği piyese göre konuştuğunu bu maskelerin altındaki hakikatin nasıl anlaşılacağını idrak eder. İdare sanatına taalluk eden ifade ve edanın mukabil jestlerini, mimiklerini, konuşma tonunu kavrar, bir kaç dakika zarfında; haline ağılanacak bir vatandaşla birlikte ağlamanın, fena iş gören bir memuru derecesine göre tazir etmenin, kendisinden randıman alınması gereken çalışkan bir elamanı taltif ve teşvikin, ruh üzerindeki derin tepkilerine rağmen serin kanla mudil bir hukuk meselesinin veya idare şubeleri başkanları arasındaki bir ihtilâfin halline başlanmış bulunmanın bir sinema şeridi gibi yekdiğerini takip eden tipik sahneleri muvacehesinde hisle şuurun nasıl telif edildiğine şahit olur.

Namzetle sanatkâr arasında doğan baba, evlât, ağabey, kardeş hislerinin inkişafını takiben tatlı hasbihaller, meslek tecrübelerine ait cazip hikâyeler başlar. Kanaatler münakaşa edilir. Bu vasat içinde namzedin ruhunda sanatın çiçekleri tomurcuklanır. Devleti ve sultayı temsilde, devlet adına, kanun adına buyurmada derece, derece iktidara, şevket ve prestije mihrap olan idare makamının fesat ve nizam, hayır ve şer muvacehesinde sırcadan bir saray olduğunu görür. Her gafil bakışta haset ve iştihayı bir bedhah nazarda kin ve husumeti, beşerî çaresizliklerin, ızdırapların, ihtiyaçların dile gelmiş feryatlarını cezbeden bu makamın rain kalesinde, muvaffak silâhında, âdil hükmünde sâri nüfuzunda, mukavemetsiz teshirinde idare sanatının ana kaynağı olan tükenmez mübarek aşkı bulur.

Öylesine bir aşk ki, her şahsî endişeden azadedir. Vatan topraklarının her karışını, meskûn mahallerin her çatısını, millet çocuklarının her birini diğerine terdik etmez, kültürlü insanların toplandıkları bir

salonda olduğu kadar şehirliyi, ümran görmemiş bölgelerde hayvanlarla insanların bir arada yaşadıkları kulübelerde takdir edilen köylüdür. Makine ve maden gürültüleri arasında ağır ve zahmetli yükler altında alın teri döken vatandaşların aşinası yakın dostudur. Her medenî seviyenin, her meslek ve sanatın, her mizacın dili ile konuşur. Sabırla, dikkatle dinler. Bilhassa dinler, zulmü, redaeti, azim, cesaret ve maharetle karşılaşır. Mazlumu ve muztaribi rikkatle, şefkatle bağrına basar. Hizmette yorulmak, dinlenmek bilmez.

Ferdin, cemiyetin riyâsız saygısını, katkısız sevgisini, gönülden bağlılığını coşturan bu mübarek pınar genç namzedin ruhunda çağlamaya başlayınca artık onu tatbikat ve tecrübeler sahasına geçirmek lâzımdır. Önce, küçük tetkik ve tahkik vazifeleri verilir. Yavaş yavaş salâhiyetleri atınırlarak, idarecilere vekâlet ettirilir. Bu safhada namzedin iş tutumu sık sık gözden geçirilir. Kâfi olgunluğa erdiği anlaşıldıktan sonra kendisine idareci unvanı verilebilir.

Staj devresinde dikkat edilecek en mühim nokta, yetiştiricilerin dikkatle seçilmesidir. En hassas devresinde namzede kötü örnek verilmemelidir. Çünkü, namzedin mektepten kurtulup hayata atıldığı günlerdeki heyecanı yetiştiriciye verdiği kıymetin derecesi çok yüksektir. İdare mevkiinin ve tasarruflarının göz kamaştırıcı prestij halesi muvacehesinde mantık ve muhakeme yürütemez, bir ahize sadakatiyle aldığı intibaları olduğu gibi kabul eder. Senelerden ve acı tatlı tecrübelerden sonradır ki kötü yetiştiricinin sakat taraflarını idrâk ederek menfi tesirlerinden silkinebilir.

Bu sebeple, uhdesine yetiştirme görevi verilecek zevat salâhiyetli bir meslek heyetinin gizli reyiyile seçilmelidir.

Yetiştiricilik yüksek idareciler arasında bir istirkâp, bir rüçhan meselesi ve hükümetçe politik bir taltif ve ihsan vesilesi ittihaz edilmemelidir. Çünkü, yüksek başarı gösteren her idareci mutlaka iyi bir yetiştirici olamaz. Gerçi, her idareci aynı zamanda bir yetiştiricidir. Yalnız; meslektaş yetiştirmekte bunun da üstüne çıkmak yüksek kabiliyet ve candan alâka gösterecek fitratta olanları tercih etmek elbette lâzımdır.

Yardımcı idarecilerin de işbaşına getirilmeden evvel aynı suretle bir müddet staj görmeleri ve idare icaplarına alıştırmaları icap eder. Yüksek idarecinin yardımcı idareciler üzerindeki yetiştirici görevi onları kendi branşlarındaki yüksek idare mevkilerine hazırlamakla tahdit edilmelidir. Aksi takdirde henüz tecrübesiz bir elemanın yardımcı olarak yetiştirilmesine gereken zaman zarfında o şubeye ait hizmetler müteessir olur. Dikkatli psikologların yardımı ile daha okul sıralarında, hüviyetleri tesbit edilen idareci haslet ve kabiliyetleri mütehalli ile çocukların terbiyesi ve tedrisi ve nümune idareciler nezdinde staja tabi tutulması uzunca zamana mütevakıftır. Medenî seviyeleri henüz bu kemal haddine erişmemiş bulunan milletlerin aradaki mesafeyi kısa zamanda telâfi edebilmeleri tarihe karşı vebal yüklenmiş olan en büyük idarecinin, iradesine bağlıdır.

Devletler idarecilerin seçilmesinde ve yetiştirilmesinde muayyen prensiplere bağlı kalmamışlardır. Bazıları psikolojinin en hassas tetkiklerini ve pedagojinin en mücerrep usullerini sabırla tatbik edegelirken bazıları yalnız hukuk tahsilini kâfi görmüşler. Bazıları ise buna da itibar etmiyerek siyasî partilerin itimadına mazhar zevatı iş başına getirmeyi düşünmüşlerdir. İdarecinin vazifelerini tadat eden kanunların ve idare teşkilâtının yanında idarecinin fizik eşkâl ve kabiliyeti, hasletleri, terbiyesi ve bilgileri, tecrübesi, meleke, mümarese, maharet ve kiyaseti, kültür seviyeleri yükselmiş milletlerde dikkati az, gafleti çok celp eden bir boşluk halinde ancak fevkalâde ahvalde hiss olunur. Bu gibi milletlerin normal hayatında gerek fertlerin gerekse cemiyetin insiyak haline gelmiş terbiyevî kemali, idarenin müdahalesine ihtiyaç hissettirmez. Ancak; gerek sanayide, gerekse devlet idaresinde mübdi idarecilerin rasyonalizasyon mevzuundaki kuvvetli ve orijinal buluşları ve başarıları devamlıca dikkati celp eder.

İşi tabiata terk etmek, hayat mücadelesinde her vatandaşın kendi kabiliyeti sahasında lâıyk bulunduğu mevkii işgal etmesini beklemek ve liyakatsiz olanları cemiyetin reaksiyonları ile uzaklaştırmak fikrini bir felsefe fantezisi olarak insanlığın kemal gayesine kadar muhafaza eylemek, diğer taraftan tabiat temposunu hızlandıran tabiat kanunlarile mücadeleyi hedef tutan, medeniyetin hamlecî rolüne uyarak geri seviyedeki milletlerin kısa zamanlar zarfında tekâmüllerini sağlayacak sevk ve idare elemanlarını

iş başına getirmek lâzımdır. Bunun için büyük bir dikkat ve titiz bir itina ile yetiştirme usulleri, vasıtaları ve müesseseleri kurulurken zaman kayıplarını önlemek maksadiyle mümkün olduğu kadar, hukuk kültürüne ve terbiyesine sahip ve devlet hizmetlerinde mücerrep zevat arasından idareci evsafını haiz bulunanların seçilmeleri icap eder. Bunları seçmek gayet mühim ve hassas bir meseledir. Böyle bir fikrin tahakkukuna samimiyetle karar veren her hangi bir iktidar partisinin mesul şahsiyeti muhitinin, mutemetlerinin tavsiyelerine ve telâkkilerine veya şahsî ve indî görüşüne kapılarak hatalara düşebilir. Bu konuda gayrendiş ve samimî bir müteşebbis için hata ihtimalini azaltacak bazı dayanaklar vardır. Bunlardan başlıcaları diploma, sicil ve ankettir.

Hukuk veya Siyasal Bilgiler Okul veya Fakültelerinden mezun olan devlet hizmetinde istihdam edildiği müddet zarfında bir idareciye elzem vasıfları ve kabiliyetleri haiz, kusur ve noksanlardan biri, bulunan zevat işbaşına getirilir. Eğer esasen böyle bir kadro mevcut ise, yine diploma ve sicil tetkikatı yapılmakla beraber idare cüzütamlarına kadar sirayet ettirilmek şartıyla bir anket açılır. Mahallî idareler veya İçtimâî ve siyasî taazzuflar mümessillerinin toplanacağı meclislere halen başlarında bulunan idareci hariç on yıl zarfında gelip giden idarecilerden hangilerinin hidemat ve icraatından halkın memnun bulunduğu sorulur. Çoğunluğun kararıyle düzenlenecek mazbatalar hangi idarecilerin vatandaş hizmetinde kusurlu, hangilerinin muvaffak olduklarını gösterir. Milletinden iyi not almış bulunan idarecilerin miktarı idarenin halini ve muvaffakiyet derecesini ifade etmekle beraber bunların işbaşına geçirilmesi hem vatandaşa huzur verir, hem de idareciye vatandaşın ve idaresi altındaki cemiyetin teveccühünü kazanmak lüzumunu ve icaplarını ihtar eder.

Medenî cemiyetin ruh haleti ve fertlerinin şuuru, hakimiyeti bizzat eline alan millet iradesinin demokratik gelişme yolundaki tekâmülü bunu istemektedir. Milletvekilleri, il genel meclisi belediye ve köy meclisleri seçimlerinde tek dereceli usul kabul edilirken idareci seçiminde de bazı şartlar dairesinde vatandaş oyuna başvurmak elbette lâzım ve zaruridir.

Anket yolu ile işbaşına getirecek idareci mevcudun en kuvvetlisi, en hayırlısı olur, her hangi bir partinin tesir ve nüfuzundan korkmaz.

Buna mukabil halkın teveccüh ve itimadını kaybetmemeye devamlıca çalışır. Bu nurlu çığırda yetiştirilecek genç idareciler, bir istikrar unsuru olarak halkı siyâsî kademelerin aşırı tesirlerinden muhafaza ederler.

İDARE SANATINDA TETKİK VE MÜŞAHEDE

İdareci işe başladığı andan itibaren bölgesini bütün hususiyetleri ile canlı cansız bütün varlıklarıyla tetkik ve müşahede ederek tanımak mecburiyetindedir. Mektep sıralarında türlü kitaplardan derlenen bilgiler müellifin yazışma, hocanın anlayışına ve talebenin tahayyül ve idrâk kabiliyetine göre bir şekil alarak hafızaya intikal ederler. Hakikatin ta kendisi müşahede edilmeden bilgiler, nazârî tahayyül ve idrak şâibelerinden kurtulamazlar. Bu sebepledir ki; mevzuu maddî olan ilimlerin tedrisinde deneyler ön safa alınmıştır.

Tabiatın canlı cansız bütün varlıklarıyla birlikte yaşayan insanı ve cemiyetini sevk ve idarede şâmil ve esaslı bir tetkik ve müşahede hakikati olduğu gibi idrakin esaslı prensiplerindendir.

Bütün efradıyla tetkik ve müşahede edilmeyen bir sahada yapılacak icraat engellere tesadüf eder. Zaman, takat, ve kıymet kayıplarını mucip olur.

Çünkü; kanunun âmir hükümleri, tabiatın müsaadesi nisbetinde tatbik olunabilir. Mevlana'nın meşhur hikâyesindeki biçare hastanın sağır komşusu tarafından ziyareti gibi ifa edilen vazifeler idare edilenlerin hükümete karşı nefret, kin ve gazap duygularını alevlendirirler.

Muhayyilelerinin nazârî olarak canlandırdığı sahnelere uygun en mükemmel hal suretlerini tatbik mevkiine koyarak cemiyete tattırdıkları hayal sükûtunun ezasından gafil bulunan idarecilerin her gün yapageldikleri bu nevi masumane vazifelerle, hükümet darbesi hazırlayan bir çetenin hain ve gayri meşru faaliyetleri arasında netice itibarıyla ne fark vardır?

Tabiaten kabahatlere namzet bulunan idareci; tasarruflarından dolayı zuhur edecek her hangi bir hâdisenin hatasını kendi nefsinde aramalıdır. Hataya düşmemek için gözünü dört açmalıdır. Sıhhatli bir tetkika ve müşahedeye istinat etmeden muhayyilesine yol vermemeli, önceden binnazariye karara varmamalıdır.

Bu sebebledir ki idare sanatında tetkik ve müşahedenin değeri ve önemi pek büyüktür.

Tetkik ve müşahedeyi kolaylaştırmak, zaman kaybına ve enerji israfına meydan vermemek maksadiyle İdarî coğrafya esasî ileri cemiyetlerde tatbik mevkiine konulmuş ve tekâmüle doğru yürütölmekte bulunmuştur.

Hiç şüphe yok ki böyle bir hazırlık maksada doğru atılmış kuvvetli bir adımdır ve hiç yoktan çok iyidir. Bilhassa devlet merkezlerinde bulunan üstün idareciler veya müşavirleri taraflarından mülki teşkilâtın her hangi bir köşesinde vukubulan bir hâdise hakkında hakikate yakın fikir edinmek, mahalli idarecilerin sorgularını cevaplandırmak tereddütlerini izale etmek, uzaktan denetlemek için başkaca kısa vadeli ve kestirme çare de bulunamamıştır.

Her bölgenin meskûn mahalleri itibariyle gayri meskûn sahalarını da ihtiva etmek üzere ayrı, ayrı tablolar içinde tabiat, örf, âdet, an'âne, ahlâk, iman hususiyetlerini tebarüz ettiren böyle bir hazırlık merkezden muhite doğru son kademeye kadar bütün cüzüatları idare edenlere iyi bir mesnet olur. Ancak tabiatın fert ve cemiyet hayatına tesir eden bütün faktörleriyle ilgili ilim cephelerini mütalâa eden, böyle bir eserin kemali ile hazırlanabilmesi başlı basma büyük bir dâva olduğu gibi, hazırlanmış olan bu eserin hayatiyetini muhafaza etmek ve onu tamamlandığı zamanın bir tablosu olmaktan ziyade hayatın akışını takip eden ve cemiyet çehresinin maruz kaldığı tahavvülâtı bütün hususiyetleri ile aksettiren canlı ve hareketli halinin devamını sağlamak da bu eseri meydana getirmekten daha mühim bir dâvadır.

Heyelanlar, zelzeleler, bataklıkların kurutulması, fundalıkların, çayırların sökülerek sürölmesi, derelerin yatak değıştirmeleri yeniden bağlıklar, bahçelikler yetiştirilmesi, küçük büyük sulama tesislerinin yapılması, kurak yılları yağmurlu yılların takip etmesi, yeniden yollar açılması, meskûn mahaller kurulması gibi tabii veya suni bir takım sebeplerle sabit kalacağı vehmedilen tabiat çehresinin dahi devamlı bir surette değışmekte olduğu muhakkaktır. Hal böyle iken; cemiyetteki ruh haletinin, temayüllerin, karakterin, mizacın, hayatla mücadelenin, kültür seviyesinin seyrini takip etmek ne kadar güçtür. Bunları takip ede-

miyen bir eser maziye ait bir tabloda başka değer ifade etmez.

Bu hafif temcit darbesiyle idari coğrafyaya lüzum bulunmadığını iddia etmek istemem. Bilâkis bu tesisin hem de yapılmış ve yapılmakta bulunmuş olanlardan daha mükemmel bir bünye içinde yaratılmasındaki büyük faydayı, paha biçilmez değeri takdir ederken onun canlı olarak yaşatılması lüzumuna işaret endişesini duydum.

Sosyolojik olaylarını kendilerini doğuran sebeplerden tecrit ve basit irca suretiyle tetkik etmek mümkün değildir.

Hakikatte; cemiyet de cisimler, nebatlar, hayvanlar ve insanlar gibi tabiatın eseridir. Tabiatın içinde diğer mevcudat ve manlûkatla birlikte yaşar. Cemiyetin vücudu için nasıl onu teşkil eden insanlara lüzum varsa bir silsile halinde diğer mahlûkata ve mevcudata da lüzum vardır. Bu da mücerrette de bir nokta tasavvur gibi tabîî muhiti dışında bir cemiyet tasavvur edilemez. Bir sosyal hâdiseyi incelerken mikrop kadar şeytana da, ahlâk ve fazilet kadar, fuhşa ve şakavete de, Fabrika kadar, ekmek kadar, kudret helvasına da, apartıman kadar mağaraya da, para kadar açlık grevine de değer vermemiz lâzımdır.

Pek nizamlı olduğu halde ilk nazarda bir hay huyun müsbet, menfi veya bigâne çapraşıklığı içinde beşer dimağını acze sürükleyen sosyal âlemi içinde bulunduğu vasattan çıktığımız anda ortada mütefessih ıcsat yığından başka bir şey görülemez. Eğer bunu muhayyelemizde tecride kalkarsak bize görüldüğü çehresiyle derinliği samit bir tablo elde etmiş oluruz ki künhüne nüfuz etmez çalıştıkça dimağımızın cilveleri bizi hatalara düşürür.

Bir doktor hastasını karşısına alır, onunla konuşur, laboratuvarın ve fennî cihazların muayene neticelerini alır, lüzumu kadar müşahade altında bulundurur ve bizzat dikkatle muayene eder sonra Allahülâlem bissavap kuvvetli bir ihtimal ile hastalık şudur diye teşhis koyar ve size tababetin henüz genç olduğunu, hakikatin müşahadesi için daha birçok vasıtalarla ihtiyaç bulunduğunu söyler.

İdareci bu mazhariyete ancak ferde müteveccih vazifelerini ifa ederken pek az malik bulunur. Cemiyetin tetkikinde ise, iş tamamen değişmiştir. Astronomik incelemelerde bulunan bir âlim teleskopla seyrettiği her hangi bir âlemin bizzat içinde bulunup hakikati dünyada olduğu gibi beş

hissi ile idrak edemeyişinden ızdırap duyar; Mikrop hayatını tetkik eden bir âlim de buna benzer bir ruh haletini hisseder. Bunlara mukabil bir sosyolog mevzuunun içinde serbestçe dolaşarak ve aynı dili konuşarak aynı ihtiyacı, aynı zevk ve elemi tadararak yaşamakta bulunmasına rağmen kesretin verdiği şaşkınlıktan muztariptir. İztrab veren bu şaşkınlık bilgi tahsilindeki usulümüzü yadırgamaktan ileri gelmektedir.

Cemiyeti incelerken, olduğu gibi, kendisinin, vasıta ve melekelerimizin müsaadesi nisbetinde müşahade ve takip etmemiz zaruridir. İdareci bu zarurete uyarak mesuliyetini deruhte eylediği bölgeye müsbet ilim şubelerinin usullerine göre tabiatla cemiyetin münasebatını her cephesinde tetkik ve ayrı ayrı müşahade ve takip eden İdarî coğrafya dediğimiz canlı bilgi mecmuasının üstünde her cephesi bir başka manzara arzeden cemiyetin kül halinde müşahadesini de şahsan yapmak ve onu takip etmek mecburiyetindedir. Ancak bu sayededir ki; cemiyet üzerinde maddî ve manevî bütün mevcudatıyla tesir icra eden tabiatın nizamını, değişmez reaksiyonlarını teşhis edebilir.

Kül halinde ve olageldiği gibi hakikatin müşahadesi; idarecinin bölgesini bizzat sebat ve dikkatle dolaşmasına, cemiyeti, uzuvlarını ve yaşayışını yakından ve samimiyetle tanımasına bağlıdır.

Tetkik, idari coğrafya unsurlarından her hangi birinin veya bir kaçının veyahut heyeti mecmuası arasındaki ahenk ve münasebatın cemiyet üzerine yaptığı tesirlerin teşhisini, takip ise, bu tesirlerin cemiyet bünyesinde veya hayatında icra ettikleri tahavvülâtı tesbit suretinde yapılmalı... Cemiyet hayatındaki sıhhat, canlılık ve intizam aleyhinde tesir eden âmiller bu suretle yakalanmalı ve mümkünse tabii hadlerine irca edilmelidir.

Aksi takdirde, şu veya bu cemiyetin içinde bulunduğu vasata göre kendi bünyesi icabı hissettiği zaruret muvacehesinde yarattığı her hangi bir müesseseyi adapte etmek, bir başka cemiyeti bunun nimetlerinden faydalanmaya zorlamak fayda vermez. O cemiyetin böyle bir müesseseye ihtiyacı varsa onu kendi bünyesinin tabi bulunduğu şartlara göre idare edecek yine kendi vasıtalarıdır. Esasen zorlama yolu ile kurulmuş olan müesseselerin ya meflûc kaldığı, yahut rasyonel bir şekilde işlemediği veyahut kendine göre bir başka şekilde ve manada işlediği görülmekte-

dir. Bizatihi hâkimiyetle mütehalli, mütecanis bir milletin teşri uzvu tarafından ısdar olunan bazı kanunlar da vatanın her köşesinde aynı tesiri icra etmezler. Bir taraftan tatbikına lüzum his olunmadığı halde diğer köşede müeyyidelerinin noksanlığından şikâyet olunur.

Ademi merkeziyet ideal bir cazibe merhalesidir. Fakat; zamanı gelmemiş bir ademi merkeziyetin millet bütünlüğünü inhilâle sevk edecek zaafını reddedip merkezle mülhakat arasında hassas bir irtibat organizması kurmak ve kuvvetli idare âmirleri vasıtasıyla cemiyetin ve uzuvlarının nabzını kontrol altında bulundurmak lâzımdır.

Böyle bir manzumede vazife alan idare âmiri mesuliyetini ve durumunun nezaketini kavramalı, tetkik ve müşahedede kendini, ne muhayyyesine ne de, muhitinin aldatıcı ikalarına kaptırmamalıdır.

Her hangi bir gezide, tabiatın emsalsiz güzellikleri insanın gözünü büyüleyebilir. Bu ressam ve şair için ne güzel bir fırsattır. Fakat tetkik ve müşahade vazifesine engel olduğundan dolayı idareci için ne büyük bir zarardır. İdareci de bir sanatkârdır. Amma... Tablonun yalnız güzel tarafı için değil. Aynı suretle bir köy düğünü, bir saz şairi, bir okul... Hülâsa kül halinde müşahedeye engel olan ve diğer konuları unutturan her şey, her hâdise, şahsî dostluk, sohbetler, öfkeler, eğlenceler hepsi fenadır. İdareciyi kendi sanatının sahasında tahrik edecek kül halindeki şamil müşahedesinin intihalarıdır. Bu müşahedeyi ikmal edecek bütün teferruat üzerinde lâyük bulundukları şiddetle alâkalanmak başka şeydir. Bunları ihmal ederek bir zevke kurban etmek başkadır.

Esasen; sanatın kaynağı hakkında yapılan incelemeler sanatkâr ruhunu ve cemiyetin sanat telâkkisini tatmin etmekten pek uzaktır.

Sanat ne cinsiyetten, ne ritimden, ne oyundan, ne hayata koştıktan, ne ondan kaçıp sonsuzluğa sığınmaktan ve ne de dualardan, niyazlardan doğmamıştır,

O, cemiyetin lisanı halidir. Cemiyetin hayatıyetinden doğup yükselen lemaları, neşideleri, saadetleri, hüznüleri, ıztırapları, feryatları, öfkeleri, honharlıkları, sulh ve sükûn arzularını ifade edebildiği nisbette kıymetlidir.

Zaman ölü ki cemiyetin sinesinde gazep homurtuları gürlemeye, kin şimşekleri çakmaya başlar. O demlerde sanatkâr cemiyetin müşterek dili

ile hamasi bir dasitan, bir cenk tablosu ibda eder. Zaman olur ki cemiyet teessür içindedir. Huzur ve teselliye muhtaçtır. Sanat sarayı İlâhiler ve dualarla çalkalanır, bu anlarda mistik bir tevekkül hükmü fermadır. Zaman olur ki cemiyet neşe, şataret ve cümbüş içindedir. Rakkaseler ön plâna geçer, şen şarkılar terennüm edilir. Muhitte şehvanî bir hava eser. Mabetlerin boşalıp dolduğu, meyhanelerin ve mesirelerin taşıp boşaldığı, millî marşların coşkun kitlelere sirayet ettiği anlarda cemiyetin gümrah ifadesini hep birlikte duyarız.

Hakikî sanatkâr cemiyetin hassas bir ifade vasıtasıdır. Bu hassasiyetle mütehalli olan idarecinin kendi sanat kolundaki vazifesi râkid, mahsus veya feveran halindeki bütün bu ifade tezahüratını zamanında idrak gereğini ifa ve seyrini tanzim etmektir. Cemiyetin ifadesini resimle, heykelle, seslerle sözlerle canlandıran sanatkârların üstünde bunları tertip, tanzim, sevk ve idare eden mübdi sanatkâr veyahut büyük günahkâr idarecidir.

Şeref mevkilerinin etrafında samimî prestijin coşkun alkışları çınlarken günahkârları azarlayan gazep homurtularını, merhametsizce tatbik edilecek cezaların kadir bilmez barbarlığını hisseden ve bu haysiyetle cemiyetin muhayyilesine hitap etmesini bilen büyük idareci hakikî sanatkârdır.

İdare hukuku ne derse desin, idareci; onun mehenge vurulmuş tecrübeye müstenit düsturlarına itibar etmekle beraber, artık rüşdünü isbat ve hâkimiyetini istirdat etmiş bulunan insanlığa. lâyük hizmetkâr olmağa mecburdur.

Siyasî tasfiyelere tabi devlet ve kabine başkanlarıyla bakanlardan itibaren mütehassıs ve daimî hizmetkârlar manzumesini teşkil eden müsteşarlar, genel müdürler, vali ve kaymakamlar, devlet ve benzeri hükmî şahıslara ait devair ve müessesat başkan ve müdiranı bu yeni anlayışa intibak etmedikçe milletleri tarafından sevilmeyecek, tutulmayacaklardır.

İŞ TUTUMU

Toplu görüş:

Maddî ve manevî kabiliyetleri iyi terbiye, kuvvetli tahsil sayesinde geliştiren ve değerli bir âmirin nezareti altında staj gördürülerek ye-

tiştirilen idareci, mesuliyetini deruhte ettiği bölgenin İdarî coğrafya disiplini içinde her cephesini ayrı, ayrı ve İlmî metodlarla kavradıktan ve bunların üstünde tabii muhiti içinde yaşamakta bulunan cemiyeti kül halinde müşahade ettikten sonra, kendisine gelip çatan meselelere, hâdiselere birer hal sureti bulmak, cemiyetin muhayyilesine hitap ederek onu medeniyet şehrahında nizamlı yürüyüşe yöneltmek, refah ve saadetini tehdit eden tehlikelerden korumak, düğünlerine, derneklerine, şenliklerine, yaslarına, ıztıraplarına, öfkelerine, huzur ve teselli dileyen dua ve niyazlarına orijinal bir ifade safveti veren tezahürleri gereği gibi düzenlemek, âmme hizmeti müesseselerini kendi bünyeleri içinde, ve yekdiğeriyle vaki münasebetlerinde ahenkle çalıştırmak vazifelerini ve hizmetlerini sıra dağlar heybeti ile karşısında dikilmiş bulur.

Bu muazzam silsilenin yanibaşında bekletilmekten sinirlenen ve daima kendisini herkese tercihte haklı bulan, çok konuşmanın, ağlayıp sızlanmanın, bağırıp çağırmanın iç boşaltıcı hazzına menfaatları kadar önem veren fertlerin suurlu bir tertiple hazırlanmış dilekleri, şikâyetleri bir sel gibi akıp çağlar.

Şöyle bir kalem darbesiyle nazarlara serpilen bu tablo karşısında her mevzuu ehemmiyet ve müstaceliyetine göre kucaklamak, onları başarmanın çarelerini düşünerek, yollarını bulmak, hiç birini aksatmadan adım adım takip etmek, gecikmelere meydan vermeksizin kanunî veya İlmî neticelere bağlamak, ferdi ve cemiyeti mutlaka tatmin etmek şarttır.

İdarei maslahatçı brokrasi:

Tarifi dile kolay geleli, fakat; kolay, kolay meram anlamayan ve peşleri kovalanmadıkça yürümeyen, saptıkları çıkmazlardan, düştükleri çukurlardan zahmetsiz kalkamayan, işlerin nasıl tutulacağı, nasıl yürütüleceğini bilmeyen idarecinin mevkii telefon santral memurunun yanibaşındadır. O nasıl her isteyene yol vermekte ise bu makule idareci de her işi ilgili hizmet şubelerine sevk eder ve böylece bana ne? Prensibi içinde idarei maslahat politikasını yürütür.

Böyle bir iş tutumu; gafil, aciz, beceriksiz idarecilerin mesuliyetten kurtulmak endişesinden doğmuş zahirî rahatlığı sayesinde, fena örneklerine imtisalen birhayli taraftar bulmuştur.

Her hangi bir aksaklığın günahım dışarıda aramak ve müsebbiple-

rini bulup kanunun pençesine teslim etmek suretiyle rollerini tamamlayan bu tipteki idareciler kanunlar tarafından da himaye gördüklerinden tenperverlik tezinde haklı çıkmaktadırlar.

Arzuya şayan olmayan her hangi bir hâdisenin müsebbipleri, kötü maksatlı bir fiilin failleri elbette cezaya müstahaktırlar. Ancak, bu ceza hakikatte bu hâdiselerin, bu fiillerin maddî ve manevî zararlarını ortadan kaldıramaz, tazmini mümkün olan zararların telâfisi dahi cemiyetin idareci aleyhine önceden vermiş bulunduğ u notu değışt iremez.

Kötü maksat güden fiillerin işlenmesine, âmme vicdanına ıztırap veren hâdiselerin zuhuru, iyi güdülmeyen işlerin fena randımanına mani olacak tedbirlerin alınmamış, hassas bir murakabenin kurulmamış, işlerin şekil ve cereyanı önceden düzenine konulmamış, dikkatli nezarete kusur edilmiş bulunulması hiç bir vakit affedilemez.

Âmme vicdanım tazyik ve huzurunu ihlâl eden başka, başka hâdiselerin zuhuru ve fiillerin işlenmesi tekrerrür ettikçe evvelâ idareci sonra hükümet halkın gözünden düşer, itibari azaldıkça nüfuzu da azalır, yavaş, yavaş ve hissedilmeden başlayıp yine kendi tesiriyle süratlenen bu sukutun tabiî neticesi olarak aciz hali başlar. İşler kendiliğinden daha sarpa, daha vahim bir yola girer. Bu akılsız ve aciz başların yükünü taşıyan ayaklar onları nihayet mukadder olan tasfiye uçurumunun kenarından liyakatsizliğin gayyasına yuvarlar. Böyle bir hengâmde idare uzuvları perişandır, başlar, ayaklar altında kalmıştır.

Bürokrasinin reaksiyoner hükümleri (1):

Bürokratları tarafından idareci maslahat politikası güdülen gafil memleketlerde mevzuatın âmir hükümlerine, tedbir mahiyetinde ısdar

¹ Brokrasi kelimesinin muhtelif manalar taşıdığı malumdur. “Le Dictionner general de la langie francaise” de işaret olunduğ u gibi 1754 de Cournayın Hamburga yaptığ u bir seyahati müteakip “umumî idare bürolarını teşkil eden memurların nüfuz ve itikatları” manasında doğduğ u muhtemel olan bu kelimenin hukukçu Robert Von Mohlün dediğ i gibi “hiyerarş iye tabi memurlardan mürekkep nezaretler teşkilâtı ve diğ er İdarî teşekküller” ve Littreye göre “büroların bütün teşebbüsler üzerinde icra ettiğ i tesirler ve memurların suiistimale matuf nüfuzları manalarına ilâveten biz de sanat zaviyesinden bir bakışla” kuruluşundaki lüzumu ve zaruretin haddini ve hedefini aşan, şuurlu ve ehliyetli bir başın gözetim ve denetiminden mahrum bırakılan memurlar manzumesinin suiistimallere matuf nüfuzu ve bunun reaksiyonları” manasında bir ş ümul müşahede ettik.

olunan ağır müeyyidelerine rağmen maşeri vicdandan doğan reaksiyoner hükümler tabii bir kanun kuvvetini alarak her mevzuda kendilerini hissettirirler. O kadar ki bunlara riayet etmesini bilmeyenler devlet dairelerinde süründürülmeğe mahkûm olurlar.

Cemiyeti bulunduğu seviyeden geriye iten, halkla memurlar arasında anlaşmazlıklara, işlerin sürüncemede kalmasına, menfaat derci yolundaki ahlâk redâetlerine, bol, bol meydan bırakan ve âdeta ahlâksızlığı teşvik ve taltif eden bu sistemin reaksiyoner kaidelerini her milletin bünyesinden, halk dilinden derlemek mümkündür.

Böyle bir idarenin revaç bulduğu devirde akıllı bir idareci başını bu hengâmenin arasına sokamaz, sakin olan yüksek mevkiine çekilmeye ve umumî tempoya uyarak herkes gibi o da her işe bir tekme vurmaya mecbur kalır.

Bu ana sebep yanında; umumî ahlâkın bozukluğu, memur maaşlarının azlığı, hayatın pahalılığı gibi müessirler tâli derecede ehemmiyetlidir. Makul haddini ve hedefini aşmayan teşkilâtta kumanda filhakika ehliyetli bir başa ait bulunursa; işler lâyük bulundukları önemle kovalanır ve sonuncuları aranır, umumî ahlâk sukutunun bu sahaya münteşir tesirleri hafifler. Kötü brokrasi yerini itimat prensibinin az vesikalı çok randımanlı şehrahına bırakır, fazla memurlara iş kalmaz. Az memurla idare yüksek maaş tahsisini mümkün kılar, hayat pahalılığı muvacehesinde memur namusu ucuz meta olmaktan kurtulur. Bilâkis namus ve faziletin değeri artar, hamiyet ve dürüstlük, budalalık ve dürüstlük ile tavsif ve tezyif edilemez. Ahlâkî hasletler ceza görmez, yüksek idarecilerin nüfuz ve iktidarı artar. Bu nisbette hayırlı başarı sağlanır, halk hükûmete sevgi, saygı ve güvenle bağlanır.

Böyle bir teşkilâta sahip bulunan hükûmet muhitten merkeze yönelen hayırhah ikazlar sayesinde kusurlarını ıslâh, noksanlarını ikmal eder. Müsbet, yapıcı, yaratıcı hamlelere bol bol fırsat bulur, milletvekillerinin ardı arkası kesilmez şikâyetleri dinler. Millet Meclisi müsbet sahada hükûmeti takviye edici hat ve hareket kaidelerini hazırlamakla meşgul, başarı müjdelerini alkışlamakla mahzuz olur. Bu şartlar altında, her hükûmet, uzun ömre mazhar olma şansının temellerini cemiyetin de-

rinliklerine atmış bulunur. Fırtınalara, buhranlara mukavemet eder. Koloy kolay yıkılmaz.

Başsız idare sisteminin müzminleştiği devirlerde büyük memurlara ait dâvalara ender tesadüf edilir. Ekserisi atfı cürme pek müsait bulunan teşkilât ve vazife taksimi kanunlarından faydalanarak beraet ederler, yahut ihmal nev'inden cezalara çarptırılırlar. Her hangi bir haşin işlediği fiile ait ceza ile tecziyesi takdirinde; “maşa dururken elini ateşe neden uzatmış” sözleri ile muhitinin tenkidi hazırır.

Buna mukabil maşa yerine, kullanılan küçük kademe memurlarının yüzlercesine ait dosyalar süratli muhakeme usullerine tabi tutulduğu halde eksilmez, artar. Her ceza hükmü bu memurla birlikte bigünah aile efradını da başka suretlerle sefaletle mahkûm eder.

Hâkimlerin ve cemiyetin vicdanını sızlatan bu acıklı akıbetlerin masum kurbanları muvacehesinde âmmeye vicdanında cezanın tesirleri azalır, Bu nisbette rahim ve şefkat hisleri uyanır, suça zorlayıcı sebeplerin aleyhine ve suçlu memurların lehine bir hava eser.

“Bir kaç kuruşun mürtekibi cayı kürektir”, diyen şair bu ruh haletini ne güzel ifade etmiştir. İşte bu mebdeden başlayarak hayat pahalılığı, maaş azlığı, brokrasi ve memur fazlalığı fikirleri birer meliküssiyaneye gibi suçlunun ve muhitinin müdafaasını yaparlar ve bal tutanlar parmaklarını yalamakta devam ederler, yakalananlar da ceza görürler.

Başlarla idare sistemi; merkez ve taşrada mütenazır ajanları bulunan kuvvetli bir iş bölümü esasına dayanır. Yüksek ve yardımcı idare âmirlerine itimat eder. Geniş salâhiyetler verir. Mukabilinde ağır mesuliyetler yükler. Tâli memurları, ancak aldıkları salâhiyet nisbetinde âmirlerine karşı sorumlu tutar.

Bu sistem tesis edilmedikçe, merkezde ve mülhakatta ne yardımcı idareciler ne de yüksek idareciler işlere müessir olamazlar, kafalarını çalıştıramazlar.

Hal böyle olmakla beraber, genel idare kanunlarının memur statüleriyle, bakanlıklar ve taşra vazife ve teşkilât kanunlarının gözden geçirilerek maksada uygun esaslar dairesinde yeniden tedvini böyle düşünmeğe alışmamış kafaların itirazlarını celp edecek, vazife ve salâhiyet

taksiminde, itimatsızlıklar, kıskançlıklar hatıra gelmedik endişeler seni edilecek ve uzunca bir zaman kaybını mucip olacaktır.

Diğer taraftan idarei maslahat usulünün ilgası tahakkuk ettikten sonra dahi ağır mesuliyetler muvacehesinde bırakılan idare âmirleri işlerin en önemli, en hassas ve en tehlikeli olanlarını bizzat yüklenmeye ve kendi mesuliyetleri altında iş gören tâli memurları adım adım takibe ve bol randıman istihsaline mecbur kalacaklarından henüz alışmadıkları bu fikri ve bedenî yorgunluğu yadırgayarak yine idarei maslahatın kafa yormayan rahatlığını tecrübeye kalkışacaklar, küçük memurlar da ellerinden alınan büyük salâhiyetleri ve mukabilindeki menfaatları istirdat için kendilerine tevdi olunan işleri zora koşacaklardır. Ancak, her kötü iş sonunda amansız cezaların tatbikına başlanınca, devlet idaresindeki parazitlerin kendi kendilerini tasfiye ettikleri ve hakikî değerinde namuslu, çalışkan memurların işbaşında kaldıkları mutlaka görülecektir.

Her iki sistemin derinliğine, genişliğine tahlili yapılmak suretiyle iş tutumu mevzuunda idare hiyerarşisinin durumu tebarüz etmektedir.

(Sonu gelecek sayıda)

İDARİ COĞRAFYA

ARPAÇAY İLÇESİ

Yazan: Ahmet Tosun

Arpaçay Kaymakamı

I) Kısa tarihçe:

1878 Berlin Muahedesine kadar bütün Kars bölgesiyle beraber Osmanlı idaresinde bulunan Arpaçay ilçesi ile o tarihten sonra Rus idaresine geçmiştir. 1922 tarihinde bütün bölge ve arada Arpaçay Ruslardan istirdat edilmiştir. Fakat ilçe merkezi ilk defa, şimdi bucak merkezi olan Kızılçakçak'da kurulmuş bilâhere 1926 da yapılan mülkî teşkilâtta tebeddülât esnasında:

Arpaçay'a (Zaruşat) nakledilmiştir. Halen merkez Arpaçaydır.

II) COĞRAFÎ DURUM:

Kars ilinin doğusunda bulunan Arpaçay ilçesi, doğudan S. S. C. B kuzeyden Çıldır ilçesine, batıdan Kars merkez ilçesi ve güneyden de merkez ilçesine bağlı diğer bucağı ile çevrilmiş bulunmaktadır. İlçenin yüz ölçüsü 1985 Km² dir. Kuzeyden güneye uzunluğu 65 Km. Doğudan batıya genişliği 35 Km. dir. İlçe 45 tul ve 45 arz dereceleri arasında olup, kasaba merkezinin rakımı 1675 metredir.

1 —ARAZÎ:

İlçenin ihtiva ettiği arazi, Kars yaylasının doğuya doğru, uzanan ve gittikçe alçalan bir temadisidir. Arpaçay nehri tarafından doğudan tahdit edilen ve bir ova manzarası arzeden bu arazi, Kars çayı tarafından ikiye ayrılır. Yükseklik kuzeyden güneye doğru gittikçe azalır. Kars çayı ile Karahan suyunun Arpaçay nehrine karıştığı, yere Şöregel ovası ismi verilir.

Gerek tamamen ilçe hudutları dahilinde, gerekse temadisi veya mebdai bu arazide bulunan bazı önemli münferit veya müteselsil dağlar mevcuttur.

KISIR DAĞI: İlçenin kuzey batısında, Çıldır ile Arpaçay ilçelerinin kavuşak yerinde bulunan bu dağ ilçenin en yüksek dağıni teşkil eder: İritifai 3065 metredir. Kademe kademe yükselen yamaçlarında muhtelif yaylalar mevcuttur. Kuzgunlu suyu, Kümbet suyu ve Porsuklu deresi bu dağdan çıkar.

AKBABA DAĞI- Çıldır Arpaçay ve Sovyet hudutlarının birleştiği yerdedir. Bu dağın en yüksek noktası olan Büyük Ziyaret Tepesi 2885 metredir. Küçük Ziyaret Tepesi ise 2780 metre irtifaındadır. Sovyet hududu Küçük Ziyaret Tepesinin batı balâsından geçerek Büyük Ziyaret ile Küçük Ziyaret arasındaki boyun noktasından kuzeye döner ve Büyük Ziyaret Tepesi Türk Topraklarında kalır. Bu dağın güney yamaçları kademe şeklinde olup ilçe yaylasının yarısından fazlası burada bulunmaktadır.

KIZILTAŞ BAĞI: İlçenin kuzey doğusunda olan bu dağ 2230 metre irtifaındadır. Sovyet hududu bu dağın hattı balasından geçer.

KARAKUZU DAĞI: Başgedik bucak merkezinin kuzeyinde olup münferit bir kaç tepeden ibarettir. En yüksek noktası 1791 metredir.

ALACA DAĞ: İlçe hududu bu dağın kuzey doğu yamaçlarından geçer en yüksek noktası 2693 metredir.

BÜYÜK VE KÜÇÜK YAHNİLER: İlçenin güney batısında bu dağların irtifai 2232 ve 2050 m. dir.

ERDAĞ: İlçenin kuzey batısında olan bu dağ Kısır dağının bir çıkıntısı halinde olup irtifai 2350 metredir.

ERDAĞI: İlçenin kuzey batısında olan bu dağ Kısır dağının bir çıkıntısı halinde olup irtifai 2350 metredir.

2 — İKLİM:

Bölgenin iklimi soğuktur. Kış Ekim sonlarında başlar ve Nisan başlarında biter, yaz sıcakları azamî iki av devam eder. En fazla soğuk —40, en fazla sıcak +35 dir. En soğuk günler Ocak ve Şubat ayları en sıcak günlerde Temmuz ayı içindedir.

3 — AKARSULAR:

Arpaçay ovasının çevreleyen dağlardan akarsuların hepsi Arpaçay nehrine kavuşur. Sel ve taşkın hâdiseleri pek enderdir. Sular İlkbaharda karların erimesiyle kabarırılar. Fakat kabarma tedricen çoğalır ve yine tedricen azalır. Bu müddet bir ay devam eder. Kışın ilçedeki bütün sular donar.

Başlıca akarsular şunlardır.

a) Kars çayı: Sarıkamış dağlarından çıkarak Arpaçay ilçesini baştan başa katettikten sonra Aslanhane köyünün iki kilometre güneyinde Arpaçay nehrine karışır. İlçenin en büyük akarsuyudur.

b) Telek suyu: Çıldır gölünden çıkar, Kümbet ve Kuzgunlu suları ile birleştikten sonra Cedere suyu adını alır ve Kars çayına karışır.

c) Kümbet ve Kuzgunlu suları: Kısır dağından çıkar Telek suyuna karışırlar.

- d) **KÜRDO DERESİ:** Akbaba dağından çıkarak Kars çayına karışır.
- e) **KARAHAN SUYU:** Sovyet topraklarından çıkar Möküz suyu ile birleştikten sonra Arpaçay nehrine karışır.
- f) **MÖKÜZ SUYU:** Sovyet topraklarından çıkarak Karahan suyuna karışır.
- g) **PORSUKLU DERESİ:** Kısır dağından çıkarak Kars çayına karışır.
- h) **BAŞGEDİKLER SUYU:** Alaca dağından çıkar Arpaçay nehrine karışır.
- i) **ARPAÇAY NEHRİ:** Akbaba dağının kuzeyinde ve Sovyet topraklarında bulunan Arpa gölünden çıkar. Baş Şöregel köyü yakınında Türk, Sovyet hududuna mülâki olur Kağızman ilçesi ile Tuzluca ilçesi hududu üzerinde Halimcan köyü civarında Ara nehrine karışır. Türk - Sovyet hududu Başşöregelden itibaren bu nehrin Talveg hattını takip eder.

Bu sulardan başka bölgede bazı ehemmiyetsiz sular daha vardır.

4 —GÖLLER:

İlçedeki göller birikmiş sulardan meydana gelmiş olup yer altı kaynaklarına malik değildirler. Zikre şayan iki göl vardır

a) **MİŞKO GÖLÜ:** Mişko yaylasının ortasındadır. 3 Km. uzunluğunda 1,5 Km. genişliğinde olup zemini sert ve içinde balık yoktur.

b) **KUYUCUK GÖLÜ:** Kuyucuk köyünün doğu güneyinde bulunan bu göl 2. Km. uzunluğunda 1,5 Km. genişliğindedir. Zemini ve sahilleri kısmen bataklık ve sazlıktır, ilkbaharda eriyen karların tesiri ile taşar.

III) Jeolojik Durum:

Bütün Doğu Anadolu toprakları gibi üçüncü zamanda teşekkül etmiştir. Şimali Anadoluyu katederek Saroz körfezinde nihayet bulan zelzele hattı Arpaçay ovasından geçer. Nitekim Bayındırlık Bakanlığınca neşredilen belgelere ait inşaat yönetmeliğindeki haritada Arapçay bir dereceli deprem bölgesi olarak gösterilmiştir.

IV — Sosyal Durum :

1 — Nüfus durumu

İlçenin 1950 yılı başındaki istatistiklere göre nüfusu 24619 erkek ve 23216 kadın olmak üzere 46874 tür. Nüfusun artış nisbeti yüzde 0,25 dir. Kesafet 27 dir.

2 — Etnolojik Durum:

Halkın yüzde 97 si Türk ırkındandır. Bununla beraber dil, mezhep gelenek ve menşe bakımından birçok kısımlara ayrılırlar.

a) Karapapaklar (Karakalpıklar) Menşeleri Orta Asyada tahminen 17 nci asrın sonlarına doğru Osmanlı topraklarına yerleşmişlerdir. Müsliman ve sünnidirler. Vatanperver ve devlete karşı mutidirler. Cesur ve atı, silâhı severler.

b) Terekemeler Bunlar Anadolu Türkleri ile daha geç temas eden özbe öz Karapapaklardır. Orta Asyadan gelirlerken evvelâ Tiflis Gar bölgelerine ve bilhassa Terek vadisine yerleşmişlerdir. (Terekeme adının buradan doğması ihtimali vardır. Bolşevik ihtilâlinden ana yurda iltica etmişlerdir. Bütün hususiyetleri Karapapaklar gibidir. Yalnız şive hususiyetlerini daha iyi muhafaza etmişlerdir.

Karpapak ve Terekemeler ilçe nüfusunun yüzde 35 ini teşkil ederler.

c) Azeri Türkleri: Halk bunlara Tat veya Acem der. Bunlar Kafkas Azerileri ve İran Azerileri diye ikiye ayrılırlar. Tamamen Türk ırkına mensupturlar. Yalnız mezhepleri şiidir. Vatanperver ve devlete karşı mutidirler. İlçe nüfusunun yüzde 40 ını teşkil ederler.

d) Yerliler: Şivelerinin Anadolu lehçesine benzediğine bakılırsa bunlar fütuhât zamanında Anadoludan gelip buralara yerleşmişlerdir. Sünnidirler. Nüfusun yüzde 15 ini teşkil eder.

e) Kürtler:

Dil ayrılığına rağmen Türk kültürüne sıkı sıkıya bağlıdırlar. Diğer bölgelerdeki kürtler gibi aşiret halinde yaşamazlar. Köylere yerleşmişler ve kendilerini ziraat ve hayvancılığa vermişlerdir. Devlete karşı mutidirler, mezhepleri sünni ve şafidir. Nüfusun % 10 unu teşkil eder.

f) Malakanlar: Slav ırkındandırlar. Rusça konuşurlar, marangozluk, demircilik bilhassa değirmencilik yaparlar. Vilâyette mevcut değirmenlerin yüzde 70 i bunlar kullanır. Bu bölgeye 1878 Berlin Muahedesinde sonra Çarlık Rusyası tarafından sürülmüşlerdir. İlçede miktarı 500 kadardır. Kendilerine has mezhepleri vardır. Ve bu mezhep ikiye ayrılır:

Pastıyan; Prgan 4 kitaptan alınmış bir din kitapları vardır. Vatanî duygularını belli etmezler.

V) Genel Teşkilât:

1 — Umumi Bakış

İlçe merkezi Arpaçay (eski ismi Zaruşat) dır. Bucak merkezleri ile birlikte köyü vardır. 2 bucağı vardır ayrıca muhtelif köylere bağlı 5 tane mahalle mevcuttur. Bunlardan 28 köy Kızılçakçak bucağına, 27 köy Başgedik bucağına ve 33 köy de ilçe merkezine bağlıdır.

Kasabada Belediye Kanunu, bütün köylerde de Köy Kanunu uygulanır.

2: İçişleri Teşkilâtı:

1 Kaymakam, 2 bucak müdürü, 1 tahrirat kâtibi, 1 nüfus memuru,

1 nüfus kâtibi, 1 Özel İdare memuru, 1 Özel İdare tahsil memuru, 2 kâtip, 1 komiser muavini, 3 polis memuru, 1 jandarma komutam Yzb., 1 jandarma üsteğmeni ile lüzumu kadar gedikli erbaş, onbaşı ve erden müteşekkildir.

3: Adli Teşkilat:

1 Barış Yargıcı, bir baş kâtip, (aynı zamanda noter ve icra işlerine de bakar) 1 kâtip, 1 gardiyan, 1 mübaşir vardır.

4: Millî Savunma :

1 Askerlik Şube Başkanı Binbaşı), 1 muamelât memuru (Teğmen) vardır.

5: Millî Eğitim:

İlçede bir millî eğitim memuru vardır. Halkta eğitim ve öğretime karşı büyük bir ihtiyaç mevcuttur. Bugün ilçe hudutları dahilinde 53 ilk okul, 2876 erkek, 1460 kız olmak üzere 4336 öğrenci ve 75 öğretmen mevcuttur,

6: Maliye:

1 malmüdürü, 1 gelir memuru, 1 tahsilat memuru, 1 veznedar ve üç tahsildardan ibarettir.

7: Sağlık teşkilâtı:

1 hükümet doktoru, 1 sağlık memura vardır.

8: Tekel ve Gümrük:

1 Tekel memuru vardır, gümrük teşkilâtı kızılçakçak bucağındadır. Orada 1 gümrük idare memuru, 3 gümrük muhafaza memuru bulunu*,

9: Ziraat ve Veteriner:

İlçede bir ziraat memuru, 1 hayvan sağlık memuru vardır,

10: Kredi müesseseleri:

İlçede yalnız ziraat bankasının bir ajansı mevcuttur. Plazmanı 500.000 liradır. Köylüye ziraî ve hayvancılık kredisi açar. Ajans kadrosu 1 müdür, 1 muavin, 1 veznedar, ve kâtipten ibarettir.

11: Bayındırlık durumu:

İlçede bayındırlık teşkilâtı yoktur.

1: Yollar:

a) Arpaçay Kar şosesi: Huşlar zamanından kalan bir şose baştan başa tamire muhtaçtır.

b) Arpaçay - Çıldır şosesi: Kars şosesinin devamından ibaret olan bu yol 1950 yılında esaslı surette tamir edilerek muntazam bir hale sokulmuştur.

c) Kars Lelinakan şosesi: Sovyetlerle ticari münasebetimiz olmadığı için bu yol pek işlek değildir. Bu yüzden de bozulmamış bir haldedir.

Bu şoselerden başka bir ova manzarası gösteren bu bölgede birçok köy yolları vardır.

2: Köprüler:

a) Ağaçlar köprüsü: Porsuklu suyunun kars çayına karıştığı yere yakın bir noktada olan bu köprünün tahammülü 1 tondan fazladır.

b) İğnezor köprüsü: 1 aştan yapılmış bu köprünün tahammülü beş ton kadardır, ton kadardır.

c) Gediksatılmış köprüsü: Lelinakan yolu üzerinde bulunan bu köprü harap, vaziyettir.

d) Kuyucuk gölü Köprüsü: Lelinakan yolu üzerinde ve gölün şoseye en yakın yolu ucundadır.

e) Şahnalar köprüsü: Lelinakan yolu üzerinde bulunan bu köprü bir yıldırma isabeti neticesinde harap olmuştu 1950 yılında yeniden yapılmaya başlanmıştır.

11: Ulaştırma ve Muhabere:

1: Ulaştırma işleri:

Bu işler devletçe işletilen Kars-Lelinakan demiryolu ile halkın elinde bulunan motorlu ve motorsuz nakil vasıtaları ile görülür.

a: Demiryolu: Ruslar zamanında inşa edilmiştir. Bütün Rus hatları gibi bu da geniş hatlıdır. Bu hat Sarıkamışta sona erer İlçe hudutları içinde kalan kısmı 60 km. olup bunun üzerinde 4 istasyon vardır. Kars Kızılçakçak arasında hatta da üç posta vardır. Bunlardan ikisi sovyet topraklarında bulunan Arpaçay istasyonuna kadar gider-

Diğer vasıtalar: İlçeyi Karsa ve Çıldıra bağlayan şose üzerinde nakliyat yaz boyuna kamyonlarla yapılır. Diğer yollardaki nakliyat köylünün elinde mevcut 4 tekerlekli araba ile yapılır. Kışın bütün ulaştırma işleri kızaklarla temin edilir.

2: Muhabere işleri:

İlçe merkezinde P. T. T. Müdürlüğü vardır. Müdür hem muhasebe hem de muamele işlerine bakar, bundan başka 2 süvari 1 piyade müvezzi mevcuttur. Kızılçakçak bucağında da P. T. T. şefliği vardır.

Bunun dışında muhabere özel idare tarafından tesis edilmiş olan jandarma hattı ile yapılır. Bu hat vasıtasıyla Kars - Çıldır ve bucaklarla konuşmak, kabil olduğu gibi, susuz santral vasıtasıyla Göle ve Ardahanla da konuşmak mümkündür.

VIII: Ziraî Durum:

Arapçay ilçesi ziraattan ziyade hayvan yetiştirmeğe elverişlidir. Fakat halk bu hakikati - bazı dağ köyleri hariç - henüz anlamış değildir. Ziraata elverişli olarak Kızılçakçak bucağının kısmen güneyine isabet eden şöregel ovası vardır. Burada verim ortalama olarak altı veya yedidir. Diğer yerler verimi daha küçük olduğu gibi yayla ikliminin neticeleri olarak yaz ortasında vuku bulan kuraklık, dolu hatta sonbahara doğru don yüzünden sık sık kıtlık olur.

1: Ziraat vasıtaları:

Karasapan pek yoktur. Umumiyetle kotan tabir edilen demir pulluk kullanılır. Zengin çiftçilerin son zamanlarda traktöre ve makineye meyilleri çok artmıştır. Bilhassa biçer makinaları pek çoktur.

2: Ziraî istihsal:

İlçede ziraata elverişli arazi tahminen 78.000 hektardır. Bunun 74.000 hektarı ekilmekte, 4000 hektar da mer'a olarak kullanılmaktadır. Bundan başka 3000 hektar kadar da çayır vardır.

Yıllık vasatı ziraî istihsal şudur:

Buğday 6000 ton, Arpa 4500 ton, Patates 300 ton, Keten 50 ton, Mercimek 10 ton, ay çiçeği 9 ton.

3: Ziraat Sanayii:

Bu husustaki sanayi su ile müteharrik değirmenlerden ibarettir, ilçe hudutları dahilinde 13 tek taşlı, 11 çift taşlı, olmak üzere 24 değirmen mevcuttur. Bunlardan üç tanesinde keten yağı (bezir) çıkarmağa mahsus tertibat vardır.

IX: Hayvancılık:

Bol yayla ve çayırları ile Arapçayı hayvancılığa çok müsait bir bölgedir. Uzun süren kışlar sebebi ile hayvanlar 5-6 ay içinde kuru otlarla beslenir buna rağmen harice her yıl 500 tona yakın ot ihraç edilir.

1: Hayvan cins ve miktarı:

İlçede (44269) sığır, (83006) koyun ve (3484) at vardır.

2: Hayvan mahsulleri:

İlçe her yıl külliyetli miktarda yağ istihsal eder. Buna mukabil peynir istihsalı hemen hemen yok gibidir. Süt makinaları çok taammüm etmiştir. Başgedik bucağının Haciveli köyüne bağlı bulanık yaylasında

kurulan devlet süt işletmesi bir takım asri ve fennî tesisler vücude getirmiş ve istihsale bu yoldan devam etmekte idi. Bilinmiyen sebeplerle bu işletme 1950 yılında faaliyetine son verildi. Hususi sermaye ile kurulmuş bu nevi işletmeler ilçede mevcut değildir.

X: Netice:

Arpaçay ilçesi gerek iktisadi kudreti; gerekse İçtimaî bünyesi itibariyle yurdumuzun en faal ilçelerinden biridir. Şimdiki durumundan daha fazla gelimemesinin sebepleri arasında hududunun bir tarafının yabancı bir devletçe çevrili olması, usun yıllar onun inkiafıyla alakadar olmayan Sovyet idaresi altında kalması ve bütün Kars bölgesine tesir eden normal hattın Erzurumdan bu tarafa geçmemiş olması da vardır. Bütün bunlara rağmen yurdumuzun istilk bölgesi değil, bir istisal bölgesidir. Ve bu durum günden güne mit verici bir istikamette gelişmektedir. Normal hattın karsa kadar uzanması hiç şüphesiz regel ovasının ziraî istisaline ve Arpaçay yaylalarının hayvancılığına büyük tesirler yapacaktır.

İDARE DERGİSİNİN

202 - 207 sayılı nüshalarında yayınlanan yazıların konularına göre
AYRILIŞ CETVELİ

- I — Kamu Hukuku
- II — Özel Hukuk
- III — Genel idare
 - A - Bizde
 - B - Yabancı memleketlerde
- IV — Mahallî idareler (özel İdareler, Belediyeler, Köyler)
 - A - Bizde
 - B - Yabancı memleketlerde
- V — İl idaresi
 - A - Bizde
 - B - Yabancı memleketlerde
- VI — Emniyet - Zabıta
- VII — Ekonomi - Maliye
- VIII — Mesken Meselesi
- IX — Nüfus Meselesi
- X — Yabancı Mevzuat
 - A - Genel idare
 - B - Mahallî idareler
- XI — İdarî Coğrafya ve Tarih
- XII — Gezi Notları
- XIII — Değişik Konular
- XIV — İçtihatlar - Kararlar

İDARE DERGİSİNİN

202 - 207 sayılı nüshalarında yayınlanan yazıların konularına göre
FİHRİSTİ ⁽¹⁾

Sıra No.	Yazının adı — Özü — Yazarın veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	I — KAMU HUKUKU		
1	Milletlerarası memurlar: Burhanettin TEKER	202	87
2	İngiltere’de kamulaştırma yasaları: Muharrem BALASAYGUN (İvaz veya mübadele bedeli ile ilgili hükümler — İntikaller — Arazinin işgali — Parçalanmış arazi — Ortamalı arazi (Common Lands) — İpotekli arazi — Arazi icarları (Leases) — Unutulan hakların satın alınması — Lüzumsuz arazinin satılması — İhbarlar — Para cezalarının tahsili — özel kanuna müracaat)	203	72
3	Ceza Kanununun son tâtîli münasebetiyle: Ali Cemal TANIL	203	38
4	İsviçre halkının devlete muhalefeti: Orhan KÜRKÇÜER	203	67
5	Macaristan’da devletin ve devlet memurlarının mes’uliyeti: Fevzi ÖNEN (Devletin ve devlet memurlarının mes’uliyeti — Mes’uliyet genel rejimi — Hususi durumlardan doğan mes’uliyet — Mahallî makamların ve memurların mes’uliyeti — Çeşitli mes’uliyet rejimlerinin mukayeseli tetkiki)	204	157
6	İdarenin takdiri tasarruflarının kazai kontrolü: Atalay AKAN (Takdiri tasarruflar)	205	8
7	Memurun muhakematı ve idari teminat meselesi: Muzaffer AKALIN	205	29

¹ 170 - 195 sayılı dergilerde yayınlanan yazıların konularına göre fihristler 178, 189, 195 ve 201 sayılı dergilerdedir.

Sıra No	Yazının adı — Özü Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
8	İngiltere’de kamulaştırma yasalarından ivazın takdirine dair 1019 tarihli hükümler: Muharrem BALASAYGUN (Hükmün kat’iliği ve özel hallerin dermeyam — Bu konunun mevcut kanunlar üzerindeki tesiri — Resmî hakemlerin kıymet belgeleri — Kanunun kısa adı, başlangıç ve açıklama — 1920 tarihli Krallığın Müdafaasına (Ve Arazi İktisabına) dair Kanun)	205	114
9	Azil ve bakanlık emri- Kemal HADIMLI (Azil — Mazuliyet maaşı — Azlin mevzuatımızdan kaldırılması — Azlin hukukî mahiyeti — Mevzuatımızda bakanlık emri — Bakanlık emri muamelesinin hukukî mahiyeti — Bakanlık emri kimler hakkında tatbik olunur? — Bakanlık emrine almaya yetkili makam ve merciler — Bakanlık emri muamelesi İdarî dâva mevzuu olabilir mi?)	206	3
10	Yedek subaylıkta geçen hizmetlerin terfide sayılması: Ragıp ÖGEL (Bu konulardan evvelki vaziyet — Terfide mahsup olunacak askerlik müddeti — Askerlik müddetinin mahsubu için şartlar — Mahsubun zamanı — Yargıç ve Savcılar — Dahiliye memurları — Bu hakkın başladığı tarih — Terfi süresinden fazla zuhur eden askerlik hizmetleri)	206	42
11	Azil ve bakanlık emri. II: Kemal HADIMLI	207	
12	Terfi şekilleri: Ragıp ÖGEL	207	
13	Fransa’da İdarî temyiz dâvaları: ve iptâl dâvalarının ikiliği Atalay AKAN	207	
II — ÖZEL HUKUK			
III — GENEL İDARE			
A -Bizde			
14	İdarede san’at: Cemal BABAÇ B - Yabancı memleketlerde	207	
15	İdarede inkılâp: İ. Vehbi BERK	204	54
16	Çalışma şartları: İ. Vehbi BERK (Ücretler — Ailevi aidat — Fiatlar ve dağılışı Çalışma süresi ve verimi — Çalışma müddeti ~ Ücretler ve maaşlar)	205	75

Sıra No	Yazının adı — Özü —Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
17	Kuzey memleketlerinde İdarî işbirliği ve faaliyeti: 1. Vehbi BERK	206	102
18	A. B. D. Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri: Vecihi TÖNÜK	207	
19	A. B. D. nde İdare hukukunun anlayış ve kavrayışı: Vecihi TÖNÜK	207	
	IV — MAHALLÎ İDARELER (Özel idareler — Belediyeler — Köyler) A - Bizde		
20	İstanbul idaresi: Ekrem Talât AVŞAROĞLU	202	3
21	Köy kalkınmasında köy idare adamları: Ali Hikmet ÜNERİ	203	43
22	Köy sağlığı (Sıtma): Dr. Celâl İREN (Sivrisineklerle mücadele usulleri — Karasinek)	203	50
23	Köy Kanununun pürüzleri: Ertuğrul SÜER	203	31
24	İl genel meclisi seçimleri: Muzaffer AKALIN	204	3
25	Köy kalkınmasında karşılaşılan bazı güçlükler: Ekrem GÖNEN	204	38
26	Mer'a hakkındaki ankete cevap: Salih TANYERİ	204	42
27	Köylerimizde muhtar ve ihtiyar meclisi seçimleri: Enver SAATÇİGİL (5672 sayılı kanunda yazılı yeni hükümlere göre — Pro paganda işleri ve yasaklar — Seçim Kanununa göre muhtar ve ihtiyar kurullarını ilgilleyen suçlar ve cezalar — Nüfus kütüklerine ilişkin suçlar — Seçim vasıtalarının gönderilmemesi suçları)	206	60
28	Köylerimizin kalkınması yolunda ileri sürülen fikirler ve köy realitesi karşısında münevverlerimiz: Sıtkı TUGAL	206	89
29	Köy kalkınması dâvasının muayyen ve müsbet bir hale getirilmesi: Sıtkı TUGAL	207	
30	Belediyelerimiz ve et mevzuu: İhsan OLGUN	207	
	B - Yabancı memleketlerde		
31	İngiltere ve Gal'de mahallî idareler: Sıddık TÜMERKAN (Mahallî idare gelirleri — Resim sistemi — Devlet yardımları — Mahallî idare istikrazları — Hesapların yargılanması — Mahallî idareler üzerindeki kontrol ve nezaret yetkileri) — Adli kontrol — Kontrol metodları)	202	62

Sıra No.	Yazının adı — özü — Yazar veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
32	A. B. D. nde cüzütamlar: Turgut GÖLE (İlçelerin ihdası — İlçenin merkezi — Mahalli hükümetlerin faaliyetleri — İlçelerdeki teşkilât)	203	7
33	Kanada mahalli idareleri ve gelişimi: Yusuf DANIŞMAN (Giriş — Ontario ili — 1867 Kuzey Amerika Yasası — 1926 imparatorluk konferansı Balfour beyannamesi — 1930 İmparatorluk konferansı — 1931 Westminster Kanunu — Anayasa ve hükümet teşrii iktidar — İl teşrii meclisi — Seçimler — Meclis müzakereleri — Hükümet — Adalet teşkilâtı ve yargıçlar — Belediye seçimleri — Şehirler, kasabalar, kır sahaları ve köyler — Islâh edilmiş bölge)	204	19
34	İngiliz belediyelerinin tarihi: Vecihi TÖNÜK V — İL İDARESİ A – Bizde	206	115
35	Yeni kanun üzerinde düşünceler: Hulki METİN	202	17
36	İl idaresi Kanununda bucak müdürleri: Cevat VURAL Hayvan hırsızlığının men'ine dair 5617 sayılı kanun üzerinde düşünceler: İlhami ERTEM	204 207	47
37	B - Yabancı memleketlerde		
38	Amerika Birleşik Devletlerinde şehir komünleri: Turgut GÖLE (Halkın şehirlere doğru kaymasının başlıca sebepleri — Umumî hizmet departmanlarının ehemmiyeti — Şehir yolları — Yolların sathı — Sokakların temizliği)	205	91
	VI — EMNİYET - ZABITA		
39	Kanada jandarması hakkındaki bilgiler: Memduh ERGÜL (Gençlik ve zabıta — Jandarmanın mevcudu — Deniz hizmeti — Hava servisi — Kurslar — Giyim ve teçhizat — Kaydı kabul — Eğitim ve öğretim — ihtiyat jandarma teşkilâtı)	203	3
40	Alman hukukunda polis: Orhan KÜRKCÜER — Necmettin BERKİN (Polis mefhumu, neveleri, tezahür şekilleri)	203	59
41	Fransa'da yol rabıtası: Memduh ERGÜL (Prensipler — Vasıtalar — Görev ve kuruluş — Hizmetin ifa şekli İrtibat — Suçların takibi — Şahıslara zarar veren kazalarda jandarmanın ödevi — Kazaların kontrolü, istatistikler - Hizmet defteri)	204	12

Sıra No.	Yazının adı — Özü — Yazan veya çevirenin adı	Yayınlandığı Sayı	Sayfa
42	İngiliz polis teşkilâtı: Yusuf DANIŞMAN	207	
	VII — EKONOMİ - MALİYE		
43	Komünlerin mali vaziyeti ve belediyelerin yetkileri: İ. Vehbi BERK	204	72
	VIII — MESKEN MESELESİ		
44	Mesken meselesi ve mesken siyaseti: İhsan OLGUN	205	67
45	Mesken dâvasının halli için hukukî ve idari tedbirler: İhsan OLGUN	206	35
	IX — NÜFUS MESELESİ		
46	Belçika'da nüfus sicillerinin tutuluşu: A. Hayrettin KALKANDELEN (Komün idaresinin vazifeleri — Daimî ikametgâh ve kanunî ikametgâh ihtilâflarının tetkiki)	202	27
47	Nüfus sayımı: Muzaffer AKALIN	204	7
48	Türkiye'de nüfus idaresi üzerine düşünceler: Orhan KÜRK-ÇÜER	204	152
49	Belçika nüfus mevzuatından (Halkın daimî ikametgâhının tâyni): Hayrettin KALKANDELEN	204	168
	X — YABANCI MEVZUAT		
	A - Genel İdare		
50	İdari sözleşmeler: Vecihi TÖNÜK (Yazarlar tarafından ileri sürülen çeşitli kıstaslar ve bunların yanlışlığı ve yetersizliği M. Duguit'in kuramı — Bay Hauriou'nun kuramı — Bay Marc Reglade'ın kuramı — Başkan Labbe'nin kuramı)	205	103
51	1946 tarihli Yunan Medenî Kanununa göre devletin hukukî mes'uliyeti: Fevzi ÖNEN	206	107
52	Mısır Devlet Şûrası ve Kanunu: Cudi ÖZAL	206	120
	B - Mahallî İdare		
53	İtalya'da komün idaresi: Münif SERAV (İdarî mintaka Komün — Komün organları Belediye encümeni Bucak müdürü Maliye ve muhasebeye dair)	205	147
54	Muhtelif memleketlerin taşra idaresi hakkındaki kanunları ve Romanya'da Taşra İdaresi Kanunu: Vecihi TÖNÜK	206	143

Sıra No.	Yazının adı — Özü — Yazarın veya çevirenin adı	Yayınlandığı	
		Sayı	Sayfa
	XI — İDARÎ COĞRAFYA VE TARİH		
55	Reşadiye (İdarî bölüm içinde): Tahsin ERTEN	202	7
56	Artova ilçesi: Hüsnü TÜZÜN	203	124
57	Aşkale ilçesi: M. Mahir SINMAZ	204	193
58	Ayvalık ilçesi: Ahmet AKBİL	206	158
59	Arpaçay ilçesi: Ahmet TOSUN	207	
	XII — GEZİ NOTLARI		
	XIII — DEĞİŞİK KONULAR		
60	Harbten sonra idareye düşen vazifeler: Şekip ÇOPUROĞ-LU	204	78
61	Mevzuatımızda bedenî mükellefiyet hükümleri: Arif BAŞARAN	205	19
	(Giriş — Bedenî mükellefiyet anlam ve mahiyeti — Mevzuatımızda bedenî mükellefiyet)		
62	Kanunlarımızın tasfiye meselesi: İzzet ÖRS	205	46
63	Maxwell Mektebi: Lâife İLERİ	205	80
	(İktisat — Coğrafya — Tarih — Sosyoloji ve Antropoloji Felsefe — Sosyal ve politik psikoloji)		
64	Yersarsıntısı ve yersarsıntısı bölgelerinin imârı: Turgut TİMUR	206	70
65	Modern arşiv usulleri ve faydaları — Emniyet Genel Mü-düdüğünün arşiv teşkilâtı: Nihat ALP	207	
66	Fransız siyasî partileri: Vecihi TÖNÜK	207	201
	XIV — İÇTİHA TLAR - KARARLAR		
67	Öz: Köy muhtar ve ihtiyar heyetiyle ilgili Danıştay kararı	202	99
68	Öz: Köy Kanununun 45 inci maddesiyle ilgili Danıştay ka-rarı	202	109
69	Öz: 486 numaralı kanun ile İlgili Danıştay kararı	202	111
70	Öz: Köy imece mükellefiyetinin nakde tahvil edilemeyece-ğine dair Danıştay kararı	203	131
71	Öz: İl belediye başkanlarının üst makamlarla muhaberesi hakkında Danıştay kararı	205	176

İDARE DERGİSİNİN

202 - 207 sayılı nüshalarında yayınlanan yazıların yazarının ve çevirenin adına göre FİHRİSTİ ⁽¹⁾

Yazan veya çevirenin adı ve soyadı	Yazının adı ve yayınlandığı derginin sayısı
Ahmet AKBİL Ahmet TOSUN A, Hayretin KALKANDELEN	Ayvalık ilçesi idari coğrafyası - 206. Arpaçay ilçesi İdarî coğrafyası - 207. Belçika'da nüfus sicillerinin tutuluşu - III - 202. Belçika'da nüfus mevzuatından (halkın daimi ikametgâhının tâyini) - 204. Belçika'da nüfus sicillerinin tutuluşu (daimi işgal ordusu) - 205.
Ali Cemal TANIL Ali Hikmet ÜNERİ Arif BAŞARAN	Ceza Kanununun son tâdili münasebetiyle - 203. Köy kalkınmasında köy idare adamları - 203. Mevzuatımızda bedenî mükellefiyet hükümleri - 205.
Atalay AKAN	İdarenin takdirî tasarruflarının kazai kontrolü - 205. Fransa'da İdarî temyiz dâvaları ve iptâl dâvalarının ikiliği - 207.
Burhanettin TEKER Dr. Celal İREN Cemal BABAÇ Cevat VURAL Cudi ÖZAL Ekrem GÖNEN	Milletlerarası memurlar - 202. Köy sağlığı (Sıtma) - 203. İdarede sanat - 207. İl İdaresi Kanununda bucak müdürleri - 204. Mısır Devlet Şûrası ve Kanunu - 206. Köy kalkınmasında karşılaşılan bazı güçlükler - 204.
Ekrem Talât AVŞAROĞLU Enver SAATÇİGİL Ertuğrul SÜER	İstanbul idaresi - 202. Köylerimizde muhtar ve ihtiyar meclisi seçimleri - 206. Köy Kanununun pürüzleri - 203.

¹ 170 - 177 sayılı dergilerde yayınlanan yazıların yazarlarının adlarına göre yapılmış fihrist 178, 195 ve 201 sayılı nüshalardadır.

Yazan veya çevirenin adı ve soyadı	Yazının adı ve yayınlandığı derginin sayısı
Feyzi ÖNEN	1946 tarihli Yunan Medenî Kanununa göre Devletin hukukî mes'uliyeti - 206. Macaristan'da devletin ve devlet memurlarının mes'uliyeti - 204.
Hulki METİN	Yeni kanun üzerinde düşünceler - 202.
Hüsnü TÜZÜN	Artova ilçesi İdarî coğrafyası - 203.
İhsan OLGUN	Mesken meselesi ve mesken siyaseti - 205. Mesken dâvasının halli için hukuki ve idari tedbirler - 206. Belediyelerimiz ve et mevzuu - 207.]
İlhami ERTEM	Hayvan hırsızlığının men'ine dair 5617 sayılı kanun üzerinde düşünceler - 207.]
İ. Vehbi BERK	idarede inkilâp - 204. Komünlerin malı vaziyeti ve belediyelerin yetkileri - 204. Çalışma şartları - 205. Kuzey memleketlerinde İdarî işbirliği ve faaliyeti - 206.
İzzet ÖRS	Kanunlarımızın tasfiye meselesi - 205.
Kemal HADIMLI	Azil ve bakanlık emri - 206. ve 207.
Lâife İLERİ	Maxwell Mektebi - 205.
Memduh ERGÜL	Kanada jandarması hakkında bilgiler - 203.
Muharrem BALASAYGUN	Fransa'da yol zabıtası - 204.
Muzaffer AKALIN	İngiltere'de kamulaştırma yasaları - 203. İngiltere'de kamulaştırma yasalarından ivazın takdirine dair 1919 tarihli hükümler - 205.
Münif SERAV	İl genel meclisi seçimleri - 204. Nüfus sayımı - 204.
M. Mahir SINMAZ	Memurin Muhakematı ve idari teminat meselesi - 205.
Necmettin BERKİN	İtalya'da Komün idaresi - 205.
Nihat ALP	Aşkale ilçesi İdarî coğrafyası - 204.
Orhan KÜRKÇÜER	Alman Hukukunda polis - 203.
Ragıp ÖGEL	Modern arşiv usulleri ve faydaları - Emniyet Genel Müdürlüğünün arşiv teşkilâtı - 207.
Salih TANYERİ	Alman hukukunda polis - 203. Türkiye'de nüfus idaresi üzerinde düşünceler - 204.
Siddık TÜMERKAN	Yedek subaylıkta geçen hizmetlerin terfide sayılması - 206. Terfi şekilleri - 207.
Sıtkı TUGAL	Mer'a hakkındaki ankete cevap - 204.
	İngiltere'de ve Gal'de mahallî idareler - III. - 202.
	Köylerimizin kalkınması yolunda ileri sürülen fikirler ve köy realitesi karşısında münevverlerimiz - 206.
	Köy kalkınması dâvasının muayyen ve müsbet bir hale getirilmesi - 207

Yazan veya çevirenin adı ve soyadı	Yazının adı ve yayınlandığı derginin sayısı
Şekip ÇOPUROĞLU Tahsin ERTEN Turgut GÖLE	Harbten sonra idareye düşen vazifeler - 204. Reşadiye “idari bölüm içinde” - 202. Amerika Birleşik Devletlerinde cüzütamlar - 203. Amerika Birleşik Devletlerinde şehir komünleri - 205.
Turgut TİMUR	Yersarsıntısı ve yersarsıntısı bölgelerinin imarı - 206.
Vecihi TÖNÜK	İngiliz belediyelerinin tarihi - 206. İdarî sözleşmeler - 205. Muhtelif memleketlerin taşra idaresi hakkındaki kanunları ve Romanya’da Taşra İdaresi Kanunu - 206. Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri - 207. Amerika Birleşik Devletlerinde idare hukukunun anlayış ve kavrayışı - 207. Fransız siyasî partileri - 207.
Yusuf DANIŞMAN	Kanada mahallî idareleri ve gelişimi - 204. İngiliz polis teşkilâtı, doğuşu, gelişimi, karakteristik tarafları. I. - 207.